kâfile-i şuara

mehmed tevfik

T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI

Eser Adı: Kâfile-i Şu'arâ
Müellifi: Mehmed Tevfik
Hazırlayanlar: Fatma Sabiha Kutlar Oğuz, Hanife Koncu, Müjgan Çakır
Yayın Yılı: 2017
ISBN: 978-975-17-3934-6
Ana Yayın Numarası: 3515 / Kültür Eserleri Dizisi - 532

Adres: Anafartalar Mahallesi, Cumhuriyet Caddesi,
No: 4, B-Blok, 06030 Ulus/ANKARA
Telefon: 00 90 312 3099001Faks: 00 90 312 3098998
e-posta: yaphaz@kulturturizm.gov.tr

www.kulturturizm.gov.tr-
http://ekitap.kulturturizm.gov.tr

Mehmed Tevfik

Kâfile-i Şu'arâ

Fatma Sabiha Kutlar Oğuz
Müjgân Çakır - Hanife Koncu

Ankara 2017

Mehmed Tevfik

Kâfile-i Şu'arâ

Fatma Sabiha Kutlar Oğuz
Müjgân Çakır - Hanife Koncu

Ankara 2017

Kısaltmalar

A.g.e.: Adı geçen eser.

A.g.m.: Adı geçen makale.

AKM: Atatürk Kültür Merkezi.

bkz.: Bakınız.

C.: Cilt.

DİA: Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.

H.: Hicri.

Haz.: Hazırlayan/Hazırlayanlar.

M.: Miladi.

s.: Sayfa.

S.: Sayı.

TDEA: Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi.

vd.: Ve diğerleri.

Yay.: Yayınları.

GİRİŞ

MEHMED TEVFİK VE KÂFİLE-İ ŞU'ARÂ

Vüzerâ-yı izâm kapı çuhadarlığı ve emtia gümrüğü tahsildarlığı yapan Mustafa Ağanın oğlu Mehmed Tevfik, H.1259/M.1843'te İstanbul'da doğmuştur. Tevfik'in annesi kendi ifadelerine göre şûrâ-yı devlet tanzimat dairesi reisi Besim Efendinin pederi Ali Rıza Paşanın azatlı câriyesidir. Babası her ne kadar gençliğinde tahsile heves etmemiş ise de sonraları okuma-yazmanın kıymetini anlayıp Mehmed Tevfik'in eğitimi için elinden geleni yapmış, Fransızca öğrenebilmesi için hoca bile tayin etmişlerdir[1].

"Çaylak" ve "Çopur" lakaplarıyla anılan Tevfik Efendi "Çaylak" lakabını çıkardığı *Çaylak* gazetesi dolayısıyla almıştır. Bu ismi tercih etmesi ise küçüklüğünde başından geçen bir hadiseye dayandırılmak-tadır. Buna göre "henüz iki yaşında iken, giydiği kıpkırmızı fistanla bahçede oynadığı sırada, bu renge musallat bir çaylağın hücumuyla el-bisesi yırtılmış. Bu hatıra şuur altında o kadar yer bırakmış olacak ki ilk Türk mizah gazetesi olarak çıkarmaya başladığı gazeteye Çaylak ismini seçmiştir"[2]. "Çopur" (yüzü aşırı

---

[1] Mehmed Tevfik hakkında bkz. Ömer Faruk Akün (1993). "Çaylak Tevfik". *DİA*. C. 8. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 240-244; Ömer Faruk Akün (1965). "Şinâsi'nin Fatin Tezkeresi Baskısındaki Yeni Biyografik Bilgiler". *Türkiyat Mecmuası* (14): 277-336; İbrahim Alâettin Gövsa (tarihsiz). *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*. İstanbul: Yedigün Neşriyat. 93; *TDEA* (1997). "Çaylak Tevfik". C. 2. İstanbul: Dergâh Yay. 122-123; Agâh Sırrı Levend (1988). *Türk Edebiyatı Tarihi I*. C. 1. Ankara: TTK Yay. 345-346; Mustafa İsen vd. (2002). *Şair Tezkireleri*. Ankara: Grafiker Yay. 156-157; Bursalı Mehmed Tâhir (2000). *Osmanlı Müellifleri*. C. 2. Ankara: Bizim Büro Basımevi. 117- 118; *Meydan Larousse* (1978). C. 3. İstanbul: Meydan Yay. 162. (Mehmed Tevfik'in biyografisi ile ilgili olarak yukarıda verdiğimiz bilgiler adı geçen bu kaynaklardan derlenmiştir.)

[2] Necdet Rüşdü Efe (1967). *Türk Nüktecileri*. İstanbul: Nebioğlu Yay. 87'den naklen Hamdi Özdiş (2004). *Tanzimat Devri Mizah Gazetelerinde Batılılaşma ve Toplumsal-Siyasal Eleştiri: Diyojen (1870-1873) ve Çaylak (1876-1877) Üzerinde Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi. 56.

çiçek bozuğu olan kimse) lakabı ise geçirmiş olduğu çiçek hastalığından kaynaklanmaktadır[3].

Çaylak Tevfik'in kendi ağzından hâl tercümesi onun *Yâdigâr-ı Macaristân* adlı eserinde şöyle devam etmektedir: "Lisân-ı mâder-zâdım olan Türkçenin kavâ'idini doğruca bilecek kadar tahsîlden mahrûm olduğum hâlde sâ'ika-i hevesle bâb-ı vâlâ-yı ser-askerîde nizâmiyye muhasebesine ve mu'ahharen hazîne-i hâssa mektûbî kalemine devâm etdim. O esnâda şimdi Mekteb-i Sultânî müdîri olan izzetli Alî Su'âvî Efendi Edirne'den İstanbul'a gelmiş idi. *Vakt* gazetesi sâhib-i imtiyâzı izzetli Filip Efendi *Muhbir* nâmında bir gazete imtiyâzı almış olduğundan Alî Su'âvî Efendinin ma'iyyetinde ufak havâdis yazıp gazetenin tashîhine bakardım. Bu gazetenin o zemânlar hükmünce ne rütbe i'tibâr-ı umûmiye kazandığı hâlâ hâtırlardadır. Mu'ahharen gazete muvakkaten ta'tîl ve efendi-i mûmâileyh Kastamonu'da ikâmete me'mûr olduğundan ikinci def'a *Muhbir*'i Filip Efendi ile çıkardık. Sonra gazete ilgâ edildi. Bir müddet dahi devletli Kemâl Paşa Hazretlerinin mahdûmu izzetli Sa'îd Beğ ile yine Filip Efendinin idâresi tahtında *İstanbul*'u yazdım. *Muhbir*'in ilk ta'tîli zemânı idi. 1282'de koleradan vefât eden meşhûr *Mir'ât* sâhibi Refîk Beğ'in iki cild *Letâ'if-i İnşâ*'sını zeyl edip altı cilde kadar çıkardım. İstanbul'u yazarken rüsûmât meclisi müsevvid mu'âvini sonra Hudâvendigâr vilâyeti mektûbî mu'âvini ve İzmid tahrîrât müdîri oldum. İzmid'de iken müteveffâ Hâcî İzzet Paşa vilâyet-i müşârün ileyhâ vâlîsi olup anun zemânında vilâyet umûr-ı ecnebiyyesine me'mûr olarak tekrâr Burusa'ya gitdim. O vakt Filip Efendi, *Terakkî* nâmındaki gazete-nin idâresini deruhte edip neşre başlamış idi. Kendisine bir tebrîk-nâme yazdım. İmzâm altında aynen neşrettiğimden merhûm İzzet Paşa bunu okuyup bendelerini çağırdı ve *Vilâyet* nâmına bir gazetenin çıkarılmasını emretdi. O gün bir matba'a tertîbi için İstanbul'a geldim. Matba'a edevâtını tedârük edip Burusa'da *Hudâvendigâr* ismindeki gazeteyi neşre başladım. Hasbe'l-kader isti'fâ-yı me'mûriyyetle Edirne'ye gitmek üzere İstanbul'a geldim. Şûrâ-yı devlet tanzîmât re'îsi utûfetli Besîm Beğefendi Hazretlerinin himmet ve delâlet-i mahsûsalarıyla Kabûlî Paşa merhûm ticâret nâzırı iken mahkeme-i ticâretin birinci meclis kalemine mümeyyiz ve mu'ahharen dîvân-ı istînâfa zabıt kâtibi oldum.

Orada iken *Asr* nâmında politik bir gazete neşrine başladım. Haftada bir kere de bir eğlence nüshası çıkarırdım. Me'mûriyyet

---

3 Ebüzziya Tevfik de onu bu lakapla anmaktadır. Bkz. Ebüzziya Tevfik (1973). *Yeni Osmanlılar Tarihi*. C. 1. İstanbul: Kervan Kitapçılık. 120.

gazetenin devâmına mâni' oldu. *Asr*'ı terke mecbûr olarak müteveffâ Alî Râşid Beğ'in taht-ı imtiyâzında olan *Terakkî*'yi neşretdim. Sonra Bağdâd vâlîsi devletli Âkif Paşa Hazretleriyle Bosna'ya gitdim. Serây sancağı tahrîrât müdîri oldum. Âlî Paşa sadâretde iken vefât edip devletli übbehetli Mahmûd Nedîm Paşa Hazretleri sadr-ı a'zam olarak cümle-i icrâ'at-ı hasenelerinden olan tebeddülât ile teftîhâta başlanıp Âkif Paşa azl, tâ kışın ortasında bizim me'mûriyyetler lağvoldu.

Dîvân-ı ahkâm-ı adliyye nâzırı sâbık devletli Âsım Paşa Hazretleri vâlî idi. İstanbul'a avdetin imkânsızlığını anlayıp hakkımızda hakîkaten mürüvvetle merkez mutasarrıfı sa'âdetli Hakkî Paşayı Bihke mutasarrıfı beni de Bihke tahrîrât müdîri etdirdi. Bihke'de iken me'zûnen Hırvatistân ve Macaristân ile Avusturya'nın sâ'ir memâlikini hemân köy köy denecek kadar bir seyâhat etdim. İki ay müddet me'zûniyyetle İstanbul'a geldim. Utûfetli Besîm Beğefendileri o vakt şehremîni oldu. Beni tanzîfât müdîri etdi. Bir müddet *Asr*'ın nâmını *Letâ'if-i Âsâr*'a çevirip neşreyledim. *Kâfile-i Şu'arâ* isminde şu'arâ-yı Rûm'un terâcim-i ahvâliyle âsârını yazıp on nüsha çıkardım. Sonra bir müddet *Basîret* muahharen *Vakt*'e yazdım. Tekrâr *Çaylak* nâmıyla Basîret matba'asında bir gazete çıkardım ve yine *Basîret*'e muharrir oldum. Bu münâsebetle 1294 senesi meb'ûsen Macaristân'a giden hey'et içinde bulundum. Şimdi *Çaylak*'ın nâmı *Osmânlı* ismine tebeddül ve mesleği ciddîye tahavvül etdi. Anı neşr ediyorum.[4]"

Tevfik, yukarıdaki hal tercümesinde isimlerini verdiği gazetelerin yanı sıra *Şümrûh-ı Edeb*, *Mecmû'a-i Âsâr-ı Edebiyye* gibi mecmû'alar da çıkarmış ve farklı gazetelerde yazarlık yapmıştır. Mekteb-i Mülkiyye-i İdâdiyye kitabet ve inşa hocalığı ile Mekteb-i Mülkiyye-i Tıbbiyye başkâtipliği görevlerinde bulunan yazar H.1310/M.1893'te vefat etmiş ve Çamlıca'da bir mezarlığa defnedilmiştir. Onun kaynaklarda geçen eserleri aşağıda sıralanmıştır:

---

[4] Mehmed Tevfik (1294). *Yâdigâr-ı Macaristân-Asr-ı Abdü'l-hamîd Hân*. İstanbul: Mihran Matbaası. 29-32. (Eser, "Çaylak" Mehmet Tevfik (2009). *Yadigar-ı Macaristan-Asr-ı Abdülhamid Han*. hzl. İsmail Tosun Saral - Fahri Sezer - Emre Saral. Ankara: Türk-Macar Dostluk Derneği Yay. künyesiyle yayımlanmıştır). Aynı hâl tercümesi "Mehmet Tevfik (1995). *İstanbul'da Bir Sene*. hzl. Nuri Akbayar. İstanbul: İletişim Yay.8-11" künyeli eserde de bulunmaktadır.

Eserleri[5]

1. *Letâ'if-i İnşâ*
2. *Nizâmü'l-âlem li-cenâbi Akhisârî*
3. *Kâfile-i Şu'arâ*
4. *İstanbul'da Bir Sene*
5. *Letâ'if-i Hikâyât ve Garâ'ib-i Rivâyât*
6. *Âsâr-ı Perîşân*
7. *Nevâdirü'z-zarâ'if*
8. *Letâ'if-i Nasreddîn*
9. *Bu Âdem*
10. *Hazîne-i Letâ'if*
11. *Tahrîc-i Harâbât*
12. *Meşâhîr-i Osmâniyye Terâcim-i Ahvâl-i Kapudân-ı Deryâ Meşhûr Gâzî Hayreddîn Paşa Barbaros*
13. *Târîh veya Sene 1171 Cinâyetleri*
14. *Yâdigâr-ı Macaristân-Asr-ı Abdülhamîd Hân*
15. *Usûl-i İnşâ ve Kitâbet*
16. *Levâmi'u'n-nûr*
17. *İki Gelin Odası*

Mehmed Tevfik'in zikredilen eserleri dışında yazmış olduğu bazı şiirleri de bulunmaktadır[6]. *Osmanlı Müellifleri*'nde "erbâb-ı şi'r ü inşâdan ve letâ'if-nüvîsândan" olduğu söylenen Tevfik'in letâ'ife meyli bulunduğu bu yolda çok eser yazdığı, tarih ve terâcim-i ahvâle de merakı olduğu[7] ifade edilmektedir. Mustafa Nihat Özön, onun önceleri bazı mizahî yazılar ve şair tercüme-i hâlleriyle yazı yazmaya

---

[5] Ömer Faruk Akün (1993). "Çaylak Tevfik". *DİA*. C. 8. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 242-244.

[6] Bu şiirlerden bir gazel için bkz. Ömer Faruk Akün (1965). "Şinâsi'nin Fatin Tezkeresi Baskısındaki Yeni Biyografik Bilgiler". *Türkiyat Mecmuası* (14): 292-293.

[7] Bursalı Mehmed Tâhir (2000). *Osmanlı Müellifleri*. C. 2. Ankara: Bizim Büro Basımevi. 117.

başladığını söylüyor ve "teknik itibariyle çok zayıf olduğu halde birkaç ehemmiyetlice tasvir yapmağa muvaffak" olduğunu belirtiyor[8].

Anadolu sahasında yazılan tezkirelerden biri Çaylak Tevfik'in *Kâfile-i Şu'arâ*'sıdır. Aşağıda eserle ilgili genel bilgiler verilmiştir.

KÂFİLE-İ ŞU'ARÂ

Türk kültür hayatında özellikle çıkarmış olduğu mizahî gazete *Çay-lak* ile şöhret bulan Mehmed Tevfik'in eserlerinden biri, ne yazık ki ya-rım kalmış olan, *Kâfile-i Şu'arâ* adlı şairler tezkiresidir. Bu eser, tezkire geleneğinin son halkalarından biri olması hasebiyle dikkat çekmektedir. Kâfile-i Şu'arâ, İstanbul'da 1290 senesi Ramazân-ı Şerîfi'nde yani Ekim-Kasım 1873'te "Meşâhîr-i Şu'arâ-yı Osmâniyye'nin Terâcim-i Ahvâliyle Ba'zı Âsâr-ı Şi'riyyelerini Câmi'dir" alt başlığıyla yayımlanmış, ancak dal harfinde yarım kalmıştır. İbnülemin Mahmut Kemal İnal, 208 sayfadan ibaret olan eserin 1290'da tab olunduğunu söyledikten sonra, "Tevfik Efendi, o tarihten sonra yirmi bir sene yaşadığı halde–her ne sebebe mebni ise-alt tarafını tahrir ve neşretmemiştir"[9] demektedir.

Mensur bir mukaddimeyle başlayan metinde daha sonra sultan şairler yer almaktadır. Kronolojik olarak düzenlenen bu kısım Osman Gazi'yle başlamakta III. Selim'le sona ermektedir. Toplam 12 sultan şairi 5 şehzâde şair takip etmektedir. Şehzâdeler Cem'le başlayıp, Bâyezîd'le sona ermektedir. Tezkirenin alfabetik olarak düzenlenen geri kalan kısmında 264 şair yer almaktadır. Âzerî ile başlayan bu kısımda yer alan son şair Dervîş'tir. Kâfile-i Şu'arâ'da yer alan toplam şair sayısı 281'dir.

Kâfile-i Şu'arâ'da yer alan bu şairler aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir[10]:

---

[8] Mustafa Nihat (1934). *Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Devlet Matbaası. 325.

[9] İbnülemin Mahmut Kemal İnal (1988). *Bütün Eserleri Son Asır Türk Şairleri*. C. 1. İstanbul: Dergâh Yay. 9.

[10] Tablolar metin esas alınarak hazırlanmıştır.

Sultan Şairler

Adı	**Ölüm Tarihi**
Osmân Gâzî	726
Sultân Murâd Hân-ı Sânî	855
Fâtih Sultân Mehmed	886
Sultân Bâyezîd-i Sânî	-
Sultân Selîm Hân-ı Evvel	926
Kânûnî Sultân Süleymân Hân	974
Sultân Selîm Hân-ı Sânî	982
Sultân Murâd Hân-ı Sâlis	1003
Sultân Murâd Hân-ı Râbi'	1049
Sultân Mustafâ Hân-ı Sânî	1115
Sultân Ahmed Hân-ı Sâlis	-
Sultân Selîm Hân-ı Sâlis	1222

Şehzâde Şairler

Adı	**Ölüm Tarihi**
Şeh-zâde Sultân Cem	-
Şeh-zâde Sultân Korkud	-
Şeh-zâde Sultân Mustafâ	-
Şeh-zâde Sultân Mehmed	-
Şeh-zâde Sultân Bâyezîd	969

Diğer Şairler

Mahlası	Asıl Adı	Doğum Yeri	Ölüm Tarihi
Âzerî	İbrâhîm	-	993
Âsaf	Süleymân	Bağdâd	-
Âfitâbî	-	Amasiyye	-
Âgehî	-	Yenice-i Vardar	985
Ânî	Fâtıma	-	1122
Âhî	Benli Hasan	Niğbolu	-
Ebu'l-vefâ	Ebu'l-vefâ	Konya	-
Ebu's-su'ûd	Mehmed	-	982
İbrâhîm	İbrâhîm	-	-
İbrâhîm	İbrâhîm	Nevşehr	1143
Ahmed Paşa	Ahmed	Burusa	902
Ahmed Çelebi	İbn Kemâl/Kemâl Paşa-zâde	Tokat	950
Ahmed	Ahmed	İstanbul	970
Ahmed (Kaytâs-zâde)	Ahmed	-	992
Edâyî (Edâyî Beğ)	Edâyî	Amasiyye	1089
Esrâr (Esrâr Dede)	-	İstanbul	1211
Es'ad (Vak'a-nüvîs)	Mehmed	İstanbul	-
İshâk	-	Üsküp	949
Es'ad (Mansûrî-zâde)	-	İzmir	-
Eşref (Eşref Paşa)	-	Burusa	-
İkbâl	Mehmed	İstanbul	1149
Ekrem (Ekrem Beğ)	Mahmûd	-	-
Elvân (Şeyh Elvân-ı Şirâzî)	-	Şirâz	-
İlâhî	Abdu'llâh	Simav	806

İnsân-ı Kâmil	-	-	1025
Enîs	-	Selanik	-
Emetu'llâh	-	-	1115
Âlî	Hüseyn	Edirne	-
Ülfetî	Mehmed	Edirne	1055
Emînî	Mehmed	Burusa	1074
Ünsî	Abdü'l-latîf	Kütahiyye	1075
Emnî (Burnaz Mehmed Ağa)	Mehmed	Diyârbekr	1104
Ahmed	-	Menteşe	1220
Âgâh (Âgâh Beğ)	-	Trabzon	-
Enîs	Receb	Edirne	1147
Edîb	Mehmed	Lâdik	-
İshâk	İshâk	İstanbul	1146
Es'ad	Mehmed	-	1166
Eşref	Abdu'r-rahmân	Merzifon	-
Âgâh	Hâcî Bulak	Buhârâ	1127
Bâkî	Mahmûd	İstanbul	1008
Bâyezîd (Şeyh)	-	Edirne	-
Bâlî	-	Rûmeli	-
Bâhir (Sadr-ı a'zam Mustafâ Bâhir Paşa)	Mustafâ	-	1178
Bahrî	Mehmed	Kilîdü'l-bahr	1112
Bedrî	Mehmed	Ayntâb	1065
Bezmî	Mustafâ	İstanbul	1094
Basîrî	-	Bağdâd, Horâsân, Ser-hadd-i Acem	941
Bekâyî (Cimri Çingâne)	-	İznik	-
Belîğ	İsmâ'îl	Burusa	-

Bahârî	Alî	Tırhala	-
Bahâyî (Şeyhü'l-islâm Bahâyî Efendi)	-	İstanbul	1064
Birrî	Mehmed	Magnisa	1125
Bihiştî	Ramazân	Vize	979
Behcet (Hekîmbaşı Mustafâ Behcet Efendi)	Mustafâ	-	1249
Behlûl (Behlûl-i Seb'a-hân)	-	İstanbul	-
Bîdârî	-	Dergüzîn	968
Beyâzî	Mehmed	Edirne	-
Beyânî (Câru'llâh-zâde Mustafâ Çelebi)	Mustafâ	Niğbolu	1006
Pertev (Muvakkit-zâde Vak'a-nüvîs Mehmed Pertev Efendi)	Mehmed	İstanbul	1222
Pertev (Pertev Paşa)	-	Darıca	1253
Pertev (Pertev Paşa)	İbrâhîm Edhem	-	1288
Pîrî	Mehmed	-	1149
Peyâmî	-	İstanbul	-
Tâ'ib (Osmân-zâde)	Mehmed	İstanbul	1136
Tâbî	-	İstanbul	-
Tâ'ib	Abbâs	Acem	1102
Tâbi'î	-	Edirne	-
Tâcî (Tâcî Çelebi)	-	-	-
Türâbî	Mustafâ	Erikli	-
Tîgî (Tîgî Beğ)	Mehmed	Üsküb	-
Tecellî	Zü'l-fikâr	Prizrin	1100
Tevfîk	Mustafâ	İstanbul	1174
Tevfîk (Şeyhü'l-islâm Yahyâ Tevfîk Efendi)	Yahyâ	-	1205

Tevfîk (Tevfîk Beğ)	-	-	-
Sâbit	Alâe'd-dîn	Öziçe	1124
Sâkıb	Mustafâ	İstanbul	1129
Sâkıb	Mustafâ	İzmir	1148
Sâkıb	Mustafâ	Engûrî	1258
Sâkıb (Hekîm Sâkıb Efendi)	-	Vifor	1269
Sânî	İbrâhîm	Magnisa	1062
Sübûtî	-	Karaman	-
Senâyî	-	Magnisa	-
Sânî	Hasan	İstanbul	995
Sânî (Cân Memi)	-	İstanbul	-
Senâyî	Mehmed	Balıkesir	-
Siyâbî	-	Merzifon	-
Câmî (Hâce Hasan-zâde)	Mehmed	-	911
Câmî Beğ (Câmî-i Mısrî)	-	-	-
Çâker (Çâkerî)	-	-	-
Câzim (Câzim Efendi)	-	İstanbul	-
Câvîd (Câvîd Beğ)	-	-	1250
Ca'fer (Tâcî-zâde Ca'fer Çelebi)	-	Rûm	920
Ca'ferî	Bâlî	-	-
Cezmî (Mehmed Abdü'l-kerîm Efendi)	Mehmed Abdü'l-kerîm	-	1104
Cefâyî (Bôstancıoğlu)	-	Filibe	-
Celâlî (Celâl Çelebi)	Hüseyn	Manastır	-
Celâl (Celâl Beğ)	Mehmed	-	-
Celîlî (Hâmidî-zâde)	-	Burusa	-
Celîlî	-	Edirne	-
Cemâlî	-	-	-
Cemâlî (Defter-zâde)	-	-	991

Cem'î	Mehmed	İstanbul	1070
Cinânî	-	Semendire	-
Cinânî	-	Burusa	1004
Cinânî	Mustafâ	-	-
Cenâbî (Cenâbî Paşa)	-	-	969
Cennet	Mahmûd	Tophâne	-
Cezmî	-	-	1103
Cevdet (Cevdet Paşa)	-	Lofca	-
Cevdet	Ahmed	İstanbul	1247
Cevdet (Cevdet Efendi)	-	Burusa	-
Cûdî (Müzellef Ahmed Efendi)	Ahmed	Rûmeli	1112
Cevrî	İbrâhîm	İstanbul	1065
Cevrî (Harrât-zâde)	İbrâhîm	Edirne	-
Cevherî	-	Karaferye	999
Cevherî (Bâlî Çelebi)		-	980
Hâzık	Mehmed	Erzurûm	1181
Hâsim	İbrâhîm	Diyârbekr	-
Hâsib (Es'ad Beğ)	Es'ad	-	-
Hâsib	Mehmed	Kastamonu	1130
Hâfız	Mehmed	Acem	-
Hâfız	-	Siroz	-
Hâfız	-	Konya	-
Hâfız (Kapudan-ı deryâ Hâfız Ahmed Paşa)	Ahmed	-	-
Hâfız (Haylî)	Mustafâ	Burusa	1165
Hâfız (Südci-zâde Alî Çelebi)	Alî	İstanbul	1099
Hâfız Post	Mehmed	İstanbul	1105
Hâfız (Gümrük Hâfızı)	-	İstanbul	-
Hâfız (Hasırcı-zâde Mehmed Ağa)	Mehmed	Ayntâb	-

Hâkim (Seyyid Mehmed)	Mehmed	İstanbul	1194
Hâlet (Hâlet Efendi)	-	-	1238
Hâlet (Hâlet Beğ Efendi)	İbrâhîm	-	1288
Hâletî (Azmî-zâde Mustafâ Efendi)	Mustafâ	-	1040
Hâletî (Abdu'llâh Çelebi)	Abdu'llâh	Köstendil Ilıcası	974
Hâletî (Dervîş Hâletî)	Mehmed	-	1012
Hâmid	Mehmed	İstanbul	1232
Hâmid (Nazîf-zâde Hâmid Efendi)	Ahmed	İstanbul	1248
Hâmid (Hâmid Beğ)	Mehmed	İstanbul	1192
Hâmid	-	-	1258
Hâmid	Ahmed	-	1167
Hâmî	Ahmed	-	-
Hâmî	-	Selanik	1258
Habîbî	Hüseyn	-	1023
Hicâzî	Ahmed	Âmid	-
Hasbî	-	Gedus	-
Hibrî	-	Burusa	1025
Habîbî	-	Acem	-
Hubbî	Â'işe Hanım	-	-
Hadîdî	-	Ferecik	-
Harîrî	-	Burusa	-
Harîrî	-	Kastamonu	-
Harîmî	-	Burusa	-
Harîmî	Abdu'llâh	Merzifon	1066
Hüsnî (Hüsnî Paşa)	Süleymân	-	-
Hasan (Hasan Çelebi)	-	-	1012
Hasan (Aşçı-zâde)	-	Gelibolu	742
Hasan (Kâdî-zâde Hasan Çelebi)	-	Siroz	-

Hasan (Hasan Çelebi)	-	-	997
Hasan	-	Kızılca Tuzla	994
Hasan	-	-	1226
Hasan (Bedrî)	Bedre'd-dîn	Simav	-
Hassân	-	-	1257
Hüseyn	-	Kefe	1008
Hüseynî	-	Edirne	-
Hasan Hüsnî	-	İstanbul	-
Haşmet (Haşmet Efendi)	-	-	1182
Huzûrî	-	Gelibolu	-
Hıfzî (Sarı Memi)	-	Edirne	-
Hıfzî	-	İstanbul	-
Hakkî (İsmâ'îl Hakkî Efendi)	İsmâ'îl	Aydos	1137
Hakkî (İbrâhîm Hakkî Efendi)	İbrâhîm	Hasan Kal'ası	1186
Hakkî (İsmâ'îl Paşa-zâde İbrâhîm Beğ)	İbrâhîm	-	1238
Hakkî (Hakkî Beğ Efendi)	Hasan	İşkodra	-
Hakkî (Hakkî Paşa)	İshâk	-	-
Hakkî (Şeyh Zâ'ik Efendi-zâde)	-	Burusa	-
Hükmî	Mehmed	Gelibolu	-
Hükmî [Hakîmî]	-	Ebher	-
Hikmet (Ahmed Ârif Beğ Efendi)	Ahmed Ârif	-	1270
Hikmet (Ârif Beğ Efendi)	Ârif	Hersek	-
Hilmî	Mustafâ	Burusa	977
Hilmî (Bekâyî-zâde Bostân Efendi)	-	Burusa	1004
Hilmî (Abdü'l-halîm Efendi)	Abdü'l-halîm	Mora	-
Hilmî	-	-	-
Hilmî (Abdu'llâh Hilmî Dede)	Abdu'llâh Hilmî	Kâsımpaşa	-
Hilmî (Hasan Hilmî Efendi)	Hasan	Kıbrıs	1264

Hilmî (Mustafâ Hilmî Efendi)	Mustafâ	Burusa	-
Hilmî (Mehmed Hilmî Efendi)	Mehmed	Trabzon	-
Hilmî (Mustafâ Hilmî Efendi)	Mustafâ	Tonsun	-
Halîm Giray (Şâh-bâz Giray-zâde Halîm Giray Sultân)	-	-	-
Halîmî (Ahî-zâde Efendi)	-	-	1013
Halîmî	-	Kastamonu	922
Hamdî (Mevlânâ Hamdu’llâh)	Hamdu’llâh	-	914
Hamdî (Hamdî Efendi)	-	Şirvan	-
Hamdî	-	Kastamonu	-
Hamdî	-	-	-
Hamdî	-	İstanbul	1095
Hamdî	-	İstanbul	-
Hamdî (Hamdî Beğ)	-	-	-
Hamdî (Ahmed Muhtâr Hamdî Efendi)	Ahmed Muhtâr	-	-
Hanîf (İbrâhîm Efendi)	İbrâhîm	-	1211
Hayâtî	Mehmed	-	-
Hayâtî	-	İstanbul	-
Hayâtî (El-hâc Ahmed Hayâtî Efendi)	Ahmed	-	1229
Haydar	-	Seferîhisâr	-
Haydar (Seyyid Alî Haydar Efendi)	Alî	İstanbul	-
Haydar (Haydar Paşa)	-	Drama	1269
Hayret (Hayret Efendi)	-	Darende	1242
Hayretî	-	Yenice-i Vardar	942
Hüseyn (Hasan-cân Efendi)	Hasan-cân	Burusa	1170
Hâkî	Mehmed	Hâsköy	-
Hâkî	-	Kastamonu	-
Hâkî	-	Üsküb	-

Hâkî	-	Gelibolu	-
Hâkî	-	-	-
Hâkî	-	Kilis	1172
Hâtemî (Mevlânâ Mü'eyyed-zâde)	Abdu'r-rahmân	Amasiyye	922
Hâtemî (Mâtemî)	-	-	-
Hâtemî (Akovalı-zâde Ahmed Hâtem Efendi)	Ahmed	Yenişehr-i Fenâr	1168
Hâlid	-	Silivri	-
Hâlis (Şeyh Hâlis Efendi)	-	-	1191
Hâlis (Hâlis Efendi)	Yûsuf	İstanbul	-
Hâlis	Abdü'l-hay	-	-
Hâverî	Alî	Manastır	-
Hatmî (Mustafâ Beğ)	Mustafâ	-	-
Hudâyî (Okçu-zâde)	-	-	-
Husrevî	-	-	1000
Hazânî	-	Sofya	979
Hızr Beğ	-	-	863
Hızrî (Depegöz)	-	Edirne	970
Mevlânâ Husrev	Mehmed	-	885
Husrev	-	İstanbul	-
Hızrî (Hızr Beğ)	Hızr	-	-
Huldî	Mustafâ	Burusa	1138
Hulûs (İsmâ'îl Hulûs Dede)	İsmâ'îl	-	1220
Halîl (Sarı Halîl)	-	Burusa	-
Halîl	-	Diyârbekr	-
Halîl	-	Rusçuk	1234
Handî	-	Lefkoşa	1140
Hayrî (Re'îsü'l-küttâb Hayrî Efendi)	-	Vîrânşehr	1204
Hayrî	Hayru'llâh	İstanbul	1267

Hayrî	Hayru'llâh	-	-
Hayrî	-	Ayaş	-
Hayâlî (Şemse'd-dîn)	Ahmed	Burusa	-
Hayâlî (Abdü'l-vehhâb Efendi)	Abdü'l-vehhâb	-	-
Hayâlî-i Meşhûr (Hayâlî Beğ)	Mehmed	Yenice-i Vardar	964
Hayâlî	-	Süleymâniye	-
Hayrî (Hayrî Beğ)	-	-	-
Haylî	Ahmed	Kırkkilîsâ	1098
Haylî	-	Burusa	-
Huldî	-	Burusa	1010
Dâ'î	-	Kastamonu	-
Dâ'î	-	-	-
Dâ'î	Mehmed	Beğkoz	1070
Dânişî (Süleymân-zâde Pîrî Çelebi)	-	-	-
Dâniş (Dâniş Beğ)	-	-	1245
Dâniş (Mûsâ Paşa-zâde)	-	Selanik	-
Dâvûd (Dâvûd Paşa)	-	-	1267
Derûnî	-	İznik	-
Derûnî	-	Yenice-i Vardar	-
Derûnî	-	Magnisa	-
Dervîş	-	İstanbul	-
Dervîş	-	Konya	980
Dervîş	-	Mostar	-

Mehmed Tevfik, eserin adını *Kâfile-i Şu'arâ* koyduğunu şu şekilde ifade etmektedir: "1289 sene-i hicriyyesinde müşârün ileyh hazretleri şehr-emânet behiyyesine sâye-endâz-ı âtıfet olmaları üzerine emânet-i müşârün ileyhâ tanzîfât müdîrliğine tahvîl-i me'mûriyyet ve gazete neşrinden ferâgatle ihtilâs-ı vakt etdikçe ashâb-ı âsârın terceme-i hâlleriyle eserleri terceme zeyline ilâve edilerek tebyîz ü tertîb olunan mecelle *Kâfile-i Şu'arâ* tevsîm edilip

mevki'-i intişâra konulmuşdur." [Sahîfe 5][11]

Tevfik, aşağıdaki ifadelerde de görüleceği gibi Sultan Abdülazîz'den övgüyle bahsetmekte, eserini onun temin ettiği ortam vesilesiyle oluşturduğunu ifade etmektedir: "Ba'de-zâ midâd-ı nazm-ârâyân-ı hüsn-edâdan nakş-rîz-i sahâ'if-i beyân olan şeh-beyt-i kasâ'id-i sitâyiş ü mahmidet halîfe-i Cenâb-ı Rabb-i izzet ve muhyî-i dîn ü devlet kavîm-i serîr-i şevket (es-Sultân İbni's-sultân es-Sultân Abdü'l-azîz Hân İbni's-sultânü'l-gâzî Mahmûd Hân)-ı me'âlî-menkabet Efendimiz Hazretlerinin medîha-i cemîleleridir ki rûz-ı meyâmin-bürûz-ı cülûs-ı hümâyûnları tezâyüd-i şân ü şükûh-ı saltanat ve terakkî-i ilm ü ma'rifete bir mebde'-i sa'âdet olmuşdur. İşte o matla'-ı sa'âdet ve âsumân-ı himmetde istivâ-gîr-i tulû' olan sitâre-i meh-istinâre-i terakkîden biri de zâhire-i tıbâ'atdir ki pek az vakt içinde envâr-ı şümûs-ı himmet-i şâhîden istifâde-i nûr-ı kemâl ile ebr-i kesîf-i zulmet-i cehl ü vahşeti pâreleyip şarkı münevver-sâz-ı medeniyyet etmişdir. İşte o necm-i sâtı'ın pertev-i ahkâmından vücûd bulan her bir zerre-i ma'rifetdir ki bugünki gün şeh-râh-ı terakkî vü medeniyyetde yol almak içün her biri elimizde [Sahîfe 3] bir meş'al-i hidâyet add olunmuşdur. İşte o meş'al-i hidâyetin bahşâyiş-i eşi'a-i şevk ü şagabıdır ki eli, dürüst kalem tutamayan benim gibi bir âcizi bile hatâyâ vü nekâ'isine perde-i berâ'et olmak üzere zeyl-i afv ü merhamet-i ashâb-ı hamiyyete sarılarak himmet-i ma'rifet değil, belki hıdmet-i ehl-i fazîlet ârzûlarına düşürmüşdür."[Sahîfe 2-3]

Sultan Abdülazîz'den yukarıdaki gibi övgüyle bahseden Tevfik, daha sonra saltanatta şiir söyleyen sultanlar meselesine temas etmekte ve ilk şiir söyleyen Osmanlı sultanının kimliği konusu üzerinde durmaktadır. O diğer bazı tezkirecilerin bu konudaki tutumunu değerlendirdikten sonra kendi tezkiresini Sultan Osman'la başlattığını ifade etmektedir: "Mütetebbi'-i ahvâl-i şu'arâ Hasan Çelebi ve Riyâzî ve Safâyî ve emsâli tezkiretü'ş-şu'arâ sâhibleriyle ekser müverrihînin ittifâkına bakılır ise pâdişâhân-ı âl-i Osmân'dan ibtidâ inşâd-ı şi'r eden serîr-ârâ-yı saltanat-ı şehriyâr-ı Fârûkî-sîret Hazret-i Sultân Murâd-ı Sânî-i Süleymân-adâlet imişler. Lâkin nâm-ı nâmî-i hümâyûn ve terceme-i hâl-i adâlet-füzûnları zeyn-efzâ-yı ser-levha-yı *Kâfile-i Şu'arâ* olan pây-endâz-ı evvelîn-pâye-i süllem-i şevket ve vâzı'-ı bünyân-ı saltanat-ı Sultân Osmân-ı me'âlî-menkabet Hazretlerinin nazm-ı selîsleri tevârîh-i meşhûre vü mevsûkanın mezkûr olmasıyla bu ittifâk-ı nazar-ı iltifâtdan mehcûr ol-mak lâzım

[11] Parantez içindeki sayfa numarası eserin eski harfli baskısına ait olup bu numaralar hazırladığımız metinde de korunmuştur.

gelir." [Sahîfe 6]

Çaylak Tevfik'in *Kâfile-i Şu'arâ*'da en çok kullandığı kaynak Fatîn'in *Hâtimetü'l-eş'âr* isimli tezkiresidir. Bunun yanında Hasan Çelebi, Riyâzî, Safâyî, Latîfî, Rıza, Âşık Çelebi tezkireleri de Tevfik'in müracaat ettiği metinlerdir. Mehmed Tevfik, eserinde *Sefîne-i Kapudân-ı Deryâ, Şakâyıku'n-nu'mâniyyye* gibi önemli biyografik kaynaklardan da yararlanmaktadır. Mesela Hasan Hüsnî maddesinde "*Tezkire-i Fatîn*'de muharrer olduğu üzere sâhib-i terceme İstanbul'da tevellüd ve serây-ı hümâyûnda kesb-i tahsîl ü telemmüz ile dîvân kalemine çerâğ buyurulup âti't-terceme müteveffâ Dâniş Beğ ile ülfetleri uhuvvet derecesi-ne vardığından mîr-i mûmâ ileyhin vukû'-ı vefâtı üzerine mûmâileyh dahi Sivas'da me'mûriyyetde olduğu hâlde mat'ûnen irtihâl eylemişdir." [Sahîfe 142] bilgilerini görüldüğü gibi Fatîn'den alıntılamıştır. Fakat yaptığı alıntıları zaman zaman tashih yoluna gittiği de görülmektedir. Enîs maddesindeki "Şeyh Enîs Kâsım Paşa Mevlevîhânesinde çile-güzâr olmuşdur." diye tezkiresinde yazmış ise de merhûm zikr olunduğu vech ile Yenikapı Mevlevîhânesi'nde ve Ahmed Dede merhûmun zîr-i terbiyetinde bulunmuşdur." [Sahîfe 52] şeklinde yer alan ifadeler bu duruma delil teşkil etmektedir.

Tevfik, şairlerin hayatına ve eserlerine dair bilgileri aktardıktan sonra şiirlerinden az sayıda örnek vererek Âşık Çelebinin *Meşâ'irü'ş-şu'arâ*'sında olduğu gibi çeşitli başlıklarla anekdotlar ve latifelere yer vermiştir. Dolayısıyla bu anlatım tarzının metne ilgiyi artırmak için kullanıldığı söylenebilir. Çâker Bey maddesindeki "Latîfe" başlıklı bölüm buna misal teşkil etmektedir: "Çâker Beğ'in cümle-i letâ'ifindendir ki beğin eyyâm-ı cevânîsinde sakalı ağarır. Bî-vakt sakalının beyâzlaşmasından Çâker Beğ dil-rîş olup sakalını boyar. Sultân Bâyezîd merhûm bir gün "Çâker Beğ niçün bu nûru zulmete tebdîl edersin ve ak sakalına kara urup kendini mücrimler [Sahîfe 93] gibi teşhîr eylersin?" dedikde Çâker Beğ "Pâdişâhım kulun sinnini bilirim. Sakalım yalan söyler. İşte yalancılığını meydâna koymak içün yüzünü karalayıp tahkîr ve ahz-ı intikâm ediyorum." diye cevâb vermiş ve bu nükte pâdişâhın kemâl derece zevkine gidip birçok ihsân ile taltîf buyurmuşlardır." [Sahîfe 92, 93] Cinânî maddesinde de şu hikâye anlatılmaktadır: "Cinânî za'f-ı basara mübtelâ imiş. Bir gün meşâhîr-i nüdemâdan Kefeli Hüseyn Çelebi ki meclis-i irfânın zeyni ve za'f-ı basarda Cinânî'nin aynı imiş. Cinânî ile bir meclisde sohbet ederler iken Hüseyn Çelebinin gözüne bir çöp kaçar. Cinânî'den bi't-tahassüs ihrâcını recâ etdikde

Cinânî birçok zemânlar tefakkuddan sonra "Görüyorsunuz ya tefahhusda dakîka fevt etmedim. Lâkin ne yapayım ne çöp var ne göz." diye cevâb vermişdir. Bu makûle letâ'ifi çokdur."[Sahîfe 103]

Sonuç olarak Klasik Türk Edebiyatının önemli biyografi hazineleri olan tezkirelerin araştırmacılar için vazgeçilmez kaynaklar olduğu tartışılmaz bir gerçektir. Bu yüzden Osmanlı dönemine ait bütün biyografik eserlerin yayımlanması elzemdir. Biyografik eserlerden biri olan *Kâfile-i Şu'arâ*, tamamlanmamış olmasına rağmen 281 şaire yer vermesi nedeniyle önemli bir tezkiredir. Eserin içindeki bilgilerin orijinalliği tartışılabilir olsa da Mehmed Tevfik'in tezkire sahası için yaptığı hizmet göz ardı edilemez.

KAYNAKÇA

Akün, Ömer Faruk (1993). "Çaylak Tevfik". *DİA*. C. 8. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 240-244.

Akün, Ömer Faruk (1965). "Şinâsi'nin Fatin Tezkeresi Baskısındaki Yeni Biyografik Bilgiler". *Türkiyat Mecmuası* 14 : 277-336.

Âşık Çelebi (2010). *Meşâ'irü'ş-Şu'arâ (inceleme-metin)*. C. 2. hzl. Filiz Kılıç. İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yay.

Baş, Münire Kevser (2013). *Osmanlı Fıkralarının İlk Derlemelerinden Çaylak Tevfik'in Hazîne-i Letâif'i*. Ankara: Grafiker Yay.

Bursalı Mehmed Tâhir (2000). *Osmanlı Müellifleri*. C. 2. Ankara: Bizim Büro Basımevi.

"Çaylak" Mehmet Tevfik (2009). *Yadigar-ı Macaristan Asr-ı Abdülhamîd Han*. hzl. İsmail Tosun Saral-Fahri Sezer-Emre Saral. Ankara: Türk-Macar Dostluk Derneği Yay.

Ebüzziya Tevfik (1973). *Yeni Osmanlılar Tarihi*. C. 1. İstanbul: Kervan Kitapçılık.

Efe, Necdet Rüşdü (1967). *Türk Nüktecileri*. İstanbul: Nebioğlu Yay.

Fatîn Davud (2009). *Hâtimetü'l-eş'âr (Fatîn Tezkiresi)*. hzl. Ömer Çiftçi. http:// ekitap.kulturturizm.gov.tr [erişim: 29.06.2011].

Gövsa, İbrahim Alâettin (tarihsiz). *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*. İstanbul: Yedigün Neşriyat.

İnal, İbnülemin Mahmut Kemal (1988). *Bütün Eserleri Son Asır Türk Şairleri*. C. 1. İstanbul: Dergâh Yay.

İpekten, Halûk, vd. (1988). *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.

İsen, Mustafa, vd. (2002). *Şair Tezkireleri*. Ankara: Grafiker Yay.

İsen, Mustafa-Bilkan, A. Fuat (1997). *Sultan Şairler*. Ankara: Akçağ Yay.

İsmail Beliğ (1999). *Nuhbetü'l-âsâr li-Zeyli Zübdeti'l-Eş'âr*. hzl. Abdulkerim Abdulkadiroğlu. Ankara: AKM Yay.

Kınalızâde Hasan Çelebi (2009). *Tezkiretü'ş-şu'arâ*. hzl. Aysun Sungurhan-Eyduran. C. 1. http://ekitap.kulturturizm.gov.tr [erişim: 29.06.2011].

Kutlar Oğuz, Fatma Sabiha (2012). "Mehmed Tevfik'in Nevâdirü'z-zarâ'if'i". *Turkish Studies*. 7/4: 443-465.

Kutlar Oğuz, Fatma Sabiha (2015). "Tevfîk, Mehmed Tevfîk, Çaylak Tevfîk, Çopur Tevfîk, Mehmed Tevfîk-i Dehlevî". turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=6893 [erişim: 16.07.2017].

Latîfî (2000). *Tezkiretü'ş-şu'arâ Tabsıratü'n-nuzamâ*. hzl. Rıdvan Canım. Ankara: AKM Yay.

Levend, Agâh Sırrı (1988). *Türk Edebiyatı Tarihi I*. C. 1.Ankara: TTK Yay.

Mehmed Tevfik (2016). *Bu Âdem-Fıkralar (inceleme-metin)*. hzl. Adem Balkaya. Erzurum: Fenomen Yay.

Mehmed Tevfik (1294). *Yâdigâr-ı Macaristân-Asr-ı Abdü'l-hamîd Hân*. İstanbul: Mihran Matbaası.

Mehmet Tevfik (1995). *İstanbul'da Bir Sene*. hzl. Nuri Akbayar. İstanbul: İletişim Yay.

Meydan Larousse (1978). C. 3. İstanbul: Meydan Yay.

Mustafa Nihat (1934). *Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Devlet Matbaası.

Özdiş, Hamdi (2004). *Tanzimat Devri Mizah Gazetelerinde Batılılaşma ve Toplumsal-Siyasal Eleştiri: Diyojen (1870-1873) ve Çaylak (1876-1877) Üzerinde Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

Özyıldırım, Ali Emre vd. (2014). *Asır (Mevâd-ı Politikiyye ve Mebâhis-i İlmiyyeye Dair Osmanlı Gazetesidir 1287/1870, Sahibi: Çaylak Tevfik)*. Ankara: TTK Yay.

"Salât", 8th April 2015. http://nagmeiask.blogspot.com.tr/ 2015/04/ salat.html?q=Bedri%27d-d%C3%BCc%C3%A2 [erişim: 27. 07.2017].

TDEA(1977). C. 2. İstanbul: Dergâh Yay.

Tolasa, Harun (1979). *Şeyhülislâm Bahâyî Efendi Dîvânı'ndan Seçmeler*. İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser Serisi.

Ünver, İsmail (2008). "Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler". *Turkish Studies* 3/6: 1-46.

Yıldırım, Haluk Emrah (2013). *Folklorcu Kimliğiyle Mehmet Tevfik Çaylak Eserleri Üzerine Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi. Kars: Kafkas Üniversitesi

Yılmaz, Mehmet (2013). *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler (Ansiklopedik Sözlük).* İstanbul: Kesit Yay.

KÂFİLE-İ ŞU'ARÂ

MUKADDİME

Lisânü'ş-şu'arâi miftâhü'l-hikmeti[12] medîhası fâtiha-pîrâ-yı sipâs-nâme-i müfâheretleri bulunan kavâfil-i şu'arâdan ârâyiş-yâb-ı sımt-ı beyân olan münâcât-ı mûrisü'n-necât bârgâh-ı Cenâb-ı Kâdi'l-hâcât'adır ki *fe ehbabtu en u'raf*[13] meşiyyet-i rubûbiyyeti nev'-i benî-Âdemi esnâf-ı sâ'ire-i hayvânâtdan fıtrat-ı zekâ ile mümtâz eylediği gibi sunûf-ı nev'-i beşer arasında sınf-ı üdebâ vü şu'arâyı mücerred ihsân-ı İlâhîsi olan hüsn-i beyân ü edâ ile ser-efrâz buyurmuşdur.

İnne mine'l-hikmeti le-şi'ren ve inne mine'l-beyâni le-sihren[14] *inne li'llâhi künûzen fî-tahti'l-arşi mefâtihîhâ elsinetü'ş-şu'arâi*[15] senîhası hâtime-ârâ-yı şeref-nâme-i meziyyetleri olan kabâ'il-i fusahâ ve bülegâdan pey-â-pey vârid olan nu'ût-ı mahâmid ü senâyâ sa'âdet-penâh ü arş-pâygâh efendimiz hazretlerinin âsitân-ı kuds-âşiyânına sezâ vü ahrâdır ki kuvve-i mu'ciz-nümâ-yı kelâm-ı dürriyyü'n-nizâmları kesâd-efgen-i sûk-ı Ukâz-ı müşrikîn ve revâc-bahş-ı encümengâh-ı muvahhidîn olmuşdur.

Ve mâ yentiku ani'l-hevâ in hüve illâ vahyün yûhâ[16] *kulûbü'ş-şu'arâi hazâ'inü'r-Rahmâni*[17] seciyyesi hasâ'il-ârâ-yı cevdet-karîhaları olan elsine-i sühan-serâyân-ı gürûh-ı üdebâdan sudûr eden manzûme-i medâ'ih ü ıtrâsı encüm-i zevâhir-i âsumân-ı hidâyet âl ü ashâb ü ıtret cenâbına şâyândır ki her biri bir rükn-i kavîm-i beytü'ş-şeref-i dîn-i mübîn ve *eşiddâu ale'l-küffâri ruhamâ'u beynehüm*[18] hıl'at-i vâlâsıyla izzet-karîn ve ale'l-husûs ser-kâfile-i bedîha-gûyân-ı bülegâ ya'nî Cenâb-ı Hassân-ı mu'ciz-edâ *kul yâ Hassân ve'r-rûhu*

---

[12] "Şairlerin dili, hikmetin anahtarıdır." Bu hadisin aslı *lisânü'ş-şu'arâi miftâhü'l-cenneti* (şairlerin dili cennetin anahtarıdır) şeklindedir.

[13] "Bilinmeye muhabbet ettim." (hadis-i kutsî)

[14] "Hikmette mutlak bir şiir ve beyanda mutlak bir sihir vardır." Bu hadisin aslı *inne mine'l-beyâni le-sihren ve inne mine'ş-şi'ri le-hikmeten* (beyanda mutlak bir sihir ve şiirde mutlak bir hikmet vardır) şeklindedir. Bkz. Mehmet Yılmaz (1992). *Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözler*. İstanbul: Enderun Kitabevi. 83-84.

[15] "Muhakkak arşın altında Allah'ın hazineleri vardır ve onların anahtarları da şairlerin dilidir." (hadis)

[16] "O, kötü arzularına göre de konuşmaz. Konuşması kendisine vahyedilenden başkası değildir." (Necm suresi: 3-4)

[17] "Şairlerin kalpleri Rahman olan Allah'ın hazineleridir." (hadis)

[18] "Muhammed Allah'ın elçisidir. Beraberinde bulunanlar da kâfirlere karşı çetin, kendi aralarında merhametlidirler." (Fetih suresi: 29)

ma'ake[19] hitâb-ı şeref-nisâbıyla mazhar-ı iltifât-ı resûl-i Rabbü'l-âlemîndir.

Ba'de-zâ midâd-ı nazm-ârâyân-ı hüsn-edâdan nakş-rîz-i sahâ'if-i beyân olan şeh-beyt-i kasâ'id-i sitâyiş ü mahmidet halîfe-i Cenâb-ı Rabb-i izzet ve muhyî-i dîn ü devlet kavîm-i serîr-i şevket (es-Sultân İbni's-sultân es-Sultân Abdü'l-azîz Hân İbni's-sultânü'l-gâzî Mahmûd Hân)-ı me'âlî-menkabet Efendimiz Hazretlerinin medîha-i cemîleleridir ki rûz-ı meyâmin-bürûz-ı cülûs-ı hümâyûnları tezâyüd-i şân ü şükûh-ı saltanat ve terakkî-i ilm ü ma'rifete bir mebde'-i sa'âdet olmuşdur. İşte o matla'-ı sa'âdet ve âsumân-ı himmetde istivâ-gîr-i tulû' olan sitâre-i meh-istinâre-i terakkîden biri de zâhire-i tıbâ'atdir ki pek az vakt içinde envâr-ı şümûs-ı himmet-i şâhîden istifâde-i nûr-ı kemâl ile ebr-i kesîf-i zulmet-i cehl ü vahşeti pâreleyip şarkı münevver-sâz-ı medeniyyet etmişdir. İşte o necm-i sâtı'ın pertev-i ahkâmından vücûd bulan her bir zerre-i ma'rifetdir ki bugünki gün şeh-râh-ı terakkî vü medeniyyetde yol almak içün her biri elimizde **[Sahîfe 5]** bir meş'al-i hidâyet add olunmuşdur. İşte o meş'al-i hidâyetin bahşâyiş-i eşi'a-i şevk ü şagabıdır ki eli, dürüst kalem tutamayan benim gibi bir âcizi bile hatâyâ vü nekâ'isine perde-i berâ'et olmak üzere zeyl-i afv ü merhamet-i ashâb-ı hamiyyete sarılarak himmet-i ma'rifet değil, belki hıdmet-i ehl-i fazîlet ârzûlarına düşürmüşdür.

İşte bu heyûlâ-yı ârzûnun vücûd verdiği sa'y ü gayretdir ki küçük yaşımdan beri mecâmi'-i üdebâ-yı sâhib-i şöhretden istihsâl olunan âsâr-ı nazm ü nesri mahfûz-ı mecmû'a-i hüsn-i himâyet etdirmişdir. Elde bulunan âsâr-ı üdebâdan mensûr olanları hazîne-i hâssa-i şâhâne mektûbî odasına devâmım esnâda *Letâ'if-i İnşâ* nâmıyla Refîk Beğ merhûmun neşr etdiği mecelle-i nefîsesine üç cild olmak üzere zeyl etmiş idim. Müte'âkıben Hudâvendigâr vilâyetine azîmet ve vilâyet-i müşârün ileyhâ nâmına tab' edilen gazetenin tahrîriyle meşgûliyyet ve oradan İstanbul'a avdet ve şûrâ-yı devlet a'zâ-yı be-nâmından veliyy-i ni'am utûfetli Besîm Beğ Efendi Hazretlerinin dest-yârî-i inâyet ü him-metleriyle ticârethâneye vukû'-ı me'mûriyyet ve biraz sonra *Asr Gazetesi* imtiyâzına nâ'iliyyet ve bir sene kadar *Asr* ve *Terakkî* ve *Letâ'if-i Âsâr Gazeteleri*'ni tahrîr ve neşr ederek hasbe'l-kader Serâybosna'ya azîmet ve bir seneyi mütecâviz orada seyr ü seyâhatden sonra yine İstanbul'a avdet gibi meşgaleler manzûm olanların neşrini te'hîr etmiş idi. 1289 sene-i hicriyyesinde müşârün

[19] "Söyle ya Hassan! Cebrâîl seninle beraberdir." (hadis)

ileyh hazretleri şehr-emânet behiyyesine sâye-endâz-ı âtıfet olmaları üzerine emânet-i müşârün ileyhâ tanzîfât müdîrliğine tahvîl-i me'mûriyyet ve gazete neşrinden ferâgatle ihtilâs-ı vakt etdikçe ashâb-ı âsârın terceme-i hâlleriyle eserleri terceme zeyline ilâve edilerek tebyîz ü tertîb olunan mecelle *Kâfile-i Şu'arâ* tevsîm edilip mevki'-i intişâra konulmuşdur.

Şöyle bir tertîbe cür'etimden dolayı iki elim yüzümde olduğu hâlde kemâl-i aczimi i'tirâf ile umûmun is'âf-ı hatâ-ber-endâzânesinden istifâde dilerim.

Şehr-emânet Behiyyesi Tanzîfât Müdîri

Mehmed Tevfîk

İhtâr

Mücerred asr-ı hümâyûnları şu'arâsını taltîf maksadıyla inşâd-ı eş'âra rağbet buyuran pâdişâhân-ı âl-i Osmân *enâra'llâhu mefâci'ahum* hazerâtının vukû'ât-ı celîleleriyle âsâr-ı cemîleleri ketîbe-tırâz-ı levha-i kitâb olmak üzere teberrüken tahrîr edilmişdir. **[Sahîfe 6]**

SELÂTÎN-İ CİHÂNIN SER-FİRÂZI

ESÂS-I SALTANAT OSMÂN GÂZÎ

Fâtiha-ârâ-yı şeh-nâme-i Osmânî ve pîrâye-bahşâ-yı ser-defter-i cihânbânî, şehriyâr-ı âlî-tebâr, Hazret-i Abdü'l-azîz-i Fârûkî-kirdâr Efendimiz Hazretlerinin cedd-i a'lâları cennet-mekân Osmân Hân-ı Gâzî ibn Ertuğrul Gâzî ibn Süleymân Şâh-ı Gâzî Hazretleridir.

Hicret-i seniyye alâ-sâhibi't-tahiyye efendimiz hazretlerinin 657 senesi zîver-efzâ-yı mehd-i şevket ve 699 senesinden ibtidâ' 27 sene müddet nevbet-zen-i kûs-ı saltanat ve 726 senesinde semt-i bekâya kâfile-bend-i rıhlet olmuşlardır. Müddet-i ömrleri altmış dokuz senedir. Uzun boylu, ak benizli, kumral kaşlı, sâlih ü mütedeyyin ve şecî' ü dil-âver bir şehriyâr-ı adâlet-perverdirler. Hattâ gençlikleri âleminde ve pederleri Ertuğrul Gâzî Hazretlerinin âlem-i hayâtında bir kimsenin hânesine misâfir olurlar. Dîvârda asılı bir kitâb görüp "Bu ne kitâbdır?" diye su'âl buyurduklarında sâhib-i hâne "Kelâm-ı Kadîm'dir." deyince *Mushaf-ı Şerîf*'i ta'zîmen sabâha kadar kâ'im olurlar.

Tabî'atları hîle vü hud'adan müberrâ idi. Hattâ tâ'ife-i Moğol'un galebesiyle devlet-i Selâcika'nın revnakı kalmadığı cihetle halîfe-i Selçukî Sultân Alâe'd-dîn'den bi'l-cümle ümerâ yüz çevirip semt-i tagallübe saparak nâmlarına hutbe okutmak, sikke urmak gibi hod-râyîde bulundukları hâlde Ertuğrul ve Sultân Osmân Hazretleri âdetâ Alâe'd-dîn'e şiddetle tarafdârlık gösterip pek çok fedâkârlık etmişler. Hattâ Sultân Alâe'd-dîn tarafından tabl ü alem gelmeksizin hod-be-hod ne nâmına hutbe okutmuş ve ne de i'lân-ı hükûmet etmişlerdir. Ashâb-ı kirâmândan Şeyh Edebâlî Hazretleriyle ekser müşâvere vü müzâkere ederek icrâ-yı adl ü dâd ederlermiş. Şeyh-i müşârün ileyhe dâmâd dahi olmuşlardır. Burusa'da Hisâr içinde türbe-i mahsûsalarında medfûn ve mazhar-ı inâyet-i Rabb-i zevi'l-menûndurlar.

Karahisâr'ı, Bilecik'i, Yarhisârı'nı, İnegöl'ü, Yenişehr'i, Köprühisârı'nı, Kete'yi, Kestel'i, Urnushisârı'nı, Lefke'yi, Yenice'yi, Akçahisâr'ı, Geyve'yi, Tekfûr Pınarı'nı, Burusa Kal'ası'nı ve daha sâ'ir mahalleri feth buyurmuşlardır ve ibtidâ Söğüt nâhiyesinde darb-ı kûs-ı şâhî ve mu'ahharen Burusa feth olundukda orayı tahtgâh-ı Osmânî eylemişlerdir. Nazm-ı âtî firdevs-makar Hazret-i Sultân Osmân Gâziyy-i zafer-rehberindir:

Nazm
Gönül kerestesi ile
Bir yeni şehr ü bâzâr yap
Zulm eyleme rencberlere
Her ne ister isen var yap

Eski yeni şehr[i] bâri
İnegöl'e dek hep varı
Kırup geçürdün agyârı
Burusa'yı yık tekrâr yap

Kurd olup gel gir sürüye
Arslan ol bakma girüye **[Sahîfe 7]**
Çâr idüp haydi çeriye
Dil geçidini hisâr yap

İznik şehrine hor bakma
Sakarya suyı gib'akma
İznikmid'i de al yakma
Her burcında bir hisâr yap

Osmân Ertugrul oglısın
Oguz Kara Hân neslisin
Hakk'un bir kemter kulısın
İslâmbol'ı aç gülzâr yap

SULTÂN MURÂD HÂN-I SÂNÎ İBN ÇELEBİ SULTÂN MEHMED HÂN-I EVVEL

Mütetebbi'-i ahvâl-i şu'arâ Hasan Çelebi ve Riyâzî ve Safâyî ve emsâli tezkiretü'ş-şu'arâ sâhibleriyle ekser müverrihînin ittifâkına bakılır ise pâdişâhân-ı âl-i Osmân'dan ibtidâ inşâd-ı şi'r eden serîr-ârâ-yı saltanat-ı şehriyâr-ı Fârûkî-sîret Hazret-i Sultân Murâd-ı Sânî-i Süleymân-adâlet imişler. Lâkin nâm-ı nâmî-i hümâyûn ve terceme-i hâl-i adâlet-füzûnları zeyn-efzâ-yı ser-levha-yı *Kâfile-i Şu'arâ* olan pây-endâz-ı evvelîn-pâye-i süllem-i şevket ve vâzı'-ı bünyân-ı saltanat-ı Sultân Osmân-ı me'âlî-menkabet Hazretlerinin nazm-ı

selîsleri tevârîh-i meşhûre vü mevsûkanın mezkûr olmasıyla bu ittifâk-ı nazar-ı iltifâtdan mehcûr olmak lâzım gelir.

Her ne ise pâdişâh-ı mağfûr 806 senesi zînet-sâz-ı mehd-i şühûd ve 824 senesi evvelâ taht-ı şehriyârîye ku'ûd ve yirmi iki sene yedi gün pâdişâhlık edip mu'ahharen istihzâr-ı esbâb-ı sa'âdet-bekâya tabî'atlarında hâsıl olan meyl ü teveccüh münâsebetiyle bir sene müddet ferzend-i ercümendi Ebu'l-feth ve'l-magâzî Sultân Mehmed Hân-ı Sânî Hazretlerine terk-i saltanat etmiş ise de her zemânda her devle-tin tabî'î mevcûd olmak lâzım gelen düşmen-i devleti gibi ol zemân dahi devlet-i Osmâniyye'nin mevcûd olan düşmen-i tabî'îleri Hazret-i Fâtih'in sıgar-ı sinn ve adem-i tecrübesinden istifâdeye kıyâm etmeleri üzerine ittifâk-ı ümerâ-yı be-nâmlarıyla def'a-i sâniyye olarak yedi sene müddet zimâm-ı idâre-i devleti yed-i iktidârına almış ve 855'de âzim-i gülşen-serây-ı bekâ olmuşdur. Bu sûretle müddet-i saltanatları 29 sene 7 ay 7 gün ve müddet-i ömrleri 48 veya 49 seneye müntehî olur. Çünki 17 veya 18 sinlerinde taht-ı şâhî vücûd-ı âlîleriyle mübâhî ve gençlikde ibtidâ Murâd-ı Sânî câlis-i serîr-i pâdişâhî olmuşdur.

Uzun boylu, ak benizli, doğan burunlu, hasenü'l-vech, fasîh ü melîh, uzûbet-i lisâna mâlik ve kemâl derece semt-i zühd ü salâha sâlik bir pâdişâh-ı ârifdir. İsfendiyâroğlu Süleymân Beğ'in kerîmesi ve Laz kralı-nın duhteriyle akd-ı izdivâc etmişdir.

Ulemâ vü üdebâ vü şu'arâya kemâl-i ri'âyet ve dâ'imâ akd-ı cem'iyyet-i ulûm ü fünûna himmet buyururlardı. Hattâ kendileri inşâd-ı şi'r buyurdukça Murâdî tahallus ederlermiş. Kerâmâtı bâhir ve fütûhâtı ve husûsen ulüvv-i tab' ve kesret-i mahâmidi elsine-i erbâb-ı tevârîhde mütedâ'ir bir pâdişâh-ı irfân- **[Sahîfe 8]** mezâhir olup hademesinden vezîr etmek ve kuzâta müddet-i şer'iyye vaz' eylemek zemân-ı saltanatlarında vâki'dir. Eşher-i âsâr-ı şi'riyyesinden birkaç beyt tahrîr olundu:

Beyt
Gerçi kim haddüm degüldür bûseni kılmak taleb
Ârif olan çün bilür anı ne lâzım söylemek

***

Sâkî getür getür yine dünki şarâbumı
Söylet dile getür yine çeng ü rebâbumı

İzmir, Akşehr, Kütahiyye, Alacahisâr, Güğercinlik, Cânovası,

Selanik, Niğbolu, Kal'a-i Atina ve sâ'ir pek çok mahalleri zamîme-i memâlik-i şâhîleri buyurmuşlar ve Varna melhame-i kübrâsını fâtiha-i zafer-nâmeleri edip füshat-serây-ı bekâya rıhlet etmişlerdir.

FÂTİH-İ İSTANBUL SULTÂN MEHMED HÂN-I SÂNÎ İBN SULTÂN MURÂD HÂN-I SÂNÎ

Edirne'de 833 senesi tevellüd buyurmuşlardır. Sıgar-ı sinninde Amasiyye sancağına çıkarılıp pederleri Sultân Murâd-ı Sânî daha hâl-i hayâtda iken on dört yaşlarında Fâtih Mehmed Hân Hazretlerini tahlîf etmişlerdi. Birinci hilâfetleri muktezâ-yı zemân bir sene kadar devâm edebilip pederleri Sultân Murâd Hân-ı Sânî Hazretlerinin terceme-i hâllerinde yazıldığı vechile ümerâ vü vükelâ-yı saltanatın vukû'-ı ibrâmları üzerine Fâtih Mehmed Hân'ın recâ vü talebi bi't-tav' saltanatdan ferâgatiyle Murâd-ı Sânî Hazretlerinin ikinci def'a yedi sene müddet cülûsu Fâtih Hazretlerini tekrâr Amasiyye'ye rücû'a mecbûr etmişdir. 855 senesi pederleri Murâd-ı Sânî Hazretleri müntakil-i civâr-ı Rahmânî oldukda Sultân Mehmed Hân-ı Sânî on dokuz yaşlarında bi'l-irs ve'l-istihkâk erîke-ârâ-yı şevket-i Osmânî olmuşdur. İkinci def'a müddet-i saltanatları 31 ömrleri 53 seneye müntehî olur. Âlim, hakîm, edîb, şâ'ir, cesûr, vakûr, âdil, vâkıf-ı mesâlih-i zemâne, hakîkaten bir pâdişâh-ı yegânedir.

Rûmeli ve Anadolu'da birçok fütûhâtı vardır. Bosna'da dahi ekser kılâ'ı zamîme-i memâlik-i şâhîleri buyurmuşlardır. A'zam-ı fütûhâtı Rûm İmparatorluğu'nu zîr ü zeber ve İstanbul gibi bir şehr-i garrâyı serîr-i şevket-masîr-i Osmânîye makarr etmeleridir ki bu feth-i azîmin fâtihini makâm-ı medh ü tebşîrde güher-rîz-i le'âlî sudûr ü sünûh buyurulmuş olan hadîs-i şerîfin mâsadak-ı mazmûnu olmuşdur. Esnâ-yı fethde mâlik olduğu kudret ü kuvvetine istinâden (Nitekim İspanya Endülüslülere etmiş. Hâlâ Rusya Kazanlılarla Çerkeslere etmekde bulunmuşdur.) ahâlîsinin dîn ü cân [ü] mâlları aleyhinde bir gûne mu'âmele-i cebriyyede bulunmadıkdan başka ahâlîden olan Hristiyânları te'mîn kasdıyla i'tâ vü ihsân buyurdukları imtiyâzât her millet arasında lisân-ı sitâyişle yâd olunur. Hîçbir pâdişâhın muvaffak olamadığı böyle bir feth-i azîm ile fâtih-i cihân olmak kadar şân ü şerefe mâlik olmuş Fâtih Sultân Mehmed Hân'dır ve bu feth ve bu gâlibiyyetle girîve-i kahr ü sitemden gâyet müctenib olarak **[Sahîfe 9]**

tarîk-ı sedâd-ı adl ü dâda sâlik olan Fâtih Sultân Mehmed Hân Hazretleridir. İstanbul'un en güzel bir mahalline ki Fâtih ve Sultân Mehmed Semti denir bir câmi'-i şerîf ve medâris-i kebîr ile tetimmât binâ edip İstanbul'u dârü'l-ulûm etmişdir. Her tarafdan birçok mevâ'îd ü atâyâ vü ihtirâmât icrâ vü ihsânıyla celb etdiği ulemâ ma'ârif-i İslâmiyye'ye pek büyük hıdmetler eden fuzalâdandırlar.

Hâceleri Monlâ Gürânî Hazretleridir. Arabî, İbrânî, Yunanî lisânlarına âşinâ imişler. Alî Kûşî hakkındaki hürmeti ma'ârif-perverliğinin en büyük alâmetidir. Avnî mahlasıyla şi'r söylerlermiş. Letâ'ife dahi meylleri olup mahal-gû olan nüdemâsına ihsânları mevfûr ve husûsen vezîr ü nedîmleri Ahmed Paşa ile olan letâ'ifi ba'zı târîhlerde mezkûrdur. Bunlardan ba'zıları Ahmed Paşanın tercemelerinde yazıldı. Bir iki beyt âsâr-ı şi'riyyelerindendir:

Nazm

Cigerüm pâreledi hancer-i cevr ü sitemün
Sabrumun câmesini togradı mıkrâz-ı gamun

Secdegâh eyler idi Ka'be-i mihrâb gibi
Kûyun içinde melek görse nişân-ı kademün

Ey gözüm gün yüzine karşu niçe bir dökesin
Ruhları tâbı ile kurıdı kalmadı demün

***

Sâkiyâ mey sun ki bir dem lâlezâr elden gider
İrişür fasl-ı hazân vakt-i bahâr elden gider

***

Bizümle saltanat lâfın urarmış ol Karamanî
Hudâ fursat virürse ger kara yire karam anı

SULTÂN BÂYEZÎD HÂN-I SÂNÎ
İBN SULTÂN MEHMED HÂN-I SÂNÎ

Mevlidi 851 senesidir. Vaktâ ki Fâtih Sultân Mehmed Hân Hazretlerinin 886 senesi Anadolu tarafına sarf-ı çâbük-rân-ı teveccüh buyurduklarında Gekbüze civârında vefâtı vukû' bulur. Fâtih'in ol vakt vezîr-i a'zamları olan Karamanlı Mehmed Paşanın[20] sû'-i tedbîriyle Hazret-i Fâtih'in vefâtı şâyi' olarak yeniçeri tâ'ifesi gerden-firâz ve gazab-ı mâl ü emvâle dehen-bâz-ı hırs ü âz olarak İstanbul'a azîmet ve her ne kadar Üsküdar yakasından Anadolu Hisârı'na değin iskelelere kayık yanaşıp kimseyi İstanbul'a geçirmesi men' olunmuş ise de yeniçeri tâ'ifesi Pendik ve Kartal taraflarında bulunan gemilerle İstanbul'a girerler.

Ba'zı tevârîhin beyânına göre hattâ bi'l-fi'l nehb ü gâret-i emvâl-i ahâlîye cesâret ve Karamanî Mehmed Paşayı dahi katlederler. Hey'et-i vükelâ muztarr olup çâr-nâ-çâr Fâtih'in hîn-i vefâtında nezdinde bulunan Bâyezîd merhûmun oğlu Sultân Korkud'u sükûnet-i fitne vü fesâd ümmîdiyle muvakkaten ve pederi Sultân Bâyezîd'e niyâbet-i iclâs etmişler idi. Bu tedbîr ile âteş-i fiten ü fesâd **[Sahîfe 10]** bir mikdâr sükûnet-pezîr-i zîr-i tedbîr-i remâd olur ise de keyfiyyet-i iclâs Amasiyye'de cenâb-ı südde-i devlet-me'âb-ı Bâyezîd Hânî ile Karaman'da bulunan Sultân Cem'e tahrîr ve Sultân Bâyezîd ve Sultân Cem hangisi evvel gelir ise taht-ı saltanat anın olması karar-gîr olmuş idi. İşte bu araz üzerine 889 senesi Bâyezîd-i Velî Hazretleri Sultân Cem'den evvel gelerek şeref-efzâ-yı taht-ı Osmânî olmuşlardır.

Sultân Bâyezîd-i Sânî serîr-i saltanatda istiklâl bulunca Akkirman, Toros, Ruha kal'alarını ve İnebahtı, Moton, Goron, Avarin, sâ'ir kılâ' ü bıkâ'ı ve Mora, Lofca ve Darac'ı zamîme-i memâlik-i şehriyârîleri edip bu misilli birçok fütûhâtı kazanmışlar ise de güzerân-ı sinn cihetiyle dizlerine ârız olan illet-i nikrîsden ferâğ-ı saltanata kasd ve atâ-yı nâ-be-câ olmak üzere oğlu Sultân Ahmed'i veliyy-i ahd etmiş idi. Sultân Ahmed Üsküdar'da Mâltepe'de müterakkıb-ı beşîr-i saltanat iken yeniçeri tâ'ifesi müdmin-i şarâbdan diyerek sûret-i tahallüf göstermeleri üzerine Yavuz Sultân Selîm Hân-ı Gâzî zînet-

[20] Karamanî Mehmed Paşa Nişânî tahallus eder bir edîb-i vakûr ve şâ'ir-i meşhûrdur ki harf-i nûnda Nişânî diye terceme-i hâli tafsîlen yazılacakdır. (yazarın notu)

tırâz-ı cihân-gîrî olmuşdur. Sultân Bâyezîd taht-ı saltanatın zemân-ı şeyhûhata iktirânından dolayı hâl-i hayâtında taht ü tâcı Sultân Selîm'e i'tâ edip kendileri Dimetoka nâm mahalle azîmet üzere iken esnâ-yı râhda müteveccih-i âlem-i bekâ oldular.

Sultân Bâyezîd-i Velî asrında zuhûr eden şu'arâ her asrdan ziyâde idi diye tezkirelerin ittifâkı vardır. Çünki şu'arâya cevâ'iz ü ihsân ü atâyâsı vâfir imiş. Hattâ Celâl-i Devânî ve Câmî'yi müstağrak-ı envâ'-ı lutf ü ihsân-ı bî-kerânî buyurdukları mütevâtirdir. Kendileri dahi Adlî tahallus ederlermiş. Âsâr-ı şi'riyyesinden birkaç beyt teberrüken yazıldı:

Nazm
Ey süvâr-ı esb-i nâz olan rikâb-ı câna bas
Hüsn meydânı senündür ayagun merdâne bas

Birâderi Sultân Cem kendisine taht-ı pâdişâhî nasîb olmadığından magmûm olup bu beyti Sultân Bâyezîd'e gönderir:

Beyt
Sen pister-i gülde yatasın şevk ile handân
Ben kül döşenem külhen-i mihnetde sebeb ne

Pâdişâh-ı Bistâmî-sîret dahi bu yolda cevâb-ı nasîhat vermişlerdir:

Cevâb
Çün rûz-ı ezel kısmet olınmış bize devlet
Takdîre rızâ virmeyesin buna sebeb ne

Haccü'l-haremeynem diyü da'vâlar idersin
Yâ saltanat-ı dünye içün bunca taleb ne

SULTÂN SELÎM HÂN-I EVVEL
İBN SULTÂN BÂYEZÎD HÂN-I SÂNÎ

Sultân Bâyezîd-i Velî Hazretlerinin ferâğ-ı saltanat ârzûsu ve şehzâdelerden Sultân **[Sahîfe 11]** Ahmed ve Sultân Korkud'dan tercîh ile

mücerred Hazret-i Yavuz Sultân Selîm'in makâm-ı hilâfete gelmesi hakkında terakkî-cûyân ü hamiyyetmendân-ı asrın ilhâh ü ısrârları üzerine Rûmeli kıt'asının müntehâsında bulunan Sultân Selîm Hân Hazretlerine da'vet-nâme irsâl olundu ve Cenâb-ı Selîm Hân dahi pâ-be-rikâb-ı isti'câl ile 918 senesi Saferi'nde İstanbul'a gelerek evvelâ pederi Bâyezîd-i Velî Hazretlerine mülâkî ve sâniyyen pederinin bi'z-zât delâletiyle nâ'il-i taht-ı husrevânî olmuşdur.

Hattâ vükelâ ve ulemâyı huzûruna celb ile daha resm-i bey'ati icrâ etmeden evvel beyân-ı meslek tarzında emîrâne ve cihân-gîrâne şöyle bir nutk îrâd buyurmuşdur: "Ben pâdişâh olursam niyyetim Arabistân'ı Çerkeslerden bilâd-ı Acem'i şî'adan tathîrdir. Mücerred İslâm'ı bir noktaya cem' etmek içün Hind ve Tûrân'a gideceğim. Şark ü garbda i'lâ-yı kelimeye çalışacağım. Zalemeye evlâdım olsa merhamet etmeyeceğim. Zemânımda râhata varmak ve ahâlîye tasallut etmek mümkin olamaz. İşte benim hâlim budur. Seferden korkmaz iseniz beni ihtiyâr ediniz ve illâ Sultân Ahmed'i kabûl eyleyiniz." Bu nutk üzerine bahâdırân-ı İslâm kendilerine fevka'l-âde alkışlar edip emr-i bey'ati itmâm eylediler. Fi'l-vâki' sekiz sene dokuz ay müddet-i saltanatında Sultân Selîm'i şu meslek-i cihân-gîrâneden tesâdüf etdiği müşkilâtın hîçbiri rû-gerdân edemedi. Ba'zı entrîkalara mebnî veche-i azîmetine sedd-i mümâna'at çeken ümerâ vü vüzerâyı derhâl hıdmetinden def' eder ve muhârebede geri dönmek isteyen yeniçerilere "Siz dönün ben harbe yalnız giderim." derlermiş.

İşte Yavuz Sultân Selîm Hân Hazretleri böyle bir niyyet-i âlî ile cülûsunu müte'âkıb hüdûs eden birâderleri Sultân Ahmed ve Sultân Korkud fitneleri gibi fecî' fecî' vak'aları teskînden sonra hemân bir meclis akdiyle Îrân üzerine hücûm ve Tebrîz'de Şâh İsmâ'îl'in zevcesi Tâclı Hânım'ı esîr etdi. Belki nutkunda "Niyyetim bilâd-ı Acem'i şî'adan tathîrdir." mücmelini tafsîl ü tefsîr etdi. Îrân seferini müte'âkıb ordusunu Mısr hükûmeti üzerine sevk ile hulefâ-yı Abbâsiyye şu'besini Mısr'dan kaldırmış ve emânât-ı celîle-i müteberrikenin makâm-ı hilâfete nakliyle mülûk-i Osmâniyye'yi halîfe-i enâm etmişdir.

Diyâr-ı şeref-i Gürcistân, Bayburd, Harput, Mûsul, Diyârbekr, Kürdistân, Haleb, Kılâ'-ı Şâm a'zam-ı fütûhâtındandır. Azm-i cihân-gîrânesi şol mertebe imiş ki "Avrupa kıt'ası iki pâdişâha makarr ola-maz." dermiş. 926 senesi şîr-pençe-i ecelden rehâ mümkin olamayıp nesr-i tâ'ir-i rûhu âşiyân-tırâz-ı devha-i bekâ olmuşdur. Ekser müverrihler vefâtını şu sûretle yazarlar: **[Sahîfe 12]** "Yavuz Sultân

Selîm bir gün bâğçede temâşâ-yı ezhâr eder iken sırtında çıban veca'ı hiss ederler. Nedîmi Hasan-cân Efendiye emr edip eyüce sıkdırırlar. Silülce çıban olur. Va'de tekmîl olmuş vaktsiz tedbîrden dolayı pâdişâh-ı mağfûr vâsıl-ı gülşen-serây-ı cinân olur." Bu hâlde müddet-i ömrü elli bir sene olmuş olur. Saltanatı sekiz senedir. Cezâ'irli Gâzî Hayre'd-dîn Paşaya birkaç kıt'a sefîne ile i'âne eylemişken Cezâ'ir'in zabtıyla memâlik-i şâhâneye iltihâkı ancak Hayre'd-dîn Paşanın korsanlıkda mahâretine ve saltanat-ı Selîm Hânî zemânına mahsûs olan büyük büyük muvaffakıyyetlerin teyessür-i husûlüne delâlet eder.

Yavuz Sultân Selîm meşâgilden hâlî bulunduğu zemânları kitâb mütâla'asıyla geçirirlermiş. Meşâhîr-i erbâb-ı kalem-i A'câm'dan Fazlu'llâh'ın *Târîh-i Vassâf*'ını elden bırakmazlarmış. Şi'rde mahlasları Selîmî olup dîvânı meşhûr-ı âlemdir.

Nazm
În sefer kerden u în bî-ser u sâmânî-i mâ
Behr-i cem'iyyet-i dil-hâst perîşânî-i mâ

Îrân seferine giderken söyledikleri mütevâtirdir:

Nazm
Ben yatam lâyık mı ol karşumda ayagun tura
Serv-i nâzum din[21] ben öldükde namâzum kılmasun

Sâ'ir eş'ârından eşherdir. İbn Kemâl, Yavuz Sultân Selîm'in vefâtına gâyet sûzişli bir mersiyye söylemişdir.

KÂNÛNÎ SULTÂN SÜLEYMÂN HÂN
İBN YAVUZ SULTÂN SELÎM HÂN

926 senesi pederleri Yavuz Sultân Selîm İstanbul'dan Edirne'ye esnâ-yı azîmetinde te'sîr-i şîr-pençeden nevbet-zen-i kûs-ı rıhlet-i âhıret olması üzerine Kânûnî Sultân Süleymân sene-i mezkûrede evreng-ârâ-yı şevket-i Osmâniyyân olmuşdur. Ömrü uzun, fütûhâtı

[21] nâzum din: nâzumdan (metinde)

hadd ü adedden bîrûn, vâzı’-ı kânûn, bir pâdişâh-ı adâlet-nümûn idiler.

Zemân-ı saltanatında seyf ü kalem pek çok büyük büyük eserler bırakmış ve sâye-i satvet ve zîr-i cenâh-ı adl ü re’fetinde dükel mülûk-i İslâmiyye birkaç Avrupa kralı âsûde-nişîn-i emân olmuşdur. Fransa’yı kırk sene himâye eyledi. Şarken ve cenûben etdiği muhârebelerin her birinde bir feth-i azîme nâ’il olurdu. İmtidâd-ı saltanatça pâdişâhân-ı Osmâniyyân’ın en bahtiyârıdır. Lâkin müddet-i saltanatında vukû’a gelen fütûhât-ı kesîre yine tûl-i müddet-i saltanatına nisbeten az değildir. Avusturya üzerine açdığı muhârebâtında ve Îrân üstüne etdiği muhâcemâtında memâlik-i Osmâniyye’yi iki misli tevsî’ eylemişdir. Macaristân’ın Temeşvar, Erdel, Budin gibi eyâlât-ı cesîmesinde iki yüz seneye gelinceye kadar Devlet-i Aliyye vüzerâsının vâlîlikleri **[Sahîfe 13]** Kânûn[î] Sultân Süleymân’ın berekât-ı muzafferiyyetidir. Boğdan, Estoni, Belgrad, Peçuy, Estergon, Van, Nahcuvan fethi karadaki muvaffakıyyeti ve İtalya ve Venedik ve Cezâ’ir adalarının gâreti denizdeki eser-i salâbetidir. Sigetvar’ın muhâsara vü fethinde ve 974 senesinde vefât etdi.

Ömrü 74 ve müddet-i saltanatı 48 sene beş aydır. Evâ’il-i hâlinde mâ’il-i safâ ve tâbi’-i hevâ olmuşlarsa da az müddet zarfında nedâmet ve tahsîl-i ulûma rağbetle tekmîl-i nesh buyurmuşlardır. Hele ulûm-ı fıkha intisâbları ziyâde imiş. Esnâ-yı vefâtında kabrine konulmasını tavsiyye etdiği sandukçe ittifâk-ı ekâbir-i devlet ile açıldıkda müddet-i saltanatında harekât-ı siyâsiyyesinin ahkâm-ı şer’-i şerîfe tatbîki içün Ebu’s-su’ûd’dan aldığı fetvâlar imiş. Hattâ Ebu’s-su’ûd Efendinin bu hâl üzerine “Eyvâh Sultân Süleymân dîvân hakkında mı beni mes’ûl etdin?” dediği mervîdir. İdâre-i devletin her şu’besine bir kânûn vaz’ etdiği ci-hetle Sultân Süleymân-ı Kânûnî diye elsine-ârâ-yı ihtirâmdır.

Ümerâ-yı bahriyyesinden makâm-ı kapudanîye gelen Cezâ’irli Gâzî Hayre’d-dîn Paşa ma’iyyetindeki donanma İtalya ve Venedik cumhûru elindeki Cezâ’irli gâret-zede-i fenâ ve Devlet-i Aliyye’de en evvel deryâ umûruna müte’allik harîta te’lîf eden Seydî Re’îs Portekiz donanmasıyla Hind denizlerinde âheng-i ceng [ü] vegâ etmişdir.

Vaktâ ki 974 senesi Sigetvar muhâsarasının otuz birinci günü mizâc-ı şerîflerine za’f ârız olarak günden güne iştidâd ile sene-i mezbûre Saferi’nin üçüncü gecesi tâ’ir-i rûh-ı pür-fütûhu âşiyân-sâz-ı cinân olmuşdur. Vefâtının ertesi günü idi ki darben ve kahren Sigetvar’ın iç kal’ası dahi feth olunup Sigetvar bânı olan Nesfi’nin (?)

başı kesilerek sandûka-ı na'ş-ı mağfiret-nakşları tahtında galtân edilmişdir. Sigetvar'da keyfiyyet-i vefâtını Vezîr-i a'zam Sokollu Mehmed Paşa ketm ile pâdişâh-ı cedîd Sultân Selîm-i Sânî Hazretlerine irsâl-i nüvîd olunup ve Sultân Süleymân-ı Kânûnî Hazretlerinin cesedi arabaya vaz' edilip Belgrad'a avdet ve Sultân Selîm-i Sânî Hazretleri makarr-ı hükûmetleri olan Magnisa'dan nehzat ile İstanbul'a mu'âvedetle emr-i bey'at bi'l-icrâ Sultân Selîm-i Sânî şeref-efzâ-yı taht-ı Süleymânî olarak İstanbul'dan tekrâr hareket ve Belgrad'a muvâsalat buyurmayınca ifşâ edilmemişdir.

Hayrâtından pederi Sultân Selîm Hân Hazretleri ve oğulları Şehzâde Sultân Mehmed ve Cihân-gîr içün birer câmi'-i şerîf ve medâris ve hücerât ve imârât binâ buyurmuşlardır ve bunlardan mâ'adâ nâm-ı sâmîlerine müntemî olan Süleymâniyye Câmi'-i Şerîfi ve medrese-i münîfî ve kânûn üzere ilm-i tıbbın tederrüsü içün inşâ buyurduğu hücerâtı ve dârü'ş-şifâsı **[Sahîfe 14]** ilâ-yevmi't-tenâd rûh-ı şerîfini hayr ile yâd etdirir hayrât-ı celîledendir.

Müretteb dîvânı vardır. Muhibbî tahallus etmişdir. Cümle-i eş'ârındandır:

Nazm

Câna kanmaz bûse-i la'l-i leb-i yâr isteyen
Baş virür bu yolda bir zülf-i siye[h]kâr isteyen

Bî-vefâ yârün Muhibbî cevrini ma'zûr tut
Yârsüz kalur cihânda aybsuz yâr isteyen

***

Saltanat didükleri ancak cihân gavgâsıdur
Olmaya devlet cihânda bir nefes sıhhat gibi

***

Tâc ü taht-ı saltanat berbâd olur çün âkıbet
Kendüyi âlem serîrinde Süleymân oldı tut

Kaldırursın çün ayagı bezm-i dünyâdan gönül
İçdügün câm-ı şarâbı Âb-ı hayvân oldı tut

***

Jeng-i gamdan diler isen ola gönlün sâfî
Koma elden koma bir lahza şarâb-ı sâfı

SULTÂN SELÎM HÂN-I SÂNÎ
İBN SULTÂN SÜLEYMÂN HÂN

929 senesi kımât-ârâ-yı mehd-i şevket olmuşdur. Otuz beş yaşında ve Magnisa hükûmetinde iken pederleri Sultân Süleymân-ı Kânûnî Hazretlerinin vefâtı haberi vâsıl olunca Magnisa'dan hareket ve Dersa'âdet'de cülûs-ı taht-ı saltanat buyurmuşlardır.

Cülûslarını müte'âkıb İstanbul'dan nehzatla Belgrad'da ordu-yı hümâyûna muvâsalat edip i'lân-ı cülûs-ı hümâyûna müsâra'at ve na'ş-ı magfiret-nakş-ı Hazret-i Sultân Süleymân Hânî'yi istishâb ile İstanbul'a avdet eylemişdir. Umûr-ı devleti vezîr-i a'zamları Sokollu Mehmed Paşaya tefvîz buyurup kendileri gûşe-i safâ vü istirâhata çekilmiş ve hattâ nedîm-i hâssı Ahmed Şemsî Paşa musâhabetiyle Edirne'de vakt geçirmişdir. Sokollu Mehmed Paşa bir tarafdan tertîb-i dîvân ile umûr-ı ibâdı bi-hakkın rü'yet eder ve diğer tarafdan dahi muktedir vüzerâyı serdâr nasbıyla taraf taraf ordular sevk eylerdi. Serdâr Lâlâ Mustafâ Paşa ve mu'ahharen Kapudan-ı deryâ Kılıç Alî Paşa ma'iyyetinde olan mükemmel donanma ile Kıbrıs ve Sakız bi-temâmihâ alındı ve Serdâr Sinân Paşa ordusuyla iklîm-i Yemen dâhil-i havza-i memâlik-i Osmâniyye edildi. Tunus feth olundu.

Zemân-ı saltanatında kâffe-i umûr-ı devlet ehline tefvîz olunduğu ve husûsen Sultân Selîm-i Sânî'nin kadrdânlığı cihetle meşgûl-i istirâhat ve mâ'il-i safâ vü sohbet olması mahall-i ta'rîz olamaz. Çünki der-kâr olan kifâyeti münâsebetiyle mesned-i sadâreti **[Sahîfe 15]** bi'l-istiklâl uhde-i istîhâline verdiği Vezîr-i a'zam Sokollu Mehmed Paşa devletin kemâl-i ikbâlini pek güzel muhâfaza etmişdir. Hattâ Sokollu Mehmed Paşa kendisi içün bir türbe inşâ etdirirken Sultân Selîm-i Sânî Hazretleri nedîmi Şemsî Paşa ile türbenin önünden geçer ve "Şemsî Paşa bu kimin türbesidir?" diye su'âl buyururlar. Şemsî Paşa dahi "Mehmed Paşanındır." deyince "Acabâ ne vakt yatacakdır?" demesi üzerine Şemsî Paşa "Pâdişâhım emr et şimdi yatsın." dedikde "Hatâ etdik bana ve devletime lâzım bir

vezîrdir." deyip kadrdânlığını [i]zhâr etmişdir.

Şemsî Paşa ile letâ'ifi çokdur. Âhır-ı ömründe tarîk-ı ıyş ü safâdan inân-tâb-ı semt-i nedâmet ve kâffe-i lezâ'izden ferâgatini müte[']âkıb bir gün hammâmda ayağı kayıp düşerler ve haylî ıztırâb çekerler. Bu ıztırâb ile hummâya ve za'f-ı mi'deye mübtelâ olup iki ay haste yatdıkdan sonra 982 senesi Şa'bânı'nın yirmi sekizinci günü âzim-i dârü'n-na'îm oldular.

Oğlu Sultân Murâd-ı Sâlis Hazretleri Magnisa hükûmetlerinden avdetle murabba'-nişîn-i saltanat oluncaya kadar on gün vefâtı şâyi' olmamışdır. Müddet-i saltanatı 8 sene beş ay ve ömrü 50[22] senedir.

Sarışın ve mehîb olmağla Sarı Sultân Selîm dahi denir. Esnâ-yı safâ ve mahabbetde inşâ vü eş'âra dahi meyl buyururlar ve Tâlib tahallus ederlermiş. Teberrüken birkaç beyt yazıldı:

Nazm
Nevâ-yı neyde rûh-efzâ olur uşşâka bir dem var
Dilâ ney gibi nâlân olmada bir özge âlem var

***

Tâlibâ sa'y-ı belîg it kûy-ı yâre varıgör
Cânı cânâna virüp terk eyle yogı varı gör

***

Âşık-ı sâdıkda dil birdür olamaz yâr iki
Hîç bir taht üzre mümkin mi ola hünkâr iki

SULTÂN MURÂD HÂN-I SÂLİS
İBN SULTÂN SELÎM HÂN-I SÂNÎ

Vilâdeti 953'dedir. Pederleri mağfûr Sultân Selîm-i Sânî Hazretlerinin 982 senesi vefâtı haberini Magnisa'da meşgûl-i şikâr iken almasıyla bi'l-isti'câl İstanbul'a gelip 29 yaşında olduğu hâlde

[22] Metinde yanlışlıkla 95 yazılmıştır.

sene-i mezbûre Ramazân-ı Şerîfi'nin sekizinci günü câlis-i evreng-i pâdişâhî olmuşdur.

Vezîr-i a'zam Sokollu Mehmed Paşayı ibkâ eyledi. Bu esnâda Acem şâhı Tahmâs'ın vefâtı ve Şâh İsma'îl-i Sânî'nin cülûsu vukû'uyla memâlik-i Îrân âdetâ mütegallibe elinde perîşân ve müsta'idd-i iltihâk-ı memâlik-i Osmâniyyân olduğu Bağdâd ve Erzurûm vâlîliklerinden inhâ olmağın şark seferi i'lân ve ordular sevkiyle leşker-i Acem berbâd edilerek tâ Tebrîz Kal'ası güşâd **[Sahîfe 16]** ve pek çok kılâ' ü bıkâ'-ı Îrân-zemîn adâlet-i Sultâ[n] Murâd ile yeniden ma'mûr ü âbâd edildi. Tiflis feth ve vilâyet-i Engerus üzerine asker sevk edilip mazhar-ı galebe olunmuşdur. Tağıstân Çerkezistân'da pek çok mahal zabt olundu. Şark seferinde Osmân Paşa ve Engerus muhârebâtında Sinân Paşa serdâr idiler. Sultân Süleymân-ı Kânûnî Hazretleriyle Sultân Selîm-i Sânî Hazretlerinin ve kendilerinin vezîr-i a'zamlığında dîn ü devlet uğrunda ibrâz-ı me'âsir-i kârdânî imiş ve elsine-i enâmda nâmı Tavîl Mehmed Paşa diye şöhret almış ve hâlâ Avusturya ve Macaristân eyâlât-ı cesîmesi müzehâneleriyle Viyana müzehânesinde ve ser-askerân-ı şecâ'at-unvân sırasında (Mehmed Sokollovic) diye heykel-i mücessemesi mahfûz-ı mevki'-i ihtirâm bulunmuş olan Mehmed Paşa-yı Tavîl eyyâm-ı saltanat-ı Sultân Murâd-ı Sâlis'de yevm-i mahsûsunda tertîb-i dîvân ederek rü'yet-i mesâlih-i enâm ederken dîvân yerinde bulunan bir bî-şu'ûrun hancer-i gadriyle şehîd olmuşdur. İşte Mehmed Paşanın vukû'-ı şehâdeti üzerine Murâd-ı Sâlis Hazretleri mühr-i vezâreti vüzerâdan her kime erzânî buyurmuş ise Mehmed Paşadaki lezzeti alamamışdır.

1003 senesi Cemâziyyü'l-evveli'n sekizinci günü Dârü's-saltanat-ı Aliyye'de rûh-ı şerîfleri müte'âzim-i kurbgâh-ı Mevlâ olmuşdur. 982 senesinde ve 29 yaşında cülûs buyurduklarından müddet-i saltanatları 21 seneye ve ömrleri 50 seneye müntehî olur. Orta boylu, kumral ve uzun sakallı, hûb-sûret, melek-sîret bir pâdişâh-ı sâhib-i cûd ü sehâvet imişler.

Zemân-ı devletlerinde eşher-i şu'arâ Nev'î Efendinin ulûfelerine elli akçe terakkî ihsân ederler. İttifâk ol esnâda bir ru'yâda görüp ta'bîrini Nev'î Efendiye havâle buyurduklarında Nev'î Efendi kûşiş-i pâdişâhîde fi'l-cümle taksîr ve tedbîr-i şehenşâhîde tedennî ile ta'bîr eder. Mesmû'-ı Murâd Hânî olunca "Siz terakkî bulasız bizde tedennî n'eyler. Nev'iyâ biz hele bu kısmete râzî değiliz." diye tanz-âmîz cevâb vermişlerdir.

Ulemâya fart-ı ihtirâmları meşhûrdur. Kâdî-askerlerin

gönderdikleri telhîsleri:

Kazâyâ oldı manzûr ola tevcîh
ve:
Arûzun oldı makbûl ola tevcîh

nazmlarıyla buyururlarmış. Magnisa'da güzel bir câmi'-i şerîf ve medrese-i münîfleri vardır. Âsâr-ı şi'riyyesinden bir gazel tahrîr olundu:

Gazel
Nice tâkat getürsin cism-i âşık rûy-ı dildâra
Getürmez tâb çün bir lahza tâb-ı berk envâra

Mukîm-i hânkâh-ı ışk olaldan bu dil-i pür-derd
Olup abdâl-ı mihnet bagrı yara cismi sad-pâre

Tefekkür eylemez bir dem gönül efkâr-ı gayriden
Bu dil yârün serîridür virilemez yol agyâra

Ne çâre çâre idüpdür dil-i bî-çâreye her dem
Çü yara iden oldı yine andan merhem ü çâre

Murâd'un sözlerinün gösterür her harfi bir hikmet
Ne hikmet belki ibretdür devâdur cümle bîmâra

SULTÂN MURÂD HÂN-I RÂBİ'
İBN SULTÂN AHMED [Sahîfe 17] HÂN-I EVVEL

1018 senesi tırâzende-i gehvâre-i şevket ve 1032 senesi Kemân-keş Alî Paşa sadâretinde ve Yahyâ Efendi meşîhatinde ittifâk-ı ekâbir-i devlet ile Sultân Mustafâ Hân-ı Evvel İbn Sultân Mehmed Hân-ı Sâlis hall edilerek murabba'-nişîn-i saltanat olmuşdur.

Vaktâ ki 1033 senesi Şâh Abbâs'ın Bağdâd'ı istîlâsı üzerine Hüseyn Paşa Bağdâd'a gönderilmiş ise de müşârün ileyh şehîd olarak asâkir-i Îrân Mûsul ve Kerkük'ü dahi zabt ü teshîr eylemişdir. Sultân Murâd Kırım hânları serdârlığıyla bir tarafdan Rusya üzerine

muhârebe açmış ve diğer tarafdan Nemse ser-haddâtı dahi karışmış iken Serdâr-ı ekrem Çerkes Hasan Paşa vefât edip yerine geçen Hâfız Paşa ma’iyyetiyle Gürcistân üzerine ve Murâd Paşa serdârlığıyla Bağdâd’a mikdâr-ı kâfî ordular sevk etmiş idi. Şâh Abbâs ile Hâfız Paşa beyninde birçok muhârebelerden sonra Bağdâd’dan Erzurûm’a kadar Îrân eline geçen memâlik-i Osmâniyye istirdâd olundukdan başka Hemedân ve Nahcuvân tarafları dahi istîlâ olunup hudûd-ı şarkiyye şirzime-i mütesallitînden te’mîn edilmişdir.

Pâdişâh her ne tarafa sefer açdıysa galebe çalarak ser-haddât-ı devlet-i Osmâniyye’yi te’mîn etdikden başka ibtâl-i duhân ü kahve ve sedd-i ebvâb-ı meykede ile bunlardan ibâret ihdâs-ı fitne içün ittihâz edilen dârü’n-nedveleri mesdûd ederek fiten-i dâhiliyyeyi dahi ref’ ü ilgâ eylemiş idi. Egerçi şiddet-i ıyş ü hevâya ibtilâsı ve kesret-i tebeddül ve katl-i vüzerâya inhimâki olmasa idi zemân-ı saltanatında Yavuz Sultân Selîm-i Sânî ikbâlinin i’âdesi celâdet ü mahâret-i fevka’l-âdesinden me’mûl olunurdu. Şâ’ir-i meşhûr Nef’î Efendiyi katl etmişdir. Sultân Murâd-ı Râbi’ Hazretlerinin vekâyi’-i hâriciyye vü dâhiliyyesi pek mufassal olduğundan uzun uzadı tahrîri mevzû’un hilâfında görülmüşdür.

Bağdâd seferinden avdetinde münkesirü’l-mizâc olduğundan birkaç aylar sahbâ-yı zevk ü neşât nazar-ı iltifâtdan dûr olmuş idi. 1049 senesi bayramında bir mikdâr tashîh-i mizâc etmekle tebrîk-i îd-i sa’îd-i resmî temâm oldukdan sonra Murâd-ı Râbi’ Hazretleri, Sinân Paşa Köşkü’nde meşgûl-i temâşâ-yı melâ’ib iken At Meydânı’nda Silâhdâr Paşa Serâyı Köşkü’ne azîmet ve teferrüc-künân etrâfa nigerân olduğu hâlde Silâhdâr Paşa ve ba’zı mahremân-ı meclis medâr-ı def’-i metâ’ibdir bahânesiyle pâdişâhı âyîne-i câm-ı gülfâma nigâh-endâz buyurmak üzere tergîb ederler. Ol gün mezkûr serâyda mülûkâne bir zevk etdikden sonra ertesi gün mizâc-ı şâhî tekeddür-pezîr olarak sene-i mezbûre Şevvâli’nin on altıncı günü pâdişâh-ı gazâ-i’tiyâd vâsıl-ı rahmet-i Rabbü’l-ibâd olmuşdur. Müddet-i saltanatı 17 sene ve ömrü 31 sene olmuş olur.

Şi’re rağbeti olup Murâdî tahallus ederlermiş. Serdâr-ı Bağdâd Hâfız Paşanın:

Aldı etrâfı adû imdâda asker yok mıdur

unvânlı yazdığı manzûm mektûbuna (*Na’îmâ ve Hayru’llâh* **[Sahîfe 18]** *Efendi Târîhleri*’nde muharrerdir):

Hâfızâ Bagdâd'a imdâd itmege er yok mıdur
Bizden istimdâd idersin sende asker yok mıdur

Şimdi hâlî mi kıyâs eylersin âyâ âlemi
Ey Murâdî pâdişâh-ı heft-kişver yok mıdur

makta'lı ve manzûm cevâb-ı redd-âmîz göndermiş ve Alî Paşayı Bağdâd'a serdâr eylemişdir.

SULTÂN MUSTAFÂ HÂN-I SÂNÎ İBN SULTÂN MEHMED HÂN-I RÂBİ'

1074 senesi Edirne'de tevellüd ve sinn-i şerîfleri otuz bir sene yedi aya vâsıl olduğu hâlde 1106 senesi amm-ı mükerremleri sultân-ı cennet-mekân Sultân Ahmed Hân-ı Sânî'den irsen müntakil olan serîr-i saltanata cülûs buyurmuşlardır.

Cülûslarından beş ay mukaddem pençe-i istîlâ-yı a'dâya giriftâr olan Sakız Cezîresi meymenet-i kudûm-ı cülûslarıyla düşmenden istirdâd ve berren ü bahren nice def'alar a'dâ-yı devlet ile mutâraha-i gazâ vü cihâd olunup bi'n-nefs Avusturya üzerine vukû' bulan sefer-i hümâyûnlarında ve Şebeş ve Logoş ve Na'lkıran muhârebelerinde muzaffer ü mansûr olmuşlardır.

Cülûs-ı hümâyûnlarının dördüncü senesi Sinte cenginde bi-hikmeti'llâhi te'âlâ ordu-yı hümâyûnda sûret-i inhizâm nümâyân olmağın milel-i müteferrika-i a'dâ ile vakt-i hâle göre akd-i müsâlaha ve sedd-i ebvâb mutâraha edildi. İşte 1110 senesi tûfân-ı harb ü kıtâl bir mikdâr sükûnet-i hâl kesb etmesiyle herkes ferâğ-ı bâle düşüp zevk ü safâsıyla meşgûl iken Sultân Mustafâ Hân Hazretleri dahi pek pây-ı taht-ı kadîm olan Edirne'ye azîmet ve şehr-i mezkûrda sayd ü şikâr ve envâ'-ı ıyş ü safâ ile evkât-güzâr olarak Dersa'âdet'i hâtırlarından çıkarmışlardır.

İstanbul halkı böyle tûl müddet ya'nî beş sene pâdişâhın Edirne'de ikâmetle Dersa'âdet'e adem-i meyl ü rağbetini gördükçe ser-rişte-i kîl ü kâli ellerinde dolamaya başlamışlardı. Bu hâl ile Sultân Mustafâ Hân Hazretlerinin üç dâne kerîme-i muhteremelerinin birini Köprülü-

zâde Nu’mân Paşaya ve birini Vezîr-i mükerrem Maktûl-zâde Alî Paşaya ve diğerini dahi Çorlulu Alî Paşaya akd ü tezvîc niyyetiyle Edirne’de her birine ayrı ayrı tarh-ı bünyân-ı beytü’ş-şeref buyrulduğundan artık Sultân Mustafâ Hân Hazretlerinin Âsitâne-i Aliyye’den bütün bütün insırâf-ı meyl ü rağbet buyurdukları anlaşılmasıyla ve husûsen hâce-i şehriyârî Şeyhü’l-islâm Feyzu’llâh Efendinin târîhlerde mufassalan beyân olunduğu vech ile mansıbında kesb-i istiklâl ederek umûr-ı devleti yed-i ta’arruzuna mahsûr ve ecl-i menâsıb-ı ilmiyyeyi ancak a’vân ü ensârına maksûr etmek gibi evzâ’-ı nâ-be-câsı bâlâ-gîr olmasıyla bu sebeblerden dolayı Râmî Paşa sadâretinde ve Sultân Mustafâ Hân Hazretlerinin eyyâm-ı saltanatı nihâyetinde evvelâ şerâre-i fitne İstanbul’da cebeci **[Sahîfe 19]** ocağından cehîde ve gide gide seyl-âbe-i tedbîr ile itfâsı mümkin olamayacak dereceye resîde olarak cem’iyyet-i tuğyân yüz bin kişiden mütecâviz Edirne semtine pûyân olmuşlardı. Cem’iyyet Havsa menziline vardıkda evvelce nusret-i pâdişâh-ı İslâm içün Edirne’de akd-peyvend-i ittifâk edenler dahi menzil-i mezkûrda cem’iyyet-i erbâb-ı ihtilâle iltihâk eylediklerinden Sultân Mustafâ Hân-ı Sânî Hazretleri 1115 senesi Edirne’de hal’ olunmuş ve cülûs-ı Sultân Ahmed-i Sâlis Hazretlerinin vukû’undan sonra Sultân Mustafâ mahlû’en İstanbul’a gelip mehcûr-ı saltanatdan mütekeddirü’l-hâtır olarak yüz dört gün içinde âzim-i gülzâr-ı na’îm olmuşlardır.

Bu sûretçe müddet-i saltanatları 9 sene 6 ay ve ömrleri 40 sene olmuş olur. Vukû’ât-ı âlemi müdrik bir pâdişâh-ı zî-şân imişler. Hattâ “Ecdâd-ı izâmımızdan Bâyezîd-i Velî Hazretleri vakf etmedik bir karış toprak bırakmamış ki bir adım atayım ve Kânûnî Sultân Süleymân Hazretleri yeniçeri etmedik bir ferd bırakmamış ki yeniçeri belâsının def’ini müzâkere edeyim.” dedikleri mervîdir. Âsâr-ı şi’riyyesinden teberrüken bir beyt yazıldı:

Beyt

Başumuzdan hîç hevâ-yı zülf-i yâr eksük degül
Mürtefi’ yirdür anunçün rûzgâr eksük degül

SULTÂN AHMED HÂN-I SÂLİS İBN SULTÂN MEHMED HÂN-I RÂBİ’

Müşârün ileyh 1084 senesi tevellüd edip 1115 senesi birâderi Sultân Mustafâ Hân-ı Sânî aleyhine kıyâm eden fiten ü fesâd üzerine Sultân Mustafâ’nın hal’iyle Edirne’de câlis-i taht-ı saltanat olmuşdur. Esbâb-ı zuhûr-ı fitneden biri dahi Sultân Mustafâ Hân-ı Sânî Hazretlerinin Edirne’de ikâmete meyl etmesi kaziyyesi olduğundan Sultân Ahmed-i Sâlis Hazretleri cülûsunu müte’âkıb erkân ü ma’iyyetini ve mahlû’ birâderi Sultân Mustafâ Hân Hazretlerini istishâb edip hemân İstanbul’a gelmişdir.

Cülûs-ı Hazret-i Sultân Ahmed Hânî’de ısrâr ü ilhâh-ı ehl-i fesâd ile bir takım nâ-ehllere tevcîh olunan menâsıb İstanbul’da gün-be-gün istirdâd ile ehline tefvîz ve ser-defter-i fiten ü şekâ olanlar birer birer nefy ü tagrîb olunarak gülzâr-ı devlet has ü hâşâk-i mazarratdan tathîr edildi. İşte riyâz-ı devlet sebze-i bî-gâneden tathîr olunmakda ve diğer tarafdan bünyân-ı devlet tarsîn edilmekde iken Rusya devletinin tevsî’-i mülk efkârıyla İsveç devleti üzerine açdığı muhârebede İsveç askerini ta’kîb içün Rusya askeri hudûd-ı hâkâniyyeye tecâvüz eyledikden ve zâten Rusyalının efkârı Devlet-i Aliyye hakkında dahi muzır göründüğünden Ahmed Hân-ı Sâlis Hazretleri Rusya üzerine i’lân-ı harb ile Vezîr-i a’zâm ve Serdâr-ı ekrem Baltacı Mehmed Paşa ma’iyyetiyle Besarabya kıt’asına mükemmel bir ordu sevk etmiş idi. İşte Baltacı Mehmed Paşa Prut’u geçip Rusya çarı meşhûr Petro’yu **[Sahîfe 20]** fenâ hâlde münhezim etmiş ve esîr etmek derecesine getirmiş iken Rusya tarafından her ne teklîf edilir ise kabûl edilmek şartıyla taleb-i müsâlaha edilmekle Baltacı Mehmed Paşa dahi Leh’e müdâhale etmemek ve Azak Kal’ası’nı terk edip İstanbul’da elçisi kabûl olunmamak ve unvânı sâ’ir devletler unvân-ı resmîsinden dûn-i’tibâr olunmak üzere akd-ı müsâlaha olunmuş idi. Petro’yu bu kadar sıkışdırmış iken Baltacı Mehmed Paşanın müsâlahaya rûy-ı rızâ göstermesi İstanbulca Mehmed Paşanın rehâvetine ve hattâ irtişâsına haml olunup azl ü nefy etdirilmişdir.

Bundan sonra sık sık tebeddül-i sadâretle hîç bir işe muvaffak olunamadığı hâlde nihâyet Dâmâd Alî Paşa makâm-ı sadârete getirilip devlete hüsn-i nizâm verildikden sonra Karadağ eşkıyâsı te’dîb olunmuşdur. Bunu müte’âkıb Venedik muhârebesi zuhûr ederek Dâmâd Alî Paşa bi’z-zât ordu-yı hümâyûnla gidip İstendil ve Gördüs ve Anapoli ve Kestel gibi nice kılâ’ı feth ile avdet eyledi. Sene-i

âtiyyede Venedik'i bütün bütün imhâ kasdıyla Dersa'âdet'den hareket etmiş ise de Avusturya devleti Venedik körfezinin Devlet-i Aliyye yedine geçmesi kendi hakkında bir büyük tehlike olduğunu teyakkun etmesiyle Venedik muhârebesinden kifâyed olunmasını ve olunduğu takdîrde i'lân-ı harb edeceğini bildirmiş idi. Bu vaz' serdâr-ı müşârün ileyhe girân gelerek Venedik'den insırâf edip Nemse üzerine hareket eyledi. Lâkin takdîr-i Hudâ ordu-yı hümâyûn münhezim ve serdâr-ı müşârün ileyh alnından kurşunla urulup şehîd oldu. Temaşvar da elden gitdi. Mu'ahharen gelen serdârların adem-i muvaffakıyyetle ordu-yı hümâyûnda gün-be-gün sûret-i mağlûbiyyet mütezâyid olduğundan ol vaktler rikâb-ı hümâyûn kâ'im-makâmı ve Dâmâd-ı şehriyârî İbrâhîm Paşa sulh tarafını tercîh etmiş iken askerî tâ'ifesi sulhu kabûl etmediklerinden Temaşvar istirdâd olunmadıkdan başka Belgrad da verildi. Andan sonra müsâlahaya rızâ gösterildi.

Vaktâ ki İbrâhîm Paşa makâm-ı sadârete geldi, "Hânya kâ'im-makâmlığında sulh olsun da askere nizâm verilsin." derken sadâretde bir sefâhatedir düşüp askere nizâm vermek değil nizâm-ı âlemi bütün bütün ihlâle sebeb oldu. Kâğıdhâne'de kasırlar, lâlezârlar, eğlencelerle on iki seneden mütecâviz makâm-ı sadâretde müstakil olmuşdur. İşte bu sefâhatin eser-i semâhati olmak üzere Baltacı'nın ağır bahâlarla aldığı kâlâ-yı muzafferiyyet yok bahâsına değil bir sözle müfte satıldı. Bir tarafdan dahi Nâdir Şâh'a birçok yerler terk edildi. İşte bu hâlât üzerine İbrâhîm Paşa aleyhine gün-be-gün kîl ü kâl artarak nihâyet zuhûr-ı fitne ile erbâb-ı ihtilâle karşı sancağ-ı şerîf çıkarılmış ve Sultân Ahmed-i Sâlis Hazretleri fevka'l-gâye sa'y ü gayret etmiş iken müsmir olmayarak 1243 senesi Dâmâd İbrâhîm Paşayı erbâb-ı ihtilâle fedâ ve kendileri dahi meşgale-i **[Sahîfe 21]** saltanatı birâder-zâdesi Sultân Mahmûd-ı Evvel Hazretlerine i'tâ eylediler.

GÜRÛH-I SA'ÂDET-ŞÜKÛH-I ŞÜHEDÂYA MÜLHAK VÂSIL-I RAHMETKEDE-İ CENÂB-I FEYYÂZ-I MUTLAK HUDÂVENDİGÂR SULTÂN SELÎM HÂN-I SÂLİS İBN SULTÂN AHMED HÂN-I SÂNÎ

1175 senesi ârâyiş-i şevket-serây-ı vücûd ve 1203 senesi evreng-i felek-revâk-ı şâhîye ku'ûd ile hükm-rân-ı âfâk olmuşlardur. Cülûs-ı hümâyûnları Rusya muhârebâtına tesâdüf eylediğinden hasbe'l-kader

vukû'a gelen hezîmetlerin böyle gayr-i muntazam yeniçeri ve kapıkulu gibi haşerât-ı mütehaşşide ile cebr-i mâfâtı kâbil olamayacağı Sultân Selîm-i selîmetü'l-kalb Hazretleri indinde müsellem olmağın derhâl Moskovlu ile esâse-i sulha nizâm verip esbâb-ı zâhire-i galebe vü nusretin itmâmına teşebbüs buyurmuşlar idi. Çünki o zemân Avrupa devletleri kâffeten muntazam asker yetişdirdikleri gibi bir tarafdan dahi askerin ve fenn-i harbin terakkî-i intizâmına fevka'l-gâye ihtimâm etmekde olduklarından işte Sultân Selîm Hân Hazretleri dahi mukâbeleten mütefennin topçu ve humbaracı ve asker tedârükiçün nâ-çâr ba'zı teşebbüsât ü muhtere'âta ibtidâr etmiş idi.

Mu'allem-i asker içün Levend Çiftliği ve Üsküdar'da vâki' Harem İskele'sinde (şimdi oralara Selîmiyye denir) ve topçu ve arabacı içün Tophâne ve Beyoğlu'nda ve lağamcı ve humbaracı içün Hâsköy'de cesîm kışlalar inşâ ve bunlara müteferri' levâzımâtın itmâmına sa'y-ı evfâ buyurmuşlardı. Devlet-i Aliyye'lerinin asâkir-i beriyyesi hakkında ıslâhât-ı ibtidâ'iyyenin mümkin mertebe mir'ât-i husûlde cilve-nümâ olması cihetle kuvve-i bahriyyesinin dahi rütbe-i vücûba îsâlini murâd buyurarak havzlar inşâsı ve ocaklar ihd[â]sıyla mâ'il-i inhitât olan umûr-ı tersâneyi ez-ser-i nev ihyâ buyurmuşlardır.

Bu teşebbüsât arasında Pâsbânoğlu fetreti ve Dağlu eşkiyâsı mefsedeti gibi bir takım ufak tefek gâ'ileler zuhûr etmiş ise de az bir himmetle def' edilmişdir. Bunlardan kat'u'n-nazar Fransalı gibi bir devlet-i kavî-miknet def'aten nakz-ı ahd edip hıtta-i Mısriyye'yi istîlâ ve Akke'ye kadar nice memâlike medd-i yed-i tûlâ etmiş iken Yûsuf Ziyâ Paşa serdârlığıyla berren sevk etdiği mükemmel ordu-yı zafer-peymâ ve Kûçek Hüseyn Paşa kapudanlığıyla bahren irsâl eylediği donanma-yı fevz-intimâ hıtta-i Mısriyye'yi Fransalıdan nez' ederek nâm-ı nâmî-i hümâyûnlarını lafz-ı bedî'-i gâzî ile menâbir-ârâ buyurdular.

Birkaç sene sonra Rusya devleti dahi fesh-i ahd ederek hudûd-ı hâkânîye tecâvüz ve belki ba'zı mahalleri zabt ve İngiltere devleti dahi Rusyalının rişte-i mütâba'atına vesîka-i ittifâkı rabt etmesiyle saltanat-ı seniyye tarafından dahi **[Sahîfe 22]** berren mükemmel bir ordu tanzîmiyle livâ-yı sa'âdet-iltivâ-yı cenâb-ı risâlet-penâhî ve bahren dahi müretteb donanma-yı pâdişâhî irsâl kılınmış idi. Sevk olunan asâkir-i İslâmiyye henûz düşmenle mukâbele edecek mevki'e varmadan ve târîh okuyanlara tafsîli ma'lûm olan âteş-i fitne-sûzân ve mevce-hîz-i feverân olarak Sultân Selîm-i Sâlis Hazretleri:

Eger hâhî selâmet der-kenârest

hükmünün zemân-ı zuhûrunu derk ile 1222 senesi dâmen-i saltanatdan dest-efşân ve zuhûr-ı âkıbete nigerân olmuşlardır.

Sene-i mezbûre Rebî'ü'l-âhırı'nda Sultân Mustafâ Hân-ı Râbi' cülûs edip bir sene müddet eyyâm-ı cülûsunda şîrâze-i nizâm-ı devletin enâmil-ârâ-yı müşevveşe ile ihtilâl-pezîr olduğu ma'lûm olarak orduda bulunan Sadr-ı a'zam Çelebi Mustafâ Paşa ile serdâr-ı nâmdâr meşhûr Alemdâr Mustafâ Paşa orduyu istishâb edip İstanbul'a gelmiş ve Sultân Selîm'in cülûsu esbâbının istihsâli tedârüküne düşmüş ise de:

Takdîr-i Hudâ kuvvet-i bâzû ile dönmez

tedbîrinde acele edip bin iki yüz yirmi üç senesi Sultân Selîm-i Sâlis Hazretlerinin şehâdeti vukû'a gelmişdir. Keyfiyyet-i şehâdetleri Halîfe Necîb Efendinin *Vak'a-i Selîmiyye*'sinde mufassal yazılmış gâyet sûzişli bir fecî'a olduğundan burada tekrâra lüzûm görülmedi.

Binâ eylediği kışlalarda cevâmi'-i şerîfe ve ba'zı tekâyâ vü zevâyâ ve Üsküdar'da nâm-ı Selîmîlerine olarak Hammâm İskelesi'nde iki minâreli câmi'-i şerîf ve hammâm- ı latîfleri âsâr-ı hayriyyesindendir ve ibtidâ-yı cülûslarında Eyûb'de Hâlid bin Zeyd râdiya'llâhu anh Hazretlerinin türbe-i münevverelerini termîm ve âvânı sîm ile tezyîn buyurmuşlardır. Yine Hâsköy'de hendesehâne inşâsıyla mükemmel hâceler celb edip ulûm-ı hendeseye büyük himmet buyurmuşlardır. Bârûthâneyi ıslâh eyledi. Metâ'-ı Efrenciyye'nin kesâdı maksadıyla Selîmiyye'de kumâş destgâhları ihdâs etmişlerdir. El-hâsıl zemân-ı saltanatlarındaki icrââtine insâf ile bakılır ise Devlet-i Aliyye'de el-ân meşhûd olan intizâmât-ı hâliyyenin esâsı Sultân Selîm-i Sâlis Hazretlerinin eser-i himmetleridir.

Zât-ı şâhâneleri gâyetle ashâb-ı tabî'atden bulundukları münâsebetle inşâd-ı şi'r buyururlar. İlhâmî tahallus ederlermiş. Âsâr-ı şi'riyyesinden dest-res olunan iki gazelin ba'zı ebyâtı derc edildi:

Bir gazelinden müfrez
Te'âla'llâh nasîb etdi bu bir taht-ı Süleymân'dır
Uyan kim hâb-ı gafletden ki çün kişver perîşândır

Havâle eyledim cümle umûrum Hazret-i Hakk'a
Bana bu mülkü veren ol Cenâb-ı Hakk-ı Sübhân'dır

Bu dünyâya dayanıp olma sen gâfil ki İlhâmî
Sana da bâkî kalmaz hem döner bu çarh-ı devrândır

***Gazel-i diğerinden müfrez* [Sahîfe 23]**
Rûz ü şeb derdin ile dîdelerim kan aglar
Vâkıf olan benim esrârıma her ân aglar

Makta' beyti
Derd ile rûyuna bakdıkça senin İlhâmî
Gerçi handân olur ammâ cigeri kan aglar[23]

Bu gazel Fatîn Efendi merhûmun matbû' tezkiresinde muharrerdir. Müddet-i saltanatı 18 sene 8 ay 9 gün ve ömrü 48 senedir.

ŞEH-ZÂDE SULTÂN CEM

Ebu'l-feth Sultân Mehmed Hân Hazretlerinin oğlu ve Sultân Bâyezîd-i Velî'nin birâderidir. Sultân Cem 864 senesi[nde] dünyâ[ya] gelmiş on yaşında Kastamonu vâlîsi ve on beş yaşında Karaman hükümdârı olmuşdur.

Vefât-ı Fâtih Mehmed Hânî'de beyân olunmuş idi ki yeniçerilerin isyânıyla Bâyezîd'in oğlu Sultân Korkud niyâbeten iclâs olunup keyfiyyet Sultân Bâyezîd ile Sultân Cem'e yazılmış ve hangisi evvel gelir ise taht-ı Osmânî'ye cülûsun mukarrer olduğu bildirilmiş idi. Sultân Bâyezîd-i Velî evvelce gelip cülûs eyledi. Akîben Sultân Cem'in birçok askerle Burusa'ya geldiği ma'rûz olmağla Vezîr Ayas Paşa iki bin yeniçeri ile mukâbelesine gönderilir ve Sultân Bâyezîd-i Velî dahi vâfir asker ile Üsküdar tarafına geçer. Burusa yakınında Ayas Paşa ve Sultân Cem'in ser-askeri Nasûh Beğ mukâbele ederler. Cem tarafdârânı galebe edip Ayas Paşa ve askerini esîr ederler. Üçüncü gün Cem Sultân Burusa'ya gelip on sekiz gün ârâmdan sonra hareket edip Yenişehr sahrâsında Bâyezîd-i Velî ile etdikleri mukâbelede vezîr ve lâlâsı olan Ya'kûb Beğ bi'l-cümle askerle

[23] ammâ: emân (metinde)

Bâyezîd-i Velî mevkibine mülhak olması üzerine Sultân Cem vâlide ve haremiyle tevâbi'ât-ı havâssını alıp Haleb üzerinden Mısr'a gider.

Mısr'da Sultân Karıtbay-ı Çerkes tarafından aşırı iltifât görür. Sultân Bâyezîd-i Velî Sultân Cem arkasından ılgar edip Konya'ya dâhil oldukda Cem'in diyâr-ı Arab'a teveccühünü haber almasıyla eyâlet-i Karaman'ı oğlu Sultân Abdu'llâh'a teslîm edip avdet buyururlar. Sultân Cem Mısr'a varıp sultân-ı Mısr'dan iltifât görüp hac mevsimi gelmekle Hicâz'a azîmet ve ruh-sây-ı Beytu'llâh edip yine Mısr'a avdet eder. Bu arada Karamanoğlu Kâsım Beğ ki Fâtih vukû'âtında Acem'e firâr edip Sultân Ya'kûb yanında imrâr-ı vakt ederdi. Sultân Cem fetretinden istifâde kasdıyla Karaman'a gelerek Sultân Abdu'llâh'ı muhâsara eylediği haber alınıp derhâl Gedik Ahmed Paşa Karaman'a irsâl kılındı. Kâsım mukâbeleden izhâr-ı acz ile Tarsus tarafına firâr eylemiş idi. Sultân Cem'in Hicâz'dan avdetini haber alınca Kâsım Beğ ve ba'zı ümerâsı Sultân Cem'e da'vet-nâmeler gönderip silsile-i sevdâ-yı saltanatı tahrîk eylediklerinden sultân-ı Mısr izniyle Sultân Cem vâlide ve haremini Mısr'da bırakıp Haleb'e gelir. Kâsım Beğ'le mülâkât **[Sahîfe 24]** ederler. Sultân Bâyezîd-i Velî bunu duyup hemân Üsküdar'a geçerek bilâ-tevakkuf Seyyid Gâzî Boğazı'na erişir. Gedik Ahmed Paşa dahi Şeh-zâde Sultân Abdu'llâh ile Konya'dan hareket eylemiş olmağla bu mahalde müsûl şerefine nâ'il ve öte tarafdan Sultân Cem ve Kâsım Beğ Konya'ya andan Engûrî'ye dâhil olurlar. Râyet-i Bâyezîd Hânî'nin pek karîb olduğunu ve kendilerinin mukâbeleye iktidârsızlıklarını anlayınca firâr ile Akşehr'e gelip tahassun ederler. Sultân Cem Hersek-zâde Ahmed Paşanın üzerine me'mûr olduğunu anladığı gibi Anadolu'dan Rûmeli'ne geçmek fikrine düşüp Rodos kavalyirinden sefîne ister. İşte bu vâsıta ile Rodos'a girer.

Mu'terize

Cem'in müddet-i ömründe işte şu Avrupa azîmetinden başka bir vukû'âtı olmadığından terceme-i hâli olmak üzere sûret-i azîmet ve Napoli'de vefâtı biraz tafsîl olunacakdır.

İntihâ

Rodos beyi Devlet-i Aliyye'ye vesîle-i minnet olmak üzere Sultân Cem'e aşırı ri'âyetle Rodos'da alıkoymak fikrine düşerse de Sultân Cem buralara yanaşmayıp Mısr'a gönderilmesini ister. Rodos beyi

Şeh-zâde Sultân Cem'i "Fransa'dan Almaniyyân içine ve oradan Macaristân'a gidip Bosna üze[r]inden birden bire memâlik-i Osmâniyye'ye görünmek kolaydır." gibi sözlerle iğfâl ve Sultân Cem'i Fransa'ya irsâl ediyor işâ'asıyla elli kadar zâdegânı ve üç yüz müsellah adamıyla gemiye bindirip terfîk etdiği adamlara Cem'in Cenova cumhûru dâhilinde bir cezîreye habs ü nefyini tenbîh eyler. Muhâlefet-i hevâ münâsebetiyle çalkana çalkana İstanköy cezîresine ve oradan Siçilya Adası'na varılıp Mesina'nın pîşgâhında biraz tevakkufla hareket vesîlesiyle Siçilya Boğazı'ndan ve Napoli açıklarından geçerek ve pek çok furtınalar yiyerek bin belâ ile Nis şehrine vâsıl olurlar. Şehrde tâ'ûn olduğundan durulmayıp Şamberi şehrine gelirler ki burası Sadova dükasının makarrı olduğundan ve dükası Fransa kralı Sekizinci Şarli ile görüşmek içün Paris'e gitmiş bulunduğundan orada oturulmayıp Rosilon eyâleti tarafına gidilir.

Esnâ-yı râhda Sadova dükasıyla görüşmüş ve Şâm'da elli düka altununa aldığı zer-nişân topuzu vâki' olan talebi üzerine Sadova dükasına vermişdir. Yollarda Fransızlar[ın] kimi Türk pâdişâhının birâderi ve kimi İstanbul fâtihinin oğlu gelmiş diye kemâl-i hücûm ile ziyâretine çıkarlarmış. Yine bu esnâda Sultân Bâyezîd-i Velî tarafından Hüseyn Beğ nâmında bir zât gelip Sultân Cem'le mülâkât istemiş ise de men' olup Rosilon tarafına gidilmekden dahi sarf-ı nazar edilip sekiz yüz kadar askerle muhâfazasına ikdâm edilmişdir. Hattâ Sultân Cem'in hıdmetine **[Sahîfe 25]** beğ-zâdeler ta'yîn olunmuşdur. Şeh-zâde Fransa'da mevki'den mevki'e kaldırılıp en sonra Buklimi[24] nâmında bir kal'aya konup ihtilâtdan men' edildi. Sultân Cem bunun üzerine Sûfî Hüseyn Beğ isminde lisân-âşinâ bir adamını Burbon hânedânına gönderip halâs iltimâs eylemişdir. Bu hâl ile yedi sene İsviçre ve Fransa'nın mevâki'-i muhtelifesinde gezdirilip ba'zı entrikaya mebnî Papa'nın taleb ü iltimâsı üzerine Tolon tersânesinden Çivitavikiya limanına ve oradan Roma'ya gönderildi.

Papa İstanbul fethinden sonra etrâfa dağılan beğ-zâdelere işte Fâtih'in oğlu zîr-i hükmümdedir gibi evzâ'-ı ibrâz ile azametini tanıtdırmak içün tertîb-i dîvân ve beğ-zâdeleri dahi hâzır edip Sultân Cem'i da'vet etmiş ise de Sultân Cem bu dakîkaları ârif olduğundan muntazır oldukları rüsûmun birisini icrâ etmemişdir. Papa, Sultân Cem'e kendisini Macar kralına göndereceğini ve oradan mikdâr-ı kâfî asker alarak da'vâ-yı istihkâk etmesini teklîf etmişken Cem oralara dahi kat'â tenezzül etmemişdir. Bu aralık tekrâr Sultân Bâyezîd-i Velî

---

[24] Buklimi: Bukalimi (metinde)

tarafından Mustafâ Beğ sefâretle gelip Sultân Cem'le görüşmüş ve hüsn-i himâyetini Papa'ya tavsiye eylemişdir. Fransalı tekrâr Cem'in Fransa'ya i'âdesini taleb eder. Papa kabûl etmez. Fransa Papa hükûmeti üzerine asker gönderip Sultân Cem'i Roma'dan Napoli'ye getirir. Fakat Papa Fransa'yı kurduğu dolabdan men' içün Sultân Cem'i tesmîm etdirir. Sultân Cem mâddesinden dolayı Papa ile Fransa beyninde cereyân eden entrika ve politikaya dâ'ir ziyâde tafsîl isteyen[ler] târîhlere mürâca'at etmelidirler.

Sultân Cem'in Napoli'de mesmûmen vefâtı müttefik ise de sûret-i tesmîmiyle na'şının İstanbul'a nakli muhtelifdir. Nâmına Burusa'da bir türbe-i şerîfe olup "Orada medfûndur." derler. Otuz yaşında şehîd olmuş on beş sene ömrü felâket içinde geçmişdir. Âlim, fâzıl, şâ'ir, zarîf, devlet-i dünyânın fenâsını ârif bir şeh-zâde-i pür-ma'ârifdir. Fransa'da mahbesde iken söylediği kasîdesi meşhûr olup:

Câm-ı Cem nûş eyle ey Cem bu Frengistân'dur
Her kulun başına yazılan gelür devrândur

beyti ol kasîdesindendir.

Sâkiyâ devr-i Süleymân'dur el ur câm-ı Cem'e
Bize mey sun içelüm çâre budur def'-i gama

Seni maksûd idinüp ışk ile yanarsa gönül[25]
Yiridür yanmak oda her ki taparsa saneme[26]

Gidemez kaldı girü Cem yolı baglandı gibi
Bir yüzi gül saçı sünbül lebi mül gonçe-feme

ve bundan başka:

Çâre yok irmege ey Cem dehen[i] çâhına hîç
Kan yutup derd ile nâ-çâr içelüm bârî kadeh

makta'lı "kadeh gazeli" eşher-i eş'ârındandır. **[Sahîfe 26]**

---

[25] ışk ile: ışkunla (metinde)
[26] ki: kim (metinde)

ŞEH-ZÂDE SULTÂN KORKUD

Sultân Bâyezîd-i Velî'nin oğlu ve Yavuz Sultân Selîm'in büyük birâderidir. Sultân Korkud'un keyfiyyet-i vefâtı vukû'ât-ı mü'ellimeden olduğundan terceme-i hâli sırasında beyân olunmayıp yalnız müşârün ileyhin ahlâk ü etvâr ve ilm ü fazîletle vakt geçirdiği mahaller ve âsâr-ı ilmiyye vü edebiyyesi yazılacakdır. Keyfiyyet-i vefâtına ıttılâ' isteyenler *Hâce Târîhi*'ne mürâca'at etsinler.

Fâtih Sultân Mehmed Hân Hazretlerinin vefâtıyla Sultân Bâyezîd-i Velî'nin cülûsu sırasında beyân olunduğu üzere Şeh-zâde Sultân Korkud on beş gün kadar serîr-i saltanatda pederine niyâbet etmiş ve pederinin ferâgat-i saltanatla Yavuz Sultân Selîm Hân'ın cülûsunda tâlib-i saltanat olmadığını birâderi Sultân Selîm'e beyân edip böylece ahd ü mîsâk ederek Magnisa ve Saruhan sancaklarında nedîm-i hâssı Piyâle Beğ ve birçok ulemâ vü üdebâ ile mücâleseyi ihtiyâr eylemiş idi. Ne çâre ki ba'zı ashâb-ı agrâzın ihtiyâl ü nifâklarıyla kazâya uğradı. Hükm-i zemân.

Zîrâ târîhlerin beyânına göre Sultân Korkud ibtidâ Magnisa'da sonra Isparta'da sâniyyen yine Magnisa hükûmetinde bulunup bir müddet dahi pederine niyâbeten serîr-i saltanata ku'ûd eylediğinden devlet-i dünyâ lezzetini bir müddetcik tatmış idi. Tasavvuf kitâblarına ve ilm-i ahlâka şiddet-i intisâbı münâsebetle âlâyiş-i dünyâdan nefsini bi'l-külliyye tecrîd edip kendi efkârına muvâfık nüdemâ ve fuzelâ ile imrâr-ı vakt etmeği elezz-i lezâ'iz bilmiş idi. Âlemi nazarından mahv etmiş halîm, müstecmi'-i ahlâk-ı hamîde, âlim ü fâzıl bir şâh-zâdedir. *Şerh-i Mevâkıf-ı Cürcânî* mütâla'asına aşırı meyli olup mütâla'a etdiği nüshanın kenârına ba'zı vâridât tahrîr etmişdir. Ulemâdan görenler derhâl şeh-zâdenin fazlını teslîm etmişlerdir. Husûsen fenn-i mûsîkîde reşk-i Fârâbî olduğu müttefikdir.

Nedîmi meşhûr Piyâle Beğ bir cübbe ve bir destâr-ı sûfiyâne ihtiyârıyla ömrünün nihâyetine değin Sultân Korkud'un türbedârlığı hıdmetinde bulunmuşdur. Sultân Korkud Burusa'da medfûndur. Pederi Sultân Bâyezîd-i Velî zemânında mutasarrıf olduğu sancağının diğer bir sancağa tebdîli hakkında takdîm etdiği istid'âsı redd olunduğundan bundan dolayı pederine infi'âl edip Mısr'a azîmet ve bir müddet Mısr'da ikâmetle yine Âsitâne-i Aliyye'ye avdet eylemişdir. Müretteb dîvânı vardır. Bu beyt âsâr-ı şi'riyyesindendir:

Beyt
Tûtyâ-yı hâk-i pâyundan iden kat'-ı nazar
İki gözümse gerekmez çıksun ey nûr-ı basar

ŞEH-ZÂDE SULTÂN MUSTAFÂ

Cennet-mekân Kânûnî Sultân Süleymân Hazretlerinin oğludur. Pederi Sultân Süleymân henûz câlis-i evreng-i şâhî olmadan evvel Magnisa hükûmetinde iken orada tevellüd **[Sahîfe 27]** etmişdir. Mu'ahharen pederi serîr-ârâ-yı hükm-rânî oldukda kâ'ide-i mer'iyye üzere sancağa çıkarıldı. Diğer şeh-zâdelerin vâlidesi hâsekî sultân şâyed Sultân Mustafâ pâdişâh olur hûlyâsına sapıp izâle-i vücûdu tedbîrine teşebbüs ve Vezîr-i a'zam Rüstem Paşa ile pâdişâha gamz etdiler. Pâdişâhın gazabı şeh-zâde hakkında gün-be-gün müştedd olmakda idi. Şeh-zâde bu hâllerden gâfil olup Sultân Süleymân'ın sefer-i Irâk'a azîmeti esnâda şefkat-i pederîye igtirâren Erikli nâm mahalde rikâb-ı pâdişâha yüz sürmek üzere gelmiş iken kazâ-zede-i fenâ oldu. "Mekr-i Rüstem" terkîbi târîh-i vefâtıdır. Âsitânı melce'-i ulemâ ve zurefâ idi. Hâceleri Sürûrî Efendidir.

Gazel
Rif'at istersen eger mihr-i cihân-ârâ gibi
Sür yüzün her gün yire eyle tenezzül mâ gibi

Hoş kabâ'ildür degül bâkî bu nakş-ı rûzgâr
Fi'l-mesel dünyâ misâl-i âlem-i ru'yâ gibi

Sûzen-i müjgânlarından geçmedi dil riştesi
Yolda kaldum ey Mesîhâ Hazret-i Îsâ gibi

Pehlevân-ı âlem olmış kalb-i istignâ ile
Top-ı çarhı dehr elinde oynadur elma gibi

Katreden kemdür vücûdun Mustafâ ammâ aceb
Nazm idüp dürler döker tab'un senün deryâ gibi

ŞEH-ZÂDE SULTÂN MEHMED

Bu dahi Sultân Süleymân-ı Kânûnî'nin ferzend-i ercemendidir. Genç yaşında iken Magnisa hükûmetine gönderilmiş idi. Orada çiçek çıkarıp bu illetden gül-i şâdâb-ı vücûdu berg-rîz-i hazân-ı fenâ olmuşdur. Pederi Sultân Süleymân'ın kendiye mahabbeti ferâvân olmağın na'şı İstanbul'a celb olunup rûhu içün bir câmi'-i şerîf ve bir medrese ve imâret binâ buyurmuşlardır ki Şeh-zâde Câmi'-i Şerîfi demekle ma'rûf olan câmi'-i şerîf budur.

Gazel
Ol saçı Leylî umardum bana Mecnûn'um diye
Gezmesün gelsün belâ dagına mahzûnum diye[27]

Yolına cân virmegi anunçün ikrâr eyledüm
Habs idüp çâh-ı zenahdânında medyûnum diye

Umarum şi'r-i güher-bârum işitdükde nigâr
Kandadur gelsün berü ol dürr-i meknûnum diye

Dâl-i devlet ol bana yetmez mi bu dünyâda kim
Nâz ile ol çeşm[i] nergis bana meftûnum diye

Dilber oldur ey Mehemmed hışm idince âşıka
Boynuna bend eyledüm zülf-i hümâyûnum diye

ŞEH-ZÂDE SULTÂN BÂYEZÎD

Sultân Selîm Hân-ı Sânî Hazretlerinin birâder-i kihteridir. Evâ'il-i hâlinde fezâ'il-i ilm ü kemâl ile pîrâste ve hasâ'il-i mekârim-i ahlâk ile **[Sahîfe 28]** ârâste iken şeh-zâdeyi bir alay bahâdır nâmına nemek-be-harâm, ârzû-yı saltanata düşürerek birâderi aleyhine kıyâm etdirdikleri Sultân Selîm'in ma'lûmu oldukda üzerine asker sevk edip

[27] belâ dağına mahzûnum: bükâ tagında Mecnûn'um (metinde). Metin "Mustafa İsen - A. Fuat Bilkan (1997). *Sultan Şairler*. Ankara: Akçağ Yay. 139" künyeli eser esas alınarak düzeltilmiştir.

şeh-zâde bi'l-âhıre Şâh Tahmâs'a iltica zu'mıyla Îrân'a firâr etmişdi. Tahmâsb evvelâ şeh-zâde hakkında hüsn-i kabûl göstermiş ise de sonraları zindân-bend ve 969 senesi evlâd ü ıyâliyle silsile-i şühedâya peyvend eyledi.

Muhibb-i erbâb-ı kemâl sâhib-i ilm ü efdâl bir şeh-zâde-i huceste-hâl imişler. Zemânında eşher-i şu'arâ olup Şâhî tahallus ederlermiş. Eş'ârından bir nebze tahrîr kılındı:

Nazm
Derd-i hecrünle şehâ hâl diger-gûn olıyor
Dil perîşân ü gözüm kâsesi pür-hûn olıyor

***

Vuslat elden gidiyor dil nice handân olsun
Dem-i fürkat geliyor ney gibi nâlân olsun

***

Bulınmadı bir destüm alur dünyede hayfâ
Tutdum yüzümi tapuna ey Hazret-i Mevlâ

Nâm ile n'ola Şâhî isem lîk kapunda
Bir bende-i h[â]rem ki bulınmaz bana hem-tâ

***

Ben nice zâyi' idem tûl-i emelle nefesi
Kalmadı zerre kadar dilde bu dünyâ hevesi

gazeli eşher-i eş'ârındandır. **[Sahîfe 29]**

HARF-İ ELİF

ÂZERÎ

İsmi İbrâhîm olmağla Âzerî tahallus etmişdir. Meşâhîr-i ulemâdan Mu'allim-zâde'nin mahdûmu olup tarîk-ı ilme sülûk eylediğinden üstâdü'l-efâzıl ve'l-a'lâm Şeyhü'l-islâm-ı meşhûr Ebu's-su'ûd Efendiden mülâzım olmuşdur. Hiddet-i fehm ü zekâya mâlik olduğundan gençliğinde akrânının efsah ü eş'eri idi ve nev-sâl iken asrı ashâb-ı belâgatinin eşheri idi. Otuz bin akçe tîmâr ile dergâh-ı âlî müteferrikalarından iken 993 senesi âlem-i cevânîde terk-i cihân-ı fânî eylemişdir.

Edebiyyâtdan meşhûr *Nakş-ı Hayâl* nâm manzûme merhûmun mü'ellefâtındandır. Âsâr-ı şi'riyyesinden birkaç beyt yazıldı:

Ebyât
Gönline gayrün girüp cevr ile gönlüm yıkmadun
Var ol ey rûh-ı revânum hâtırumdan çıkmadun

***

Nümâyân pâygâh-ı işret ammâ pây-ı himmet yok
Şarâb-ı ışka ruhsat var velî tâlibde ragbet yok

Tek ü pû pek aceb bîhûdedür bâzâr-ı ışk içre
Metâ'-ı vasl hâzır mâye-i nakd-i mahabbet yok

***

Niye dirsin ki sakın sevme cefâkâr olanı
Sini mi ey yüzi gül gonçe-i ra'nâ sini mi

ÂSAF

Mûmâ ileyh Süleymân Âsaf Beğ'dir. Meşâhîr-i vüzerâ vü şu'arâdan esbak Bağdâd vâlîsi Alî Paşanın hafîdi Hudâvendigâr vilâyeti vâlîsi esbak Hâcî İzzet Paşa Hazretlerinin mahdûmudur. 1257 senesi Şevvâli'nde Bağdâd'da tevellüd etmiş ve 1263 târîhinde pederi müşârün ileyh hazretleriyle Dersa'âdet'e gelmişdir. 1273 târîhinde Bâb-ı Âlî mektûbî odasına me'mûr ve çerâğ buyurulup ve sonraları pederleri müşârün ileyh hazretlerinin vâlîliklerinde pek çok me'mûriyyetlerde bulunup şimdilerde Üsküdar'da Sultân Tepesi'nde vâki' konaklarında ferâgat-i me'mûriyyetle meşgûl-i tahsîl-i ilm ü ma'rifetdir. Sadr-ı esbak übbehetli devletli Midhat Paşa Hazretlerinin Bağdâd vâlîliklerinde Bağdâd'ı tekrâr geşt ü seyâhat ve az müddet içinde Dersa'âdet'e mu'âvedet eylemişdir.

Mîr-i mûmâ ileyh fatîn ü âkil ve nâzük-tab' ü kâmil olup eş'ârı tab'-ı pâki gibi nekâ'is-i kelâmdan müberrâ tâze-edâ bir şâ'ir-i sühan-ârâdır.

Mûmâ ileyh milletimizin hakîkaten zâdegânından olup ecdâdı devlet ü millete büyük büyük hıdmet eden ekâbir-i vüzerâdan[28] olduğu târîhlerde görülmüşdür. Ecdâdından Hakkî Paşa ve Ahmed Kâmil Paşa gibi meşâhîrin idâre-i devletde gösterdikleri fatânet *Cevdet Târîhi*'yle tevârîh-i sâ'ire-i matbû'ada muharrerdir. Mîr-i mûmâ ileyhin bir gazeli:

Gazel
Kand-ı lebinle bir mi mükerrer şeker şeker
Gül ârızın o gerden-i sîmîn-ber şeker
[Sahîfe 30]

Etmezdi tab'-ı âkili aslâ gınâ-pezîr
La'l-i terinden olsa eger behrever şeker

La'lin emer emer de öperdim dehânını
Pek hoş degil mi bâdeye nukl olsa ger şeker

Pîrâmen-i ruhunda kıyâs etme hatt-ı nev
Kanda sızarsa elbet üşer mûrlar şeker

---
[28] vüzerâdan: vüzerâya (metinde)

Şîrîn edâsı tâ seher etdi beni kelîm
Tûtîye bahş-ı şevk-ı tekellüm eder şeker

Âsaf mizâc-ı asra halâvet verir bu nazm
Söz müşterîsi kalmadı tab'ım satar şeker

Büyük pederi meşhûr Alî Rızâ Paşa ki:

Devr-i la'linde baş eğmem bâde-i gülfâma ben

gazelinin münşididir. Terceme-i hâli harf-i râda mîr-i mûmâ ileyhin himmet-i kalemiyle yazılacakdır.

ÂFİTÂBÎ

Mevlidi Amasiyye'dir. Meşâhîr-i şu'arâdan olup müretteb dîvânı vardır. Cennet-mekân Sultân Bâyezîd Magnisa'da hükümdâr iken Âfitâbî kemâl-i şöhretine binâ'en silk-i nüdemâ-yı Cenâb-ı Bâyezîd Hân'a dâhil olmuş ve Sultân Bâyezîd merkûmun musâhabetinden gâyet hazz edip karîn-i şâhîleri buyurmuşlardı. Merhûm Âfitâbî hakkında Sultân Bâyezîd'in iltifâtı gün-be-gün mütezâyid olduğunu kurenâ-yı sâ'ire çekemeyerek merhûmu nazar-ı âtıfet-i Bâyezîd Hânî'den dûr eylemişlerdir. Bu dûrî vü mehcûrî Âfitâbî'nin hengâm-ı pîrî vü heremine musâdif olmağın derhâl bir kıt'a tanzîm ederek hâl-i aczini dergâh-ı Bâyezîd'e takdîm etmişdir ki matla'ı budur:

Nazm
Müjen tîrîne cân itmek hedef devlet nişânıdur
Velî benüm gibi hâkînün ol devlet ne şânıdur

Yeter düşdüm ırag ok gibi kurbân oldugum rahm it
Ham-ı ebrûlarundan kim yed-i kudret kemânıdur

Bu beyt dahi infi'âlini müş'ir o kasîdedendir:

Beyt
Zemânında bu çarhun çek tasarrufdan elün ey çarh
Yıkarlar pîrsen gönlün yigitlik unfuvânıdur

ÂGEHÎ

Mevlidi Yenice-i Vardar ve ilm ü kemâl ile Mekke-i Müşerrefe kazâsından mütekâ'id Mehmed Çelebinin mülâzımı olup hakkâ ki ma'ârif-i külliyye vü cüz'iyyede mâhir ve ulûm-ı akliyye vü nakliyyede melekesi zâhirdir. İstanbul'da 985 senesi vefât etmişdir. Her ne kadar dîvânı matbû' ve şöhret-gîr değilse de ekser mütâla'a eylediğim müntahabât-ı eş'âr mecmû'alarında merhûmun eş'ârını şu'arâ-yı meşhûre sırasında gördüm. Mütâla'a etdiğim eş'âr mecmû'alarından iltifât olunan âsâr-ı şi'riyyesinden bir nebzesi tahrîr olundu. Egerçi Âgehî'nin müretteb dîvânı mevcûd olup da **[Sahîfe 31]** tab' olunsa idi hakîkaten eşher-i şu'arâ-yı Osmâniyye'den ma'dûd olurdu.

Beyt
Ayırdı beni gâr-ı reh-i kûy-ı yârden
Çokdur bizüm şikâyetümüz rûzgârdan

***

Haber-i vuslat-ı dildârı idermiş ifşâ
Bize âhır göresin söz getürür bâd-ı sabâ

***

Bahs-i visâlün oldı niçe sebzezâ[r]da
Alınma sevdügüm çok olur söz kenârda

***

Müzeyyen ideli[den] hancer ol miyân-bendi
Kıyâmet oldı yine ortalık güzellendi

Bir gemici güzeline alâka etdiğinde ol tâ'ifenin ıstılâhı üzerine

güzel bir gazel söylemişdir ki bu beyt andandır:

Beyt
Çekdürüp fürkatini oldun alarga bizden
Bahr-i fürkatde niçe furtınalar çekdüm ben

“Fürkatini” “fırkateyni” de okunabilir.

ÂNÎ

Âl-i Hasan-cân’dan Fâtıma Hânım demekle meşhûrdur. Şâ’ire-i müşârün ileyhâ Emîr Ağa nâmında bir zâtın bânû-yı harem-serây-ı izdivâcı olup andan bir püser-i necâbet-efseri dünyâya gelmişdir. Silsile-i âl-i Hasan-cân’dan olmak münâsebetiyle Emîr Ağa-zâde şeref-i mülâzemete kabûl buyurulup müderris ve sonraları kat’-ı merâtib-i mu’tâde ile Yenişehr kazâsı hükûmetine nâ’il oldukda vâlidesi şâ’ire-i müşârün ileyhâ Fâtıma Hânım’ı birlikde Yenişehr’e götürdüğünden 1122 târîhinde Fâtıma Hânım orada vefât eylemişdir. Müretteb dîvânı vardır.

Nazm
Hayâl-i ârızunla dîde sahn-ı gülsitânumdur
Açılmış şerhalar sînemde nahl-i erguvânumdur

Ümîd-i vuslatun ey kaşları yâ sîneden geçmez
Hayâl-i tîr-i gamzen Âniyâ hâtır-nişânumdur

ÂHÎ

Asrında Benli Hasan demekle meşhûr olup Rûmeli’nde vâki’ Niğbolu’da tevellüd etmişdir. Pederine Seyyidî Hâce derler sâhib-i yesâr bir tâcir-i mâldâr imiş. Pederinin vefâtını müte’âkıb İstanbul’a gelerek tahsîl-i ma’ârif ü kemâle müdâvim ve tarîk-ı ilme sülûk ile mülâzım olmuşdur.

Firdevs-âşiyân Yavuz Sultân Selîm Hân Âhî merhûmun mü’ellefâtından olan *Husrev ü Şîrîn* nâmındaki manzûmesinden bir iki varak mütâla’a buyurup asr-ı şehenşâhîlerinde kâdî-asker olan Zeyrek-zâde ve Kemâl Paşa-zâde’ye Âhî’nin sinn ü sâl ve derece-i fazl ü kemâlinden su’âl buyururlar. Müşârün ileyhimâ dahi “Âhî henûz mansıb almamış belki mansıba duhûl etmemiş, mülâzımînden kırk yaşında sâhib-i kemâl bir dâ’înizdir.” dediklerinde pâdişâh-ı mağfûr dâ’imâ ehl-i hüneri taltîf ü tatyîb buyurmak gibi bir seciyye-i cemîle ile maktûr olduklarından “Sakınınız ki **[Sahîfe 32]** bu gonçe-i nev-şüküfte henûz güşâyiş-yâb-ı kemâl olmadan noksân-ı sa’âdet-i bâl veyâ adem-i nebl-i âmâl [ve] tünd-bâd-ı ye’s-i hâl berg-rîzî-i zevâli olmasın ri’âyet edin.” buyurmaları üzerine Anadolu kâdî-askeri bulunan Kemâl Paşa-zâde derhâl yirmi akçe ile Burusa’da Bâyezîd Paşa Medresesi’ni arz eder. Lâkin Rûmeli kâdî-askeri Zeyrek-zâde “Âhî yardan uçurup[29] bir azîmü’l-kadr pâdişâh sana ri’âyet edin diye irâde buyursun da sen de böyle nâ-çîz bir şey’e kanâ’at et. Bu âlî-himmetliğe yakışmaz.” demesiyle Âhî kabûl-i medreseden teneffür eder. Adem-i kabûl huzûr-ı pâdişâha arz edilince “Henûz bu züll-i mülâzemetden ferâgat etmemiş. Hakkında bir daha birşey arz etmeyin.” diye sûret-i infi’âl gösterirler. Biraz sonra Ahmed Paşanın “egri” redifli gazeline söylediği nazîresindeki şu:

O kad bâlâ vü zülf egri diyâr-ı hüsn pür-âşûb
Memâlik fitne şeh zâlim alem ser-keş sipâh egri

beyti sevk-i bed-hâh ile manzûr-ı pâdişâhî oldukda şehenşâh-ı Cem-câh Yavuz Sultân Selîm Hân’ın bâdî-i şiddet-i gazabı ve Âhî’nin bâ’is-i ademi olacak iken yine afv buyurulmuş ise de ebvâb-ı lutf-ı cihânbânî hakkında büsbütün münsedd olmuşdur. Nice zemânlar mülâzemet ve hezâr zillet ü felâketden sonra Rûmeli’de Karaferye Medresesi’ni verirler. O münâsebetle Manastır’da te’ehhül ve Hâverî’nin hemşîresiyle tezevvüc eder. Manastır’da vefât etmişdir.

İki eseri vardır ki ikisi de nâ-temâmdır. Biri Fettâhî-i Nîşâbûrî’nin *Hüsn ü Dil* nâm eserini yine bu ism ile terceme edip pek çok tasarrufât icrâ eylemişdir. Doğrusu *Hüsn ü Dil* hakâ’ik-ı kinâyâtında nice âsâr-ı mu’ciz-nümâ peydâ bir eser-i bî-hem-tâdır. Bu kitâbın adem-i itmâmı terceme esnâ[sın]da vefâtı vukû’ bulduğundandır.

---

[29] “yardan uçurup” ifadesi “Kınalızâde Hasan Çelebi. *Tezkiretü’ş-şu’arâ*. C. 1. hzl. Aysun Sungurhan-Eyduran. 159. http://ekitap.kulturturizm.gov.tr (erişim:29.06.2011)” künyeli eser esas alınarak düzeltilmiştir.

Lâhika

Bu kitâbı tâ evâ'il-i hâlimde bir şevk-ı vicdânî ile kesret üzere mütâla'a eder ve hattâ tab' ü neşrini aşırı ârzû eylerdim. Ne çâre ki o vaktler buna bulunduğum hâl-i müzâyaka müsâ'id olmadığı hâlde mu'ahharen tab' ü neşr etdiğim *Asr Gazetesi*'ne tefrika ve bu münâsebetle ayrıca kitâb olarak dahi tab' ü neşr edip ârzûma muvaffak oldum. (Tevfîk)

Diğeri şeyhü'ş-şu'arâ Mevlânâ Şeyhî'nin *Husrev ü Şîrîn* adlı kitâbına nazîre tarzında yazdığı *Hikâyet-i Şîrîn ü Pervîz ve Rivâyet-i Gül-gûn ü Şebdîz* ismindeki manzûmesidir. Dekâ'ik-ı ibârâtında i'câz-ı sühan-ârâyı hüveydâ bir manzûme-i mu'ciz-nümâdır. Fakat bu da nâ-temâmdır. Ba'zı tahkîkâta göre temâm etmemesinin sebebi bu imiş. Mezkûr kitâbdan bir parçasını Emîr Buhârî Hazretlerinin dâmâdı Şeyh Mahmûd Efendi Hazretlerine gösterdiklerinde "Ol husrev-i hasâret-encâm ki nâme-i hümâyûn-ı sa'âdet-meşhûn-ı cenâb-ı risâlet-penâhî şıkkına ikdâm **[Sahîfe 33]** eylemişdür. Nâmına te'lîf-i kitâb sezâvâr olamaz." diye etdikleri nush ü pend üzerine kitâbı itmâmdan sarf-ı nazar eylemişlerdir. *Hüsn ü Dil* matbû' âsâr-ı şâyi'adan olduğu münâsebetle andan bahs edilmeyip yalnız *Şîrîn ü Pervîz* ile sâ'ir eş'ârından birer parça tahrîr kılındı:

Beyt
Bir hasîrüm yog iken külbe-i ahzânumda
Bûriyâ nakşı görinür ten-i uryânumda

Gâyet-i fakr ü zilletini müş'ir bir gazelinden müfrezdir:

Beyt
Hey ne fitne başıdur turre-i tarf-ı külehün
Zâlimün öte ucıdur ser-i zülf-i siyehün

Hikâyet-i Şîrîn ü Pervîz'indendir:

Nazm
Meger bir subh-dem bu Zâl-i gerdûn
Sipihrün dâmenin kılmışdı pür-hûn

Meger kim vaz’-ı haml itmişdi nâhîd
Anunçün kan içinde togdı hurşîd

Togurdı subh-dem bânû-yı devrân
Bir altun başlı sırma saçlı oglan

Çü devlet matla’ından togdı ol mâh
Melekler didi gökde zâde-Allâh

On on beş günde Husrev bedre döndi
Saçı bir yılda Leyl-i Kadr’e döndi

Ayagun turmaga başladı servi
Terennüm kıldı bâgınun tezervi

Dehânı gonçesine düşdi jâle
Ruhınun dâgdârı oldı lâle

EBU’L-VEFÂ

Kıdve-i ehl-i tecrîd ü bekâ Cenâb-ı Şeyh Ebu’l-vefâ Hazretleridir. Aslı Konyalı ve tarîkati Zeynî’dir. Şeyh Abdu’llâh kuddise sırruhu Haz-retlerinin hulefâsından olup ulûm-ı zâhire vü bâtınayı cem’ eylemişdir. Asrında ve hâlâ envâ’-ı kerâmât ile müte’ârif ve esrâr-ı kulûba vâkıf bir pîr-i kesîrü’l-ma’ârif olduğu gibi ba’zen inşâd-ı şi’re dahi meyl ü heves buyurmuşlardır ki bu iki beyt âsârındandır:

Ebyât
Yak beni ışk âteşiyle yâ Vedûd
Kül olınca cümle eczâ-yı vücûd
[Sahîfe 34]

***

Yazdugın çünki ezelde dost tagyîr eylemez
Her ki ârifdür bu sırrı bildi tedbîr eylemez

Türbe-i şerîfleri İstanbul'da Zeyrek Yokuşı başındadır ki oraya hâlâ Vefâ derler. Türbeleri derûnunda gâyet mükemmel bir kütübhâne vardır.

EBU'S-SU'ÛD

Merhûm-ı müşârün ileyhin ismi Mehmed olup Şeyh Yavsî Hazretlerinin mahdûm-ı mükerremleridir ki 896 senesi tevellüd etmişdir. Mü'eyyed-zâde Abdu'r-rahmân Efendiden mülâzemetle kâm-revâ ve dârü's-saltanat-ı Kostantiniyye'de seccâde-ârâ-yı şerî'at-i garrâ olmuş idi. Biraz sonra Rûmeli sadrı ile kâr-fermâ iken evâhır-ı saltanat-ı Kânûn[î] Sultân Süleymânî'de ya'nî 952 senesinde eser-i hâme-i müşk-efşânı olan *Tefsîr-i Şerîf*'i dergâh-ı Cenâb-ı Süleymân Hânî'ye ref' etdikde şân-ı fezâ'il-unvânını tebcîlen çâr-bâliş-i mesned-i iftâya getirilmişdir. 982 Cumâde'l-ûlâ'nın beşinci günü vefât eyledi. Eyûb'da ihyâsına muvaffak olduğu mekteb yanında medfûndur. Temâm otuz sene ârâyiş-i mesned-i fetvâ olmuşdur.

Cennet-mekân Sultân Süleymân Hân-ı Kânûnî imtidâd-ı câh-ı saltanat ile nasıl müteferrid iseler Ebu's-su'ûd dahi tûl-i zemân mansıb-ı riyâset-i fetvâ ile teferrüd etmişdir. Kemâl Paşa-zâde ile Ebu's-su'ûd merhûm kavânîni şer'-i şerîfe tatbîk edip umûr-ı mülkiyye ve menâsıb-ı ilmiyyeyi intizâm tahtına almışlardır. Âsâr-ı ilmiyyesi kesîr bir fâzıl-ı şehîr olup *Fetvâ-yı Ebu's-su'ûd* ile *Tefsîr-i Şerîf*'i eşher-i mü'ellefâtındandır. Arabî vü Fârsî vü Türkî lisânlarında inşâd-ı şi're kâdir idi. Eş'âr-ı Türkiyye'sinden birkaç beyt yazıldı:

Ebyât
Yine sevdâ-zede-i zülf-i siyehkâr oldum
Yine bir olmayacak derde giriftâr oldum

***

Gûşe-i râhat idi kabrün azâbı olmasa
Hoş temâşâgâh idi mahşer hisâbı olmasa

***

Mahv olup gitmez mürûr-ı dehr ile bâkî kalur
Hâme ile safha-i evrâkda mestûr olan

İBRÂHÎM
ŞEM'-İ CEM'-ÂRÂ-YI BEZM-İ RÛŞENÎ
HAZRET-İ ŞEYH İBRÂHÎM-İ GÜLŞENÎ

Hâlen genc-i nihân ve kâlen pehlevân-ı cihândır. Hulefâ vü ehibbâsının cümle-i müdde'âlarındandır ki Hazret-i Celâle'd-dîn-i Rûmî *Kitâb-ı Mesnevî*'sinde müşârün **[Sahîfe 35]** ileyh İbrâhîm-i Gülşenî hakkında nice işârât ü rumûz ve birçok nikât ü künûz îrâd etmişdir. Meşâyih-i müte'ahhirînin kümmelinden ve hulefâ-yı Halvetiyân'ın ekmelindendir.

Âsârından Hazret-i Monlâ-yı Rûm'un *Mesnevî-i Şerîf*'ine cevâb-gûne kırk bin beyt söylemişdir. Bu ebyâtdan teberrüken iki beyt yazıldı:

Mesnevî
Behr-i în bîneş şinev kavl-i Hodâ
Mâ kezebe ayne'l-fu'âdu ve mâ re'â[30]

Sırr-ı nâr u nâr ez-eymen-i fu'âd
Bînem u dânem zi-rûy-i ittihâd

İBRÂHÎM

Merhûm-ı müşârün ileyh Dâmâd İbrâhîm Paşa diye meşhûrdur. Mu'şkara ya'nî zemânımızda Nevşehr denilen mahaldendir ki Niğde sancağında Ürgüb kazâsına tâbi'dir. Orada tevellüd etmiştir. Sadâretinde Mu'şkara'yı envâ'-ı hayrât ü müberrât ihyâsıyla ma'mûr ve dest-yârî-i mi'mâr-ı himmetiyle öyle bir küçük kasabayı bir şehr-i

---

[30] Buradaki ayetin aslı "Mâ kezebe'l-fu'âdu mâ re'â" (Gördüğünü gönül yalanlamadı) şeklindedir (Necm suresi: 11). Mısraın vezni bozuktur.

cesîm ü meşhûr etmişdir. İzdin voyvadası Alî Ağanın oğlu olup 1100 târîhinde ahbâblarını ziyâret kasdıyla İstanbul'a gelir. Akrabâsından Mustafâ Efendi Serây-ı Atîk mu[ta]sarrıfı bulunmak takrîbiyle ibtidâ Serây-ı Atîk helvâcıyân zümresine ve sâniyyen Teberdârân Ocağı'na dâhil olarak hıdmet-i lâzimesiyle meşgûl iken isti'dâdı hasebiyle Serây-ı Atîk evkâf kitâbeti ve birkaç gün sonra yazıcı halîfeliği ile mültefet olmuşdur. Ol zemânlar Sultân Ahmed Hân-ı Sâlis Hazretleri Edirne'de peygûle-güzîn-i vahdet ve müterakkıb-ı nevbet-i saltanat iken Sultân Ahmed Hân'a kesb-i ihtisâs ederek 1115 târîhinde vukû'-ı cülûs-ı Ahmed Hânî'yi müte'âkıb bâ-hatt-ı hümâyûn Dârü's-sa'âdeti'ş-şerîfe Ağası Abdu'r-rahmân Ağanın sûretde kitâbet hıdmetine me'mûr ve ma'nîde pâdişâhın mahrem-i esrârı ve mu'temed-i kâr-güzârı olarak haylîden haylî manzûr olmuş idi. Hattâ daha ol zemânlar pâdişâh-ı mağfûr tarâfından birkaç kerreler rütbe-i vezâret teklîf olunduğu hâlde kendisi, akrânı birdenbire bu rütbeyi istiksâr ederler mütâla'âtıyla hüsn-i müdâfa'aya muvâfık olmuşdur. O esnâda Abdu'r-rahmân Ağanın Dârü's-sa'aâde ağalığından afvları iktizâ edip merhûm Süleymân Ağa nasb olundukda yine bir mikdâr kitâbeti hıdmetinde bulunmuş ise de Çorlulu Alî Paşa sadâretinde Haremeyn-i Muhteremeyn muhâsebeciliği ile ibtidâ nazar-ı pâdişâhîden ve mu'ahharen bi'l-müsâdere Edirne'ye nefy ile İstanbul'dan teb'îd edildi. Nice müddet Edirne'de menfiyyen ikâmetden sonra Dâmâd Alî Paşa merhûm 1127'de Mora'nın teshîrine râyet-keş-i nehzat olduklarını müte'âkıb mevkûfâtcılıkla istishâb ve ba'de'l-feth tahrîr-i emrine intihâb eylemişdir. 1127'de yine mansıbı üzerinde **[Sahîfe 36]** olduğu hâlde biraz vakt Niş defterdârlığı edip o me'mûriyetde iken ordu-yı hümâyunun Niş'e vürûduyla birlikte Varadin seferine azîmet ve bi-hikmeti'llâh vukû'a gelen hezîmetler hakkında yazılan mahzarı bir ân evvel takdîme müsâra'et edip Edirne'ye avdet ve ruh-sûde-i pây-ı veliyyü'n-ni'met-i kadîm ile merreten rûz-nâmeci ve ba'dehu mîr-âhûr-ı evvel ve iki üç gün geçmeden rikâb-ı hümâyûn kâ'im-makâmlığıyla hâ'iz-i nisâb-ı ni'met veliyyü'n-ni'met-i bî-minnet oldukdan mâ'adâ Sadr-ı Şehîd Alî Paşa-yı sa'îdin halîle-i muhteremeleri Fâtıma Sultân Hazretlerinin izdivâclarıyla nâ'il-i şeref-i sıhriyyet olur.

Bunu müte'âkıb Avusturya devleti tarafından harbi müntic birtakım alâ'im ü ahbârın zuhûru münâsebetle bir vezîr-i dirâyet-semîrin sadr-ı devlete ısdârı derece-i vücûbda olduğu rû-nümâ olması üzerine Dâmâd İbrâhîm Paşa 1130 senesi mihr-i sadâretle kâm-revâ olur. Geçen seneden ziyâde asker tedârüküyle orduyu mükemmel ü müheccez sûretde Sofya sahrâsına getirdikde

Avusturya'dan vukû' bulan teklîf üzerine ber-vefk-i merâm emr-i müsâlahaya hitâm verir. Oradan Edirne'ye gelip umûm orduyu alır. İstanbul'a avdet eyler. İşbu hıdmeti nezd-i pâdişâhî ve vükelâ-yı şehriyârî ile umûm millet nazarında memnûniyyet-i vefîreyi mûcib olmuşdur ve 1134'de açılan şark seferlerinde dokuz sene mikdârı sa'y ü gayreti görülüp kol kol ordular sevkiyle Îrân'ın pek çok mahallerine duhûl edip zamîme-i memâlik-i Osmâniyye eylemişlerdir. 1143 senesi ser-zede-i vukû' olan fitne vü fesâdın kabağı âkıbet sadr-ı müşârün ileyhin başına patlayıp yeniçerilerin taleb ve ısrârları üzerine Sultân Ahmed merhûmun dahi artık İbrâhîm Paşayı istishâb etmeğe iktidârı kalmayarak fedâ eylediğinden yeniçeriler vücûdunu pâre pâre ve murg-ı rûhunu a'lâ-yı illiyyine itâre eylemişlerdir. Eczâ-yı vücûdu hayrâtından olan Şeh-zâdebaşı'nda kütübhâne yanındaki türbesinde medfûndur.

Târîhler müşârün ileyhi ehl-i sefâhatden addederler. Evâhır-ı sadâretinde harb lakırdısı kelime-i küfr gibi kâle alınmaz olup herkes sefâhate ve ten-perverliğe alışmış. Kâğıdhâne ricâl ü kibâra taksîm olunup birçok kusûr ü kâşâne yapılmış. Pâdişâh-ı asr Sultân Ahmed Hân merhûm da'vet olunup yazın lâlezârlar kışın helvâ sohbetleri olurmuş. Hâsılı birçok sefâhatlerle devletin bünye-i vücûduna za'f ü halel târî olmasına müşârün ileyh sebeb olmuşdur derler. Bu muhâkemeler sahîhan ehl-i târîh indinde mu'teber olup müşârün ileyh bu şeylerden dolayı târîhlerde her ne rütbe müttehem sûretiyle yazılsa bile bizim mecmû'anın mevzû'una nazaran müşârün ileyh memdûhdur. Çünki Dâmâd İbrâhîm Paşa hem âlim hem edîb hem şâ'ir hem hüner-perver bir vezîrdir. Bu hâlde bizim böyle zevâtın hâ'iz oldukları ilm ü edebî cihetlerinden dolayı elbet terceme-i hâllerini yazıp medhinde bulunmaklığımız mevzû'umuza muvâfık olacakdır. **[Sahîfe 37]**

İbrâhîm Paşa ashâb-ı hayrâtdan olup hayrât ü müberrâtıyla ma'mûr etdiği şehri meşhûrdur. Ehl-i ilm ü edebe rağbeti şundan anlaşılıyor ki zemânında zuhûr eden âlim, edîb, şâ'ir kadar bir zemânda zuhûr etmemişdir. Ma'ârif-i Osmâniyye'ye en çok hıdmet edenlerin biri de Dâmâd İbrâhîm Paşadır diyebiliriz. Nâmına pek çok kitâblar te'lîf olunmuş ve Sâmî, Sâbit, Kiçeci-zâde Vehbî, Nâbî, Nedîm ve daha pek çok şâ'ir-i meşhûrun dîvânlarında medâ'ih-i celîlesi mezkûr bulunmuşdur. Müşârün ileyhin *Fatîn Efendi Tezkiresi*'nde muharrer bir kıt'asıdır:

Kıt'a
Nigâh-ı iltifâtın mâyedâr-ı izz ü şân oldu
Hitâb-ı müstetâbın rûh-bahş-ı cism ü cân oldu
Aceb mi kılsan ihyâ makdem-i lutfunla hünkârım
Kulun bir zerreyim zâtın bana mihr-i cihân oldu

AHMED PAŞA

Burusalıdır. Vüzerânın ulemâsından olup zemânında Veliyyü'd-dîn oğlu demekle şöhret-gîr idi. Âbâ' ü ecdâdı fazl ü reşâd ve salâh ü sedâd ile mevsûfdur. Pederi cennet-mekân Murâd-ı Sânî Hazretlerine kâdî-asker olduğu gibi şehenşâh-ı mü'eyyed Fâtih Sultân Mehmed Hân Ahmed Paşanın kemâl-i kâbiliyyetini görüp kendilerine üstâd ve gün-be-gün hakkında hüsn-i nazar ve teveccüh-i şâhânelerini müzdâd ederek nihâyet vezîr-i a'zam etmişlerdir.

Ahmed Paşa gerçi evâ'il-i hâlinde süllem-i fazl ü kemâlin birinci pâyesine kadar irtikâ eden ulemâdan ma'dûd olabilirdiyse de şi'ri tarz-ı kadîm-i Türkî üzere letâfet ü melâhat-i elfâzdan sâde kabataslak bir üslûbda iken sonraları üstâd-ı kâmil merhûm Alî Şîr Nevâyî Ahmed Paşaya otuz üç dâne gazel göndermesiyle Ahmed Paşa anlara iktidâ eylediğinden üslûb-ı şi'ri hûb ve eş'ârı mergûb olmuşdur. Merhûm-ı müşârün ileyh cemî'-i devâvîn-i Fürs'i mütetebbi' olup ekser eş'âr-ı Fârsî'yi üslûb-ı Türkî'de terceme etdiğiçün asrı şu'arâsı arasında mütercimlik ile müttehem olmuşdur. Zemânımızca âsârından istidlâl etdiğimiz hâlde müşârün ileyhi hem âlim ve hem de şâ'ir buluruz.

Müşârün ileyh bânû-perestlikden teneffürle meftûr ve mahbûb-dostlukla meşhûr olmasına binâ'en bu hâli Sultân Mehmed Hân Hazretlerine gamz olunmuş iken bir gün hâkân-ı mebrûr, gulâmân-ı hâssından birini li-ecli't-terbiye kayd ü bend etdikde, meğer Ahmed Paşanın gulâm-ı merkûma alâkası varmış, gulâmı kayd ü bendde görünce bi'l-irticâl:

Cihân yansun ki ol şem'-i şeker-hand
Yatur giryân ayagında demür bend

Lebi Şîrâzî helvâdur satarsa
Deger Mısr ü Buhârâ vü Semerkand

der. Fâtih Sultân Mehmed'in mesmû'-ı hümâyûnları olunca tecrübeten mahbûb-ı merkûmun saçını tıraş edip Ahmed Paşa ile birlikte hammâmda buluşdurur. Ahmet Paşaya bir iki kadeh şarâb dahi verirler. Ahmed Paşa keyf-i **[Sahîfe 38]** sahbâ ve temâşâ-yı mahbûb-ı hurşîd-likâ ile ser-be-hevâ:

Zülfin gidermiş ol sanem kâfirligin koymaz henûz[31]
Zünnârını kesmiş velî dahi Müselmân olmamış

bedîhesini inşâd eder. Pâdişâhın âteş-i gazabı bütün bütün iştidâd ederek Ahmed Paşayı terbiye kasdıyla kapıcılar odasında habs eyler. Ahmed Paşa istirhâm ü isti'tâf kasdıyla "kerem kasîdesi"ni nazm ve takdîm edip mazhar-ı afv-ı şâhî ve otuz akçe tevliyet-i Orhan Hânî ihsânıyla nâ'il-i ihsân-ı pâdişâhî olur.

Yine bir gün Fâtih'in gulâmân-ı hâssından biri zülfü pîçîde-i zîr-i külâh olduğu hâlde Ahmed Paşanın karşısına çıkınca:

As zülf-i dil-âvîzi çıkar habs-i külehden
Kim zulm elini tutdı katı fitneleri var

der. Bu makûle letâ'ifi pek çokdur. Sonraları Hazret-i Emîr Efendimizin evkâfına mütevellî oldukda rûhâniyyet-i Cenâb-ı Emîr'den istimdâd kasdıyla bu tercî'i söylemi[ş]dir:

Matla'-ı tercî'
Ey âlem-i vilâyete sultân olan Emîr
V'ey mülk-i Rûm'a rahmet-i Rahmân olan Emîr

Bu tercî'i inşâdından sonra Sultânönü sancağıyla be-kâm ve müte'âkıben vukû'-ı cülûs-ı Bâyezîd-i Sânî'de Burusa sancağı ihsân buyurularak mukzi'l-merâm olmuşdur. İrtihâli 902 senesi olup Burusa'da Murâdiyye Câmi'-i Şerîfi hizâsında bir medresesi vardır. Türbesi dahi oradadır.

---

[31] ol sanem: sanem ol (metinde)

Eş'ârından bir nebze
Çîn-i zülfün miske benzetdüm hatâsın bilmedüm
Key perîşân söyledüm bu yüz karasın bilmedüm

***

Hüsn içinde sen garîb ü şehr içinde ben garîb
Gel ikimüz bir olalum sen garîb ü ben garîb

***

Câna kanmaz bûse-i la'l-i leb-i yâr isteyen
Baş virür bûy-ı ser-i zülf-i siyehkâr isteyen

Kûyını görmekle dilde sâkin olmaz nâr-ı şevk
Kâni' olmaz cennet-i firdevse dîdâr isteyen

***

Müşkil budur ki her kime kim hâlüm aglasam
Işkun yolında ol dahi benden beter çıkar

Ahmed aceb mi cennet-i kûyundan olsa dûr
Bilmezlik ile âdem elinden neler çıkar

Yine Ahmed Paşanın bedîhiyyâtındandır ki bir gün Fâtih Sultân Mehmed Hân'ın meclisinde Hâce Hâfız'ı medh ve ıtrâ ederler ve dîvânından tefe'ül eylerler. İttifâken bu beyt çıkar:

Ânân ki hâk-râ be-nazar kîmyâ konend
Âyâ buved ki gûşe-i çeşmî be-mâ konend

Ahmed Paşa bi'l-bedâhe:

Ânân ki hâk-râ be-nazar kîmyâ konend
Hâk-i cevâhir-i kademet tûtyâ konend

beytini **[Sahîfe 39]** okur. Hazret-i pâdişâh gâyet pesend eder.

AHMED ÇELEBİ

Müşârün ileyh Kemâl Paşa-zâde diye şöhret-şi'âr olmuşdur. İbn Kemâl dahi derler. Hâlbuki Kemâl Paşa-zâde Süleymân Çelebinin oğludur. Ebu'l-kemâl'dir. Her bir ulûm ü fünûna nisbeti ve her müntesib olduğu ilm ü fenn üzerine birkaç âsâr-ı ber-güzîdesi vardır. Mecmû'-ı âsârı ta'dâd ü tasrîh olunmak lâzım gelse bir büyük kitâb olur. Asrının müstesnâsı ve ulemâ-yı Rûm'un İbn Sînâ'sıdır. Mevlidi Tokat ve mahall-i tahsîli Edirne'dir.

Rivâyete göre merhûm-ı müşârün ileyh kiber-i sinninde tahsîle iştigâl etmişdir. Monlâ Lutfî'den ekser ulûmu tahsîl ettikden sonra Edirne'de Alî Beğ Medresesi'ne ve ba'dehu Üsküb Medresesi'ne müderris olur. El-hâc Hasan-zâde Rûmeli ve Mü'eyyed-zâde Anadolu kâdî-askeri iken Edirne'de Taşlık Medresesi mahlûl olup Kemâl Paşa-zâde tâlib olıcak Hasan-zâde'nin monlâya adâveti varmış, monlâ tâlib oldukça Hasan-zâde reddeder ve monlâyı nâ'il-i merâm etmeyip me'yûsen âzim-i tarîk-ı kazâ olmasına cehd eyler. İbn Kemâl tîr-i recâ ve sihâm-ı taleb ü istid'ânın hedef-i husûle adem-i isâbeti ye'siyle semt-i kazâya rızâ sûreti gösterir. Sadr-ı sâlifü'z-zikr İbn Kemâl içün mansıb-ı kazâyı arz etmek üzere iken Mü'eyyed-zâde huzûr-ı Bâyezîd Hân-ı Sânî'de monlânın her fende ve husûsen fenn-i celîl-i târîhde yed-i tûlâsından bahs edip ve "Efendim İbn Kemâl bir âlim ü fâzıl ve yegâne-i efâzıl bir dâ'înizdir.

İderse kat'-ı menâzil n'ola dil-i âgâh
Semend-tab'a olur tâziyâne himmet-i şâh

Mazhar-ı iltifât-ı şehriyârî buyurulur ise müşârün bi'l-benân olacağı mukarrerdir." deyip medrese-i mahlûlü alır ve yine bu bahâne ile "Efendim ecdâd-ı izâmınızın fütûhât-ı celîlesi henûz mazbût değildir. İbn Kemâl dâ'îniz bir mikdâr mazhar-ı inâyet ü ihsân buyurulup fakr-ı hâli izâle edilir ise bu hizmetin uhdesinden gelir." demesiyle ol vakt Sultân Bâyezîd-i Velî Hazretleri tarafından otuz bin akçe ihsân ile şâh-nâmecilik tevcîh buyurulur. Kaleme aldığı *Târîh-i Osmânî* tevârîh-i mevsûkadan ise de elfâzı o kadar selîs değildir. Fakat sâ'ir âsâr-ı edebiyyesi pek melîhdir. Hele *Yûsuf ü Zelîhâ*'sı *Gülistân*'a nazîre *Nigâristân*'ı İbn Yemîn tarzında mukatta'âtı makbûl-i cihândır. Yavuz Sultân Selîm Hân Hazretleri asrında kâdî-asker iken Mısr'da Cemâle'd-dîn'in *Nücûm-ı Zâhire*'sini bâ-irâde-i Selîm Hânî tercemeye başlayıp sefer ü hazarda her gece bir cüz' terceme edip arz edermiş.

Bir günde bin fetvâ verdiği mütevâtirdir.

950 senesi vefât eylemişdir. Şu'arâdan Zâtî, merkadine "hâzâ makâmu Ahmed" terkîbini söylemiştir. **[Sahîfe 40]**

Yavuz Sultân Selîm Hân Hazretlerinin vefâtına söylediği mersiyesi ve:

Nice toyınca görem sen gül-i nâzük-bedeni
Kendü kirpügüm olupdur bana gözüm dikeni

gibi eş'âr-ı mergûbesi meşhûr olmağla tahrîre hâcet görülemedi.

AHMED

Ahmed Çelebidir. İstanbullu ve binâemîni Hüseyn Çelebinin oğludur. Tarîk-ı ilmiyyeden ve zemânının ehl-i fazîl[et]inden iken galebe-i aşk ü hevâ ile ihtiyâr-ı sefer ederek Mısr'a azîmet ve ol zemân Mısr vâlîsi olan İskender Paşanın oğlu Dervîş Beğ ile Kuds'e gidip orada dâr-ı âhırete rıhlet eylemişdir.

Mûsîkîde Fârâbî-i Sânî ve Fârsî vü Türkî şi'r inşâdında şâ'ir-i bî-müdânî imiş. 970 senesi vefât eylemişdir.

Beyt
Dime oglum cigerüm kanumdur
Senün oglunsa benüm cânumdur

AHMED

Kaytâs-zâde demekle ma'rûf ü meşhûrdur. İbtidâ yayabaşı sonra arpaemîni ve şehremîni ve Rûmeli tîmâr defterdârı ve Diyârbekr mâl defterdârı olup tahsîl-i mâl-i mîrîde sa'y ü gayreti meşhûd olmağın sancak beğliği verilmiş idi. Lâkin kendisi meşâgilden dest-keş-i ferâgat ve ihtiyâr-ı uzlet edip Ortaköy'de binâ eylediği kâşâne-i furhat-âşiyânelerinde sohbet ü ülfet-i sâhib-i fazîlet ile imrâr-ı vakt

ederek 992 senesi müteveccih-i semt-i âhıret olmuşdur. Âsâr-ı şi'riyyesinden birkaç beyt yazıldı:

Ebyât
Kul oldı kaddüne gülşende şimşâd
Anunçün oldı şâhum gamdan âzâd

Komazsın öpmege bir dem elüni
Elünden pâdişâhum dâd ü feryâd

Cefâ taşını bana atmayınca
Benüm vîrâne gönlüm olmaz âbâd

Hezârân dâg yakdum sîneye ben
Bana bir tag ile benzer mi Ferhâd

***

Hırmen-i dünyâyı geşt itdüm ser-â-ser hâsılı
Arayup bir dâne mahlas bulamadum kendüme

EDÂYÎ

Edâyî Beğ demekle meşhûr olup Amasiyye'de tevellüd etmişdir. Cennet-mekân Sultân Süleymân Hân-ı **[Sahîfe 41]** Gâzî'nin ferzend-i necîbi Şeh-zâde Sultân Mustafâ'nın nüdemâsından olup ilm-i mûsîkîde bî-nazîr imiş. Şeh-zâde-i mağfûrun kurenâsından Gonçe Keyvân hakkında nazm etdiği murabba'-gûne gazeli Şeh-zâde Sultân Mustafâ'nın hoşuna gidip kendisine derece-i nihâyede i'tibâr etmiş idi. Şeh-zâde-i müşârün ileyh kazâ-zede-i fenâ oldukda İstanbul'a gelip hazîne-i sultânî kâtibleri zümresine dâhil ve Kapudan Piyâle Paşanın dâ'ire-i istishâbına vâsıl olur. Piyâle Paşa himmetiyle tîmâr defterdârı iken 1089 senesi intikâl etmişdir. Ber-vech-i âtî ebyât âsâr-ı şi'riyyesindendir:

Nazm
Âsumân-ı hüsnün ey ebrû hilâli sen misin
Yoksa gözler görmedük bir tâk-ı âlî sen misin

Tîgden niçün geçürdiler i hatt-ı nev seni[32]
Rûm'da baş kalduran yoksa Celâlî sen misin

ESRÂR

Mevlevî Esrâr Dede demekle meşhûrdur. Dersa'âdet'de tevellüd edip tarîk-ı feyz-refîk-i Mevlevî'ye intisâb ile Galata Mevlevîhânesi'nde mukîm ve ol vaktler Mevlevîhâne'de post-nişîn-i irşâd olan ârif ve kâmil-i füyûzât-ı Mevlânâ'yı tâlib Cenâb-ı Şeyh Gâlib'e nedîm olmuşdur. Zâtını hilye-i ma'ârif ve hüsn-i ahlâk ile tezyîn edip 1211 senesi tennûre-tırâz-ı semâ'hâne-i bekâ olmuşdur.

Dîvânı müretteb ve matbû'dur. Bir gazelinden müfrez birkaç ebyât âsâr-ı şi'riyyesinden olmak üzere yazıldı:

Ebyât-ı müfreze
Zehr urup sînedeki zahmıma merhem yerine
Kâse kâse içerim hûn-ı dili dem yerine

Iyş-ı yek-rûzesi sad-sâle humâr-âverdir
Koyalım kim bu fenâ bezmini âlem yerine

Duramaz haylî pesendîdedir ammâ Esrâr
Komadı gitdi o âfet bizi âdem yerine

ES'AD

Sahâflar Şeyhi-zâde Vak'a-nüvîs Mehmed Es'ad Efendidir. 1201 târîhinde İstanbul'da zîver-i gehvâre-i vücûd ve ba'de't-tahsîl menâsıb-ı aliyyeye su'ûd etmişdir. 1239 senesi vak'a-nüvîslik hıdmeti ve 1244 senesi Üsküdar mevleviyyeti ihsân buyurulmuş ve mu'ahharen Takvîmhâne-i Âmire Nezâreti'ne ve 1249 senesi İstanbul kâdîliğine me'mûriyyeti icrâ edilmiş iken biraz sonra hasbe'l-îcâb

[32] i:eyâ (metinde)

sefâretle Îrân'a azîmet eylemişdir. Dersa'âdet'e avdetini müte'âkıb tahaffuzhâne nezâretine ve a'zâdan olmak **[Sahîfe 42]** üzere meclis-i vâlâ-yı ahkâm-ı adliyyeye ve 257 senesi nekâbet makâm-ı âlîsine ve 260 senesi Rûmeli sadâretine ve 262 senesi Mekâtib-i Umûmiyye Nezâreti'ne gelmişdir. En sonraki me'mûriyyetini müte'âkıb vefâtı vukû' bulmuşdur. Ayasofya civârında vâki' Yerebatan'da inşâ eylediği kütübhâne ittisâlinde medfûndur.

Âsârından kütüb-i nefîse vü nâdire ile memlû mezkûr kütübhânedir ki ehl-i mürâca'at istifâde-i feyz-i ma'rifet edip merhûmun rûhuna rahmet okurlar. Devlet-i Aliyye'nin birkaç senelik vukû'âtını şâmil târîhi vardır. Yeniçerilerin esbâb-ı ilgâsını şâmil *Üss-i Zafer* adlı diğer bir târîhçesi ve müretteb bir kıt'a dîvânı meşhûrdur. Meşhûr olan *Müstatraf Tercemesi* Takvîmhâne Nezâreti'nde sahâbet-i kalemiyyesiyle tab' ü neşr olunmuşdur. Eş'ârından bir şemme yazıldı:

Nazm
Şemme-hâh oldum riyâz-ı ârız-ı cânândan
Itr-bahş-ı hâtır oldu dedi yâ bir iş mi bu

Bir içim su cüst-cûsudur seni seyyâh eden
Es'adâ deryâ-yı gurbet içre böyle sû-be-sû

İSHÂK

Üskübî İshâk Efendidir. Cennet-mekân firdevs-âşiyân Sultân Süleymân Hân-ı Gâzî Hazretleri zemânında zuhûr eden ulemânın şu'arâsından ve şu'arânın fuzelâsındandır. Pederi Kılıc İbrâhîm demekle ma'rûf ehl-i hirfetden iken kendileri kesb-i kemâl ile birçok medreselere müderris ve Mevlâna Kara Bâlî'den mülâzım olur. Pâdişâh-ı mağfûr asrında kâdî-i Şâm iken neyyir-i ömrü resîde-i ufk-ı magrib-i Şâm ve alâ'ik-i dünyâdan dâmen-keş-i âlâm olmuşdur. Kâdî-i Şâm oldukda tefe'ülen söylediği târîhdir:

Beyt
Şehr-i zi'l-hiccede azmüm sefer-i Şâm oldı
Başladum yazmaga târîhini akşâm oldı

Sâlihiyye nâm mevzi'e geldiği vakt bu beyti söylemişdir:

Beyt
Cennet kokusı gelmege başladı meşâma
İrişe gibi kâfilemüz menzil-i Şâm'a

Fi'l-vâki' vefâtı 949 senesindedir.

Fezâ'il-i sâ'iresinden başka fenn-i şi'rde kemâli olmağın asrının meşâhîr-i şu'arâsından ma'dûd olmuşdur. **[Sahîfe 43]** Zâde-i tab'-ı latîfinden birkaç beyt yazıldı:

Beyt
Bu çeşmüm çeşmesârının aceb hûnîn akar yaşı
Meger var ise ol aynun ciger dâgındadur başı

Matla'
Zâdumuz gussa vü gamdur dü belâ râhilemüz
Çekilüp Ka'be-i kûyuna gider kâfilemüz

***

Bâde kim nûş iderüm ayru düşüp yârümden
Katre katre dökilür dîde-i hûn-bârumdan

Merhûm gâyetle şûr ü şevki gâlib ve musâhabet-i mahâbîbe tâlib imiş. Ömründe te'ehhül etmeyip tecerrüd âleminde yaşamışdır ve nihâyetde şûh-mizâc [ü] mizâh-gûy ve güşâde-tab' [ü] güşâde-rûy imiş. Edirne'de Işık Kâsım demekle meşhûr ü müte'ârif olan Monlâ Kâsım'a bu birkaç beyti latîfe olarak bi't-tahrîr göndermişdir:

Şi'r
Ey serîr-i mülk-i ışka hân olan server dede
Cümle esrâr-ı rumûza menba' ü mazhar dede

Mülk-i istignâda mislün yok erenler cânıçün
Âlem-i ıtlâkdan gerçi dem urur her dede

Bu yalancı pîre-zen dehrün yüzine bakmayan
Tekyegâh-ı vahdet-i âlemde gerçek er dede

Fünûnun her birinde âlim ü râsih olduğu gibi pek güzel müverrih imiş. Edirne'de Dârü'l-hadîs kendilerine tevcîh kılındığı vakt her bir fıkrası bir târîh olmak üzere müfâhareten bu matla'ı inşâd eylemişdir:

Matla'-ı târîh
Âlim-i ehl-i tefsîr (933) rûşen-fakîh-i âfâk (933)
Allâh ne müstehakdur (933) Dârü'l-hadîs'e İshâk (933)

ES'AD

İzmirli Mansûrî-zâde demekle ma'rûf olup müsteşâr-ı sadr-ı âlî sâbık utûfetli Mustafâ Efendinin birâder-i muhteremleridir. Tarîk-ı ilmîye sülûk ile hâlen iftihârü'l-mevâlî ve zeynü'l-ahâlîdir. Gâh-be-gâh meclis-i memleket a'zâlığı ve evkâf muhâsebeciliği gibi hıdmet ve me'mûriyyetlerde bulunur. Şi'ri metîn bir fâzıl-ı sihr-âferîn olup bir gazeli teberrüken yazılmışdır: **[Sahîfe 44]**

Gazel
Açıl güller gibi gel bâga seyr et verd [ü] sûsen sen
Olur ey dil-rübâ feyz-i kudûmun ile gülşen şen

Çıkarsın şimdi her gün seyre aylarca görünmezdin
Der-i vâlâ-cenâbın bana ey meh-pâre meskenken

Surâhîdir gözünde câma ragbet eylemez mahmûr
Lebinden mu'teberdir mest-i aşka bûse gerdenden

Göz aglar sîne gürler her gece başımda bir kış var
Uyutmaz sarsar-ı âhım olur tâ subh revzen-zen

Bozukdur âlem erbâb-ı alâ'ik düzmedir şimdi
Taharrî etdim Es'ad bulmadım bir pâk-dâmen men

EŞREF

Ferîkân-ı kirâmdan ve Dâr-ı Şûrâ-yı Askerî a'zâsından sa'âdetli Eşref Paşa Hazretleridir. Burusalı olup 1253 senesi İstanbul'a gelerek Mekteb-i Harbiyye-i Şâhâne sınfına dâhil ve ihrâz-ı kemâlât ü fezâ'il edip alay kitâbetiyle Rûmeli'ye gitmiş idi. Nâ'il-i rüteb-i askeriyye ile Bağdâd vilâyeti fırka riyâsetine ve andan Tahrân sefâretine me'mûr olmuşdur. Îrân'dan avdetle Dâr-ı Şûrâ-yı Askerî a'zâsından iken Îrân şâhının Dersa'âdet'e teşrîflerinde Berendîzî'den (?) şâhı istikbâle ve avdetinde yine Botı'ya (?) kadar teşyî'e me'mûr olmuşdur ve hâlâ Dâr-ı Şûrâ-yı Askerî a'zâsındandır.

Kasîde ve mersiyye tanzîminde asrın meşâhîrindendir. Hele şu kıt'a nüsha-i cândır:

Kıt'a
Zât-ı Hak san'atıdır nüsha-i imkân ammâ
Ana şîrâze-i tertîb-i nebî bir de velî
Biri ma'nâ-yı Ehad'dir biri Mevlâ-yı Samed
Yek vücûd âlem-i vahdetde Muhammed'le Alî

İKBÂL

İsmi Mehmed ve mevlidi İstanbul'dur. Sultân Ahmed Hân-ı Sânî asrında İstanbul kâdîsi olan şârih-i *Mültekâ* Seyyid Mehmed Efendinin mahdûmu olup tahsîl-i kemâl ve ikrâm-ı mahâdîm olan mülâzemeti istihsâl edip mûsile-i sahna gelmiş iken müftî-i meşhûr Feyzu'llâh Efendi merhûmu tarîk-ı tedrîsden hacr ile zecr eder. Bi'l-âhıre tarîk-ı kazâya sülûk edip Mostar ve Üştüb ve Usturumca niyâbetlerinde bulunmuşdur. 1149 senesi vefât edip Emîr Buhârî zâviyesi kurbunda medfûndur.

Ma'ârif-i külliyye vü cüz'iyyede mâhir gerçekden şâ'irdir. Fenn-i tıbda teşhîs-i emrâza kâdir ve ilm-i nücûmda dahi tasarrufu zâhir imiş. Mahlası Şeref iken melikü'ş-şu'arâ Nâbî **[Sahîfe 45]** Efendinin "bozuntısı gazeli"nde "Şeref'in bozuntısı ferş olur." dediklerini işitdikde İkbâl tahallus etmeğe başlar. Bir gün encümen-i zurefâda merhûm Nâbî Efendiye "Hünerün var ise İkbâl'i de boz." dedikde

Nâbî Efendi “Mümkin değil mi (a bakkâl).” deyince fenâ hâlde bozulmuşdur. Nazm-ı âtî âsâr-ı şi’riyyesindendir:

Nazm
Recâ-yı mihr-i felek ayn-ı âfitâbdan âb
Hemân eylemedür cüst ü cû serâbdan âb

Hevâ-yı ışk ile ser germ dîde pür-nemdür
Cüdâ olur mı habâb âbdan habâbdan âb

Visâle teşne-lebem bûs-ı la’lin itmem ümîd
Dem-i humârda hoşdur bana şarâbdan âb

Sirişk-i dîde-i giryân ile döner gerdûn
Hiç eksük olmaz o nüh çarh-ı âsiyâbdan âb

EKREM

Ricâl-i Devlet-i Aliyye’den ve meşâhîr-i fazl ü kemâlden Bosna kapı kethudâsı sa’âdetli Recâyî Efendi Hazretlerinin mahdûmu şûrâ-yı devlet mu’âvinlerinden izzetli Ekrem Beğ Efendidir. Sinn-i sıgar ve sâye-i pederde tahsîl-i ilm ü hüner ile Bâb-ı Âlî hâriciyye mektûbî odasına devâm etmekde iken şûrâ-yı devlet teşkîl olunup der-kâr olan isti’dâd ü liyâkatı münâsebetle meclis-i mezkûra tahvîl-i me’mûriyyet etmiş ve hâlâ şûrâ-yı devlet mu’âvinliğinde istihdâm olunmakda bulunmuşdur.

Fransızcayı dahi tahsîl edip esnâ-yı tahsîlinde âzmâyiş-i kalem yolunda Fransa meşâhîr-i üdebâsından ba’zılarının âsârını bi’t-terceme istifâde me’mûl olanları ba’zı gazetelerle neşr etmişdir. Mîr-i mûmâ ileyhin hikâye ve tiyatro tarzında *Afîfe Anjelik* ve *Atala* nâmında iki eseriyle dîvânçe şeklinde ve *Nağme-i Seher* isminde ba’zı âsâr-ı edebiyyesini câmi’ bir mecmû’ası vardır ve matbû’dur. Âsârında muharrer imzâsı Mahmûd Ekrem’dir. Mîr-i mûmâ ileyhin bir gazelidir:

Gazel
Dil ismet-i sevdâ ile me'nûs görünsün
Cibrîl ile hem-rütbe-i nâmûs görünsün

Bir âh-ı ciger-sûz çek ey dil yine gerdûn
Pür-velvele-i nâle-i efsûs görünsün

Arz et felege ârız-ı pür-tâbını bir kez
Hurşîd pes-i perdede mahbûs görünsün

Sen mesned-i himmetde sebât eyle kim eflâk
İbrâz-ı tabasbusla zemîn-bûs görünsün
[Sahîfe 46]

Bir cevher-i cânsın diler Ekrem senin içün[33]
Her bed-nigehin gözleri matmûs görünsün

ELVÂN

Şeyh Elvân-ı Şîrâzî Hazretleri diye meşhûrdur. Cedd-i a'lâsı Şîrâz'dan ise de kendileri Türk'dür. Sultân Orhan Hân Hazretleri eyyâm-ı saltanatında zuhûr eden meşâyih-i kirâmdan olup ba'zıları Şeyh Elvân Hazretlerini "Hâcî Bayram-ı Velî Hazretlerinin hulefâsından" ve ba'zıları dahi "ehibbâsındandır" derler. Hazret-i Şeyh kitâb-ı *Gülşen-i Râz*'ı Fârsî'den Türkçeye terceme edip ilm-i tasavvufun sırr-ı mektûmunu ibârât-ı sarîha ile tefsîr eylemişdir. Istalâhât-ı meşâyihde şarâb ü şem' ü şâhid neye işâret ve zülf ü hatt ü had neden ibâret olduğunu bu kitâbda pek güzel beyân buyurmuşdur ki tahrîr kılındı:

Nazm
İşârât-ı Şarâb ü Şem' ü Şâhid
Şarâb ü şem' ü şâhid nûr-ı ma'nâ
Görinmez görinür çün aks-i Mevlâ

[33] Ekrem: Ekrem ki (metinde)

Şarâb esrâr ü şem' envâra benzer
Bakun şâhid yüzi dîdâra benzer

Şarâb ü şem' ü şâhid cümle hâsıl
Dirîgâ sen niçün sen böyle gâfil

Şarâb ü şem' ü şâhid sırrına bak
Ki tâ ma'lûm ola sırr-ı *ene'l-Hak*

Şarâb ü şem'e bak kim sırr-ı mektûm
Sana şâhid yüzinden ola ma'lûm

İşârât Be-hadd ü Hat
Had ü hatt oldı sun'-ı pâdişâhî
Kim andan zâhir olur sırr-ı şâhî

Hem ol menşûr-ı Rabbânî bu haddür
Hem ol mektûb-ı Sübhânî bu hattur

Bulardan nûr ü zulmetdür ibâret
Hadi Âb-ı hayât ü hattı zulmet

İşâret Be-zülf
Sevâd-ı a'zam ol zülf-i siyeh-târ
Ki her târında bir Mansûr berdâr

Olursa zülf-i müşkîn anber-efşân
Cihânda kalmaya aslâ Müselmân

Ki *ve'l-leyli izâ*[34] İsrâ Hudâvend
Duhâ bunca lakabla kıldı sevgend
[Sahîfe 47]

[34] "... Geceye and olsun." (Leyl suresi: 1, Duha suresi: 2)

İLÂHÎ[35]

Nükte-i kenzin âgâhı ve sırr-ı arefin ârif-i pür-intihâbı Hazret-i Şeyh İlâhî Hazretleridir. Kütahiyye sancağında Simav kazâsındandır. İsm-i şerîfleri Abdu'llâh olup Nakşbendî'nin şeyh-i kebîri ve Hazret-i Emîr Buhârî'nin pîrîdir.

Müşârün ileyh eyyâm-ı cevânîde İstanbul'da meşgûl-i tahsîl iken seyr-i vilâyet-i Acem sevdâsı rübûde-i süveydâ-yı zamîrî olarak doğru Horâsân'a azîmet ve Mevlânâ Tûsî'den ulûm-ı zâhire ahz ü telakkîsine mübâşeret etmiş iken cezebât-ı aşk-ı İlâhî istilâsıyla kendisini Hâce Bahâe'd-dîn-i Nakşbendî Hazretlerinin mezâr-ı şerîfi üzerine atar. İmdâd-ı rûhâniyyetleriyle müstefîz-i kemâl-i bâtınî olmuşdur. Meşâyihden nice pîr-i kirâmî ve husûsen Hazret-i Câmî ile birleşip musâhabet etmişlerdir. Acem seyâhatinden ferâgatle İstanbul'a avdetlerinde Emîr Buhârî Hazretlerini hilâfete kâ'im-makâm nasb edip kendileri Rûmeli tarafına geçmişlerdir. Mezâr-ı şerîfleri Yenice-i Vardar nâm kasabada ziyâretgâh-ı umûmîdir. 806 sene-i hicriyyesinde vefâtı vukû' bulmuşdur.

Âsârından biri *Zâdü'l-müştâkîn* nâm te'lîfidir ki âdâb-ı sülûke müte'allikdir. Biri dahi *Necâtü'l-ervâh* nâm risâlesidir. Bu matla' âsâr-ı şi'riyyesinden olup teberrüken tahrîr kılındı:

Matla'
Yef'alu'llâhu mâ yeşâ' yahkümu'llâhu mâ yürîd[36]

İNSÂN-I KÂMİL

Turfe-gûyân-ı şu'arâdandır. Mezâyâ-yı hande-fezâ-yı kelimâtı müzîl-i gussa vü gam ve letâ'if-i eş'âr-ı turfe-nikâtı reşk-endâz-ı hezâr-terzîkî-i Acem'dir. Hakkâ ki vâdî-i ter-zebânîde hüsn-i edâsı der-kâr bir şâ'ir-i sâhib-i iştihâr ise de mevlidi ve müddet-i ömrü ve

---

[35] İlâhî:Allâhî (metinde). Kelime "Halûk İpekten vd. (1988). *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. 225" künyeli eser esas alınarak düzeltilmiştir.

[36] "Allah istediği şeyi yapar. Dilediğine hükm eder." (Hac suresi: 14, Mâide suresi: 1). Mısrada vezin bozuktur.

kangı sınfdan olduğu ve'l-hâsıl terceme-i tafsîl-i hâline dest-rest olunamamışdır. Yalnız 1025 senesi İstanbul'da vefât eylediği me'hazımız olan tezâkir-i şu'arâdan *Tezkire-i Latîfî*'de görüldü. Şi'rinden bir şemme tahrîr edilmişdir:

Nazm
Seng-i ferah-resânun çakmak çakanumuzdur
Nâr-ı duhân-ı âhum âteş yakanumuzdur

***

Togmadı tıfl-ı ümîdüm mâder-i eyyâmdan
Kime feryâd eyleyem bu çarh-ı nâ-fercâmdan

ENÎS

Selaniklidir. Bir müddet hıdmet-i kitâbetle Selanik'de vakt geçirdikden sonra Prizrin vilâyet-i celîlesinin teşkîlinde mektûbî mu'âvinliğiyle oraya azîmet ve tekrâr meclis-i idâre-i vilâyet başkitâbetiyle Selanik'e avdet edip el-hâletihi hâzihi reşehât-ı kalem-i mu'ciz-âsârıyla kalem-rev-i Rûmeli sîrâb ü reyyân ve öyle bir edîb-i erîb-i lebîbin vücûdu ol diyâr-ı feyz-medâr içün büyük şeref ü şândır.

Mûmâ ileyhin şi'r ü inşâda hazz ü nasîbi vâfir ve mekârim-i ahlâkda zât-ı adîmü'l-misâli beyne'l-urefâ misl-i sâ'irdir. **[Sahîfe 48]**

Gazel
La'lin egerçi haste-i aşka ilâc olur
Ammâ görünce haste gözün lâ-ilâc olur

Ben agladıkça ol gül-i ter igbirâr eder
Ebr-i sirişkden nem alır ter-mizâc olur

Bikr-i me'ânî zâde-i tab'ımla her zemân
Zînet-fezâ-yı haclegeh-i izdivâc olur

Bâzâr-ı aşka ben ki tutuşdum o gül-tenin
Kâlâ-yı hüsnü şimdi rehîn-i revâc olur

Gönder Enîs [ta]nzîre İzzet Efendiye
Da'vâ-yı sıdk-ı hubbuna kim ihticâc olur

Beyt
Gün dogar ba'zı gece âşık-ı tâli'-siyehe
Giymiş o mâh-ı münevver yine aksâde bu şeb

EMETU'LLÂH

Şâ'ire-i meşhûredir. İstanbul kazâsından ma'zûl iken azm-i nüzhetgâh-ı bekâ eden Kâmetî-zâde'nin kerîme-i necâbet-vesîmesi hacle-ârâ-yı kemâl bir bânû-yı harem-serây-ı ma'ârif ü efdâl olup mükemmel dîvân tertîb eylemişdir. Sultân Ahmed-i Sâlis asrında envâ'-ı kerâmât ile meşhûr olan Himmet Efendiden ahz-ı yed-i irâdet ve sâlike-i tarîk-ı Bayramî kuddise sırruhu'l-islâmî olmuşdur. Vefâtı 1115 târîhinde vukû' bulmuşdur. Âsâr-ı şi'riyyesinden bir kıt'a tahrîr kılındı:

Kıt'a
Hafta geçmez kûyuna mihmân iden sensin beni
Bil ki her şeb subha dek nâlân iden sensin beni
Dest-i tedbîr ile çâk olsun mı dâmân-ı firâk
Âfitâb-ı hüsnüne hayrân iden sensin beni
[Sahîfe 49]

(Şu'arâ-yı Osmâniyye'den mahlaslarının evvelleri harf-i elif olup da Kâfile-i Şu'arâ'nın birinci cüz'ü tab' olundukdan sonra terceme-i hâllerine dest-res olunanlar nâ-çâr ikinci cüz'ün evveline ilâve edildi.)

ÂLÎ

İsmi Hüseyn'dir. Mevlidi Edirne ve kendisi dergâh-ı âlî müteferrikalarından olup asrının meşâhîr-i şu'arâsından idi. Fenn-i inşâda mahâreti olmağla müdevven münşe'âtı ve müretteb dîvân-ı belâgat-unvânı vardır. Ale'l-husûs âferîniş-i âlemden zemânına kadar gâyet selîs Türkî bir târîh yazmışdır. Âsâr-ı şi'riyyesinden bir beyt yazıldı:

Beyt
Ne bilsün çekdügüm peymâne-i hûn-ı ciger zevkin
Elinden her ki yârün sâgar-ı zehr-i sitem çekmez

ÜLFETÎ

İsmi Mehmed'dir. Edirne'de tevellüd edip genç iken tahsîl-i ma'rifet ve tertîb-i dîvân ile asrında kesb-i şöhret etmişdir. 1055 târîhinde vefât eylemişdir. Âsâr-ı şi'riyyesinden bir beyt tahrîr kılındı:

Beyt
Ol dem gubâr-ı gamla felek göz mü açdurur
Seyr-i cemâl-i yâre eger ruhsat istesem

EMÎNÎ

İsmi Mehmed'dir. Burusalı olup evâ'il-i hâlinde İstanbul'a gelerek Karaçelebi-zâde Mehmed Efendiden tahsîl-i ma'rifet ve nâ'il-i mülâzemet olmuşdur. Kat'-ı merâtib ü medâris ederek Sofya kazâsına müftî ve andan Kıbrıs ve Ankara kâdîsi olmuş idi. Ankara'dan Bağdâd kazâsına ve ba'de'l-azl Belgrad ve Filibe kazâlarına nâ'il oldukdan sonra Mekke pâyesiyle Eyûb kazâsına vâsıl olup andan dahi azl ile Anadolu Hisârı'nda yalısında oturmakda iken 1074 târîhinde vefât etmişdir. Kanlıca'da İskender Paşa Câmi'-i Şerîfi havlısında medfûndur.

Mevlânâ-yı müşârün ileyh asrında fünûn ü ma'ârifle kesb-i şöhret ve ba'zı meşâyih-i Bayramiyye'den tekmîl-i âdâb-ı tarîkat eylemişdir. Şi'r ü inşâda yed-i tûlâsı olmağla asrı meşâhîr-i şu'arâsından ma'dûd idi. Bu beyt âsâr-ı şi'riyyesindendir: **[Sahîfe 50]**

Beyt
Sür sâkiyâ kümeyt-i sebük-seyr-i sâgarı
Gezdirmedür ilâcı su inmiş ayagına

ÜNSÎ

İsmi Abdü'l-latîf'dir. Kütahiyyelidir. Genç iken İstanbul'a gelip tahsîl-i ma'rifet ve Şeyhü'l-islâm Bahâyî Mehmed Efendiden nâ'il-i şeref-i mülâzemet olmuşdur. Tayy-ı medâris-i mu'tâde ederek Trablus-şâm, Kütahiyye, Mar'aş, Üsküdar, İzmir kâdîsi olmuş ve 1075 târîhinde Uyvar seferinde ordu-yı hümâyûn kâdîsi andan sonra Şâm kâdîsi olup sene-i mezbûrede vefât eylemişdir.

Ola cennetde kudsîlerle Ünsî

vefâtına târîhdir. Ünsî bir şeyh-i şûh-tabî'at ve bir pîr-i cevân-sûret genc-i hüner bir merd-i nükte-perver idi. Müddet-i ömrü hâl-i teng-destî ile geçip borcdan halâs olmamış idi. Hattâ dâ'ini tarafından mübâşir gönderildikde mübâşirin bâr-gîrini at bâzârına gönderip fürûht ile mübâşire ücret-i kademiyye verdiği meşhûrdur. Şâm kâdîsi iken a'yân-ı Şâm'dan biri seksen yaşında bir câriyesini huzûruna getirip âzâd ile ıtk-nâmesinin tahrîrini recâ etdikde Ünsî ıtk-nâme tahrîr ve zîrini:

Salıvirsen gidebilmez kaçmaga yok tâkati
Kendin âzâd eylemiş âzâda yokdur hâceti

diye imzâ etmişdir. Âsâr-ı şi'riyyesinden birkaç beyt yazıldı:

Nazm
Geh tahammül diyerek gâh tecemmül diyerek
Düşe sürçe güc ile irmiş iken bu asra

Şükr kim hissemüze düşdi hele devletden
Va'd-i Bagdâd o dahi *ba'de harâbi'l-Basra*[37]

Ünsî'nin Köprülü-zâde Fâzıl Ahmed Paşaya birçok medhiyyeleri vardır.

EMNÎ

Diyârbekrli Burnaz Mehmed Ağa demekle meşhûrdur. Gençliğinde tahsîl-i ilm ü ma'rifetle ba'zı vüzerâ hıdmetlerinde bulundukdan sonra 1104 târîhinde Bağdâd vâlîsi Ahmed Paşanın kethudâsı iken Arab muhârebesinde şehîd olmuşdur. Birkaç beyt âsâr-i şi'riyyesindendir:

Nazm
Münkesir didiler ahbâb bize zühhâdı
Hürmet-i bâdede âyâ ne kusûr eylemişüz
[Sahîfe 51]

***

Rindân neşât-ı câmı ider ârzû müdâm
Zühhâd ise tekeddür-i rindâna mübtelâ

AHMED

Aydın vilâyetinde Menteşe nâm mahalden zuhûr etmişdir. Tahsîl-i ma'rifet ârzûsıyla bir haylî müddet Îrân taraflarında seyâhat etdiğinden asrında Acem Ahmed ve kibâr-ı asrından İshâk Efendiye hâce olduğundan İshâk Hâcesi Ahmed Efendi derlermiş ve biraz vaktler Burusa'da ekser ulemâ kendisinden istifâde-i ma'rifet eylemişdir. Köprülüler Mustafâ Paşa vezîr-i a'zam olunca Mevlânâ Ahmed'i da'vet edip hâce-i dîvân etmiş ve sonra Anadolu

[37] "Basra harabolduktan sonra" manasında bir deyimdir.

muhâsebeciliği ile sefere götürmüşdür. 1220 târîhinde yine Burusa'da Muradiyye müderrisi iken vefât etmişdir. Gâyet fâzıl ü kâmil idi.

Akde'l-ireb isminde lugât-ı kesîreyi câmi' bir kitâbı vardır. *Şerh-i Şemâ'il-i Şerîf*'i elli cüz' mikdârıdır. *Vahdet-nâme* nâmıyla kısas-ı enbiyâyı nazm etmişdir. *Sandûkatü'l-ma'ârif* unvânlı bir risâle yazmışdır. Bunlardan başka birçok te'lîfâtı olduğu dahi mütevâtir ise de tahkîkine zemân ve imkân müsâ'id olamadı. Beyt-i âtî eş'ârındandır:

Beyt
Rez duhterine mug-beçenin müşterî hezâr
Çok kimse vardı meykedeye anı görmege

ÂGÂH

Mîr-i mûmâ ileyh Priz[r]in vilâyet-i celîlesi alay beği izzetli Âgâh Beğ'dir. Nefs-i Trabzon'da Mustafâ Kavâs nâmında bir zâtın sulbünden tevellüd edip tahsîl-i ilm ü ma'rifetle 1266 senesinde zümre-i küttâba dâhil olmuş ise de mu'ahharen kendi isteğiyle silk-i celîl-i asâkir-i bahriyyeye dahâlet ve bir müddet gemi hâceliği ve kalyon başkitâbeti hıdmetlerinde bulunup mu'ahharen tabur ağalığıyla fırka-i zabtiyye a'zâlığına tahvîl-i me'mûriyyet etmiş ve 286 târîhinde Hudâvendigâr ve Hicâz ve 288 târîhinde Prizrin vilâyet-i celîlesi alay beği olmuş ve bir haylî eş'ârı olduğu rivâyet edilmişdir. Mîr-i mûmâ ileyhin âsârından bir gazelinin matla'ı tahrîr kılındı: **[Sahîfe 52]**

Matla'
Sehâb-ı şerme kor mihr-i cihân-ârâyı ruhsârın
Şafak-pûş-ı hicâb eyler meh-i garrâyı ruhsârın

ENÎS

İsmi Receb'dir. Edirne'de tennûre-bend-i tekyegâh-ı şühûd olup gençliğinde vatanından hicret ve tahsîl-i ulûm ü ma'rifet içün ihtiyâr-ı

gurbetle İstanbul'a gelmiş ve Yenikapı hâricinde âsitân-ı feyz-âşiyân-ı Cenâb-ı Mevlevî'ye arz-ı irâdet etmişdir. Dergâh-ı şerîf-i mezkûrda kırk sene mikdârı takrîr-i *Mesnevî-i Şerîf* ile envâ'-ı kerâmâtı meşhûr olan Ahmed Dede Efendinin nazar-ı feyz-eserinden müstefîd-i fazl ü irfân olmuş enîs-i ilm ü kemâl ve mürşid-i ehl-i hâl idi.

Edirne'de Murâdiyye Câmi'-i Şerîfi ittisâlinde vâki' dergâh-ı Mevlevî'de elli sene kadar post-nişîn-i irşâd olmuşdur. 1147 senesi vefât eylediği *Fatîn Efendi Tezkiresi*'nde muharrerdir. Fatîn Efendi merhûm "Şeyh Enîs Kâsım Paşa Mevlevîhânesinde çile-güzâr olmuşdur." diye tezkiresinde yazmış ise de merhûm zikr olunduğu vech ile Yenikapı Mevlevîhânesi'nde ve Ahmed Dede merhûmun zîr-i terbiyetinde bulunmuşdur. Her ne ise merhûm-ı müşârün ileyh ma'ârif-i İlâhiyye'den âgâh bir şeyh-i sâhib-i intibâh olduğu meşhûr ve zâhir ü bâtını ma'mûrdur. Eş'ârından teberrüken bir kaç beyt yazıldı:

Kıt'a
Güli bâg-ı dilün dâg-ı cigerdür
Figân-ı bülbüli âh-ı seherdür
Enîs olmaz hıred erbâb-ı ışka
Bu bezmün neş'esi nev'-i digerdür

***

Tokınsun tek hemân la'l-i nemek-rîzün leb-i câma
Katarsan bâde-i nâba nemek kat kat helâl olsun

***

Tâb-ı nigâh-ı âşıka yokdur tahammülün
Eyle havâle rûyuna ey mâh kâkülün

EDÎB

İsmi Mehmed'dir. Amasiyye sancağında vâki' Ladik nâm kasabada tevellüd etmişdir. Sâdâtdan olup evâ'il-i hâlinde tahsîl-i ma'rifetle nâ'il-i mülâzemet olmağla Rûmeli'nde ba'zı mahallerde kâdîlik etdikden sonra Şeyhü'l-islâm İmâm Mehmed Efendinin mektûbculuk

hıdmetinde bulunmuşdur. Bu gazel âsâr-ı şi’riyyesindendir: **[Sahîfe 53]**

Gazel
Aç sîneni âyîne-i billûr görünsün
Nahl-i cebel-i Tûr’daki nûr görünsün

Bir âyine-i hüsne mukâbil olagör kim
Mâtemkede-i dehr-i denî sûr görünsün

Bir dilber-i bî-misle yer et kâh-ı dilinde
Ne sûret-i vildân ü ne hod hûr görünsün

Sâkî bizi ki sâgar ile mest edemezsin
Hurşîd-sıfat kâse-i fagfûr görünsün

Ol rütbede nûş et mey-i nâbı ki Edîbâ
Şîrân-ı kavî-kalb-i cihân mûr görünsün

İSHÂK

İsmiyle tahallus etmişdir. Fuhûl-i izâmdan menşûr-ı sa’âdetleri tuğrâ-yı izzet-pîrâ-yı fetvâ ile mu’anven olan Ebû İshâk İsmâ’îl Efendinin mahdûmudur. İstanbul’da tevellüd ve kat’-ı merâtib-i mu’tâde ederek bi’l-istîhâl mûsile-i Süleymâniyye pâyesiyle Sultân Ahmed Medresesi’nde talebe-i ulûma ta’lîm-i âdâb-ı kemâl ve mukarrir-i rahle-i nasîr ü celâl iken Mekke pâyesiyle İzmir kazâsı mevleviyyetine ve ba’dehu İstanbul kazâsına gelmişdir. 1141 senesi Anadolu sadâretine gelmiş iken hasbe’l-kader sadâret- i mezkûreden alâ-tarîki’n-nefy ibtidâ Kütahiyye ve andan İzmid’e nakl olunmuşlar idi. 1146 senesi Rûmeli sadâreti pâyesi ve bir mâh mürûrunda makâm-ı vâlâ-yı meşîhat-i kübrâ ile kâm-revâ buyurulmuşdur.

Merhûm-ı müşârün ileyh hakîkaten Ebû İshâk-ı Mûsulî rütbesinde âlim ü kâmil bir zât-ı bî-mu’âdildir ve şeref-i zâtına pederi gibi bir fâzıl-ı yegânenin Ebû İshâk künyesiyle mükennâ olması şâhid-i âdildir. Ebu’l-leys’in *Bostânü’l-ârifîn* nâm kitâbını terceme edip sadr-ı a’zam-ı asrı olan İbrâhîm Paşaya vermişdir. Ebyât-ı muharrere cümle-i âsâr-ı şi’riyyesindendir:

Nazm
Gönülde pertev-i sîmîn-ber midür görinen
Derûn-ı lüccede aks-i kamer midür görinen

Beyâz-ı gerden-i kâfûrfâm mı yoksa
Tulû’-ı fecr-i melâhat-eser midür görinen

ES’AD

İsmi Mehmed ve Şeyhü’l-islâm Ebû İshâk İsmâ’îl Efendinin mahdûmu ve Şeyhü’l-islâm İshâk Efendinin[38] birâderidir. 1122 **[Sahîfe 54]** târîhinde hâric rütbesiyle silk-i müderrisîne dâhil ve sonraları teftîşlik ve fetvâ emînliği hıdmetlerine nâ’il olup andan Selanik mevleviyyetine ve az müddet içinde Mekke-i Mükerreme mevleviyyeti pâye-i aliyyesiyle Rûmeli’de bulunan ordu-yı hümâyûn kâdîliği câh-ı mefharet-iktinâhına gelmiş, 1157 târîhinde evvelen ve 1159 târîhinde sâniyyen Rûmeli sadâretine ve 1161 senesi makâm-ı vâlâ-yı meşîhate revnak-efzâ buyurulup 1162 senesi azl ile Gelibolu’ya nefy olunmuşdur. Bir müddet ikâmetden sonra İstanbul’a gelip 1166 senesinde irtihâl eylemişdir. Dâhil-i Sûr’da Âşık Paşa Mahallesi’nde pederi merhûmun ihyâ-kerdesi olan câmi’-i şerîf hazîresinde medfûndur.

Fenn-i mûsîkîde aşırı mahâreti olduğundan fenn-i mezkûreden birkaç eseri ve tefâsîr-i şerîfeye dâ’ir nice âsâr-ı mu’teberesi vardır. Nazm-ı âtî âsâr-ı şi’riyyesindendir:

Nazm
Reng-i haclet güle şermî-i cemâlindendir
Cebhe-çînî-i hased ârız-ı alındandır

Geceler şu’le-fürûkârlıgı ol mâh-ı nevin
Cünbiş-âmûzî-i ebrû-yı hilâlindendir

---

[38] Efendi’nin: Efendi’nindir (metinde)

EŞREF

İsmi Abdu’r-rahmân’dır. Mevlidi Merzifon ve sâdâtdandır. Cedd ü pederleri mevâlîden olmağla tahsîl-i ma’ârife âzim ve Şeyhü’l-islâm Mehmed Efendiden mülâzım olur. Tâlib-i ma’rifet bir zât-ı ulüvvü’l-himmet olmak münâsebetle nice zemân seyr ü seyâhat ve birçok efâzılın meclis-i feyz ü kemâline dahâletle iktibâs-ı envâr-ı ulûm ü ma’rifet etdikden sonra tarîk-ı kazâya dâhil olmuş iken tab’ına muvâfık gelmeyip ihtiyâr-ı inzivâ eylemişdir.

Ulûm-ı[39] cüz’iyye vü külliyyede mâhir ve ulûm-ı garîbe vü fünûn-ı acîbede mahâreti zâhir imiş. Yüz elli kadar ulûmu müştemil *Uyûnü’l-ulûm* isminde bir kitâbı ve *Mir’âtü’s-safâ* nâmında diğer bir te’lîfi ve Mollâ Câmî’nin *Mu’ammâ-yı Sagîre*’sine şerhi ve birkaç hikâye-i nefîseden ibâret diğer bir risâlesi vardır. Nazm-ı âtî cümle-i eş’ârındandır:

Nazm
Ne dest-âvîzini gördük bu dehrin bâgbânından
Bahârından ne memnûnuz ne efsürde hazânından

Hadeng-i nâvek-i âzârı lutf et der-kemân etme
Meded dil murgunu eyler remîde âşiyânından
[Sahîfe 55]

ÂGÂH

İsmi Hâcî Bulak’dır. Buhârâlı olup gençliğinde tahsîl-i ma’ârifden sonra tarîkat-i aliyye-i Nakşbendî’ye intisâb ve birçok seyr ü seyâhat edip âhır-ı ömründe Diyârbekr’de bast-ı bûriyâ-pâre-i ikâmet ve Diyârbekr’de câmi’-i kebîrde ihtiyâr eylediği hücresi melce’-i ashâb-ı tabî’at iken 1127 senesi dâr-ı âhırete rıhlet eylemişdir. Müretteb dîvânı olup nazm-ı âtî cümle-i eş’ârındandır:

---

[39] Ulûm-ı: Ulûm ü (metinde)

Nazm
Aks-i ruhun âteş-zen-i gülzâr-ı çemendür
Çeşm-i siyehün âhû-yı sayyâd-fikendür

Her dem nice mir'ât-i dili itmede meksûr
La'lün ne aceb tûtî-i âyîne-şikendür
[Sahîfe 56]

HARFÜ'L-BÂ

BÂKÎ

Şu'arâ haylini defter idicek dest-i kazâ
Mahv ü isbât ile pür kıldı nice evrâkı

Kazıdı niceyi yanlış diyü bu defterden
Bâkî'ye idüp işâret didi sahhe'l-bâkî

Mevlânâ Bâkî, asrının melikü'ş-şu'arâsı idi.

Meddâh olalı çeşm-i gazâlânına Bâkî
Ögrendi gazel tarzını Rûm'un şu'arâsı

fahriyyesi fâtiha-tırâz-ı mecmû'a-i âsârı olan sühan-serâyân-ı Rûm'un seyyidi, nâzım-ı mu'ciz-edâ vü rüsûm, sultân-ı şu'arâ-yı Rûm Bâkî Efendi 933 senesi İstanbul'da zîver-i gehvâre-i şühûd ve ismi Mahmûd olduğu meşhûr ise de lâkin imzâları Abdü'l-bâkî olarak ba'zı evrâkda meşhûrdur. Pederleri Fâtih Sultân Mehmed Hân Hazretleri Câmi'-i Şerîfi mü'ezzini iken 973 senesi Zi'l-hiccesi'nde hacc-ı şerîfde çâr-tekbîr-zede-i terk ü tecrîd ile tahrîme-bend-i bekâ olmuş idi.

Gençliğinde serrâclık san'atına verilmiş ise de ulüvv-i tab'ı sâ'ikasıyla tahsîl-i ulûm ü kemâlâta sârif olarak mahâdîm-i Sıtanbul'un müdde'â-yı mübâhâtine revâc olmak derecesine kadar su'ûd eyledi. Evâ'il-i tahsîlinde Karamânî-zâde Mehmed Efendi ve Kâdî-zâde cem'iyyet-i tedrîsiyyesinden istifâde ve o zemânlar meşhûr olan "sünbül kasîdesi"ni nazm ile manzûme-i iştihârını istizâde eylemişdir. İbtidâ-yı tahsîlinde bir hâl-i müzâyakaya dûçâr olmuş ise de 962 târîhinde Nahcuvan seferinde avdet olunduğunu tebrîk ü tehniyyet vâdîsinde rikâb-ı Süleymânî'ye takdîm eylediği kasîdesi makbûl-i şehenşâhî olarak mazhar-ı eltâf-ı pâdişâhî olmuşdur.

963 senesi Haleb kâdîsine nâ'ib-i menâb olarak Halebü'ş-şehbâ'ya şitâb ve ol târîhde Haleb Beğlerbeği Kubâd Paşaya "kasîde-i lâmiyye" ve Haleb monlâsına "kasîde-i râ'iyye"lerini takdîm ile bir haylî mükâfât görmüş iken sâ'ik-i takdîr vatan-ı me'lûflarına i'âdelerine

mecbûr etmesiyle esnâ-yı râhda Konya'da Şâm kâdîsi olan Ebu's-su'ûd Efendi-zâde Mehmed Çelebi ile mülâkât eylemişdi. Hâsıl etdiği ülfetden mahdûm-ı mollâ memnûn olmağla Bâkî Efendiye verdiği tavsiye-nâme üzerine Bâkî Efendi işte ol vakt Ebu's-su'ûd merhûma dânişmend olmuşdur ki bu münâsebetle ekser tezkireler Bâkî Efendiyi Ebu's-su'ûd merhûmdan mülâzım olmuşdur derler. 971 senesi Ramazânı'nda def'aten yirmi beş akçe medrese verilmek üzere taraf-ı saltanat-ı aliyyeden fermân buyurulmuş ise de Rûmeli kâdî-askeri olan Hâmid Efendi "Muvâfık-ı kânûn değildir." diye medrese tevcîhinde tereddüd etmeğin mükerreren **[Sahîfe 57]** hatt-ı hümâyûn-ı kat'iyyü'l-müfâd ile manzûme-i iltifât-ı şehriyârî müstezâd buyuruldu. Sonra otuz akçe ile Silivri'de Pîrî Paşa Medresesi ihsân olundu. 972 senesi misli ile İstanbul'da Murâd Paşa Medresesi'ne nakl edildi. 973 senesinde on akçe terakkî ile pâye-i erba'îne vâsıl olup teşrîfât-ı aliyye ile mümtâzü'l-emâsil olmuşdur.

974 senesi infisâl ve 977 senesi Medrese-i Mahmûd Paşaya ittisâl ve 979 senesinde Eyûb mollâlığını teşrîf-sâz-ı iclâl eylemişdir. 981 Muharremi'nde Sahn-ı Semâniyye ve 983 senesinde Süleymâniyye Medresesi'yle kadri terfî' kılındı. Sene-i mezkûre Şa'bânı ki evâ'il-i cülûs-ı Murâd Hânî'dir, Nâmî'nin bir gazeli az bir şey tağyîr edilip ve gazelin hâvî olduğu mezâmîn cennet-mekân Sultân Selîm-i Sânî Hazretlerinin bâde-nûşluğunu "Zemm ü kadhdır." diye pâdişâh-ı nev-câh hazretlerinin hâtırları muğber kılınıp Bâkî Efendiye azv ile nefy edildi. Nefylerine sebeb olan gazelin makta' beyti budur:

Beyt
Hümâ-yı evc-i izzet gibi gayretsüzden ey Bâkî
Mahabbet şem'ine şeh-per yakar pervânemüz yegdür

Mu'ahharen bu gazel Nâmî nâmına ba'zı mecmû'alarda görülmeğin afv olunmuşdur. 984 senesinde Edirne'de Selîmiyye Medresesi'ne ta'yîn olunmuş iken tağyîr ile Hemşîre-zâde-i Selîm-i Kadîm Medresesi ve 987 Muharremi'nde Mekke-i Mükerreme kazâsı ile ikrâm edildi. Bir ay sonra yine mansıbı tağyîr olunup bin altun terakkî ile Medîne-i Münevvere kazâsına tebdîl olunmuşdur. 993 Ramazânı'nda evvelen ve 994 Recebi'nde sâniyyen İstanbul kadîsi oldular ve sene-i mezbûre Zi'l-ka'desi'nde Anadolu sadrı ile be-kâm kılındılar. Mükerreren re'îsü'l-ulemâ sadrına[40] gelmiş ise de makâm-ı

---

[40] sadrına: ve sadrına (metinde)

meşîhat nasîb olmamışdır. Şeyhü'l-islâm Bostân-zâde Efendi ile münâkaşaları *Târîh-i Na'îmâ*'da muharrerdir.

1008 senesi Ramazânı'nın yirmi üçüncü cum'a günü irtihâl eylemişdir. İrtihâlinin ertesi günü cenâzeleri Sultân Mehmed Câmi'-i Şerîfi'ne getirilip:

Kadrüni seng-i musallâda bilüp ey Bâkî
Turup el baglayalar karşuna yârân saf saf

Sun'u'llâh Efendi imâmetiyle namâzı edâ ve Edirnekapısı hâricinde ve Eyûb'a giden yol üzerinde defn edilmişdir. Vefâtına Hâdî-i Bağdâdî:

Bâkî Efendi getdi ukbâya bin sekizde

târîh bulmuşdur.

Bâkî Efendinin şi'rde şöhretini tavsîf âfitâbı ta'rîf kabîlindendir. Bir şâ'ir ki en evvel söylediği söz bu ola ana hakîkaten "Seyyid-i Şu'arâ-yı Rûm" ıtlâk olunur ve "İmrü'l-kays-ı Türk" unvân olabilir. İşte o da Bâkî Efendidir. Bâkî Efendinin en evvel söyledikleri gazelleri: **[Sahîfe 58]**

Gazel

Her kaçan gönlüme fikr-i ârız-ı dilber düşer
Gûyiyâ mir'âte aks-i pertev-i hâver düşer

Ger ölürsem hasret-i kaddiyle ol servün beni
Bir yire defn eyleyün kim sâye-i ar'ar düşer

Anun içün varmazam ben kûyuna giryân olup
Hâk-i râha korkaram cânâ gözümden ter düşer

İşte en evvel böyle bir gazel inşâdına tab'ında kudret olan Bâkî gibi bir şâ'ir:

Bu devr içinde benem pâdişâh-ı mülk-i sühan
Bana sunıldı kasîde bana virildi gazel

diye her ne rütbe garrâlansa sezâdır. Dîvânı matbû' ve bu cihetle âsâr-ı şi'riyyesi meşhûr olmağla uzun uzadı gazel ve kasâ'idi tahrîrine hâcet

görülmedi.

Âsâr-ı ilmiyyesinden *Mevâhib-i Ledünniyye*'yi terceme edip *Me'âlimü'l-yakîn* tesmiye etmişdir ve *Fezâ'il-i Cihâd*'ı dahi terceme eylemişdir ve Kutb-ı Mekkî'nin *El-i'lâm Fî-ahvâli Beledi'llâhi'l-harâm* nâmıyla mu'allem kitâbını dahi zebân-ı Türkîye nakl eyleyip Hicâz'dan avdetinde huzûr-ı Murâd-ı Sânî'ye terfî' kılmışdır. Eyûb Medresesi'nde iken Hazret-i Hâlid'den menkûl ehâdîs-i şerîfeyi cem' ü şerh eylemişdir. Hâlâ türbe-i mutahharada rahle-ârâ-yı ta'zîmdir.

BÂYEZÎD

Mukîm-i riyâzethâne-i tecrîd, Hazret-i Şeyh Bâyezîd kaddesa'llâhu esrârehu Edirnelidirler.

Tarîk-ı takvâda Bâyezîd-i Sânî ve cevâhir-i ma'ârif-i İlâhiyye'nin kânı vü ummânı idi. Ulûm-ı zâhire vü bâtına ile ma'mûr bir vücûd-ı ma'ârif-mevfûr olduğundan Şeyhü'l-ekber Muhyi'd-dîn-i Arabî Hazretlerinin ilm-i tasavvufdan *Füsûs* nâm kitâbına *Sırr-ı Câm* isminde manzûm hâşiye yazmış ve *Füsûs*'u mensûr olarak şerh eylemişdir ve ıstılâh-ı meşâyihde âşık mümkinden ibâret ve ma'şûk vâcibden kinâyet ve *Hazret-i Hak celle şânehu hüve'n-nâzır ve'l-manzûr* mefhûmunca zâhir ü mazhar ve nâzır ü manzûr olup *inna'llâhe halake'l-insâne alâ-sûretihi*[41] muktezâsınca nev'-i âdem mazhar-ı tâm ve hüsn-i hûbân mir'ât-i cemâl-i Rabbü'l-enâm olduğuna bu matla' ile îmâ vü işâret bu-yurmuşlardır:

Matla'
Kendi hüsnün hûblar şeklinde peydâ eyledün
Çeşm-i âşıkdan dönüp anı temâşâ eyledün

[41] "Allah, insanı kendi suretinde yarattı." (hadis)

BÂLÎ

Rûmeli ahâlîsinden ve erbâb-ı tîmârdan **[Sahîfe 59]** olup ashâb-ı nazm ü eş'ârdan olduğu cihetle tetebbu' olunan tezkirelerde terceme-i hâli bir satırdan ibâret olarak görülmüş ve tafsîl-i ahvâline dest-res olunamamışdır. Şu kadar ki Hasan Çelebi ile Riyâzî mûmâ ileyhin Sultân Selîm asrında vefât eylediğini yazmışlarsa da Sultân Selîm-i Evvel mi yoksa Sânî mi hattâ burasını bile tasrîh etmemişlerdir.

Mûmâ ileyhin bu kadarcık olsun terceme-i hâlini bi'l-cümle tezkirelerin tahrîri kendisinin asrı şu'arâ-yı meşhûresinden olduğunu tasrîh eylediğinden biz dahi terceme-i hâlini bu kadarca mecmû'aya nakl eyledik.

Beyt
Ne lutf itdün bana kahr ile garrâlanmadan gayri
Güzeller şâhı nen gördük temâşâlanmadan gayri

BÂHİR

Sadr-ı a'zam Mustafâ Bâhir Paşadır. Sadr-ı a'zam Çorlulu Alî Paşanın sadâreti hengâmında kethudâları iken rütbe-i vezâretle tes'îd buyurulan Sûfî Abdur'rrahmân Paşanın oğludur. İbtidâ silahşor ba'dehu dergâh-ı âlî kapıcıbaşıları zümresine iltihâk edüp 1159 senesinde emîr-i âhûr-ı sânî ve 1163 senesinde emîr-i âhûr-ı evvel olmuş idi. 1165 Şa'bânı'nda Maktûl Ağaya intisâb ile def'aten devr-i Mahmûd Hân-ı Evvel'de sadr-ı a'zam olup 1168 Saferi'nin yirmi sekizinci günü cülûs-ı Sultân Osmân Hânî'de tecdîd-i mühr-i hümâyûn ile mücededden ihtirâm olunmuşdur. Sene-i mezbûre Rebî'ü'l-evveli'nin beşinci günü azl ve Midilli'ye nefy olunmuş iken 1168 senesi Ramazân-ı Şerîfi'nde Mora eyâleti tevcîhiyle yine taltîf buyurulmuşdur. 1169 Recebi gurresinde sâniyyen mesned-i sadârete gelip merhûm Sultân Osmân Hân Hazretlerinin her ne kadar muvâfık-ı re'y-i şâhâneleri üzere hıdmet eylemiş ise de makbûl olmadığından 1170 senesi Rebî'ü'l-âhırı'nın yirminci günü ba'de'd-dîvân arz odasında ruh-sûde-i hâk-i pây-ı hümâyûn buyurduklarında dârü's-sa'âde ağası mühr-i hümâyûnu ahz eyleyüp Balıkhâneye gönderilmiş idi.

Mü'ezzinler uyur mu bu şebin yok mu sehergâhı

intizârıyla ol geceyi imrâr eylemiş ve ertesi gün Rodos'a nefy olunup Haleb'de Râgıb Paşa merhûma müjde-i sadâret tesyâr edilmişdir. Sene-i mezbûre Zi'l-hiccesi'nde Karlı ili inzimâmıyla Eğribos muhâfazası tevcîh ve 1171 Şevvâli'nde Mısr vâlîliğiyle kadri âlî, 1173 Zi'l-ka'desi'nde Mısr'dan azl olunup Cidde'ye ve andan Haleb'e vâlî olmuş idi. 1175 se-nesi Tevkî'i Hâmid Hamza Paşa sadâretden azl ile üçüncü def'a sâhib-i terceme makâm-ı sadârete gelmişdir.

Sene-i mezbûre Şa'bânı'nda Şâh Sultân Hazretlerine **[Sahîfe 60]** nâm-zed-i izdivâc ve bu sûretle dahi karîn-i ibtihâc buyurulmuş idi. Kendisi gâyet mütelevvin ü hasûd ve def'a-i sâniyyedeki sadâretinde vukû' bulan fitnede hıyâneti rû-nümûd olmağla 1178 senesi Şevvâli'nin yedinci günü azl ve iki gün ba'zı su'âl ü cevâbdan sonra Midilli'ye nefy olunup anda i'dâm edilmişdir. Merhûm Sultân Mahmûd Hân-ı Evvel ve Sultân Osmân ve Sultân Mustafâ Hân-ı Sâlis'de üç pâdişâha dört sene dokuz mâh yirmi yedi gün sadâret etmişdir. Hayrâtından Eyûb'da Mehmed Paşa Mahallesi'nde Hazret-i Nakşbendî fukarâsına zâviyesi ve bir câmi'-i şerîfi vardır ki ser-i maktû'ı anda medfûndur.

Müşârün ileyh her hâliyle berâber âlim ü şâ'ir bir vezîr-i irfân-mezâhir olup telhîs-gûne arz etdiği ber-vech-i âtî kıt'asından selîkası ma'lûmdur:

Kıt'a
Sipihre gönderelim nâle-i bülendimizi
Cihâna bildirelim bârî kendi kendimizi
Bu nazm ile varalım hâk-i pây-i devletine
Çok oldu görmeyeli Bâhir[â] efendimizi

BAHRÎ

İsmi Mehmed ise de o dürr-i girân-mâye Çanak Kal'ası'nda Kilîdü'l-bahr nâm mahalde sâhil-ârâ-yı şühûd olmağla Bahrî tahallus eylemişdir. Evâ'il-i âlem-i cevânisinde devlet-serây-ı sultânîye çerâğ buyurulmağla nice müddet hıdmet-i tâcdârîde bulunup Sultân

Mehmed Hân-ı Râbi' asrında hasoda ağalarından iken bi-hasebi'l-isti'dâd kâtib-i esrâr-ı hazret-i şehriyârî olmuş idi. İşte o zemân zamîr-i münîrine ihyâ-yı hasenât ârzûsu düşmekle Üsküdar'da bir çeşme binâ edip lâkin suyunu getirmeğe muvaffak olamamak veyâhud himmet edememekden nâşî asrı nükte-perdâzânından biri latîfe-gûne mezkûr çeşme-i bî-âb içün bu târîh-i âbdârı nazm ü takdîm etmişdir:

Târîh
Bâreka'llah çeşme-i ayn-ı serâb
Teşne diller itmesün ümmîd-i âb

Nâmın ihyâ itdi kurı çeşmenün
Sâhibü'l-hayrât olan hâne-harâb

Bahrî mîzâna çıkarsan delv ile
Teknesine damlamaz bir katre âb

Fi'l-mesel aksa suyı ter eylemez
Parmagın safha-şümârân-ı kitâb
[Sahîfe 61]

Çeşme sanman tıfl-ı sengîn-dildür ol
Gûş-mâl ile gözinden gelmez âb

Çeşme sanman ol teyemmüm câyıdur
Eylemişler anı leb-rîz-i türâb

Çeşme sanman yolda durmış cerr içün
Kâse-i zencîr ile bir bî-hicâb

Suyı gibi bulmadı târîhini
Hâtif-i mu'ciz-dem-i hâzır-cevâb

În ne çeşmest u ne aynest u ne âb
Siyyemâ vallâhu a'lem bi's-savâb

Sonraları harem-i hümâyûndan beğlerbeğilik unvânıyla ser-firâz olup birçok vaktler taşra mansıblarında imrâr-ı vakt ederek bi'l-âhıra tuğrâ-keşlik mansıbına dahi nâ'il olmuşdur. En sonra rızâsıyla dîvân hâceliğini istediğinden dîvân-ı sultânî cizye kalemi muhâsebecisi iken

1112 târîhinde ol dürr-i bihâr-ı ma'rifet yine aslına ric'atle resîde-i nâ-ka'r-yâb-ı ummân-ı rahmet olur. Meşhûr olan "dost" redîfli gazelinden iki beyt yazıldı:

Beyt
Şâneveş sad pâre [olmışdur] gam-ı ışkunla dil[42]
Olmamışken dahi zülf-i anberînün şâne-dost

Yârün ümmîd eyleme gamhânene teşrîfini
Olmaz ey Bahrî bilürsin şâhlar vîrâna dost

BEDRÎ

İsmi Mehmed ve mevlidi Ayntâb'dır. Genç iken İstanbul'a gelip Kara Çelebi-zâde Abdü'l-azîz Efendiye intisâb ile mülâzım olmuş idi. Abdü'l-azîz Efendi kâdî-asker oldukda tezkirecisi olup kat'-ı merâtib-i tedrîs ederek Kılıc Alî Paşa Medresesi müderrisi iken 1065 senesinde vefât eylemişdir. Âsâr-ı şi'riyyesinden bir nebze tahrîr kılındı:

Nazm
Şerer-feşân görinen sanma âh-ı hasretdür
Fetîl-i şu'le-i dâg-ı siyâh-ı hasretdür

Açılsa sînede yir yir aceb mi lâle-i dâg
Zemîn-i dilde biten hep giyâh-ı hasretdür

BEZMÎ

Nâmı Mustafâ'dır. Vücûd-ı saffet-nümûdı İstanbul'da neşv ü nemâ bulmuşdur. Yenikapı Mevlevihânesi bânîsi Mehmed Efendi nâm sâhib **[Sahîfe 62]** ü'l-hayrın ahfâdından olup gençliğinde tahsîl-i ma'ârif

---

[42] Mısradaki "olmışdur" kelimesi "İsmail Beliğ (1999). *Nuhbetü'l-âsâr li-Zeyli Zübdeti'l-Eş'âr*. hzl. Abdul-kerim Abdulkadiroğlu. Ankara: AKM Yay. 27" künyeli eser esas alınarak eklenmiştir.

eylemişdir. Asrının meşâhîr-i şu'arâsından olmuş idi. Kitâbete sülûk eyle-diğinden ba'zı vüzerâ dîvân kitâbetinde bulunmuş ve sonraları ihtiyâr-ı ferâğ eylemiş ise de Tekfûrdağlı Mustafâ Paşa yeniçeri ağası iken nedîmi ve hem-nişîni olmağın 1094 târîhinde vâki' olan Bec seferine birlikte azîmet etmiş idi. Viyana muhâsarasında ayağına humbara isâbet etmekle şehîden semt-i ukbâya rıhlet eylemişdir. Vefâtına söylenen târîhler ber-vech-i âtî yazıldı:

Târîh-i Himmet-zâde
Aldı ayakdan mey-i câm-ı şehâdet Bezmî'yi
1094

Târîh-i Şeyh Nakşî Efendi
Rûh-ı Bezmî meclis-i câm-ı ecelden oldı mest
1094

Târîh-i Kâdî Lutfî Efendi
Du'â idüp didi târîh Lutfî
Şehîden azm-i ukbâ itdi Bezmî
1094

Bezmî'nin müretteb dîvân-ı belâgat-[un]vânı vardır. Âsâr-ı eş' ârından birkaç beyt yazıldı:

Nazm
Bâ'is figân ü nâleme ol mâh-rû mıdur
Yoksa visâle bende olan ârzû mıdur

Her bir nigâhun olmada zahm-âver-i derûn
Şemşîr-i tîzün ey şeh-i hûbân dü-rû mıdur

Gûş eylemez mi ol meh-i nâ-mihribân aceb
Te'sîri yok mı nâlelerüm güft-gû mıdur

Seyl-i siri[ş]k-i dîde-i hûn-bârdan garaz
Âyâ sevâd-ı dâg-ı dili şüst ü şû mıdur

***

Devr eyler imiş tut ki felek tâ-be-kıyâmet
Ol mâha mu'âdil bu nüh etbâka gelür mi

Cevr eyleme gel Bezmî-i dil-dâdene ey şûh
Kadrin bil anun bir dahi âfâka gelür mi

BASÎRÎ

Merhûmun mevlidi ba'zı tezkirelerde Bağdâd ve ba'zısında Horâsân ve Ser-hadd-i Acem diye yazılmışdır. Basîrî meşâhîr-i şu'arâdan olup hattâ Ali Şîr Nevâyî merhûm Basîrî'nin ba'zı letâ'ifini *Mecâlis-i Nefâ'is* nâm kitâbında zikr etmişdir. Mollâ Câmî ve Nevâyî merhûmların tavsiye-nâmeleriyle Sultân Bâyezîd-i Sânî dergâhına yüz sürüp Bâyezîd-i Velî merhûmun kerîme-zâdesi Sultân Ahmed'in musâhibi olup kalmışdır. Mürebbî-i erbâb-ı hüner İskender Çelebinin dahi mültefiti olmuş idi. Mü'eyyed-zâde kâdî-asker iken bir mansıb recâ etdikde Mü'eyyed-zâde vermediğinden ve Mü'eyyed-zâde'nin "Şefkat ü merhamet bir marazdır. Ol maraz el-hamd bize ârız olmaz." dediğini işitdiğinden Mü'eyyed-zâde hakkında bu beyti söylemişdir: **[Sahîfe 63]**

Beyt
Mansıb-ı vaslun dirîg eyler bu ben üftâdeden
Dilberüm bî-rahmter olmış Mü'eyyed-zâde'den

Basîrî merhûm inşâd-ı letâ'ife mâ'il hoş-gû vü hafîf-hû olmağın asrında bulunan ekâbirden ekserîsinin meclisine dâhil olurdu. Cümle-i letâ'ifindendir ki mu'âsırı bulunan ehl-i menâsıbın lakabına münâsib mansıb-ı tevcîh ü latîfe olmak üzere ba'zı erbâb-ı mezâka takdîm eylemişdir. Takdîm eylediği defter-i mansıb ber-vech-i âtî yazıldı:

Defter

"Müselmân Hasan'a Îmân Hisârı, Uzun Muslihü'd-dîn'e Boyabad, Haşerî Hasan'a Çıbık Ovası, Köpek Bâlî'ye Yalak Ova, Sarıgürz'e[43]

[43] "Sarıgürz" kelimesi, "Kınalızâde Hasan Çelebi. a.g.e. s. 177" esas alınarak düzeltilmiştir.

Kızılağaç, Süpürge Hasan'a Akserây, Kartal'a Kuzulu Medresesi, Âhî'ye Göynük kazâsı."

İşte birçok zevâta tarz-ı letâ'ifde olarak mansıb tevcîhiyle vüzerâdan birine verir. Takdîm etdiği paşa dahi "Bize bir mansıb vermemişsiniz." dedikde "Size de Sultânönü." demişdir. Bu makûle letâ'ifi kesîrdir. 941 senesi vefâtı vukû' bulmuşdur.

Yine merhûm Basîrî'nin cümle-i letâ'ifindendir ki bir gün ehibbâsından birkaç zât ile şu'arâdan Revânî merhûmun hânesine giderler. Aç kaldıklarında bu kıt'ayı Revânî hakkında derhâl inşâd ider:

Kıt'a
Revânî'le meger Pinti Hamîd'ün
Bir aradan yaradılmış revânı
Birinün vasf-ı nânı *lâ-yezûkûn*[44]
Birinün na't-ı âbı *len terânî*[45]

Birkaç beyt âsâr-ı şi'riyyesindendir:

Beyt
Âşıklarını âh o Mesîhâ-dem öldürür
Bu âdem öldürür ki Mesîh âdem oldurur

***

Gerçi kim dirler cihânda ârife bir gül yeter
Ârife bir gül yeterse bana yârüm gül yeter

***

İki sûret hûbdur Hak'dan bana olsa nasîb
Ol mehün yüzini görmek görmemek rûy-ı rakîb

---

[44] "...tatmazlar." (Nebe sûresi 78: 24)
[45] "Beni (asla) göremezsin." (A'raf sûresi 7: 143)

BEKÂYÎ

İzniklidir. Cimri Çingâne diye **[Sahîfe 64]** asrında hissetle şöhret-şi'âr olmuş bir ma'cûncunun oğlu olup ulüvv-i tab'ı sâ'ikasıyla tarîk-ı tahsîle sülûk etmişdir. Bekâyî Hâce-zâde Kurd Efendiden tahsîl üzere iken Kurd Efendi vefât etmekle mahzûn ü mağmûm olup ve Sultân Murâd Hân-ı Sâlis Hazretlerinin hâceleri İbrâhîm Çelebi dersine devâm edip andan mülâzım olmuşdur. Sultân Murâd Hân Hazretleri pâdişâh-ı cihân oldukda hâcelerinin himmetiyle az vaktde menâsıb-ı mu'tâdeyi devr eylemiş ise de menâsıbı cebr ü kerhe mevsûl olduğundan devâm edememişdir. Bu beyt âsâr-ı şi'riyyesinden olmak menkûldür:

Beyt
Âşıkân kûy-ı yâre cem' olsun
Hâcî hâcîyi Mekke'de bulsun

BELÎĞ

Meşâhîr-i şu'arâdan Belîğ Efendidir. İsmi İsmâ'îl ve mevlidi Burusa'dır. Asrında meşâhîrden Emîr-zâde demekle arîf imiş. Ma'îşet-i dünyâ husûsunda gerdiş-i eyyâm müsâ'id-i merâmları olamaması cihetle kendileri dahi dest-keş-i rişte-i âmâl-i mûrisü'l-âlâm olduklarından vekâyi'-i ömrü zâde-i tabî'at ve âsâr-ı fazîletleri zikrinden ibâret gibidir. Çünki ömrü ufak kitâbet hıdmetlerinde o da gâyet tengî-i hâl ile geçip de yine birçok âsâr-ı ilmiyye ve edebiyye bırakmak kadar gınâ-yı kalbe mâlik olan bir edîbin vekâyi'-i ömrü ancak tahsîl-i kemâl ve neşr-i efdâle münkasım olabilir. İşte biz de Belîğ'in derece-i fazlını vukû'ât-ı hayâtiyyesinden olmak üzere ta'rîf-i belîğ-i nâtıkı olan âsâr-ı edebiyyesinin ta'dâd ü ta'rîfiyle beyân edeceğiz.

Belîğ'in birinci eseri *Sergüzeşt-nâme*'sidir ki âlem-i cevânîde geçirdiği hâlât-ı aşk ü mahabbeti bir edâ-yı sûziş-fezâ ile nigâriş-i sahîfe-i beyân eylemişdir.

İkinci eseri *Gül-i Sad-berg* nâmındaki risâle-i ilmiyyesidir ki işbu risâlede yüz aded hadîs-i şerîfin mezâmîn-i hikmet-karînini birer

beyt-i latîf ile tefsîr etmişdir.

Üçüncü eseri *Şehr-engîz* nâmında üç cildden ibâret manzûmesidir ki bu manzûmede hadîka-i hüsn ü behcetden feyz-yâb-ı letâfet olan tâze nihâlân-ı Burusa'yı medh ü tavsîf eylemişdir. Hattâ Kazzâz Dede nâm mahbûb-ı nermîn-edâ hakkında medâ'ihi hâvî söylediği nazmdan bir iki beyt bunlardır:

Nazm
Eylese çeşm-i siyâhıyla nigâh
Diyeler tekyede Allâh Allâh
[Sahîfe 65]

Halka-i zikre girip leyl ü nehâr
Âşık-ı zârı dolandırsa ne var

Kim ki ser-rişte vere ol yâre
Çıkarır ipligini bâzâra

Dördüncü eseri *Gül-deste-i Riyâz-ı İrfân ve Vefeyât-ı Dânişverân-ı Nâdiredân* tevsîm eylediği kitâbdır ki hitâm-ı tahrîrine değin Burusa'da zuhûr iden ulemâ vü üdebânın terceme-i hâlleriyle âsâr-ı ilmiyye vü edebiyyelerini mu'arrif ü nâtıkdır. Sahîhan bu bir kitâb-ı bedî'ü'n-nizâm ve bir te'lîf-i makbûl-i havâss ü avâmdır.

Beşinci eseri *Seb'a-i Seyyâre* nâmıyla sımt-ı beyâna keşîde eylediği dürriyyü'n-nizâm yedi aded nu'ût-ı şerîfe-i cenâb-ı seyyidü'l-enâmdır ki el-hak her mısra'ı gayret-i tab'-ı Hassân ve şemme-i ezâhîr-i mezâmîni şâme-pîrâ-yı sâkinân-ı gülistân-ı cinândır.

Altıncı eseri matbû' ve meşhûr olan *Dîvân'*ıdır. Kasâ'id ü gazeliyyâtı ve *Hammâm-nâme* ve *Kefşger-nâme* ve *Berber-nâme*'si meşhûr olduğundan âsâr-ı şi'riyyesi tahrîrinden sarf-ı nazar kılındı. *Hammâm-nâme*'sinden bir beyt:

Beyt
Sarınıp fûta-i müşkîn beline vefk-i merâm
Münhasif oldu yine nısfına dek mâh-ı temâm

BAHÂRÎ

Bahâr-ı vücudu gülzâr-ı Tırhala'da nemâ-yâfte-i zuhûr olmuşdur. İsmi dahi Alî'dir. Kâdî-askerlikden mütekâ'id Seydî Çelebiden mülâzım oldukdan sonra Edirne'de müderris ve sonraları kazâya rızâ vermişdir. Dülbend-zâde Kâsım Paşanın oğullarına hâce olduğu zemân Kâsım Paşadan akçe isteyip "harclık" lafzını târîh düşürmüş ve Kâsım Paşa dahi yüz akçe gönderip "mâ'e-i kâmile" terkîbini târîh bulmuşdur. Âsâr-ı şi'riyyesinden iki beyt yazıldı:

Beyt
Dimek olmaz bir sipâhî dilberin sevdüm yine
Anun içün beklerüm her subh dîvân yolların

***

Zülf-i dilber kim kemendin gösterür
Günde yüz bin dürlü bendin gösterür

BAHÂYÎ

Meşâhîrden Şeyhü'l-islâm Bahâyî Efendidir. Şehriyyü'l-asl ve âl-i Hasan-cân'dan olup vâlid-i mâcidleri meşâhîrden Azîz Efendidir ki firdevs-âşiyân Sultân Murâd Hân-ı Sâlis Hazretlerinin mu'allimleri Sa'de'd-dîn-i Sânî Hazretlerinin **[Sahîfe 66]** dördüncü mahdûmu olmağla bu vâsıta ile nesilleri Hasan-cân'a vâbeste olmuş olur. Mâder-i nâhîd-ahterleri cihetinden dahi Ebu's-su'ûd merhûma müntehîdirler.

Evâ'il-i hâlinde tahsîl-i kemâlât edip şeref-i mülâzemete nâ'il ve silsile-i erbâb-ı tedrîse dâhil olmuşlardı. Gide gide Şeh-zâde Medresesi'nden Selanik kazâsı mansıbına bast-ı bisât-ı hükûmet ve ba'dehu Halebü'ş-şehbâ'ya şehbâl-güşâ-yı azîmet edip andan dahi hükûmet-i Dârü's-selâm ile mazhar-ı ikrâm olmuşlar ve andan Edirne ve İstanbul kazâsı hükûmetlerinde icrâ-yı zülâl-i ahkâm eylemişlerdir. İstanbul kazâsı hükûmetine tezkiretü'ş-şu'arâ sâhibi Seyyid Alî Rızâ bu târîhi söylemişdir:

Târîh
Şod Bahâyî hâkim-i şer'-i resûl

Anadolu sadrında murabba'-nişîn-i temkîn oldukdan dört ay sonra Rûmeli sadâretine nakl buyurmuşlardır ki Şeyh Nazmî bu târîhi söylemişdir:

Târîh
Bin elli altıda geçdi Bahâyî adl ile sadra

Andan makâm-ı meşîhat-i İslâmiyye'ye su'ûd ve erbâb-ı rüsûma bezl-i cûd etdiklerinde şu'arâdan Mehmed Şâmî bu mısra'-ı Arabî'yi târîh düşürmüşdür:

Mısra'
Fetûbâ li-fetve'r-Rûmî bi-ibni azîzin 1059[46]

Bir sene on bir ay meşîhatden sonra azl ile arpalıkları olan Midilli cezîresine nefy ve az müddet içinde İstanbul'a da'vet olunup Anadolu Hisârı kurbunda Körfez'deki (oraya Kanlıca Körfezi dedikleri gibi Bahâyî Körfezi dahi derler) yalılarında ikâmet üzere iken ikinci def'a 1062 senesinde ferve-i beyzâ-yı meşîhat ârâyiş-i dûş-ı müfâharetleri olmuş Şeyh Hasan Feyzî bu mısra'ı târîh düşürmüşdür:

Târîh
İzz ile sadrı geçüp oldı Bahâyî müftî

İkinci def'aki meşîhatleri iki sene altı aydır. Altmış yaşında ve 1064 senesinde vefât eyledi. Bu sûretçe 1004'de tevellüd eylemiş demekdir.

Bahâyî Efendi hakîkaten mahzen-i ulûm ü fezâ'il bir vücûd-ı kâmildir. Fünûn-ı şettâya dâ'ir bir haylî eseri ve müdevven fetvâsıyla müretteb dîvânı vardır. Hânesi kurbunda medfûn olup seng-i mezârında bu târîh menkûşdur:

---

[46] 1059: 1859 (metinde)

Târîh
Menzilün firdevs ola el-Fâtihâ

Dîvânı matbû' değilse de eş'ârı meşhûrdur. Merhûm-ı müşârün ileyhin bir nebze âsâr-ı şi'riyyesi tahrîr kılındı: **[Sahîfe 67]**

Nazm
Tagıtdun hâb-ı nâz-ı yâri ey feryâd n'eylersin
İdüp fitneyle dünyâyı harâb-âbâd n'eylersin

Dil-i mecrûhuma rahm eyle kalsun dâm-ı zülfünde[47]
Şikeste-bâl olan murgı idüp âzâd n'eylersin

Güzel tasvîr idersin hâl ü hatt-ı dilberi ammâ
Füsûn ü fitneye geldükde ey Bihzâd n'eylersin

***

Dünyâyı harâb itdi o mestâne bakışlar
Ol çeşm süzişler o gazâlâne bakışlar

Tâkat mı kor âdemde yirinden o kopışlar
Ol rahş sürişler o levendâne bakışlar

***

İtâb-ı la'l-i nâbundan gönül pür-pîç ü tâb olmaz
Bilür kim kân-ı âteşden çıkan hancerde âb olmaz

Yıkılmaz dil pey-ender-pey çekerken câm-ı âzârı
Bu bezmün bâde-nûşı mest olur ammâ harâb olmaz

Geh bana geh ol hancer-i bürrâna bakarsın
Maksûdun eger cân ise cânâ ne bakarsın

Her va'di idersin nice bin ahd ile muhkem
Ammâ yine ne ahde ne peymâna bakarsın

---

[47] eyle: itme (metinde). Kelime, "Harun Tolasa (1979). *Şeyhülislâm Bahâyî Efendi Dîvânı'ndan Seçmeler.* İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser Serisi. 214" künyeli eser esas alınarak düzeltilmiştir.

BİRRÎ

İsmi Mehmed'dir. Magnisa'da tevellüd eylemişdir. "El-kâsibu habîbu'llâh"[48] neş'esinden iktisâb-ı neşât-ı intibâh ederek Magnisa'da bir attâr dükkânı güşâd ve hitâm-ı dünyâdan bi'l-külliyye ferâğ ile sohbete mâ'il ve kendi âleminde bir merd-i mütevekkil hoş ü nâzük-sohbet ve latîf-meşreb imiş. Sâhib-i terceme Magnisa'da Sultân Câmi'-i Şerîfi'nin dârü'ş-şifâsı tabîbi Ahmed Efendiden bir mikdâr ulûm-ı nâfi'a ta'lîm edip asrının melikü'ş-şu'arâsı olan meşhûr şâ'ir Nâbî Efendiyle kesb-i âşinâlık ederek yek-diğerine irsâl-i nâme ederlermiş ve meşâhîrden Seyyid Vehbî Efendiyle dahi birçok müşâ'areleri vardır. 1125 senesi vefât eylemişdir. Vehbî merhûmla nazîre-gûne etdikleri müşâ'arede söyleşdikleri gazellerin matla' beytleri tahrîr kılındı:

Vehbî
El-hakk o meh-i evc-i kemâle yetişilmez
Ol şem'-i şebistân-ı hayâle yetişilmez

Birrî
Bu fikret ile ma'nî-i hâle yetişilmez
Bu gaflet ile seyr-i cemâle yetişilmez
[Sahîfe 68]

Vehbî
Visâli ile telâfî-i fürkat olmaz mı
Bu mihnetin akabi bir meserret olmaz mı

Birrî
O yâre hâlümüzi arza ruhsat olmaz mı
Safâ-yı vuslata bir vakt-i fursat olmaz mı

Âsâr-ı edebiyyesinden olan *Bülbül-i Gülzâr-ı Vecd* nâm kitâbı pek makbûl olup ekser asrı şu'arâsı takrîzler yazmışlardır.

Nâbî merhûmla olan mahabbetini tasrîh içün dokuz bendi şâmil

[48] "Allah çalışıp kazananı sever." (hadis)

"medhiyye-i Haleb" diye bir terkîb-bend tanzîm ve Cenâb-ı Nâbî'ye takdîm eylemişdir ki matla'ı tahrîr kılındı:

Matla'
Olsam aceb mi şevk ile midhatger-i Haleb
Âşüfte eyledi beni bir server-i Haleb

BİHİŞTÎ

Vizeli Abdü'l-muhsin Efendinin oğlu olup ismi dahi Ramazân'dır ve Vize'de tevellüd eylemişdir. Efâzıl-ı asrından Merhabâ Efendi âsitâne-i fazlına istinâd ve sonraları Müftî Sa'dî Efendi hıdmetlerinde sa'y ü ictihâd üzere iken dünyâ-yı denîden bi'l-külliyye ferâgat ve kutb-ı dâ'ire-i tevhîd Hazret-i Merkez Efendi hıdmetlerine müsâra'et ve kesb-i füyûzân ederek kasaba-i Çorlu'da ferş-i kilîm-i ikâmet buyurmuşlardı. Hânesi civârında birkaç hücre binâ edip sâkin olan talebe-i ilme ta'lîm-i ulûm-ı nâfi'a ile imrâr-ı vakt etmekde oldukları hâlde 979 senesi âzim-i bihişt olmuşdur.

Bihiştî merhûm mecma'ü'l-bahreyn-i mecâz ü hakîkat ve mevr ve'n-nehreyn-i ilm ü ma'rifetdir. Âsâr-ı celîlesinden *Şerh-i Akâ'id-i Hayâlî*'ye[49] hâşiyesi ve âdâb bahsinden Mes'ûd-ı Rûmî'ye yine hâşiyesi ve *Şürûh-ı Miftâh*'a ta'lîkâtı ve Câmî kenârında ba'zı kelimâtı muharrerdir.

Âsâr-ı edebiyye vü şi'riyyesinden bahr-i serî'den *Cem Şâh ü Alem Şâh* nâmında bir manzûmesi ve müretteb dîvânı vardır. Şi'rinden birkaç beyt yazıldı:

Nazm
Halk-ı âlemden Bihiştî uzlet it Mecnûn-misâl
Kendü başunı sokacak âşiyânun var ise

***

Az mıdur yoksa bahâ-yı leb-i la'lün çok mı
Behey âfet biricik söyle ya agzun yok mı
[Sahîfe 69]

---
[49] *Hayâlî*'ye: *Hayâlî*'sine (metinde)

***

Bezme gel bu gice ey âlem-i hüsnün mâhı
Yoksa yirden göge dek incinürüz vallâhî

***

Ölem mi[50] haste oldum ey sabâ ben
Hele bir pâre sen benden dirisin

Görünmezsin ser-i kûyında yârün
Yiler onmazlarun sen de birisin

BEHCET

Hekîmbaşı Mustafâ Behcet Efendidir. Sudûrdan ser-etibbâ-yı şehriyârî Hayru'llâh Efendinin hafîdi ve Nişâncı Mustafâ Paşa[nın] dîvân kâtibi hâcegândan Mehmed Emîn Şükûhî Efendinin[51] mahdûmudur.

Efendi-i müşârün ileyh 1188 senesinde tevellüd ve 1208 senesinde tarîk-ı tedrîse duhûl ederek ulûm-ı âliyye vü âliyede mümârese-i kâmile hâsıl etdiği gibi dîvân-ı hümâyûn tercemânı iken vefât itmiş olan Yahyâ Nâcî Efendiden Latin ve İtalyan lisânları üzere fenn-i tıbbı tahsîl etmekle 1216 senesinde serây-ı hümâyûn tabâbeti silkine dâhil olarak 1218 senesinde Sultân Selîm-i Sâlis Hazretlerine hekîmbaşı ve 1221 senesinde İzmir mollâsı olmuş iken Sultân Mustafâ devrinde Sultân Selîm tarafdârlığı töhmetiyle azl olunmuşdur. 1226 senesi hasbe't-tarîk Mısr mevleyiyyetini ihrâz eylemiş ve hitâm-ı müddetinde Mehmed Alî Paşa merhûm ile cânib-i Hicâz'a azîmet ve bir sene kadar müşârün ileyhe refâkat eyleyip ba'dehu İstanbul'a gelmişdir. 1232 senesinde sâniyyen hekîmbaşı olmuş ve 1236 senesinde Anadolu kâdî-askeri iken meşhûr Hâlet Efendinin nefsâniyyetine mebnî hıdmet ve mansıbından dûr olarak Keşân'a nefy olunmuş ve on bir ay sonra hasmının menkûbiyyetiyle ıtlâk

[50] Ölem mi: Ölmeli (metinde)
[51] Efendi'nin: Efendi'nindir (metinde)

olunmuşdur. 1238 senesi Rûmeli sadâreti pâyesini ihrâz etmiş ve 1239 senesinde üçüncü def'a olarak hekîmbaşı ve 1240 senesi bi'l-fi'l Rûmeli kâdî-askeri ve 1248 senesinde def'a-i sâniyye olarak Rûmeli sadâretini hâ'iz olmuş ve 1249 senesi Zi'l-hiccesi'nde altmış üç yaşında iken terk-i hayât-ı müste'âr etmişdir.

Hekîmbaşı idi Behcet Efendi gitdi ukbâya

mısra'ı vefâtına târîhdir. Na'şı Üsküdar'da Nasûhî Hazretleri Dergâh-ı Şerîfi'nde medfûndur.

Müşârün ileyh hayâtında kesb-i nüfûz etmekle mükâlemât-ı düveliyyede hâriciye nâzırlarıyla hâzır bulunur ve mecâlis-i vükelâda re'yi makbûl olurdu. Yeniçerilerin ilgâsı husûsundaki hıdmeti makbûl-i pâdişâhî olup kendisine bir hafta zarfında 28 kîrât bir kıt'a pırlanta ve 45 kîrât b[î]rûze yüzük ihsân olunmuş ve vefâtından sonra hazîne-i saltanata i'âde kılınmışdır. **[Sahîfe 70]**

Mekteb-i Tıbbiyye'nin Tıbhâne nâmıyla vaz' ü te'sîsi merhûm-ı müşarün ileyhin eser-i himmetidir. Müşarün ileyh ma'ârif-i şarkiyyenin tevsî'ine haylî hıdmet etmişdir. Ez-cümle Buffon nâm hekîmin *Târîh-i Tabî'iyye*'sini ve *Tıbdan Fizyoloji* kitâbını ve Yukan nâm hekîmin *Ameliyyât-ı Tıbbiyye*'sini ve Burne nâm İngilizli bir feylesofun *Hikmet-i Tabî'iyye*'sini İtalyanca'dan terceme etmişdir[52]. Bunlardan başka birinci Napolyon'un Mısr'a gelip gitdiğine dâ'ir Arabiyyü'l-ibâre bir kıt'a Mısr târîhini Sultân Süleymân emriyle lisân-ı Türkî'ye nakletmişdir. Kolera illeti hakkında bir risâlesi ve *Hezâr Esrâr* nâmıyla diğer bir risâlesi vardır.

Her ne kadar dîvânı matbû' değilse de eş'ârı hakîmâne olduğundan makbûldür. Merhûmun âsâr-ı şi'riyyesinden bir nebze tahrîr edildi:

Müstezâd
Rûhu bırakıp terk-i diyâr etmege gelmez
Bir hânede meskûn
Bir vartaya düşdük ki firâr etmege gelmez
Tâ vaktine merhûn

[52] Yukan: Bufan (metinde). Hekim isimleri için bkz. "Mustafa Behçet Efendi". http://www.bizimsahife.org/Kutuphane/Osmanli_Tarihi_Ans/Osmanli_Tarihi_M/378_Mustafa_Behcet_Efendi.html (erişim tarihi: 19.08.2011).

Erkâm biter safha-ı eyyâm yetişmez
Cebr ile bulunmaz
Çekdiklerimi add ü şümâr etmege gelmez
Bilyon ü trilyon

Ta'mîr edemez rahne-i bünyâd-ı derûnu
Arşmides-i mi'mâr
Pehnâsını tahrîr ü güzâr etmege gelmez
Cümle[si] heyûbûn

Behcet ne aceb kayda düşürmüş seni gaflet
Aklın mı perîşân
Akvâline ef'âlin ayâr etmege gelmez
Hep cümlesi vârûn

Kıt'a
Döşeyim dayayayım hâneleri
Düşeyim kaydına lâyık mı anın
Yatagım hâk ola bâlînim seng
Nesine dayanayım dünyânın

Kıt'a
Eylesen dest[i] leb-i çâh-ı dehâna îsâl
Bâtın-ı kefde olur neşf ü rutûbet peydâ
Âmed ü reft-i nefes n'oldugun idrâk eyle
İki delv ile eder mâ-i hayâtı ifnâ
[Sahîfe 71]

BEHLÛL

Asrında Behlûl-i Seb'a-hân diye meşhûr idi. Mevlidi İstanbul'dur. Pek güzel mücevvid-i Kur'ân ve Seb'a-hân-ı hoş-elhân olduğunu ve tâlib-i ma'rifet olup manzûm ve mensûr birkaç parça te'lîfâtı bulunduğunu ba'zı tezkireler yazmış ise de te'lîfâtı neye dâ'irdir ve isimleri nedir ve hangi fendendir ve Behlûl hangi asrda zuhûr etmişdir. Buraları kat'â almadıklarından ve diğer mecmû'alarda Behlûl'ün ahvâline dâ'ir bir gûne ma'lûmâta dest-res olunamadığından bu kadarla iktifâ edildi. Eş'âr-ı şi'riyyesinden dest-res olunan bir beyt yazıldı:

Beyt
Göz yaşlu gönül zülf-i perîşânlar içinde
Kaldum karanu gicede bârânlar içinde

BÎDÂRÎ

Vilâyet-i Acem'den Dergüzînlidir. Meşâhîr-i şu'arâdan Sehâbî merhûmun birâderi idi. Ehl-i hirfetden sayrefî-san'at ve sarrâf-ı cevâhir-i zevâhir-i ma'rifetdir. Bâ-husûs ki şu'arâ vü üdebâ-yı A'câm'dan ekseri edâ-yı Türkî'de râcil iken Bîdârî şîve-i Türkî'de edâ-yı nefîs ve kelimât-ı selîs sâhibi idi. Cümle-i âsâr-ı şi'riyyesinden tahrîr kılınan birkaç beyt Bîdârî'nin selâsetine delîldir:

Nazm
Sûret-i yâr ile dil hânesini deyr eyle
Yâri her gûşede bir sûret ile seyr eyle

***

Kaddüm hilâle döndi tenüm bir hayâldür
Ya'nî ecel gelüp beni bulmak muhâldür

Çeşm-i nergis-i Bîdârî gülzâr-ı âlemde henûz uyanmadan 968 senesi irtihâl-i dâr-ı bekâ etmiş ve gâyet mey-hor imiş.

BEYÂZÎ

Edirneli Sipâhî Mehmed Beğ'dir. Terceme-i hâline dest-res olunamadı. Eğerçi bundan sonra ele geçerse harf-i bâya zeyl edilir. Bu beyt âsâr-ı şi'riyyesindendir:

Beyt
Yola düşmüş ser-i kûyun hevâsıyla meh ü hurşîd
Birisi subhdan gitmiş biri akşâmdan çıkmış
[Sahîfe 72]

BEYÂNÎ

Niğbolulu Câru'llâh-zâde Mustafâ Çelebidir. Ebu's-su'ûd Efendi-zâde Mehmed Efendiden iktisâb-ı feyz ü ma'rifet ve müderris ve kâdî oldukdan sonra menâsıb-ı dünyeviyyeden ferâgat ve mesned-nişîn-i meşîhat olmuşdur. 1006 senesi irtihâl edip dâhil-i sûr-ı İstanbul'da mutasarrıf olduğu Ekmel Tekyesi'nde defn edilmişdir.

Beyt
Aldılar aklum perî-rûlar perîşân itdiler
Bir yire gelmez meger cem'iyyet-i hûbân ola

Eş'ârı şu'arâ-yı asrı beyninde derece-i kabûldedir. **[Sahîfe 73]**

HARF-İ PÂ

PERTEV

Muvakkit-zâde Vak'a-nüvîs Mehmed Pertev Efendidir. İstanbulludur. Menşe'i Anadolu muhâsebesi kalemi olup andan âmedî odasına nakl-i me'mûriyyet eylemişdir. Bir müddet vak'a-nüvîslik hıdmetinde bi'l-istihdâm imrâr-ı subh ü şâm etmekde iken uhdesine âmedî-i dîvân-ı hümâyûn hıdmeti ihâle buyurulmuşdur. Ordu-yı hümâyûn ile 1222 senesi Edirne'de iken:

Şâ'irânın şem'-i ümmîdinde pertev kalmadı

târîh-i menkûtu mantûkunca neyyir-i hayâtı münkesif-i ebr-i memât olmuşdur.

Kendisi meşâhîrden Hâce Neş'et Efendi merhûmun şâkirdânından olup bir kıt'a matbû' dîvân ve andan belâgat-unvân ile ibkâ-yı nâm eylemişdir. *Pertev Dîvânı* meşhûrdur. Âsâr-ı şi'riyyesinden bir gazel yazıldı:

Gazel
Bî-nikâb ü bâ-nikâb arz-ı cemâl eylerdi yâr
Geh hilâli bedr ü geh bedri hilâl eylerdi yâr

Geh tecâhül geh tegâfül geh cefâ gâhî itâb
Etdigi cevri gehî benden su'âl eylerdi yâr

Gâh güstâhâne harf-endâz-ı vasl oldukça ben
Dest-i nâzın perde-i ruhsâr-ı al eylerdi yâr

Gâh teşvîk-i visâl ü gâh tenbîh-i firâk
Geh ferâg-ı aşk ile emr-i muhâl eylerdi yâr

Gelmez idim geh vefâ-mânend Pertev yâdına
Geh niçün gayri ile ceng ü cidâl eylerdi yâr

PERTEV

Müşârün ileyh cennet-mekân Mahmûd Hân-ı Sânî vükelâsından mülkiyye nâzırı meşhûr Pertev Paşadır. İzmid körfezinde leb-i deryâda vâki' Darıca nâm köyde zînet-efzâ-yı şühûd olduğu *Fatîn Efendi Tezkiresi*'nde muharrerdir. Lâkin müşârün ileyhi Âkif Paşa ma'lûm olan Çörçil münâkaşaları üzerine kaleme aldığı *Tabsıra*'da Tatar diye tanz-âmîz kelimât ile tahkîr eder. Böyle olunca Tatariyyü'l-asl olmuş olurlar.

Gençliğinde tahsîl-i ma'ârifle ibtidâ rü'ûs kalemine ve mu'ahharen âmedî odasına me'mûr bir kaç sene mürûrunda beğlikçi ve 1242 senesi re'îsü'l-küttâb olmuşdur. 1245 senesi azl ve bir müddet hânesinde ikâmetden sonra Mısr'a azîmet ve îfâ-yı me'mûriyyetle Dersa'âdet'e avdet eyleyip sadâret-i uzmâ kethudâlığı makâm-ı vâlâsına su'ûd eylemişdir. 1251 senesi bâ-rütbe-i müşîri mülkiyye nezâret-i celîlesine gelip dâmâdı meşhûr Vassâf Efendi münâsebetle mâbeyn-i hümâyûna kesb-i şiddet ittisâl ederek gâyet parlak olduğu hâlde iki sene müddet nezâret-i mezkûrede bulunmuş ise de 1253 senesi azl ve Edirne'ye nefy olunup orada i'dâm edilmişdir. **[Sahîfe 74]**

Âsârından bir kıt'a matbû' dîvânçesi vardır. Müşârün ileyh şi'r ü inşâ ile meşhûr olan vüzerâdandır. İ'dâmına karîb söylediği:

Uzandı leyle-i hasret yetiş yâ Şems-i Tebrîzî

makta'lı figân-nâme-gûne tercî'i pek sûzişlidir. Meşhûr olan "bahâr gazeli"nin matla'ı budur:

Matla'
Akın akın n'ola erbâb-ı ârzû-yı bahâr
Olursa sâhile mâ'il misâl-i cûy-ı bahâr

Makta'ı
Huzûr-ı Şems'e[53] eger baş egerse Pertevveş
Külâh-ı lâle eder sanma ser-fürû-yı bahâr

---

[53] Kelime "şemse" şeklinde de yazılabilir.

PERTEV

Meşâhîr-i asrdan Kastamonu vilâyeti mutasarrıfı iken geçen 1288 senesi vefât eden Pertev Paşa merhûmdur. Merhûm-ı müşârün ileyh Dâmâd Halîl Paşa merhûmun dîvân kâtibi Erzurûmlu Tîmûr Efendinin mahdûmudur. 1233 senesi Erzurûm'da tevellüd eylemişdir. Pertev Paşa merhûmun târîh-i tevellüdü Fatîn Efendi merhûmun tezkiresinde 1241 senesi olmak üzere muharrer ise de müşârün ileyhin târîh-i vefâtı 1288 senesi olduğu ma'lûm olup hâlbuki elli beş yaşında irtihâl eylediği akrabâsından mesmû'-ı âcizi olmuş ve bu hâlde seksen sekizden müddet-i ömrü olan elli beş tarh edilince târîh-i şühûdu 1233 senesi olmak lâzım geleceği yâhud Fatîn Efendi merhûmun yazdığı sahîh ise merhûm-ı müşârün ileyhin kırk yedi yaşında vefât etmiş olacağı der-kâr bulunmuşdur.

Gençliğinde Trabzon'a gelip tahsîl-i ilm ü ma'rifetle vâlî konağında bir müddet hıdmet-i kitâbetde bulundukdan sonra İstanbul'a gelerek mektûbî-i sadr-ı âlî hulefâsı sınfına dâhil olmuş ve o zemânlar pederi merhûmun sâ'ikasıyla Halîl Paşa merhûmun dîvân kitâbeti hıdmetini ihrâz eylemişdir. Biraz vakt bu hıdmetle vakt geçirdikden sonra âmedî odasına nakl-i me'mûriyyet ve oda-i mezkûrdan Berlin sefâret-i seniyyesi ser-kitâbetine ta'yîn buyurulduğundan Berlin'e azîmet ve ba'de'l-avde terfî'-i rütbe ile Siroz mutasarrıfı ve oradan dahi Girid vilâyeti merkez mutasarrıfı olmuşdur. Sadr-ı esbak müteveffâ Âlî Paşa esnâ-yı ihtilâlde Girid'e azîmet eylediğinde sâhib-i terceme orada merkez mutasarrıfı bulunmağın hitâm-ı maslahatla İstanbul'a gelirken Âlî Paşa merhûm Pertev Paşayı birlikde İstanbul'a getirip evvelâ sınf-ı ûlâ ile meclis-i rüsûmât riyâsetine ta'yîn etmişdir. Oradan dahi bâ-rütbe-i bâlâ hâriciyye mektûbcusu olarak me'mûriyyet-i mezkûrede iken Âlî Paşa vefât eyleyip sâhib-i terceme dahi ser-asker **[Sahîfe 75]** müsteşârı olmuş iken biraz müddet sonra rütbesi bâlâlıkdan Rûmeli beğlerbeğliği pâyesine tenzîl ile Kastamonu vilâyeti mutasarrıfı edilip gönderilmişdir. İşte mahall-i mezkûrda ve elli beş yaşında 1288 senesi vefât eylemişdir.

Merhûm-ı müşârün ileyh ulûm-ı Arabiyye'den me'zûn ve lisân-âşinâ bir zât-ı zû-fünûn idi. Kitâbetden behresi vâfir bir şâ'ir-i irfân-mezâhir olup haylîce âsâr ü eş'ârı vardır. Cümle-i âsârından ta'addüd-i zevcât aleyhinde bulunan efkâr-ı sahîfeyi reddeder

Itlâkü'l-efkâr isminde bir kitâbı vardır. İkincisi bir vaktler İstanbul'dan köpeklerin kaldırılması içün gazetelerin etdikleri mebâhisi ta'dîl zemîninde *Av'av-nâme* diye bir köpek ile bir hakîme etdirdiği muhâveredir. Komünlerin efkâr-ı bâtılını tezyîf yolunda yazılmış ve *Kızıl Bayrak* unvânıyla akdemleri *Hakâ'iku'l-vekâyi'* nâm gazetede neşr olunmuş olan reddiyye müşârün ileyhindir diye mütevâtirdir. Bir de Mason denilen fırkanın zehâbını red maksadıyla kaleme alınıp geçenlerde neşr edilen *Hâb-nâme* nâm risâle merhûm-ı müşârün ileyhin eseridir deniyor. Âsâr-ı şi'riyyesinden bir parça yazıldı:

Nazm

Tanîn-endâz-ı tâs-ı çarh olan feryâd ü zârımdır
Zemîni garka-i tûfân eden hep eşk-bârımdır

Ayagım elde destim zîr-i serde mest-i lâ-ya'kıl
Der-i meyhânede üftâdelik eski şi'ârımdır

Fransa meşâhîr-i şu'arâsından Jan Jak Ruso'nun bir kıt'asını yine manzûm olarak terceme etmişdir ki tahrîr kılınmışdır:

Kıt'a

Hâb-ı pür-ıztırâbdır bu hayât
Dogmuşuz ölmek üzre vâ-hayfâ
Var ise zerre zerre zevkiyyât
Anı da kahr-ı dehr eder ifnâ

Gideriz böyle cehl ü gafletle
Ka'r-ı gird-âb-ı mevte hasretle
Dürlü mihnetle bin meşakkatle
Mahv ü güm-nâm eder bizi dünyâ

Bizse seyr eyleyip bu bünyâdı
Ararız tarhına nedir bâdî
Hâlık'ı halkı sırr-ı îcâdı
Cümleyi bilmek isteriz hâlâ

Lîk bu sırr-ı mübhemin halli
Akla teysîr olunmamış belli
Âdeme acz ü gaflet ü cehli
Etdirirler hatâ içinde hatâ

Sıyrılıp rûh zulmet-i tenden
Süzülüp eyledikde azm-i vatan
Ol zemân hall olur bu şübh[e] vü zann
Bilinir hâsılı nedir ma'nâ

İsmi İbrâhîm Edhem mahlası Pertev'dir. **[Sahîfe 76]**

PÎRÎ

İsmi Mehmed'dir. İstanbul'da Yeni Câmi' kâtibi hâcegân-ı dîvân-ı hümâyûndan Abdu'llâh Efendinin oğlu olup terbiyet-i peder-i püser-perver ile iktisâb-ı fazl ü hüner ederek tarîk-ı tedrîse sülûk etmişdir.

Medrese-i hâricle dâhil-i müderrisîn-i kirâm ve sonraları Kuds-i Şerîf kazâsıyla mukzi'l-merâm ve andan hâkim-i belde-i Şâm olup za'f-ı pîrîden nâşî nevbetinde Mekke-i Mükerreme pâyesiyle tatyîb ü ikrâm kılınmışdır. 1146 senesi Zi'l-ka'desi'nde İstanbul ve sonra Üsküdar mollâsı olup 1148 senesi ma'zûl ve Anadolu sadâretine vusûl içün dîde-dûz olduğu hâlde 1149 senesi vefât eylemişdir. İdrîs Köşkü reh-güzârında medfûndur.

Asrında ma'ârif ü fünûnla şöhret-şi'âr ve hüsn-i hatda selîkası bedîdâr bir mollâ-yı sâhib-i i'tibâr imiş. Âsâr-ı şi'riyyesinden dest-res olunan bir beyti tahrîr kılındı:

Beyt
Nigâh-endâz olup âyîne-i ruhsâr-ı cânâna
Derûnumda olan râz-ı nihânı yâre gösterdüm

PEYÂMÎ

İstanbulludur. Bir yayabaşının oğlu olup tarîk-ı ilme sülûk ederek tahsîl-i ma'ârifle asrında meşhûr olmuşdur. Sultân Murâd-ı Sâlis Hazretleri asrı ulemâsından olduğu tahkîk kılındıysa da tafsîl-i ahvâli tahsîl edilemedi. Bu ebyât âsâr-ı şi'riyyesindendir:

Ebyât
Reh-i ışkunda kaşunla müjedür yoldaşum
Korkulı yola kişi tîr ü kemân ile gider

***

Olur mı ârız-ı yâre toyınca nezzâre
Cihânda âşık-ı bî-dil toyar mı dîdâra

***

Peyâmî münkesir olmakda hâtır seng-i cevrinden
Yine ol istemez ol şûha arz-ı inkisâr itmek
[Sahîfe 77]

HARF-İ TÂ

TÂ'İB

Şehriyyü'l-asldır. İsmi Mehmed ve hâcegân-ı dîvân-ı hümâyûndan mâliyye tezkirecisi Osmân Efendinin nev-bâve-i nihâl-i vücûdu olmağla asrında Osmân-zâde diye şöhret-gîr-i âfâk olmuşdur.

Fevka'l-âde isti'dâda mâlik olmağın daha genç iken tahsîl-i dest-mâye-i irfân ederek ibtidâ pâye-i mülâzemetle mümtâzü'l-akrân ve gide gide Haleb ve Mısr mevleviyyetiyle nâ'il-i âmâl-i cenân olur. Evâ'il-i hâlinde Hamdî mahlasıyla vâdî-i hicve pûyân ve hezliyyâtı nigâşte-i sahâ'if-i dîvân-ı devrân olmuş ise de mu'ahharen ol vâdîden bi'l-külliyye dâmen-keş-i ferâğ ve mükeffer-i seyyi'ât olan mesâlik-i Hakk'a sâlik-i hidâyet-sürâg olup Tâ'ib tahallus eylemişdir.

Ulûm-ı nâfi'aya iştigâl ile tehdîb-i ahlâk ü ef'âl eylediğine ve tahsîl-i fazl ü kemâl ile mümtâzü'l-emsâl olduğuna âsâr-ı kalemi dâldir. Cümle-i âsârından *Terceme-i Meşârıku'l-envâr* ve *Hadîkatü'l-vüzerâ* ve *Tuhfe* gibi eserleri meşhûr ü mu'teberdir.

Nazm
Evvel bakışda çehre-i kâm oldı cilveger
Âyîne dinse ârızına vechi vardur

eş'âr-ı pür-nikâtındandır. Cennet-mekân Sultân Ahmed-i Sâlis Hazretlerinin Yalı Köşkü denilen kasrlarının inşâ vü itmâmında târîhli bir kasîde-i garrâ" inşâd eylemişdir ki mısra'-ı târîhi budur:

Hümâyûn ola Sultân Ahmed'e bu kasr-ı şâhâne

Şâ'ir-i mûmâ ileyhin âsâr-ı hezlinden dahi bir kaç fıkra ve beyt yazıldı: 1120 târîhinde İstanbul'da bir kahve kahtı olur. Kahvenin beher kıyyesi beşer guruşa çıkmağla bir ferde hâlis kahve verilmeyip nohudla karışık kahve sürülmekle bu hâli mutazammın beyt-i âtîyi inşâd eylemişdir:

Beyt
Olalı kahve-i Rûmî nümâyân
Nohûdî-meşreb oldı cümle yârân

Sultân Ahmed Hân Hazretleri Mora fethinde iken 1127 târîhinde İstanbul'da vukû' bulan harîk-i kebîrde ol vakt sekbânbaşı olan Nemçeli Hüseyn Ağanın teşebbüs-i esbâb-ı itfâ-yı harîkde görülen rehâvetinden iştikâyı müş'ir manzûm ve târîhli olarak yazıp bârgâh-ı Dârâ-câygâh-ı Sultân Ahmed Hânî'ye takdîm eylediği arz-ı hâlin sûretidir:

Kumkapı Harîki
Pâdişâhum meded âteşlere yandurdı bizi
Nemçe sekbânbaşınun meş'emet-i ef'âli

Dâd ol hâ'in-i bed-kîş-i sitem-perverden
Ki ta'addîsi ile yandı cihânun mâlı

Vak'a-i Beç'de meger yanmış imiş varoşda
Bir tomuz damı içinde bir iki partalı
[Sahîfe 78]

İntikâm aldı henûz âteşi teskîn oldı
Mehd-i nâr içre görüp girye eden etfâli

Böyle ma'mûreyi sad hayf [ki] vîrân itdi
Ola vîrâne hıyânetkede-i âmâli

Nice câmi' nice mescid nice mekteb yandı
Görmedük dâ'iresinde bir eli kancalı

Lîk kurtardı kilîsâyı yedi kîse alup
Öyle çalışdı ki ışk eyledi Dülger Bâlî

Dir gören şimdi Sıtanbul'ı belî böyle olur
Zâbiti Nemçe olan memleketin ahvâli

Gerçi takdîr-i Hudâ böyle imiş lîk gerek
Def'e imkânı kadar sa'y ide zâbit vâlî

Yanarak yoksa revâ mı diyeler târîhin
Yakdı İstanbul'ı vâlîlerinin ihmâli

Nâm-ı nâmîsi cerîde-i irfân şâ'ir-i meşhûr Nâbî-i nükte-feşân başmuhâsebeci iken mahdûmu Hayru'llâh Ali Çelebi on dört on beş ya-şında bir cevân olup başmuhâsebe kaleminde hulefâdan Kubûrî-zâde ile hüsn-i ülfet ü mu'âşereti şüyû' bulması üzerine bu beyti söylemişdir:

Beyt
Egerçi aldı Nâbî mansıb ammâ[54]
Velî hayrı Kubûrî-zâde gördi

1136 târîhinde Mısr kâdîsi iken merhûm olmuşdur.

TÂBÎ

Mevlidi İstanbul'dur. Makbûl-i dergâh-ı Bârî Cenâb-ı Emîr Buhârî Hazretlerinin mürîdânından birinin oğludur. Tarîk-ı ilme sülûk edip ba'zı bilâda kâdî oldukdan sonra Şeyh Abdü'l-latîf merhûmla azm-i Hicâz ederken esnâ-yı râhda vefât etmişdir. Hüsn-i hatt ü hüsn-i tabî'at sâhibi imiş. Eş'ârı makbûldür.

Beyt
Âhum ki âsumâna atar her gice hadeng
Kasdı budur ki kevkeb-i bahtumla ide ceng

Dil âsitân-ı yârde âhumdan incinür
Ebr-i sipihr ile sanasın ceng ider peleng

---

[54] aldı: oldı (metinde)

TÂ'İB

Aslı Acem ve ismi Abbâs idi. Gençliğinde tahsîl-i ma'ârifle Rûm'a azîmet ve firdevs-âşiyân Sultân Mehmed Hân-ı Râbi' zemânında İstanbul'a muvâsalat etmekle kendisi hadd-i zâtında bir mîr-i sühandân olmağın beğlerbeğilik unvânıyla ser-firâz ve ol vakt Acem Paşa diye mümtâz olmış idi.

Ba'zı menâsıba mutasarrıf oldukdan sonra ma'zûlen Edirne'ye gelip Sadr-ı a'zam Fâzıl Ahmed Paşanın huzûruna girer. Fâzıl Paşa esnâ-yı **[Sahîfe 79]** musâhabetde Acem Paşanın mahall-i nüzûlünü su'âl eder. Paşa dahi "Â'işe Kadın Hânı'na indik." der. Fâzıl Paşa da "Ol hâna nasıl sığdınız?" deyince Acem Paşa "Asr-ı devletinizde benim gibi dört paşa sığar." demesiyle Fâzıl Paşa bu güstâhâne cevâbdan münfa'il olup ve müddet-i vezâretinde mansıb vermeyip nefy sûretiyle ba'zı adalar muhâfazasında bulundurur. 1102 senesi vefât etmişdir. Asrı meşâhîr-i şu'arâsından olup eş'ârı hakîkaten nâzük ve hayâli bârîkdir. Nazm-ı âtî âsâr-ı şi'riyyesindendir:

Nazm
Nihânî gamzeler kim cevr ile bî-dâda başlarlar
Şikâyet-senc olup üftâdeler feryâda başlarlar

Zuhûrın kim görürler fitnenün zîr-i tegâfülde
O çeşm-i mest-i nâza âşıkân isnâda başlarlar

TÂBİ'Î

Edirnelidir. Gençliğinde bir mikdâr tahsîl-i ma'rifet ve mâlik-i hüsn-i hatt olmak münâsebetle dâhil-i silk-i kitâbet olmuşdur. Sonra merhûm Cenâbî Paşa bendegânı zümresine munzamm olup terfîh-i hâl etdiğinde meşâhîr-i şu'arâdan Mesîhî merhûmun *Şehrengîz*'ine bir nazîre-i muntazam inşâd eylemişdir ki sâ'ir nazîrelerin cümlesinden makbûldür. Âtîdeki eş'âr âsâr-ı şi'riyyesindendir:

Nazm
Altun kalem-misâl bu âh-ı şerer-feşân
Yazdı felek sahîfesine sûre-i Duhân

***

Acıyup bagrına basdı dürr-i eşküm bahr-i gam
Didi merdüm düşkinidür bir yetîm üftâdedür

TÂCÎ

Terceme-i hâlleri harf-i cim ve harf-i sinde tahrîr kılınan meşâhîr-i ulemâ vü şu'arâdan Ca'fer ve Sa'dî Çelebinin peder-i vâlâ-güheri meşâhîrden Tâcî Çelebidir. Ehl-i kemâlin ser-tâcı vü serdârı olduğuna iki büyük delîl vardır ki o da sâhib-i tercemenin merhûm Sultân Bâyezîd-i Velî şeh-zâde iken defterdârlığı nâmıyla musâhabet ve nedîmliğe kabûl buyurulmasıdır. Sultân Bâyezîd-i Velî'nin ise ehl-i ilm ü kemâle derece-i ri'âyeti dahi meşhûrdur. Biri dahi zikr olunan iki mahdûm-ı me'âlî-mevsûmun sulbünden zuhûrudur. Âsâr-ı şi'riyyesinden ancak bu matla'a dest-res olunabildi:

Matla'
Zerreveş ser-geşteyüz mihründür ey meh kâmumuz
Yirde gökde gün yüzün şevkıyla yok ârâmumuz
[Sahîfe 80]

TÜRÂBÎ

İsmi Mustafâ ve mevlidi Erikli'dir. Gençliğinde iktisâb-ı ilm ü ma'rifetle hıdmet-i ketebet-i haremeyn-i muhteremeyn ile şeref-yâb olmuşdur. *Mine'l-mehdi ile'l-ahd*[55] tahsîl-i ma'ârif ü kemâlâta dâmen-der-miyân edip bütün ömrünü ashâb-ı ma'ârif ü hünerverân-ı asrından tekmîl-i irfân etmekle geçirmişdir. Makbûl ü müsellem

[55] "Beşikten mezara kadar ilim tahsil ediniz." (hadis)

târîhleri ve matbû' eş'ârı vardır. Meşâhîrden Bâkî Efendi merhûm kâdî-asker olduğunda bu târîhi söylemişdir:

Târîh
Bâkî olsun sana bu izz ü bu devlet Bâkî

Zekeriyyâ Efendi Rûmeli kâdî-askeri oldukda bu mısra'-ı mergûbu târîh bulmuşdur:

Târîh
Oldı rükn-i ulemâya *Zekeriyye'l-mihrâb*[56]

TÎGÎ

Meşâhîrden Tîgî Beğ'dir. Mevlidi Üsküb ve ismi Mehmed'dir. Sipâhî gürûhunun nâmdârlarından olup harem-serây-ı sultânîde neşv ü nemâ ve serv-misâl gülistân-ı Sultân Murâd Hân-ı Sâlis'de keşîde-bâlâ olmuşdur. Âyîne-i sînesi miskal-i ma'ârifle mücellâ ve gerden-i dil ü cânı kalâ'id-i ferâ'id-i letâ'ifle muvaşşah ü muhallâdır.

Eş'ârı lâyık-ı kabûl ve zâde-i tab'ı ser-beste-i tahsîn ü makbûl bir şâ'ir olduğundan dest-res olunan âsârından ba'zıları tahrîr kılındı:

Beyt
Yıkar bir ayag ile âlemi bilmem ne hikmetdür
Şarâb-ı nâb ile sâkîde zâhir acı kuvvet var

***

Nakd-i eşk ile fakîr olmış idüm haylî ganî
Yakdı câm-ı mey ile sâkî-i gül-çihre beni[57]

***

[56] "…Zekeriyya, ne zaman kızın bulunduğu mihraba girse, onun yanında yeni bir yiyecek bulur-du…" (Âl-i İmrân suresi:37)
[57] sâkî-i gül-çihre: sâkî güliçelere (metinde)

Âhuma meyl eyledi ol serv itdüm der-kenâr
Âlem içre görmedüm böyle muvâfık rûzgâr

***

Sanma câna gamzen ucından iren peykân çıkar
Hâsılı ey kaşları yayum o çıkmaz cân çıkar

TECELLÎ

İsmi Zü'l-fikâ[r]'dır. Rûmeli'nde vâki' Prizrin'de tevellüd eylemişdir. Evâ'il-i hâlinde bir mikdâr tahsîl-i ma'rifetle dîvân-ı sultânî kâtibleri silkine dâhil olmuşdur. Şi're hevesi ve usûl-i târîhe olan dest-resi münâsebetle ve kendisi dahi hoş-sohbet olmağla ba'zı vüzerânın mazhar-ı iltifâtı ve husûsen ahd-ı Sultân Süleymân Hân-ı Sânî'de vezîr-i a'zam **[Sahîfe 81]** olan Tekfûrdağlı Mustafâ Paşanın hem-dem ü celîsi olarak dîvân-ı sultânî piyâde mukâbeleciliği mansıbıyla ser-efrâz olmuşdur. 1100 senesi ordu-yı hümâyûn Sofya sahrâsında iken orada irtihâl eylemişdir.

Asrında şi'r ile şöhret-gîr olduğu gibi dîvânı müretteb ise de asrımızda henûz tab' ü neşr olunamadığından pek o kadar meşhûr değildir. Merhûmun âsâr-ı şi'riyyesindendir:

Nazm
Gamunla ceyş-i dil kim nâ-tevân olmış bölinmişler
Saf-ı müjgân-ı çeşmân hûn-feşân olmış bölinmişler

Şeref buldukça gülşen tâze teşrîf-i kudûmunla
Geçenler ferş-i çetr-i erguvân olmış bölinmişler

Tecellîveş nice çâbük-süvârân-ı sabâ-reftâr
Varup kec-rev felekle hem-inân olmış bölinmişler

TEVFÎK

İsmi Mustafâ'dır. Şehrî olup Çıkrık lakabıyla âgâze-gîr-i iştihâr olan Hânende Mehmed Ağanın birâderi olmağla sâhib-i terceme dahi asrında Çıkrık Birâderi demekle şöhret almışdır. Evâ'il-i hâlinde enderûn-ı hümâyûna çerâğ ve biraz müddet edâ-yı hıdmet ya'nî tahsîl-i ilm ü ma'rifet etdikden sonra kadar-ı kifâye tîmâr ihsânıyla ihrâc buyurulmuşdur. Hâl-i tekâ'üd ile vakt geçirmekde iken 1174 senesi irtihâli vukû' bulur. Merhûm meşâyih-i Nakşbendiyye'den Tokadî Şeyh Mehmed Emîn Efendiye irâdet getirip tarîkat-i aliyyeden feyzmend olmuş idi.

Asrı şu'arâsı arasında bir şâ'ir-i nâmdâr-ı pesendîde-güftârdır. Âsâr-ı şi'riyyesinden bir nebze yazıldı:

Nazm
Bu tâbiş-i ruha mâni' hat-ı izâr olamaz
Fürûg-ı mihrde zerrât perdedâr olamaz

Ko kayd-ı dâmı ruhun üzre dökme gîsûnu
Ki vech-i eshel ile gönlümüz şikâr olamaz

Egerçi yâr-i muvâfık bulunmaz ey Tevfîk
Felekde âşıka da gamdan özge yâr olamaz

TEVFÎK

Şeyhü'l-islâm Tevfîk Yahyâ Efendidir. *Fatîn Efendi Tezkiresi'*nde dahi terceme-i hâli tahrîr kılındığı vech ile müderrisînden Eyûb Efendinin oğlu olup 1127 senesi dünyâya gelmişdir. 1149 senesi bâ-imtihân nâ'il-i rü'ûs-i hümâyûn ve devr-i medâris-i mu'tâde ederek 1181 senesi Selanik ve 1187 senesi Şâm mevleviyyetleri ile memnûn olmuş ve Şâm'a azîmetlerinde bu kıt'ayı inşâd eylemişlerdir: **[Sahîfe 82]**

Kıt'a
Subh-ı vuslat olup eser nâ-bûd
Şeb-i hicret cihânı târ etdi
Heves-i zülf-i yâr ile Tevfîk
Şâm-ı cennet-meşâma dek gitdi

Şâm'dan avdetinde ba'zı mahalle hediyye takdîm etdiğinde kıt'a-i âtîyi nazm etmişdir:

Kıt'a
Lutf ü ihsân ü kerem seyyid-i mün'âm işidir
Cürm ü taksîr ü güneh bende-i nâ-kâm işidir
Yok tefârîk-i Haleb kim anı kılsın ithâf
Kâdî-yi Şâm hedâyâsı dahi Şâm işidir

1192 senesi Muharremi'nde Mekke-i Mükerreme mevleviyyetini ve 1199 Ramazânı'nda İstanbul kâdîliği pâye-i refî'asını ve 1200 senesi Anadolu sadâreti pâye-i mu'teberesini ve bir sene mürûrunda Rûmeli sadâreti mesned-i celîlesini hâ'iz ve 1202 senesi Rebî'ü'l-evveli'nde bi'l-fi'l Rûmeli sadâretiyle mütemâyiz olmuşdur. Bir müddet sonra sadâretden ma'zûl ve 1203 senesi sâniyyen sadâret-i merkûmeye menkûl ve altı ay sonra yine ma'zûl olup 1204 senesi nekâbet hıdmet-i aliyyesine gelmişdir. 1205 senesi Receb-i Şerîfi'nde revnak-fürûz-ı mesned-i fetvâ olmuş iken on üç gün sonra âzim-i kurb-ı Mevlâ olur. Na'şı Fâtih civârında Küçükkaraman'da inşâsına muvaffak olduğu medreseleri hazîresinde medfûndur. Âsâr-ı şi'riyyesinden nazm-ı âtî yazıldı:

Nazm
Etse ne denli sûde-i hâkister-i gumûm
Mir'ât-i tab'a vermededir incilâ Hudâ

Her demde bâd-ı şurta-i tevfîk olur vezân
Fülk-i tevekküle olıcak nâhudâ Hudâ

TEVFÎK

Merhûm Vecîhî Paşa-zâde sa'âdetli Kemâl Paşa Hazretlerinin

mahdû[m]u Tevfîk Beğ'dir. 1262 târîhinde tevellüd ve tarîk-ı ilme sülûk ile kibâr-ı müderrisîn-i Dersa'âdet rütbesini ihrâz etmişdir. Peder ve büyük pederleri nezdinde ulûm-ı âliyye ve âliyeyi tahsîl ve mu'allimhâne-i nevvâba müdâvemetle tarîkınca iktizâ eden ma'lûmâtı istihzâr ü tekmîl ederek bir müddet dahi mektûbî-i meşîhat-penâhî refâkatinde istihdâm buyurulmuşdur. Gazel-i âtî âsâr-ı şi'riyyesindendir:

Gazel
Dîde-i mesti ki cellâd-ı cihâna benzer
Gamzesi cân alıcı tîr ü kemâna benzer
[Sahîfe 83]

Şeb-i zulmetde fürûzân olan nûr-ı çerâg
Dil-i gam-dîdedeki dâg-ı nihâna benzer

Mevc uran merdüm-i çeşmimdeki hûn-âbe-i dil
Şühedânın ten-i pâkindeki kana benzer

Rindi mey meclisine da'vet eden nâle-i ney
Pâk-dil mü'min içün savt-ı ezâna benzer

Müstakil olmasa bir dilde mahabbet Tevfîk
Bir misâfir yatagı gûşe-i hâna benzer
[Sahîfe 84]

HARF-İ SÂ

SÂBİT

Meşâhîr-i şu'arâ-yı Osmâniyye'den Sâbit merhûmdur. İsmi Alâe'd-dîn ve mevlidi Bosna'da Öziçe nâm kasabadır. Vuslatî mahlasıyla meşhûr olan şâ'ir Alî Beğ'in akrabâsından olduğu cihetle mûmâ ileyhin sevkiyle tahsîl-i fezâ'il ü kemâlât ederek tarîk-ı kazâya rağbetle Rûmeli'de ba'zı bilâd-ı celîlede seccâde-nişîn-i mesned-i hükûmet olmuşdur. Ba'dehu Tekfûrdağı niyâbet-i şer'iyyesi gümâşte-i uhde-i kifâyetleri olarak bir müddet icrâ-yı ahkâm-ı şerî'at etdikden sonra isti'dâd-ı zâtiyyesini ikrâm olmak üzere mevleviyyet ihsâniyle be-kâm buyurulmuşdur. Konya ve Diyârbekr mevleviyyetlerini ihrâz etdikden sonra 1124 târîhinde irtihâl-i dâr-ı bekâ eylemişdir.

Cümle-i âsârından:

Birincisi *Edhem ü Hümâ* nâmında ve ser-güzeşt vâdîsinde bir hikâye-i garîbesidir.

İkincisi *Hamse-i Atâyî* üslûbunda belki ana nazîre tarzında gâyet latîf olarak nazmına şürû' etdiği hamsesidir ki adem-i müsâ'ade-i ömr ile itmâm edememişdir. Eğer itmâm etmiş olsa idi *Hamse-i Atâyî* fütâde-i semt-i nisyân olacağı müttefikdir.

Üçüncüsü Kırım hânlarından mu'âsırı bulunduğu Hâcî Selîm Giray Hân'[a] nâme yazıp gönderdiği *Gazâ-nâme*'sidir ki hân-ı müşârün ileyhin mazhar-ı ihsân ü istihsânı olmuşdur.

Şu'arâdan Nâdirî merhûmun aleyhi's-salât efendimiz hazretlerinin medâ'ih ü nu'ût-ı cemîlelerini câmi' olan *Mi'râciyye*'lerini tanzîr etmişdir. Hakîkaten *Mi'râciyye-yi Sâbit* diye reşk-i kavâfil-i şu'arâ-yı Rûm olmuşdur:

Mi'râciyye
Hoşâ ferhunde ahter leyle-i mümtâz ü müstesnâ
Ki unvân-ı berât-ı kadridür ser-sûre-i İsrâ

İrişdi bir yire kim şeş cihetle çâr unsur yok
Zemîn ü âsumân nâ-bûd arş ü ferş nâ-peydâ

Ne evvel var ne âhır bir garîb âlemdür ol âlem
Lisân-ı sem' ü nutk ü akl ü fehmün nâmı yok aslâ

İşbu *Mi'râciyye* yirmi beyt kadar vardır. Sâbit'in sözleri pek sehl ü yesîr görünür ammâ sehl-i mümteni' kabîlinden olup tanzîri asîrdir. Âsâr-ı şi'riyyesinden bir nebze tahrîr kılındı. Dîvânı müretteb ise de henûz tab' olunmamışdır.

Nazm
Mey-fürûşa yine bir tezkire tahrîr idelüm
Vech-i tahrîr ile bir âlem-i şeb-gîr idelüm
Yâri agyâr-ı füsûn-sâzı getirdüp bezme[58]
O perî-tal'atı şeytân ile teshîr idelüm
[Sahîfe 85]

***

Sîm-i sefîd-i hâlise benzer çeh-i zekan
Ayniyle şehr-i Edrine'nün Akpınar'ıdur

Her târ-ı nahl-i gülşeni pîr-i sefîd iden
Berd-i acûz mevsiminün koca karıdur

***

Zâtında televvün var idi meftûnun
Leylî'de de tutmazdı dil-i mahzûnun[59]
Geh nâkaya meyl itdi gehî hirresine[60]
Evzâ'ı şütür-gürbe idi Mecnûn'un

***

Zîr-i zeylinde nihân maşraba-i vişn-âbı
Vâ'izün bâde-i gülfâma da vardur kabı

***

[58] sâzı: -sâza (metinde)
[59] dil-i: dili (metinde)
[60] nâkaya: nâkıyeye (metinde)

Dil-i âhen-sıfatı âteş-i ışka bedel it
Alagör lâzım olur eski demirle kibrît

1106 târîhinde vukû'-ı cülûs-ı Sultân Mustafâ Hân-ı Sânî'ye:

Müjdeler âfâka Sultân Mustafâ kıldı cülûs

mısra'ını târîh bulmuşdur. Sâbit Bosna kâdîsi iken ol vakt Bosna vâlîsi bulunan bir vezîrden bir sâ'at ricâsıyla bu kıt'ayı takdîm eder:

Kıt'a
Kalduk derûn-ı mahkeme-i teng ü tîrede
Leyl ü nehârı seçmege bir âlet isterüz
İmsâk derdümüz de var ammâ fatûr içün
Vakt-ı gurûbı bilmege bir sâ'at isterüz

Sâ'at geldikde bu beyti takdîm etmişdir:

Beyt
Vakt-i iftârda şimden sonra
Şekkümüz kalmadı sâ'at geldi

Vüzerâ-yı izâmdan bir vezîr-i Âsaf-nazîr Sâbit merhûma bir boy semmûr kürk ilbâs etdikde bu beyti söylemişdir:

Beyt
Siyeh semmûr bir boy kürki geydüm bezm-i lutfında
Boyumca Âsaf-ı dehrün bu gün ihsânını gördüm

SÂKIB

İsmi Mustafâ ve mevlidi İstanbul'dur. Pederi re'îsü'l-küttâb kaleminde bir kâtib-i bî-nazîr olmağın kitâbet kendiye mevrûs-ı peder olup şu'arâdan meşhûr Rüşdî Efendi terbiyesiyle kalem-i mezbûrun dekâ'ik-ı mu'âmelâtına kesb-i ıttılâ' etmişdir. Şi'rde dahi üstâdı merhûm Rüşdî Efendidir. Ba'zı vüzerâya dîvân kitâbeti etmekde iken 1129 târîhinde vefât etmişdir.

Fenn-i inşâ ve ilm-i hatda mahâreti pek ziyâde imiş. Âsâr-ı şi'riyyesinden bir nebze yazıldı:

Nazm
Pâyâna irmedi gam-ı hicrân tükenmedi
Ömrüm tükendi fürkat-i cânân tükenmedi
[Sahîfe 86]

Sâkıb tükendi germî-i ülfet o şûh ile
Ammâ zebân-dırâzî-i yârân tükenmedi

SÂKIB

İsmi Mustafâ ve mevlidi İzmir'dir. Köprülü-zâde Şehîd Sa'îd Mustafâ Paşa Hazretlerinin harem-serây-ı terbiyelerinde nemâ-yâfte-i kemâl oldukdan sonra dûr-bîn-i hakîkat-i hâl olan dîde-i ceyyidü'l-istidlâl ile hakîkat-i dünyâya nazar ve tefekkür-i me'âl-i eyyâm-güzer eyleyip bu semâ'hâne-i dünyâya gelip de ber-vefk-i dil-hâh cevelân eyleyen tâvûsân-ı zînet-firîbânın müddet-i ömr-i azîzi ba'de'l-irtihâl bir sâ'at müddet kadar hayâl olunduğunu intikâl ile zîver-i hayât olan mâyetü'l-ihtiyâc-ı kâ'inâtdan bir hırka ile bir külâha kanâ'at ve âsitâne-i Hazret-i Mevlânâ'dan ahz-ı inâbet edip nice müddet seyr ü seyâhatden sonra Kütahiyye Mevlevîhânesi'nde post-nişîn-i irşâd olmuşdur.

Kasîde-gûne bir gazeli âsâr-ı şi'riyyesinden olmak üzere tahrîr kılındı:

Gazel
Taht-ı cefâya kim o şeh-i bî-vefâ çıkar
Cânum dem-i nezâre içün rû-nümâ çıkar

Gîsûları o beyt-i mu'ammâdır olsa hal
Nâm-ı dil-i fütâde-i dâm-ı belâ çıkar

Âgûşa alsa cevher-i âyîne aksini
Âh [ü] füsûs her bün-i mûdan dü-tâ çıkar

İtsün şikest seng-i sitem kalbümüz dürüst
Her pâre çünki kâbil-i feyz-i likâ çıkar

Kalmaz ayakda pâyına bir kerre yüz süren
Dîhîm ile çıkarsa başa hâk-i pâ çıkar

Âmâc-ı tîr-i gamze iken çeşm-i dil yine
Her gördügine âyineveş âşinâ çıkar

Dâmân-ı hazm çıkmaz idi dest-i hûşdan
Lîk ol perî çıkınca yine hûş-rübâ çıkar

Gûyâ kemân-ı ebrû-yı dil-keş kemîndür
Andan hemîşe asker-i tîr-i kazâ çıkar

Ruhsat bulursa merdüm-i dîde açılmaga
Mâbeynümüzde yâr ile çok mâcerâ çıkar

Âyîne iddi’â-yı safâ itmesün tehî
Zîrâ görince nakşunı pür-müdde’â çıkar

Bühtân-ı huşkdur sana zâhid bu hırkadan
Her kim dimiş ise [yine] reng-i riyâ çıkar

Te’sîr-i reng-i sohbetümüz bundan it kıyâs
Kârûn girerse halkamuza bî-nevâ çıkar

Dîvâr-ı şeş-cihâtı ider reşk-i âyine
Ol mâh-pâre seyre ki burka’-güşâ çıkar

Sâkıb bilür ne çekdügini kûy-ı yârde
Gûyâ garîb hissesine hep cefâ çıkar

1148 târîhinde vefât eylemişdir. Bir kıt’a müretteb dîvânı ve menâkıb-ı urefâ-yı Mevleviyye’yi câmi’ diğer bir te’lîfi vardır.

SÂKIB

İsmi Mustafâ ve mevlidi Engûrî'dir. **[Sahîfe 87]** Küçüklüğünde Dersa'âdet'e gelip 1217 târîhinde enderûn-ı hümâyûn ağavâtı zümresine iltihâk ederek serây-ı hümâyûnda yirmi sene mikdârı istihdâm olundukdan sonra bir mikdâr ma'âş tahsîs ü ihsânıyla çerâğ buyurulmuş ve 1258 târîhinde irtihâl eylemişdir.

Hûrde-sâl şâ'ir-i şîrîn-makâl imiş. Ba'zı gazelleri ve latîf şarkıları vardır. Nazm-ı âtî âsâr-ı şi'riyyesindendir:

Nazm
Ey dil bu kadar nâle vü feryâd nedendir
Etmek emeli kendiye mu'tâd nedendir

Gün görmedi devrinde o mâhın dahi Sâkıb
İster yine dil devrini müzdâd nedendir

SÂKIB

Meşâhîrden Hekîm Sâkıb Efendidir. Terceme-i hâli Fatîn Efendi merhûm tezkiresinde muharrer olduğu üzere efendi-i mûmâ ileyh Ahısha'ya iki sâ'at mesâfede Vifor nâm karyede tevellüd eylemişdir. Çocukluğunda pederiyle İstanbul'a gelip Irgad Bâzârı'nda Mustafâ Paşa Medresesi'nde ikâmet ve tahsîl-i ilm ü ma'rifetle bir kıt'a rü'ûs-ı hümâyûna nâ'il olmuşdur. Fenn-i tıbda olan mahâret ü ma'lûmâtı cihetle Süleymâniyye'de Tiryâkî Çârşusı'nda metrûk tıbhâne hâceliğinde dahi bulunup bir müddet fenn-i tıb ta'lîminden sonra ihtiyâr-i tekâ'üdî ile hânesinde peygûle-nişîn-i istirâhat iken 1269 târîhinde irtihâl eylemişdir. Mûmâ ileyhin sinni yüz yirmi seneye bâliğ olduğu mesmû'dur.

Lâhika

Hekîm Sâkıb Efendi merhûm hakîkaten ilişiksiz bir zât imiş. Hattâ ol rütbede ki ârâyiş-i endâm ve nezâfet-i esvâba bile ol kadar i'tinâsı ve dünyâ-yı denînin hiçbir şey'ine i'tibârı yokmuş. Letâ'ifden olmak

üzere rivâyet ederler ki hükemâ-yı asrından bir kaç zât ve Behcet ve Abdü’l-hak Efendiler vâlîd-i mâcid cenâb-ı pâdişâh-ı cennet-mekân Sultân Mahmûd Hân-ı Sânî Hazretlerinin huzûr-ı hümâyûnlarında mebâhis-i tıbbiyye ve fünûn-ı hikemiyye sırasında bahsi fârenin tevellüdî veyâ ta’affünî olmasına intikâl etdirirler. Abdü’l-hak Efendi veyâhud Behcet Efendi “Fâre tevellüdîdir.” diye ısrâr eder. “Delîlin nedir?” diye su’âl eylediklerinde “Eğer fâre kokudan husûle gelse idi, Sâkıb Efendinin koynunda günde yirmi otuz fâre husûle gelirdi.” diye kahkaha-bahşâ-yı meclis olmuşdur.

Her ne ise mûmâ ileyh ömrünü mümkin mertebe üzüntüsüz ve ilişiksiz geçirmiş ya aşk olsun. Âsâr-ı şi’riyyesinden nazm-ı âtî yazıldı:

Nazm

Deşt-i istignâya darb eyle hıyâm-ı himmetin
Bûm-ı lâ-yenfa’ günahkârânı ebkem gösterir

Sâkıbâ nûr-ı İlâhî’ye yüzün tut her seher
Beste-i zencîr-i hûbân olma pür-gam gösterir
[Sahîfe 88]

SÂNÎ

İsmi İbrâhîm ve mevlidi Magnisa’dır. Evâ’il-i hâlinde İstanbul’a gelip tahsîl-i ma’rifet ü tarîk-ı tedrîse dahâletle kat’-ı merâtib-i mutâde ederek şeh-zâde müderrisi iken Magnisa kazâsı hükûmeti tefvîz-i uhde-i rü’yeti olup ba’de’l-azl 1062 târîhinde azm-i riyâz-ı cinân ve vâsıl-ı ravza-i rıdvân olmuşdur. Nazm-ı âtî âsâr-ı şi’riyyesinden olmağla tahrîr edildi:

Nazm

Âşık hemîşe şîven ile mâtem-âşinâ
Zahm-ı derûnı ola mı hîç merhem-âşinâ

Sânî ne mümkin eyleye bir âşinâ nigâh
Olsa şu’â’-ı mihr-sıfat âlem-âşinâ

SÜBÛTÎ

Karamanlıdır. "El-kâsibü habîbu'llâh"[61] hadîs-i şerîfiyle âmil olup bir dükkânçe güşâd ile envâ'-ı ma'âcîn ü üşrübe i'mâl ederek kifâf-ı nefs edermiş. Asrında dükkânı mecma'-ı ehl-i irfân ve mahfil-i hünerverân-ı zemân imiş. Nitekim o zemânda zurefâdan biri söylemişdir:

Beyt
Zurefâ mecma'ı gazel kânı
Karaman'da Sübûtî dükkânı

Tertîb-i dîvân eylemiş ise de meşhûr ve ebyâtı dahi ol kadar rengîn ü makbûl değildir. Lâkin ba'zı tezkirelerin yazışına bakılır ise Sübûtî zu'mınca kendiyi şâ'ir-i mâhir-i bî-mu'âdil tutarmış. Bu iki beyt âsâr-ı şi'riyyesindendir.

Beyt
Meclisde yegdür ölmek ben zâr [ü] nâ-murâda
Göz göre la'l-i yâri öpmekden ise bâde

***

Zulmet-i gamda gönül kasrın münevver kılmaga
Mâ-hasal besdür Sübûtî ârız-ı cânâna şem'

SENÂYÎ

Magnisalıdır. Asrında bir şâ'ir-i pür-iştihâr olduğunu ekser tezkireler yazıyorlar. Gençliğinde tarîk-ı ilme sâlik olup merhûm Şeh-zâd[e] Sultân Mustafâ Magnisa'da iken hıdmet-i âsitân-ı devlet-âşiyânına müdâvim olmağla mülâzım olup semt-i kazâya âzim oldukdan sonra yine hıdmet-i şeh-zâdeden dûr ü mehcûr olmayıp

---

[61] "Allah çalışıp kazananı sever." (hadis)

ma'iyyetde Amasiyye'ye gelmiş idi. *Maksûd*'a bir şerhi vardır. Eş'âr-ı âtî cümle-i âsârındandır:

Nazm
Görinmez nokta-i hâl-i lebün cânâ ne hâl oldı
Perîşân hâtırum zülfün gibi âşüfte-hâl oldı

***

Görüp târ-ı ruhın zünnâr-ı zülfin bir gün âh itdüm
Yirüm od oldı san küfre berâber bir günâh itdüm
[Sahîfe 89]

SÂNÎ

İstanbulludur. İsmi Hasan'dır. Devr-i Bâyezîd Hânî'de mahâbîb-i İstanbul içinde gâyet güzel ve Yûsuf-misâl bî-misl ü bî-bedel olup kendiye Yûsuf-ı Sânî dediklerinden Sânî tahallus etmişdir. Uşşâkından biri ol şûh-ı dil-firîbi mukârin-i rakîbi görmekle tâb-âver olamayıp cânına kasd eylemişdir. Târîh-i şehâdeti 995'dir. Edirnekapısı hâricinde medfûndur. Âsâr-ı şi'riyyesinden nazm-ı âtî tahrîr edildi:

Nazm
Dil-rübâlar dilâ benüm nemdür
Nûr-ı dîdem sürûr-ı sînemdür

Âlemün âhırı elemdür bil
Âdemün âhırı da bir demdür

Dâne dâne müjemde katre-i eşk
Sebzeler üzre sanki şeb-nemdür

SÂNÎ

İstanbullu ve kuloğullarından Cân Memi demekle asrında meşhûr

imiş. Evâ'il-i hâlinde ya'nî hadâset-i sinn ü sâlinde ıyş ü nûşa meşgûl ü meşgûf ve yârân ü akrânı miyânında rindî vü kallâşî ile ma'rûf olduğu hâlde sonraları tâ'ib ü râci' ve bir mikdâr akçe-i tekâ'üdîye kânî olmuşdur. Vâdî-i hicv ü hezlde sânî-i Ubeyd-i Zâkânî ve fenn-i şi'rde bî-misl ü sânî imiş. Eş'âr-ı Fârsiyye ve ale'l-husûs Alî Şîr Nevâyî eş'ârını tetebbu'la haylî iktidâr hâsıl eylemişdir. Âsârından bir kaç beyt yazıldı:

Beyt
Merhabâ itmez isen bir nice eyyâma degin
Çekeyüm rûze-i hicrânunı bayrama degin

***

Yokdur bahâne hüsnüne bir nâzenînsin
Aybun hemân budur ki erâzil-nişînsin

***

Gamunla aglamak ellerle handân olmadan yegdür
Gedâ-yı kûyun olmak bana sultân olmadan yegdür

Kilâb-ı kûyun ile her gice cânâ hırıldaşmak
Varup bezminde Tahmâs'un gazel-hân olmadan yegdür

SENÂYÎ

İsmi Mehmed'dir. Balıkesir'de tevellüd edip tarîk-ı tedrîse sülûk ile mülâzım ve ba'zı bilâda kâdî ve hâkim olmuşdur. Ahlâk-ı hasene ve kemâlen müstahsene ile mevsûf ve emsâl ü akrânı miyânında fezâ'il ü irfân ile ma'rûf imiş.

Mükemmel dîvânı ve *Ravzatü'l-ebrâr* isminde manzûm bir kitabı vardır. **[Sahîfe 90]** Âsâr-ı şi'riyyesinden âtîde muharrer nazmından başkasına dest-res olunamadı:

Nazm
Belâ-yı dehri Hudâ çekdürürse gam yimezüz
Visâl-i yâri nasîb eyleye bize Bârî

SİYÂBÎ

Merzîfonludur. San'atı terzî olmağla Siyâbî tahallus etmişdir. Eğerçi ehl-i hirefden ümmî ise de lâkin hıl'at-i kelâmı kâmet-i insicâma biçip sûzen-i belâgat-ı nezâketle diken bülegâdan ma'dûd olmuşdur. Matla'-ı âtî anındır:

Matla'
Elifler serv rengîn [gül] gibi sînemde dâgum var[62]
Mahabbet sebzezârında yine bir tâze bâgum var
[Sahîfe 91]

[62] "gül" kelimesi "Latîfî (2000). *Tezkiretü'ş-şu'arâ Tabsıratü'n-nuzamâ*. hzl. Rıdvan Canım. Ankara: AKM Yay. 205" künyeli eser esas alınarak tamamlanmıştır.

HARF-İ CÎM

CÂMÎ

İsmi Mehmed olup asrında Hâcî Hasan-zâde diye şöhret-gîr-i âfâk olmuş idi. Eğerçi *Şakâ'ik*'de mevlânâ-yı müşârün ileyh Vahîdî tahallus eder diye muharrer ise de ekser tezkirelerde Câmî olduğu müttefik olmağın terceme-i hâli harf-i cîmde tahrîr kılındı.

Karesi'de Balıkesir nâm mahalde tevellüd etmişdir. Gençliğinde asrı ulemâsından mebânî-i ulûmu ahz eyledikden sonra Mevlânâ Yegânî Hazretlerinin hıdmetlerine ittisâl ederek tekmîl-i melekât-ı âliyye ve tahsîl-i kemâlât-ı insâniyye eylemişdir. Şîve-i kadîm-i ulemâ üzere Dimetoka Medresesi'ne müderris oldukdan sonra *Adl sâ'aten hayr min ibâdeten sittîn seneten*[63] diyerek semt-i kazâyı ihtiyâr eylemiş ve evvelâ Gelibolu kazâsıyla kâmkâr olmuşdur. Fâtih Sultân Mehmed Hân-ı Gâzî Hazretleri huzûrunda Vezîr-i a'zam Mahmûd Paşa, fâzıl-ı merhûmun derece-i fazl ü ilminden bahs ile bir haylî medh ü senâlarında bulunup Burusa'da Murâdiyye Medresesi'ni almışdır.

Merhûm-ı müşârün ileyh medrese-i mezkûrda bir müddet ta'lîm ü tedrîsden sonra Burusa kâdîsi olup andan dahi ferâgatle tekrâr medâris-i semân-ı cinân-nişâna geldikden sonra yine tağyîr-i meslekle İstanbul kâdîsi olur. Fâtih Sultân Mehmed Hân Hazretleri henûz irtihâl buyur-mazdan mukadddem 886 senesi sâhib-i tercemeyi Anadolu kâdî-askeri eylemişdir. Sultân Mehmed Hân Hazretleri vefât ve Sultân Bâyezîd-i Velî cülûs etdikde müşârün ileyhi mesnedinde ibkâ eylemiş ve nice müddet mesned-i mezbûrda kaldıkdan sonra 893 senesi Rûmeli semtine kâdî-asker eylemişdir. Mevlânâ Hâcî Hasan-zâde merhûm işbu mansıba vusûlünden vefâtına değin yirmi sene müddet azl olunmamışdır. 911 senesi sinni doksandan mütecâviz olduğu hâlde vefât eylemişdir.

Ulûm-ı âliyye vü şer'iyyede bahr[i] zâhir ve evliyâ-yı kirâm ü meşâyih-i izâma mahabbeti vâfir bir zât-ı kesîrü'l-müzâhir imiş. Cümle-i âsârından allâme Beyzâvî'nin *Tefsîr*'inde sûre-i En'âm'a yazdığı hâşiyesidir. Biri dahi *Tavzîh* nâm kitâbın mukaddimât-ı erba'asına hâşiyesidir. Diğeri de *Mîzân-ı Tasrîf* nâm bir kitâb-ı

[63] **"**Bir saat adalet altmış sene ibadetten hayırlıdır." (hadis)

fevâ'id-nisâbıdır.

Şi'rde ise Tâcî-zâde Ca'fer Çelebi merhûmun *Heves-nâme*'sinde medh eylediği dört aded şâ'irin biridir ki her biri mahallerinde zikr olunur. Âsâr-ı şi'rinden iki matla' tahrîr kılındı: **[Sahîfe 92]**

Matla'
Bir seher şevk ile azm-i kûy-i yâr itsem gerek
Mihrüm ol nâ-mihribâna âşikâr itsem gerek

***

Râh-ı gamunda olalı gönlüm revân sana
Terk eyledi alâkasını getdi cân sana

CÂMÎ BEĞ

Asrında Câmî-i Mısrî demekle şöhret-şi'âr imiş. Âlî merhûm *Gül-i Sad-berg* nâm kitâbı dîbâcesinde ve Hasan Çelebi, tezkiresinde İstanbulludur derler. Lâkin meşâhîrden Riyâzî merhûm, tezkiresinde Câmî'nin vatan-ı aslîsi Gelibolu ve naklîsi Mısr olduğu içün Câmî-i Mısrî diye şöhret-gîr idi demişdir.

Hasan Çelebi gidişince Câmî İstanbul'da Dâvûd Paşa Mahallesi'nde tevellüd etmiştir. Kendisi kuloğullarından olmak cihetle cennet-mekân Sultân Selîm-i Sânî[64] Hazretleri şeh-zâde iken âsitâne-i devlet-âşiyânelerine intisâb edip nedîm-i hâsü'l-hâsları olmuş idi. Sonraları pâdişâh-ı adâlet-me'nûs serîr-i saltanata cülûs buyurduklarında ba'zı ağalığa mutasarrıf olup atmacacıbaşı iken sancağa çıkarılıp Mısr beğlerbeğliği verilmişdir.

Cümle-i âsârından Hüseyn Vâ'iz-i Kâşifî'nin *Ravzatü'ş-şühedâ*'sını tercemesidir. Hakkâ ki bir eser-i sûziş-fezâdır. Meşhûr olan *Şem'iyye*'sinden bir kaç beyt yazıldı:

[64] Sânî: Sâlis (metinde)

Nazm
Arz ider her şeb turup bin şevk ile envâr şem'
Gûyiyâ oldı menâr-ı Ahmed-i Muhtâr şem'

Sanuram zencîr-i dûd ile çekilür göklere
Her ne dem kim ola ejder gibi âteş-bâr şem'

Tegazzül
Bezm-i hüsnünde ko yaksun ol iki ruhsâr şem'
Meclis-ârâdur efendi olıcak tekrâr şem'

Diğer
Şîşe-i fânûs anun sırça serâyıdur meger
Taht-ı zer üzre olupdur şâh-ı Cem-mikdâr şem'

ÇÂKER

Sultân Bâyezîd asrı şu'arâsındandır. Kul cinsi olduğu[n]dan Çâkerî tahallus etmişdir. Bi'l-âhıre Sultân Bâyezîd ümerâsından olmuşdur.

Latîfe

Çâker Beğ'in cümle-i letâ'ifindendir ki beğin eyyâm-ı cevânîsinde sakalı ağarır. Bî-vakt sakalının beyâzlaşmasından Çâker Beğ dil-rîş olup sakalını boyar. Sultân Bâyezîd merhûm bir gün "Çâker Beğ niçün bu nûru zulmete tebdîl edersin ve ak sakalına kara urup kendini mücrimler **[Sahîfe 93]** gibi teşhîr eylersin?" dedikde Çâker Beğ "Pâdişâhım kulun sinnini bilirim. Sakalım yalan söyler. İşte yalancılığını meydâna koymak içün yüzünü karalayıp tahkîr ve ahz-ı intikâm ediyorum." diye cevâb vermiş ve bu nükte pâdişâhın kemâl derece zevkine gidip birçok ihsân ile taltîf buyurmuşlardır.

Ekser tezkirelerin beyânına göre sâhib-i terceme beyne'l-ümerâ ehl-i fazl ü nüktedân ve dâ'imâ *Şeh-nâme* ve *Hamse* tetebbu' eder sâhib-i kitâb ü dîvân imiş. Lâkin eş'ârı mutavassıtdır. Dest-res olunan bir matla'ı tahrîr kılındı:

Matla'
Sâkî piyâle sun ki felek bî-emân imiş
Ol dahi dilberüm gibi nâ-mihribân imiş

***

Derûn-ı dilden ider derd ile nây
Cihân bizden tehî kalsa gerek vây

CÂZİM

Şu'arâ-yı asrdan Câzim Efendi merhûmdur. İstanbulludur. Metrûk başmuhâsebe kaleminden 1251 senesi dîvân-ı hümâyûn kalemine çerâğ buyurulup oradan mühimme odasına ve mu'ahharen mektûbî-i mâliyyeye nakl etmişdir. 1261 senesi rütbe-i sâlise ile Ankara mâl müdîri ve 1268 senesi Erzurûm defterdârı ve sonra İzmir duhân gümrüğü nâzırı olup bir kaç mahalde dahi defterdârlık ederek beş altı sene mukaddem vefât etmişdir.

Merhûmun şi'r ile tevaggulu vardır. Kandîlli'de vâki' sâhilhânesinde ma'zûlen oturduğu hâlde ekser evkâtını âsâr-ı şi'riyye tetebbu'uyla imrâr eylediği görülürdü. Zât-ı hazret-i hilâfet-penâhînin akdemce vukû' bulan Mısr seyâhat-i hümâyûnlarına târîh-gûne pek güzel kasîdeleri vardır. Tertîb-i dîvân edip edemediği tahkîk kılınamadı. Fatîn Efendi merhûmun tezkiresinde terceme-i hâli bâlâsında:

Aceb kimlerle sâkî tarh-ı bezm-i ülfet etmişdir
Arak-rîz oldugundan belli zannım sür'at etmişdir
Olup yâkût-reng elde ayag ünsiyyet etmişdir
Leb-i mey-gûnu yârin nûş-ı câm-ı işret etmişdir
Soruldukça anınçün keşf-i râz-ı haclet etmişdir

matla'lı ve:

Neler zâhir olur günden güne bu rub'-ı meskûnda
Ne sırdır kimse bilmez Câzimâ âciz Felâtûn da
Ne sûretler nümâyândır bakılsa tâli'-i dûnda
Temâsîl-i havâdis safha-i mir'ât-i gerdûnda
Nice hikmet-şinâsı mübtelâ-yı hayret etmişdir

makta'lı bir tahmîsi ve ekser gazetelerde dahi yazılmış ve i'lân olunmuş kasîdeli güzel târîhleri ve rengîn kıt'a ve gazelleri vardır. **[Sahîfe 94]**

CÂVÎD

Meşâhîr-i şu'arâdan Câvîd Beğ'dir ki Mısr'da tab' olunmuş olan *Müntehabât-ı Mîr Nazîf*'de Fâzıl merhûmun şehîd-i sa'îd Sultân Selîm-i Sâlis merhûm hakkında söylediği kasîde-gûne mersiyesini etdiği tahmîsi muharrerdir.

İstanbul'da tevellüd edip gençliğinde tahsîl-i ma'rifetle mektûbî-i sadr-ı âlî odasına devâm ve hâcelik rütbesiyle şîrîn-kâm olmuş ve sonraları Kasâbbaşı Şâtır-zâde Şâkir Efendi dîvân kâtibi iken 1250 târîhinde vefât etmişdir.

Bî-misl ü akrân bir şâ'ir-i mu'ciz-beyândır. Fatîn merhûm tezkiresinde muharrer bir gazelinden alınmışdır:

Ebyât-ı müfreze
Şeb-i meh-tâb olur peydâ şerâr-ı dûd-ı âhımdan
Şihâb-ı lem'a-i hasret uçar burc-ı nigâhımdan

Fezâ-yı âteşîn-i aşka düşdüm germ-cevlânım
Şu'â'-ı şu'le-i cevvâle kalkar gerd-i râhımdan

CA'FER

Meşâhîr-i ulemâ vü üdebâ-yı Rûm'dan Tâcîbeğ-zâde Ca'fer Çelebidir. Harf-i tâda pederlerinin bir mikdâr terceme-i hâli yazılmış

idi. Pederi Tâcî Beğ Sultân Bâyezîd-i Velî Amasiyye sancağında iken defterdârı ve müdîr-i umûru idi.

Ca'fer Çelebi mebâdî-i şürû'unda makâtı'-ı fünûna vusûl içün meşâhîr-i ulemâdan Hâcî Hasan-zâde ve Mevlânâ Kesteli ve Hatîb-zâde ve Hâce-zâde'nin mecâlis-i ilmiyyelerine dahâlet eylemişdir. Celâ'il-i fezâ'ili âfâk-gîr-i iştihâr oldukda li-ecli't-taltîf taraf-ı Bâyezîd Hânî'den ibtidâ Mahmûd Paşa Medresesi ihsân olunmuşdur. Mahmûd Paşa Medresesi'nde ta'lîm-i ulûm etmekde iken Sultân Bâyezîd merhûm nişâncılık mansıbıyla kadrini terfî' eylemişlerdir. Mevlânâ-yı müşârün ileyh işbu eltâf-ı pâdişâhîden vâye-gîr-i kâm-rânî olduğu ve encümengâh-ı ıyş ü işretde şâhid-i dil-firîb-i metâlib ü me'ârib ile âsûde bulunduğu hâlde tasârîf-i muhtelife-i edvâr ile semt-i idbâra atılıp mâl ü menâli müsâdere edilmişdir. Sultân Bâyezîd-i Velî'nin evâhır-ı saltanatında yüz akçe yevmî ile tekâ'üd edilmiş iken azınsayıp kabûl eylemezler. Mu'ahharen Yavuz Sultân Selîm şeref-efrûz-ı serîr ü dîhîm oldukda vazîfe-i merkûmeye ba'zı bilâdın kâdîliğini zamm ile kabûl etdirirler. Aradan biraz müddet mürûrunda Yavuz Sultân Selîm sâniyyen Ca'fer Çelebiyi nişâncı etmişdir. İkinci def'a nişâncılıkdan Anadolu kâdî-askeri olmuş iken 920 senesi Amasiyye'de zuhûr eden Yeniçeri tâ'ifesi tuğyânının muharriki zannıyla Yavuz Sultân Selîm'in mazhar-ı tîg-i gazabı olmuşdur. Mezârı Balat'da binâ eylediği câmi'-i şerîf havlısındadır. **[Sahîfe 95]**

Lisân-ı Türkî'de bî-nihâye manzûmeleri olup tertîb-i dîvân eylemişdir. Nişâncılığında yazılan fermân-ı âlî-şânları tarz-ı cedîd ve usûl-i bedî'aya tebdîl eyleyen Ca'fer Çelebidir. Âsâr-ı şi'riyyesinden dest-res olunanları tahrîr kılındı:

Matla'
Sebz hat kim sâye salmış zülf-i müşk-efşân ana
Hızr'dur k'olmış müyesser ömr-i bî-pâyân ana

***

Lebüne öykünelden[65] gonçe-i ter
Sabâ hışm eyleyüp agzını yırtar

---

[65] "Öykünelden Türkçe olacak ammâ ne demekdir bilinemedi." (yazarın notu)

Tezyîl

Mervîdir ki merhûm Ca'fer Çelebiye gelinceye kadar nişâncılar defterdârların altında otururlarmış. Merhûmun celâlet-i ilm ü kadrine hürmeten huzûr-ı hümâyûnda vüzerânın sol tarafına oturdulmuş ve nişâncıbaşı unvânı verilmişdir.

Katlinden evvelce beyt-i âtîyi inşâd eylemişdir ki katlini sürûş-ı gayb, lisânına getirmişdir:

Beyt
Ben şehîd-i tîg-i ışk oldukda râh-ı yârde
Yumadan defn eyleyün tenden gubârı gitmesün

İstanbul'da bir mescid bir medrese ve Burusa'da bir mescid ve Simav nâm kasabada bir mescid binâ eylemişdir. Âsârından *Heves-nâme*'si meşhûr ü mu'teberdir.

CA'FERÎ

Ca'fer Çelebinin oğludur. İsmi Bâlî'dir. Şûh-tab' mâlik-i hüsn ü ân asrında müstesnâ bir cevân imiş. Hânesi melce'-i muhibbân-ı ekâbir ü a'yân bir mahbûbun meftûn-ı cemâli olmuşdur, fakat gâyet ayyâş olduğundan afyonla şarâbı birlikde isti'mâl edermiş. Hattâ günde afyonda gıdâsı yirmi yedi dirheme resîde olduğu mütevâtirdir. Âkıbet kendisini zehr-i afyon tesmîm eylemişdir.

Hikâyet ederler ki mollâ bir gün Kemâlpaşa-zâde'nin meclisinde meşâhîr-i şu'arâdan Zâtî'nin şu:

Meyhâne-i ışk içre ben bir tolu kaldurdum
Bir çengî güzel sevdüm sermâyeyi çaldurdum

beytini kendisinin olmak üzere okudukda Kemâlpaşa-zâde gülüp "Çelebi sermâyeyi çaldırmanız iyi değildir." diye latîfe etmişdir. "Sermâyeyi çaldım." deseydi daha münâsib olurdu. Bu matla' Ca'ferî'nindir: **[Sahîfe 96]**

Matla'
Dirligümden ölmek ey sîmîn-beden yegdür bana
Câme-i zer-beft ü dîbâdan kefen yegdür bana

CEZMÎ

Terceme-i hâli harf-i bâda müzeyyen-sâz-ı sutûr olan Şeyhü'l-islâm-ı meşhûr Bahâyî Efendinin birâderi Azîz Efendi-zâde Yahyâ Efendinin mahdûmu Mehmed Abdü'l-kerîm Efendidir.

1056 senesi Recebi'nde Bahâyî Efendi merhûmun def'a-i sâniyye olarak Rûmeli sadâretini teşrîflerinde mülâzım olup kırkdan munfasıl oldukdan sonra 1067 senesi Recebi'nde Bâlî-zâde Efendiden Anbargâzî müderrisi olmuş idi. Sonraları Bâlî-zâde merhûmun rü'ûsu ile müderris olanlara i'tibâr olunmadığından telhîde-kâm olmaları muktezâ-yı zemân mültezem olmağın sâhib-i terceme dahi medrese-i mezkûrda on iki sene mikdârı kalmışdır. 1079 senesi Rebî'ü'l-evveli'nde dimâğ-ı tâli'i bûy-âver-i[66] kâm ve Şeyhü'l-islâm Minkârî-zâde Yahyâ Efendiden Magnisa'da Halebî Medresesi'yle mukzi'l-merâm olarak tashîh-i tarîk eylemişlerdir. Andan sonra Minkârî-zâde'nin âhır müddetlerinde Kâsım Paşa Medresesi'yle dâhil-i dâ'ire-i merâm ve 1085 Ramazânı'nda Şeyhü'l-islâm Alî Efendiden Etmekçioğlu Medresesi'yle nâ'il-i ikrâm ve yine müşârün ileyhden 1087 senesi Ramazânı'nda Sinân Paşa Medresesi'yle şâd-kâm olmuşdur. Sene-i mezbûrede Bosna mevleviy-yetiyle dâhil-i zümre-i mevâlî-i kirâm olup andan 1093 senesi Belgrad kâdîsi ve 1098 Recebi'nde Diyârbekr pâyesiyle Kayseriyye ve 1104 senesi bi'l-fi'l Diyârbekr kâdîsi olarak Diyârbekr'de hükm-rân-ı kazâ iken nesr-i tâ'ir-i rûhu cevelân-sâz-ı fezâ-yı lâ-mekânî olmuşdur.

Ma'ârifden behredâr bir fâzıl-ı celîlü'l-i'tibâr imişler. Eş'ârından dest-res olunan nazm-ı âtî tahrîr kılındı:

Nazm
Bahâr irişdi yine bâga yâr gelmez mi
Murâdum üzre benüm bir bahâr gelmez mi

---

[66] âver-i: -âvâr-ı (metinde)

Hemîşe beste olup çîn-i zülf-i yâre gönül
Kalur gider o garîbü'd-diyâr gelmez mi

***

Ey bâd-ı sabâ gönline gir lutf ile yârün
Gel sonra dil-i Cezmî-i hayrâna haber vir
[Sahîfe 97]

CEFÂYÎ

Filibelidir. Asrında Bôstancıoğlu demekle meşhûr imiş. Tezkireler bunun da târîh-i tevellüd ve vefâtını yazmıyorlar. Şu kadar ki Hasan Çelebi vekâyi'-i ömrünü bir mikdâr beyân ediyor. Biz de oradan aldık. Ma'ârif-i cüz'iyye ve aksâm-ı hatda ve ilm-i inşâ vü hisâbda yed-i tûlâsı varmış. Sa'dî Çelebi İstanbul kâdîsi oldukda niyâbet ü kitâbeti hıdmetinde bulunmuş ve kâdî-asker merhûm Muhyi'd-dîn Çelebi dahi sâhib-i tercemeyi birçok zemânlar istihdâm eylemişdir. Edirne'de seray hâceliğinden mülâzım oldukdan sonra tarîk-ı kazâya âzim olup Rûmeli'nde birçok memâlike kâdî olmuşdur. Lâkin "Müdmin-i şarâbdır." diye azl-i mü'ebbed ile azl olunduğundan bu ye's ü melâmet ve kemâl-i zilletle azm-i âhıret eylemişdir. Eş'ârı güzeldir. Nazm-ı âtî sâhib-i tercemenindir:

Nazm
Âyîne ne yüzden ola cânâna berâber
Olur görelüm yüz yüze ol câna berâber

Gül-gûn-ı sirişküm hat-ı Şebdîz ile koşdum
Geldi tutışup ikisi meydâna berâber

CELÂLÎ

Manastırlı Celâl Çelebidir. İsmi Hüseyn olup evâ'il-i hâlinde erbâb-ı tîmârdan olduğu hâlde İstanbul'a gelmiş ve bir mikdâr

temekkün ü karârdan sonra terk-i mansıbla Şâm ve Haleb ve ekserî diyâr-ı Arab'ı kalenderâne seyr ü seyâhat eylemişdir. İşte bu yolda seyâhat etmekde iken Soma'ya vusûlünde Hama Beği Ca'fer Paşa ile musâhabet ederler. Ca'fer Paşa Celâl Çelebiden be-gâyet memnûn olarak dâ'imâ musâhabetde bulunmasını ârzû eder ve dâ'iresinde alıkor. Bi'l-âhıre kızını dahi verip dâmâd eder.

Ca'fer Paşa ol zemânlar Sultân Selîm Hân Hazretleri henûz şeh-zâde iken lâlâ oldukda dâmâdı Celâl Çelebi ile birlikde âsitâne-i hazret-i şeh-zâdeye gelirler. Celâl Çelebi dahi ashâb-ı ma'ârifden gâyet hoş-nüvîs olmağla şeh-zâdenin hıdmet-i kitâbetlerinde bulunur. Sonraları şeh-zâdenin musâhibi olur. Anadolu tîmâr defterdârlığı ile şeh-zâdenin musâhabetlerinde iken Şeh-zâde Sultân Selîm cülûs etdikde sancak beği olmuşdur. Lâkin vükelâ-yı devletden ba'zılarıyla hüsn-i âmîziş ü ülfet edemediğinden aleyhdârları pâdişâha celâlî'dir diye gamz ederler. Hıdmet-i şehriyârîden dûr ve tekâ'üd ile Manastır'da ikâmete mecbûr olur. **[Sahîfe 98]** Hâl-i hecrîde bu matla'ı âsitân-ı Cenâb-ı Selîm Hânî'ye takdîm eylemişdir:

Matla'
Bunca feryâdum işitdün dimedün dâd ideyüm
Sen ki dâd itmeyesin ben kime feryâd ideyüm

Evâhır-ı devr-i Selîm Hânî'de Manastır'da vefât eylemişdir. Eş'ârı makbûl ve dîvânı mürettebdir. Âsâr-ı şi'riyyesinden bir iki beyt yazıldı:

Nazm
Hallâk-ı cihân âleme kıldukda tecellî
Her şey'i birer hâl ile itmiş mütesellî

***

Virme gîsû-yı dil-âvîzine dil cânânun
Göz göre agzına atılma bir ejderhânun

CELÂL

İsimlerinin harf-i evveli râ ile başlayan şu'arâ sırasında nâm-ı nâmî ve terceme-i hâl-i kirâmîleri mezkûr ü mestûr olan kudemâ-yı ma'ârifmendân-ı asrdan Bosna kapı kethudâsı sa'âdetli Recâyî Efendi Hazretlerinin ferzend-i erşed ü ekberi ve elif harfinde bir nebze terceme-i hâli keşîde-i silk-i imlâ olan Ekrem Beğ'in büyük birâderi Mehmed Celâl Beğ'dir. 1254 senesi Recebi'nde tevellüd eylemişdir.

Gençliğinde mekâtib-i rüşdiyyeden birine devâm ve pederinden tahsîl-i dest-mâye-i hüner ü kemâle sa'y ü ikdâm ile 1269 senesi Bâb-ı Âlî terceme odasına ve üç sene sonra mektûbî-i hâriciyye kalemine me'mûr ve kalem-i mezkûrda bi't-temeyyüz sâlise ve sâniyye rütbelerine nâ'il olarak mesrûr olmuşdur. 1279 senesi Petersburg sefâret-i seniyyesi ser-kitâbetine ta'yîn buyurulduğu hâlde ma'ârif nâzırı devletli Cevdet Paşa Hazretlerinin Bosna ve Hersek cihetleri teftîşine me'mûriyyetleri vukû' bularak bu ise muvakkat bir şey olduğundan hitâm-ı umûr-ı teftîşiyyeden sonra yine Petersburg'a gitmek kaydıyla müşârün ileyh hazretlerinin hıdmet-i kitâbetlerine ta'yîn edilmiş ve hâlbuki oralarda geşt ü güzârı bir seneyi tecâvüz etdiği misilli cânib-i sefâret-i seniyyeden ser-kâtibinin a'zâmı isti'câl olunduğundan me'mûriyet-i mezkûre bi'z-zarûr[e] uhdesinden sarf kılınmışdır.

1283 senesi müşârün ileyh Cevdet Paşa Hazretlerinin Haleb vilâyeti vâlîlikleri esnâda Haleb vilâyeti mektûbî mu'âvinliğine bi't-ta'yîn altı sene kadar îfâ-yı me'mûriyyet ve 1288 târîhinde vilâyât mektûbî mu'âvinlerinin umûmen ilgâsı sırada sâhib-i terceme dahi me'mûriyyet-i mezkûreden infisâl etmişdir. Me'mûriyet-i mezkûrede iken sâniyyen mütemâyizî dahi olmuşdur. **[Sahîfe 99]** O zemândan beri Dersa'âdet'de mütâla'a-i kütüb ü âsâr ve inşâ vü eş'âr ile meşgûldür.

Âsâr-ı mevcûdesi: Şimdilik nazmından biri vâdî-i âdîde ve diğeri tarz-ı hevâyîde iki müretteb dîvânçe-i eş'ârıyla nesrden kaleme aldıkları ba'zı hikâye ve daha sâ'ir müteferrika-i âsârdan ibâret olup, fakat henûz tab' etdirmemişdir. Lisân-ı Fârsî'de olan mahâret-i mahsûsası münâsebetiyle mizâc-âmîz olan eş'ârından bir haylîsi bu lisândadır.

Mîr-i mûmâ ileyhin bu günlerde "gül mül" ve "sefer mefer" gibi lugât-ı müterâdife-i mühimme-i ma'nîdârı cem' etmekde oldukları sâmi'a-res-i memnûniyyetimiz olmuşdur.

Gazel-i âtî andelîb-i hoş-elhân-ı tab'ının bir nağme-i hazîn-i dil-efrûzudur:

Gazel

Susdu hezâr geçdi dem-i nev-bahâr hayf
Uşşâka kaldı hasret ile âh ü zâr hayf

Nakş-ı hayâli kaldı gönülde misâl-i dâg
Oldu harâbezârî-i gam lâlezâr hayf

Seyr et ne geldi başıma bu rûzgârda
Oldum hevâ-yı zülfün ile târumâr hayf

Âyîne-i dil oldu suver-bend-i gerd-i gam
Seng-i sitemle ârız olup inkisâr hayf

Geh neyl-i şevk-ı merg ü gehî vasl-i yâr ile
Olmaz emel-nişeste dil-i bî-karâr hayf

Binlerle derde uğrayup aşkınla âkıbet
Oldu Celâl-i zâra hezârân hezâr hayf

CELÎLÎ

Burusalı olup Sultân Murâd-ı Sâlis asrı şu'arâsındandır. Hâmidî-zâde Celîlî diye asrında meşâhîrden imiş. Evâ'il-i hâlinde tahsîl-i kemâle iştigâl edip dânişmend oldukdan sonra aklına ihtilâl geldiğinden terk-i câh ü celâl ederek Burusa'da sâkin olmuşdur. Halkdan tevaşşuh ü in'izâl edip hiçbir ferd ile kîl ü kâl etmezmiş ve "Niçün söylemezsin?" denirse "Yemînim vardır." dermiş.

Âsârından gazeliyyâtda *Gül-i Sad-berg*'i ve mesneviyyâtda *Husrev ü Şîrîn* ve *Leylî vü Mecnûn*'u vardır. "*Şeh-nâme*'yi terceme etmişdir." derler. Lâkin Hasan Çelebi, tezkiresinde "İşbu tercemeden bir beyt bile görülemedi." demişdir. Nazm-ı âtî eş'ârındandır:

Nazm
Çıksun ol göz ki şeb-i hecrde hûn-bâr degül
Meded ey hûn-ı ciger eşk bana yâr degül

***

Gör ne mihnet bezmini kurdı felek Mecnûn'a kim
Bâdesin gözyaşı sâzın savt-ı zencîr eyledi
[Sahîfe 100]

***

Hayme-i Leylî ki bir zer-şemsedür mehtâb ana
Rişte-i cân ü dil-i Mecnûn'dur ıtnâb ana

Işk câmın Husrev'e sun ey felek Ferhâd'ı koy
Kim yeter hûn-ı ciger gül-gûn şarâb-ı nâb ana

Bu birkaç beyt mesneviyyâtındandır:

Mesnevî
Bir gün ki harâret-i temûzî
Ya'nî ki nesîm-i nîm-rûzî

Kılmışdı kebâb murg-ı âbı
Koyup oda sîh-i âfitâbı

Her berg-i dıraht-ı sâye-perver
Olmış sanasın ki bir semender[67]

Derd ile mükedder ki seher subh[68]
Alup gam-ı mihrden eser subh

Kesb eylemege seher hevâsı[n]
Subh açdı kabâsınun yakası[n]

Birkaç beyt-i pür-füsûn dahi *Leylî vü Mecnûn*'undandır:

---

[67] bir: birer (metinde)
[68] Mısraın vezni bozuktur.

Ebyât
Sünbülleri sâyebânı lâle
Bir gonçesi perdedârı jâle

Zülfin zencîr idermiş ol mâh[69]
San sâye-i Yûsuf ü leb-i çâh

Yâ ârızıdur letâfet âbı
Gûyâ zekanı anun habâbı

CELÎLÎ

Edirnelidir. San'atı penbe-dûz ve kendisi erbâb-ı hirfetden ise de şi'ri âşıkâne ve pür-sûzdur[70]. Sultân Selîm Hân asrında vefât eylemişdir. Âtîde muharrer âsârından başkasına dest-res olunamadı:

Nazm
Âh kim gurbetde kaldum bir nigâr egler beni
Çokdan eylerdüm sefer ol şîvekâr egler beni

Düşeli dil zevrakı gird-âb-ı ışkun bahrine
Hâ bugün yarın diyü bu rûzgâr egler beni

CEMÂLÎ

Fâtih asrı şu'arâsından olup Sultân Bâyezîd-i Velî'nin evâhır-ı saltanatlarında vefât etmişdir. Sultân Bâyezîd-i Velî nâmına bir *Hümâyûn-nâme* nazm edip takdîm eylemişdir. Nazm-ı âtî eş'ârındandır:

---
[69] Zülfin: Zülfini (metinde)
[70] pür-sûzdur: pür-zûrdur (metinde)

Nazm
Lebün itmedi devâ itdi gözün haste beni
Bi'llah iy Îsî-nefes yâ seven ölsün mi seni

***

Mâ'il olsa gönlüne n'ola Cemâlî ışk-ı yâr
Meyl ider âdet budur ki su yirün alçagına
[Sahîfe 101]

CEMÂLÎ

Asrında Defterdâr-zâde demekle meşhûr ve ma'ârif-i garîbe vü letâ'if-i acîbesi nâ-mahsûr imiş. Vâdî-i hezl ü mutâyebede eş'ârı makbûl ve söylediği letâ'if ve emsâli mergûb-ı erbâb-ı kabûl olmuşdur. Hattâ vâdî-i nazmda dahi emsâl-gûne metâli'i kesîr ve gazeliyyâtı kalîldir. Âtîde muharrer matla'lar âsârındandır:

Matla'
Hâb-ı gafletde olan uzlet-i vasla iremez
Yaslanan yâr eşigine yaramaz düş göremez

Rûmeli'ye azîmet edip beş akçe ulûfesi kesildikde demişdir:

Beyt
Penc deh akçe ile Rûmili'ne reh düşdi
Beşini kesdi felek tâli'üme deh düşdi

Matla'
Bu yirden kopmadur derme degüldür
Dilâ ol gonçe devşürme degüldür

***

Şâhid-i pîr-i mugân gerçi hilâl-ebrûdur
Hak bu kim duhter-i rez dahi bir içim sudur

Şâ'ir-i mûmâ ileyh be-gâyet afyona mübtelâ imiş. Bir meclis-i

şi'rde asrı şu'arâsı letâ'ifle eğlenirler iken içlerinden biri[71] "Şimdi içimizden biri bir sâlih işde bulunsa da ind-i Bârî'de makbûl olsa ve hâtif-i gaybîden her ne isterseniz kabûle mevsûldür diye bir nidâ gelse dil-hâhınız nedir?" der. Ehl-i meclis her biri dil-hâhını söyler. Nevbet Cemâlî'ye gelince "Eğerçi ben bu makûle lutfa mazhar olsam ömrümün dâ'imâ afyonun ol neş'esiyle güzârını temennî ederim." demişdir.

Vefâtı 991 senesidir. Burusalı Hâşimî fevtine:

Nihân oldı Cemâlî yüz tutup sıdk ile Allâh'a

mısra'ını târîh bulmuşdur. Boğaziçi'nde İstinye'de medfûndur.

CEM'Î

İsmi Mehmed ve mevlidi İstanbul'dur. Evân-ı cevânîde tahsîl-i ilm ü ma'rifetle tarîk-ı tedrîse duhûl edip mülâzım ve andan tarîk-ı kazâya âzim olmağla birçok bilâd-ı celîleye hâkim olmuşdur.

Fazl [ü] kemâl ile meşhûr bir şâ'ir-i ma'ârif-mevfûr olup mükemmel ü müretteb dîvânı vardır.

1070 târîhinde vefât eylemişdir. Âsâr-ı şi'riyyesinden olmak üzere nazm eylediği na't-ı şerîf-i cenâb-ı seyyidü'l-enbiyâ aleyhi efdali't-tehâya efendimiz hazretlerinden bir kaç beyt-i latîf tahrîr kılındı: **[Sahîfe 102]**

Na't

Kalem kim tûtî-i mu'ciz-edâdur
Anun âyînesi levh-i kazâdur

Ne tûtî reng-rîz-i çeng-i zühre
Ne levha reşk-i mihr-i pür-ziyâdur

Bilür mâfi'z-zamîr-i levh-i çarhı
Yâhud bir gaybdân-ı nükte-zâdur

---

[71] biri: biri der ki (metinde)

Yâhud bir turfe-i Bagdâd'dur kim
Zebân-ı dil-keşi lüknet-nümâdur

Ser-âmed dilber-i garbî-şemâ'il
Sehî-kad âfet-i şarkî-edâdur

Gehî bir vâ'iz-i kürsî-nişîndür
Gehî bir şeyh-i Abbâsî-livâdur

Gehî miftâh-ı kufl-i genc-i ma'nâ
Gehî meddâh-ı memdûh-ı Hudâ'dur

O serv-i sâye-perver kim mekânı
Firâz-ı kulle-i kûh-ı Hirâ'dur

O mâh-ı burc-ı izzet kim vücûdı
Medâr-ı hestî-i arz ü semâdur

Burâk-engîz-i nüh-meydân-ı eflâk
Tezelzül-efgen-i tahte's-serâdur

O genc-i ser-be-mihr-i Beyt-i Ma'mûr
O dürr-i kurta-i Ümmü'l-kurâ'dur

Cihânı kapladı envâr-ı zâtı
Anunçün zıllı dâ'im ber-hevâdur

İşbu na't-ı şerîf elli beytden mütecâvizdir. Bu dahi şâ'ir-i mûmâ ileyhin bir gazelidir:

Gazel
Cisr-i seyl-âb-ı gamı câm-ı musaffâ ile geç
Öyle cây-ı hatarı esb-i sebük-pâ ile geç

Mevc-hîz olmadan ey dil dahi deryâ-yı melâl
Anı bir himmet idüp zevrak-ı sahbâ ile geç

Hâne-i cân-ı adû reşk ile sûzân olsun
Dergehinden o yalın yüzli dil-ârâ ile geç

Cem' idüp yanuna yârân-ı gam ü endûhı
Der-i cânâneden ey dil yüri âlâ ile geç

Cem'iyâ kûçe-i hammâra yolun ugrarsa
Pîş-i mestâneden âdâb ü müdârâ ile geç

Bu iki beyt dahi cümle-i eş'ârındandır:

Beyt
Cilveler eylerse zîr-i ebrû-yı pür-tâbda
Vechi var çeşm-i bütânun arkası mihrâbda

***

Açılsun şerha-i dil zahm-bend-i cânumuz geldi
Sürilsün merhem-i mey sâkiyâ cânânemüz geldi

CİNÂNÎ

Semendireli sipâhî-zâde zümresinden dervîş-sîret ve ehl-i hâl-i ma'rifet imiş. Eş'ârı letâfetden hâlî değildir. Beyt-i âtî âsâr-ı şi'riyyesindendir:

Beyt
Cân ü dil hancerüni her gice pehlûya çeker
Bir zemâ[n] oldı begüm her kişi kendüye çeker

***

Peyâm-ı hâl ü ruhundan belürmedi eserün
Yâ kanlu gömlegün ey lâle yâ kara haberün
[Sahîfe 103]

CİNÂNÎ

Burusa'dan zuhûr ve Cinânî mahlas-ı şi'r ile meşhûr olmuşdur. Evâ'il-i hâlinde tahsîl-i fazl ü kemâle sa'y ü verziş ve meşâhîr-i ulemâdan Mu'allim-zâde'nin dershâne-i terbiyetinde kûşiş ederek mülâzım olup kırk akçe medresesinden ma'zûl iken 1003 senesi Muharremi'nde Mevlânâ Muhyî yerine Burusa'da İvaz Paşa müderrisi olmuşdur. 1004 senesi Muharremi'nde Cinânî merhûm nâ-kâm ü nâ-ümmîd olduğu hâlde azm-i cinân-ı câvîd edip mahlûl olan medresesi İpekçi Acem'e verilmişdir.

Şâ'ir-i mezbûr fezâ'il-i kesîre ile meşhûr elsine-i selâsede nazm ü nesre kâdir gâyet güzel bir şâ'ir-i sâfî-fu'âd, dervîş-nihâd imiş.

Manzûm ve mensûr birkaç kitâbı vardır. Cümleden biri *Mahzen* bahrinde *Riyâzü'l-cinân* adlı kitâbıdır ki Âzerî merhûmun *Nakş-ı Hayâl*'i revişinde mesnevî-gûnedir.

Cinânî merhûm gâyet bezle-gû ve envâ'-ı bedâyi'-i hikâyât ü rivâyât îcâd ü ibdâ'ına kâdir bir zarîf-i hande-rû imiş. Hattâ cennet-mekân Sultân Murâd-ı Sâlis Hazretleri dergâhına birçok âsâr-ı bedî'a takdîmiyle gâhî hâne-i vîrânından şikâyâtını ihsâna bahâne ve gâhî fıkdân-ı zahîre hikâyâtını recâ-yı bahâ-yı tarhana ve gâhî uşağıyla olan muhâverâtını beyân yolunda tahrîk-i câme-i letâ'if-perdâz edermiş.

Cinânî za'f-ı basara mübtelâ imiş. Bir gün meşâhîr-i nüdemâdan Kefeli Hüseyn Çelebi ki meclis-i irfânın zeyni ve za'f-ı basarda Cinânî'nin aynı imiş. Cinânî ile bir meclisde sohbet ederler iken Hüseyn Çelebinin gözüne bir çöp kaçar. Cinânî'den bi't-tahassüs ihrâcını recâ etdikde Cinânî birçok zemânlar tefakkuddan sonra "Görüyorsunuz ya tefahhusda dakîka fevt etmedim. Lâkin ne yapayım ne çöp var ne göz." diye cevâb vermişdir. Bu makûle letâ'ifi çokdur. Nümûne-i eş'ârı olarak birkaç beyt yazıldı:

Beyt
Ni'met-i vaslına agyârı toyurmış dilber
Gönül ey haste-i hicrân nenün aşın ister

***

Var mı bir ruhsâre kim hatt-ı siyehfâm olmaya
Devr içinde kangı gün gördük ki akşâm olmaya

***

Ne azm-i terk-i diyâr itmege mecâlüm var
Ne kâdirem ki turam bir garîb hâlüm var

1004 senesi vefât edip Burusa'da Murâdiyye'de Hamza Beğ Mescidi hazîresinde medfûndur.

CİNÂNÎ

Sâdât-ı kirâmdan Edirne kâdîsi Emîr **[Sahîfe 104]** Hasan Kânî Efendinin mahdûmudur. İsmi dahi Mustafâ'dır. Tahsîl-i celâ'il-i fezâ'il ile sultân-ı bi'l-ulemâ ve burhânü'l-fuzelâ Mevlânâ Ebu's-su'ûd'dan mülâzım olmuşdur. Devr-i medâris-i âliyye ederek Sultân Süleymân-ı Kânûnî asrında pâdişâh-ı mağfûrun ihyâsına muvaffak olduğu medârisden birine müderris olup çok vaktler tedrîs-i ulûm-ı âliyye ve âliye etmişdir. Levme-i lâ'imden bî-pervâ olduğu hâlde bununla berâber yine ricâl-i asr ile ihtilât edermiş.

Tab'ı Arabî muhâzarât ve tevârîh tetebbu'una mâ'il olmağın ibtidâ-yı âferînişden asrına değin vekâyi'-i âlemi yazmışdır. El-hak bir güzel târîh bırakmışdır.

Arabî kasâ'id ve mu'ammeyâtı vardır. Nazm-ı âtî âsâr-ı şi'riyyesindendir:

Nazm
Şem'veş ışk eri şevkünle göyinsün yürüsün
Başına âteşîn efserler urınsun yürüsün

Bilmedi kadrini hayfâ o dür-i nâ-yâbun
Dest-i emvâc ile deryâ ko döginsün yürüsün

CENÂBÎ

Cenâbî Paşa diye tezkirelerde mezkûr ü meşhûrdur. Cennet-mekân Kânûn[î] Sultân Süleymân Hazretlerinin cûybâr-ı zülâl-i himmet ü inâyetleriyle neşv ü nemâ ve çemenistân-ı âmâlleri âbyârî-i iltifât-ı hâkânî ile tarâvet-yâb-ı behcet ü bahâ olan ümerâdandırlar.

İbtidâ harem-i hâs-ı Süleymâniyye'den çâşnî-gîrbaşılıkla çıkıp sonra emîr-i âhûr olmuşdur. Sonraları iltifât-ı şehriyârî hakkında izdiyâd ederek Anadolu vilâyetine emîrü'l-ümerâ olmuşdur. Bu mansıbda iken 969 senesi irtihâl etmişdir. Bu matla' eşher-i eş'ârındandır:

Matla'
Olsa peydâ dûd-ı âhum gözlerüm giryân olur
Ebr-i zulmet zâhir olsa lâ-cerem bârân olur

Tetebbu' olunan tezâkir-i şu'arâda şu'arâ-yı kadîmden zuhûr etmiş henûz böyle bir matla'-ı ma'nîdâr görülememişdir. Tezkire sahibi Hasan Çelebi işbu matla'ı bu yolda tanzîr etmişdir. Lâkin ma'nâ başkadır.

Nazîre
Eylesen azm-i sefer cânâ gözüm giryân olur
Pâdişehler bir yana azm eylese bârân olur

CENNET

İsmi Mahmûd'dur. Tophânelidir. Gençliğinde Üsküdarî Şeyh Mahmûd Hüdâyî **[Sahîfe 105]** Hazretlerinin âşiyân-ı feyz-nişân-ı muhteremlerine inâbet ü irâdetle on yedi sene kadar hüsn-i hıdmet ve tahsîl-i rızâ-yı şeyhe sa'y ü gayret edip asâdârlık rütbesini ihrâz etmişdir. Nazar-ı feyz-eser-i hazret-i pîr ile tahsîl-i ilm ü kemâl ve tekmîl-i ma'ârif ü merâtib-i ehl-i hâl ederek âsitâne-i mezkûrda seccâde-nişîn-i irşâd olmuşdur. Ömr-i azîzi yetmişe yetmiş olduğu hâlde bin yetmiş beş senesi cennât-ı ulyâya gitmişdir. Vefâtına şu'arâdan Üsküdarlı Nâlî Efendi bu mısra'ı târih bulmuşdur:

Târîh
Ehl-i cennet aldı bûyın cennetün

Azîz-i mûmâ ileyhin eş'ârından teberrüken bir beyt yazıldı:

Beyt
Işk atınun süvârı irişdi menziline
Lâgar har ile zâhid bekler kapuda nevbet

CEZMÎ

Sülâle-i âl-i Hasan-cân'dan Şeyhü'l-islâm Bahâyî Efendi merhûmun birâder-zâdesidir. Evâ'il-i hâlinde tarîk-ı kesb-i ulûma âzim ü mülâzım olup silsile-i erbâb-ı tedrîse dâhil olmuşdur. Gide gide tayy-ı medâris-i mu'tâde ile Diyârbekr mevleviyyeti verilip orada hâkimü'ş-şer' ile 1103 senesi vefât eylemişdir.

İlm ü fazl ile ma'mûr ve şi'r ü inşâda müsellem ü meşhûr olup müretteb dîvânı ve muhayyel eş'ârı vardır. Nazm-ı âtî zâde-i tab'ıdır:

Nazm
Bir nice demdür dilün zülf-i perîşândur yiri
Mihre hem-serdür gehî geh tarf-ı dâmândur yiri

Ârzûmend olma ey sayyâd düşmez dâmuna
Ol tezerv-i işvenün serv-i hırâmândur yiri

Gülşen-i kûyında yârün âşiyân-sâz oldı dil
Bülbül-i âşüftenün Cezmî gülistândur yiri

Bu beyti hasb-ı hâlini îhâm yolunda söylemişdir:

Beyt
Meyhâne bizüm hâne-i bî-minnetümüzdür
Ol pîr-i mugân ise velî-nîmetümüzdür

Velî nâmında bir mahbûbun âlüfte-i aşkı oldukda bu kıt'ayı nazm etmişdir:

Kıt'a
Feyz-hâhâna geşt idüp Cezmî
Taleb-i Hak ümîdi olmışdur

Soyınup tekyegâh-ı ışk içre
Bir velînün mürîdi olmışdur
[Sahîfe 106]

CEVDET

Vükelâ-yı saltanat-ı seniyyeden hâlâ şûrâ-yı devlet re'îsi mu'âvini devletli Cevdet Paşa Hazretleridir. Müşârün ileyh 1238 senesi Rûmeli'de vâki' Lofca nâm kasabada zînet-efzâ-yı bezm-i şühûd olup 1255 senesi Dersa'âdet'e bi'l-vâsıla tahsîl-i ulûm-ı âliyye ve tekmîl-i nesh-i ilmiyye ederek 1261 senesi tarîk-ı tedrîse dâhil olmuşdur. 1266 senesi ibtidâ meclis-i ma'ârif ve ba'dehu kat'-ı merâtible meclis-i vâlâ a'zâlıklarında bulunmuşlardır. 1279 senesi vilâyât-ı şâhâne teftîş-i ahvâli içün kıt'a-be-kıt'a ecille-i ricâl-i Devlet-i Aliyye'den bir kaç zevâtın me'mûr ü ta'yîn buyuruldukları sırada müşârün ileyh hazretleri dahi Bosna kıt'asının teftîş-i ahvâline me'mûr buyurulmuş ve az vakt içinde rızâ-yı âlî-cenâb-ı pâdişâhîye tatbîken tahkîk ü teftîş-i ahvâl-i bilâd ü ibâd ile isticlâl-i da'vât-ı hayriyye-i hazret-i mülkdârîye muvaffak olmuşdur. 1282 sene[si] ma'hûd vak'a üzerine Kozan Dağı'nın ıslâhına me'mûr ve oraca dahi tedâbir-i sâ'ibe ve re'y-i rezîn-i müstahseneleri meşhûd olmasıyla 1283 senesi bâ-rütbe-i vezâret ü müşîrî Haleb vilâyet-i celîlesi vâlîsi olup vilâyet-i mezkûrda dört beş seneye karîb vâlîliklerinden sonra İstanbul'a da'vet olunup ahkâm-ı adliyye nezâret-i celîlesi muhavvel-i uhde-i kifâyetleri buyurulmuşdur. Mu'ahharen evkât-ı hümâyûn nezâretine ve şûrâ-yı devlet a'zâlığı sınf-ı celîlesine me'mûr olmuş iken bir aralık ya'nî 1288 senesi Mar'aş eyâleti mutasarrıflığına ta'yîn olunup azîmet etmiş ise de az vakt içinde İstanbul'a avdet edip evkât-ı hümâyûn nezâret-i celîlesi ve andan ma'ârif nezâret-i celîlesi ve geçenlerde şûrâ-yı devlet mu'âvinliği uhde-i istîhâllerine tevcîh buyurulmuşdur.

Müşârün ileyh hazretleri âlim ü şâ'ir ü âkil bir vezîr-i

ma'ârif-semîr olup haylîce her bir âsâr-ı ilmiyye vü nâfi'ası misl-i sâ'ir gibi eyâdî-i erbâb-ı mütâla'ada dâ'ir birer kitâb-ı hikmet-nisâb-ı kitâbhâne-i mefâhirdir. Ez-cümle 1188 senesinden 1242 senesine kadar vukû'ât-ı Devlet-i Aliyye'nin tahrîrine me'mûr olup buna dâ'ir sekizinci cilde kadar yazmış oldukları târîh-i Devlet-i Aliyye'nin vukû'ât-ı dâhiliyye vü hâriciyyelerini şâmil kaleme alınan târîhlerin kâffesine bi-hakkın müreccah ü mükemmel bir mecelledir.

Mukaddime-i İbn-i Haldûn'un beşinci cildini terceme etmişdir ki mukaddimenin fünûn ciheti demek olduğundan en ziyâde san'atlı yeri ve terceme olunmağa değeri cild-i mezkûrdur. Sadr-ı esbak müteveffâ Fu'âd Paşa merhûmla müştereken *Kavâ'id-i Osmâniyye* nâmıyla lisân-ı Türkî'nin kavâ'idini ve imlânın sıhhat ü selâmetini **[Sahîfe 107]** mübeyyen bir risâle tanzîm etmişdir ki ehl-i kitâbete bir büyük yâdigâr-ı fevâ'id-nisâr ihdâ buyurmuşlardır.

Bunlardan başka bir haylî âsârı ve hele ahkâm-ı adliyye dâ'iresinde müteşekkil mecelle hey'etine riyâset ü nezâreti münâsebetle ilm-i fıkhın mu'âmelât kısmının Türkçeye bi't-terceme bâb bâb ve kitâb kitâb neşrine vukû'-ı himmetleri dîn ü devlete en büyük hıdmet demekdir. Âsâr-ı şi'riyyesinden bir gazel tahrîr kılındı:

Gazel

Safâ verir bize yâr etse pür-itâb hitâb
Ki telh olunca eder tab'ı neş'e-yâb şarâb

Hevâ-yı nefs ile magrûr olan tenük-magzın
Yakın vakitde olur hâli çün habâb harâb

Safâ-yı bâde-i gül-gûnu istemez zühhâd
Olur mu neş'e-ber-âverde-i gül-âb kilâb

Vatan cüdâsı[72] cefâsın sorar isen sâkî
Nevâ-yı nâle-i çînî verir cevâb çü âb

Leb-i nigârda ben niçe bin neşât verir
Ki nokt[a] nakş[ıla] Cevdet olur serâb şarâb

---

[72] cüdâsı: cilâsı (metinde)

CEVDET

İsmi Ahmed'dir. İstanbul'da tevellüd edip gençliğinde iktisâb-ı zevâhir-i ma'ârifle Bâb-ı Âlî'de dâhiliyye kalemi hulefâsı sınfına dâhil olmuş iken 1247 senesi vefât eylemişdir.

Nevâdirü'l-âsâr nâmında ve *Zînetü'l-mecâlis* adlı iki eser-i makbûlü ve müretteb dîvânçesi vardır. Merhûm şu'arâ-yı asrının ehl-i ilm ü kemâlinden imiş. Nazm-ı âtî âsâr-ı şi'riyyesindendir:

Nazm
Mâcerâ-yı eşkimi pek ter geçer mâdâm su
Edemez bahr-i muhîtin şerhini itmâm su

Çeşm-i giryânım gibi hor hor akar kim etmede
Akserâylı bir perînin vaslına ikdâm su

Her beg oglun eylemez sîr-âb taksîm-i ezel[73]
Nûş eder bu çeşmeden ölçüyle hâs ü âm su

Der-kenâr etmek içün evvel-bahâr-ı işveyi
Semt-i Sa'd-âbâd'a yaydı bir yeşil ihrâm su

Zabt edip tûfândan târîh-i devr-i âlemi
Mâverâü'n-nehr'e dek sorsan eder i'lâm su

Aşk ile Ferhâdveş daglar başın cây eyleyip
Dögünür taşlarla Cevdet şimdi subh ü şâm su

CEVDET

Burusalı Cevdet Efendidir. Mısr'a azîmetle Mısr vâlîsi esbak Abbâs Paşa **[Sahîfe 108]** merhûmun zemânında Mısr tab'hânesi müdîri olmuşdur.

Mûmâ ileyhin eş'ârı ol kadar şerî'a (?) değildir. Bir mecmû'ada

---

[73] beg oglun: beg oglını (metinde)

Cevdet nâmına görülen müstezâddan birkaç beyt yazıldı:

Müstezâd
Aldı dil-i nâlânımı bir mug-beçe dülger
Cüz'îce hat-âve[r]
İşler keser uşşâk-ı dil-efgârına ekser
Pek kâfire benzer

Cân burgusunu sîne-i mecrûhuma dikdi
Pek tahta mı s.kdi
Bârân-ı gamı sakf-ı tene çok güzer eyler
Almaz kiremidler

CÛDÎ

Rûmelilidir. Asrında Müzellef Ahmed Efendi diye şöhret-şi'âr imiş. Evâ'il-i hâlinde tarîk-ı ilme sülûk edip tahsîl-i kemâl etdikden sonra Burusa'da müderris olmuşdur.

1189 senesi İznik'de Şa'bân-zâde Medresesi müderrisi iken hidâyet-i Samedânî karîn-i hâli olup Medîne-i Münevvere'de mücâveret ârzûsuyla âzim-i râh-ı Hicâz iken Kâhire'ye vusûlünde Hazret-i Ebû Bekr-i Sıddîk radiya'llâhu te'âlâ anh Efendimizin hânedân-ı celîlü'l-unvânına intisâb ile şeref-yâb olmuş ve oradan savb-ı maksûda şitâb edip birçok müddet Medîne-i Münevvere'de mücâveretle 1112 târîhinde âzim-i dâr-ı na'îm olmuşdur. Âsâr-ı şi'riyyesinden bir kaç beyt yazıldı:

Beyt
Matlabumdur bûse-i şîrîn-dehân
Tıfl-ı dil yok bilmez ey rûh-ı revân

***

Ol şem'-i şebistâna ko pervâne dokunsun
Pervâne dokunmasın ana yâ ne dokunsun

Arz eyleyemez Cûdî-i hüşyâr merâmın
Aklı var ise bir dahi mestâne dokunsun

CEVRÎ

İsmi İbrâhîm kendisi şehrîdir. Ashâb-ı kemâlden ve meşâhîr-i şu'arâdandır. Hoş-nüvîs olmak münâsebetle kitâb yazmakla geçinirmiş. Hattâ Cevrî hattıyla *Mesnevî-i Şerîf*-i meşhûr ü makbûl kitâbhâne-i kadrdânân-ı üdebâda cevher-i cân gibi kıymetdâr ü mahfûzdur. Bir günde bin beyt yazıp bin akçeye füruht etdiği mervîdir. Pek çok kitâb yazmışdır. 1065 senesi vefât eylemişdir.

Cümle-i âsârından birincisi *Mesnevî-i Şerîf*'in altmış bin beytinin her bir beytini *Cezîre-i Mesnevî* nâmıyla şerh etmişdir. İkincisi manzûm *Melhame*'sidir ki pek makbûldür. **[Sahîfe 109]**

Hâtıra

Geçen 1286 senesi Fransa ve Prusya muhârebesi başlamazdan bir kaç ay mukaddem bir husûf olmuş idi. Ehibbâdan bir zâtın konağında bulundum. İstihrâc-ı ahkâm içün *Melhame-i Cevrî* getirilip usûl ü kâ'idesi vechile husûfun vukû'u gecesini bulup ahkâmını okurlarken şu beyt hâtırımda kaldı:

Beyt
Pâris'in pâdişeh-i Cem-câhı
Ola a'dâsı elinde güm-râh

İki üç ay sonra muhârebe zuhûra gelip Prusya'nın galebesi ve Napolyon'un esâreti hakîk[at]en fikrime hayret verdi. Çünki efkâr ü fünûn-ı cedîde karşısında mültefit olmadığından bu makûle tefe'ül ü istihrâcâta i'tikâd gün-be-gün azalmakda ve eğerçi ekser istihrâcât zuhûr etmiş ise de bu makûle garîbeler dahi zuhûr etmekde olduğundan muhâkemesinden kat' yalnız meşhûdum olan ber-minvâl-i bâlâ vak'anın tahrîriyle iktifâ kılındı. (Tevfîk)

Üçüncü *Hilye-i Hâkânî*'ye nazîre olmak üzere resûl-i ekrem nebî-i muhterem salla'llâhu te'âlâ aleyhi ve sellem efendimiz hazretlerinin medâ'ih-i seniyyelerini câmi' bir kasîde nazm etmişdir. Hele

terkîb-bendi bî-nazîrdir. Eş'ârından bir kaç beyt yazıldı:

Beyt
Bir sînede mestûr olamaz râz-ı mahabbet
Her perdede bin nagme ider sâz-ı mahabbet

Dil cânı degül dilberi de ışka degişdi
Cevrî gibi olsa n'ola mümtâz-ı mahabbet

***

Hat-ı şi'rüm bahâr-ı ma'nîdür
Sühanum cûybâr-ı ma'nîdür

Hüsn-i ta'bîr ü lafz-ı rengî[n]üm
Yûsuf-ı gül-izâr-ı ma'nîdür

Cennet-mekân Sultân Murâd-ı Râbi' merhûmun nüdemâsından Mûsâ Çelebinin vefâtına bu târîhi söylemişdir:

Târîh
Mûsâ'ya cemâl ile tecellî kıla Bârî 1041

Sultân Mehmed Hân-ı Râbi' merhûmun vilâdetine söylediği târîhdir:

Ola Sultân Mehemmed âfitâb-ı matla'-ı ikbâl

Zeyl

Na'îmâ merhûm târîhinde Cevrî merhûmun terceme-i hâlini yazarken ba'zı ef'âl ü harekât-ı mahsûsasını beyân etdiği sırada "Cevrî merhûm gâyet merâkî-meşreb olmak münâsebetle denizden korkar ve kayığa binemez imiş. Kâsımpaşa ve Beşiktaş Mevlevîhânelerine dahi bi-hasbi'l-mahabbe devâma mecbûr olduğundan her hafta İstanbul'dan kalkar Kâğıdhâne'den dolaşarak Kâsımpaşa **[Sahîfe 110]** ve Beşiktaş Mevlevîhânelerine karadan gidermiş." diye yazmışdır.

CEVRÎ

Edirnelidir. Asrında Harrât-zâde demekle şehîr imiş. Babası zurefâ-yı A'câmdan olup Yavuz Sultân Selîm Hân ile Rûm'a gelerek Edirne'de ikâmet etmişdir. İsmi dahi İbrâhîm'dir.

Tarîk-ı tahsîle sülûk edip birçok vaktler Bostân Efendi merhûmun gülistân-ı ders ü kemâlinden hûşe-çîn-i semâr-ı irfân olmuş ise de ebvâb-ı recâ vü âmâli o yolda müsned olmağla mahzûn ü nâ-şâd Abdü'l-kerîm-zâde merhûmun südde-i felek-nihâdına isnâd edip tarîk-ı kazâya âzim olmuşdur. Andan mülâzım oldukdan sonra Rûmeli'de ba'zı bilâda kâdî olmuşdur. Kâdîliğinde bile mübâhase vü mütâla'asına fütûr getirmeyip ömrünü tahsîlde geçirmişdir.

Şi'rde murabba'-gûyluk tarafını tercîh eylediğinden o yolda olan âsârından tahrîr kılındı:

Murabba'
Gelmekse müyesser degül ol serv kinâra
Sendeyse tahammül göremem sabr ü karâra
Kâdir de degülem bilürem terk-i diyâra
Âvâre gönül n'eyleyeyüm sana ne çâre

CEVHERÎ

Karaferye nâm mahalde tevellüd etmişdir. Evâ'il-i hâlinde tahsîl-i celâ'il-i fazl ü kemâl ve tarîk-ı ilme sülûk edip meşâhîrden Pervîz Efendiden mülâzım olmuşdur. Elli akçe ile müdârese-i ulûma müdâvim iken semt-i kazâya âzim Dimetoka'da hâkim olup 999 senesi cevher-i gîrân-mâye-i vücûdu mütevârî-i mahfaza-i zemîn olmuşdur.

Mahsûl-i kân-ı tab'ı misâl-i yâkût-ı seyyâl zînet-fürûz-ı iklîl-i ashâb-ı ma'ârif[74] ü kemâldir. Bir gazel âsâr-ı şi'riyyesinden olarak tahrîr kılındı:

---

[74] ma'ârif: masârif (metinde)

Gazel
Çü diş dökildi saç agardı göz yaşa düşdi
Sefer tedârükin[i] gör ki iş başa düşdi[75]

Bu bir su'âl-i mukadder dur[ur] cevâbında[76]
Te'emmül olsa ne allâmeler şaşadüşdi

Ecel ukâbı gelüp nahl-i ömrüne kondı
Miyân-ı murg-ı dil ü câna kargaşa düşdi

Dem-â-dem akdugı bu yaşum ey büt-i sengîn
Tolu bu şîşe-i dil nâ-gehân taşa düşdi

Ecelden ön o mehe virdi Cevherî varın
Gedâ-yı hâk-i deri oldı pâdişâ düşdi

Mecdî ismine bu mu'ammâ anındır: **[Sahîfe 111]**

Nazm
İderken ârızun devrini seyrân
Pey-â-pey zülfi gör[ür]düm perîşân

CEVHERÎ

Gevher-i kân-ı şeref dürr-i deryâ-yı *men aref*[77] kutb-ı felek-i kerâmet merkez-i dâ'ire-i vilâyet kân-ı ma'ârif sarrâf-ı bâzâr-ı şerâ'if ü letâ'if Bâlî Çelebidir. Rahîk-i cezebât[78]-ı Sübhânî ile serhoş ve bâde-i aşk-ı İlâhî'den mest ü medhûş olmağla asrında Serhoş Bâlî diye müştehir imiş. Tahsîl-i ma'ârif ü ulûm ile tarîk-ı ilme sâlik olarak tayy-ı merâhil ü mesâlik-i ilmiyyeden sonra cennet-mekân Sultân Süleymân Hân-ı Kânûnî Hazretlerinin hâcelerinden mülâzım olup otuz akçe ile Kepenkçi Medresesi'nde meşgûl-i tedrîs iken aşk-ı İlâhî ve cezebât-ı nâ-mütenâhî galebesiyle terk-i dağdağa-i fenâ etmiş ve

---

[75] ki: kişi (metinde)
[76] Bu: Bir (metinde)
[77] "Nefsini bilen Rabb'ini bilir." (hadis)
[78] cezebât: cezebân (metinde)

Şeyh Ramazân Efen-di merhûmun âsitânını cây-ı sa'âdet bilip âkıbet şeyh-i mûmâ ileyhin nazar-ı feyz-eserlerinden müstefîd olmuşdur. Bir pîr-i kâmil ve aksâ-yı makâmât-ı erbâb-ı riyâzâta vâsıl oldukdan sonra zâviye-nişîn ve pîr-i tarîk-ı selef-i sâlihîn olmuşdur. 980 senesi târik-i diyâr-ı fenâ ve âzim-i âlem-i bekâ olup câm-ı visâl-i melik-i müte'âl ile mest-i mütemâ'il ve ârzû-yı bâli olan humhâne-i vahdete vâsıl ü nâ'il olur.

Merhûmun cümle-i kerâmâtından olmak üzere telkîn etdiği meyyitin sadâsı işidildiğini mevcûd cenâze halkı şâyi' eylemiş diye mütevâtirdir.

Pîrûze Alî Bâlî demekle asrında meşhûr olan bir cevânın şîfte-i hüsnü olmağla Cevherî tahallus[79] etmişdir. Şeyh-i merhûmun enîsi Mevlânâ Selîkî rivâyet etmişdir ki şeyh-i mezkûrun[80] giriftâr-ı aşkı içün mahbûbu vefât eder. Aradan bir eyyâm mürûrunda şeyh mahbûbunu ru'yâda görür ve Zelîhâ-misâl dâmen-i visâle el urup "Bunca zemândır çeşm-i giryân ile tâlib-i iksîr-i ekber ve râgıb-ı kibrît-i ahmerim. Hâk-i pâyından ve gerd-i kabr[81]-sâyından bir avuç toprak ihsân eyle ki çeşm-i cânıma tûtiyâ ve dîde-i gam-dîdeye kuhl-i rûşenâ edeyim." diye niyâzmend olması üzerine mahbûbu bir kâğıd içine azıcık toprak koyup şeyhe verir şeyh uyanır. İhvânıyla musâhabet ve hâlet-i menâmı hikâyet ederken ahvâl-i hünerverân gibi perîşân olan sarığını sarmak üzere açdıklarında içinde bir parça dürülmüş kâğıd görülür. Kâğıd açılıp bi-aynihi ru'yâda verilen toprak müşâhede kılınır.

Merhûm-ı müşârün ileyh karâ'ih-i müstakîme ve azimme-i **[Sahîfe 112]** tabâyi'-i selîmesini hazret-i melik-i kadîrin sun'-ı sanî'in ve hâni'-i habîrin emr-i bedî'in bilmek semtine ma'tûf eden tâ'ife-i şerîfe-i meşâyihden bir zât-ı âlî-kadr imiş. Nazm-ı âtî ol müşerref-i envâr-ı İlâhî mahzen-i esrâr-ı nâ-mütenâhî kurre-i[82] ayn-ı evliyâ gurre-i rûy-ı asfiyâ sûhte-i sübhân-ı celâl âmuhte-i tecelliyât-ı cemâl server-i ehl-i vilâyet sultân-ı serîr-i hidâyet hazretlerinindir:

Nazm
İlm-i ahfâ ögredür âşıklarına ol dehân
Anuniçündür seni seven olur gözden nihân

---

[79] tahallus: tahallusdur (metinde)
[80] mezkûrun: mahbûb-ı mezkûrun (metinde)
[81] kabr: gabr (metinde)
[82] kurre-i: gurre-i (metinde)

***

Âfet-i devrân ruhundur ârız-ı dil-cûyun âb
Sen bu yüzden mâh-rûlar içre oldun âfitâb

Hattun ol âfet durur kim âfitâb üstindedür
Zülfün altında izârundur sehâb altında âb
[Sahîfe 113]

HARF-İ HÂ

HÂZIK

Mevlidi Erzurûm ve ismi Mehmed'dir. Evâ'il-i hâlinde tahsîl-i kemâl edip biraz müddet Dersa'âdet'de ârâmdan sonra sevdâ-yı vatan müstevlî-i hâtır-ı pür-miheni olmağla Erzurûm müftîliğini bi'l-istihsâl şedd-i ricâl ile şâhid-i dil-ârâ-yı merâmı der-âgûş-ı merâm etmişdir. Asrının müftî-i müşkil-güşâsı imişler. Vatanlarında müddet-i medîde umûr-ı fetvâ ile meşgûl oldukları gibi tedrîs ü tahkîk ile edâ-yı resm-i fuhûl ederlermiş. Vefâtları 1181 senesinde vukû' bulmuşdur.

Müretteb dîvânları olup kendileri dahi Hâzık mahlasıyla elsine-ârâ-yı iştihârdırlar. Cümle-i âsârından bir gazel ve bir matla' tahrîr kılındı:

Gazel
Yetmez mi çîn-i kâkülü nâfe-şiken bana
Fikr-i hatâ degil mi hevâ-yı Hoten bana

Bir kec-külâh ocaklıya oldu esîr kim
Etmez ihâta kıstına mâl-i reşen bana

Verdim gönül o gül-ruhun âline aldanıp
Etmedi kimse eyledigim rengi ben bana

Bilmem ne oldu söz mi işitdin rakîbden
Evvel bu denli etmez idin cevri sen bana

Tasdîk olunsa kavli isâbet degil midir
Hâzık sühanda Nâbî-i sânî de sen bana

Matla'
Reg-i fass-ı nigîn bir nâm içün bin zahm-ı nîşter yer
Düşenler kayd-ı nâma çarh elinden haylî hancer yer

HÂSİM

İsmi İbrâhîm maskat-ı re'si Diyârbekr'dir. Gençliğinde tahsîl-i ma'ârif-i mevfûre ile şehr-i bî-misâl İstanbul'a gelip Şeyhü'l-islâm Abdu'llâh Efendi âsitâne-i feyz-âşiyânesine intisâb etmiş ve şeref-i mülâzemetle kırk akçe medreseden ma'zûl iken 1135 senesi Rüşdî Mustafâ Efendi yerine İzmir fetvâsıyla mesrûr olmuşlardır. İki sene İzmir'de seccâde-pîrâ-yı fetvâ oldukdan sonra İstanbul'a avdet etmiş ve bi'l-imtihân dâhil-i sınf-ı müderrisîn-i kirâm olup devr-i medâris-i mu'tâde etmekde iken âzim-i medrese-i âhıret olmuşdur.

Ulûm-ı Arabiyye'de fâ'ikü'l-akrân ve fünûn-ı sâ'irede müşârün bi'l-benân ve şi'r ü inşâda nâdire-i asrı oldukları ba'zı tabakâtda görülmüşdür. Gazel-i âtî âsâr-ı şi'riyyesindendir:

Gazel
Şeb-zindedâr iden beni ol mâh-rû mıdur
Yoksa o hâl gâliye-i fitne-cû mıdur
[Sahîfe 114]

Ahvâlümüzi itmededür cüst ü cû yine
Kasdı rakîb-i rû-siyehün güft ü gû mıdur

Vardur miyân-ı ceyş ü rahtda müşâvere
Şâh-ı gama netîcesi bilmem gulû mıdur

Te'sîr-i gamzesine birin itmege hedef
Dilber o denlü âşık-ı zâra adû mıdur

Hâsim o denlü mest-i mey oldum ki bilmezem
Der-kef olan piyâle mi yoksa sebû mıdur

Nâ-temâm
Mir'ât-i hâtırında görinmem adem miyüm
Ey mâh-pâre yoksa gubâr-ı elem miyüm

Geh çeşm ü gâh pâya düşürdi beni nesîm
Bilmem gubâr-ı sürme-i hâk-i kadem miyim

Eş'âruma perestiş ider Hâsimâ bütân
Rengîn nukûş-ı ma'nîye beytü's-sanem miyüm

HÂSİB

Meşâhîr-i vüzerâdan Köprülü-zâde Fâzıl Paşa merhûmun mahdûmu Es'ad Beğ'dir. Evân-ı şebâbında tahsîl-i ma'ârif-i bî-hisâb ile şi'r ü inşâya heves ve gül-bün-i hoş-bûy-ı eş'âra dest-resden sonra fenn-i silahşorîde dahi kesb-i meleke etmişdir.

Bir zât-ı güzîde-hısâl ve şâyeste-i izz ü ikbâl olmağın 1130 târîhinde menşûr-ı sa'âdetleri tuğrâ-yı garrâ-yı vezâretle memnûn kılınmışdır. Evâ'il-i hâlinde Vezîr-i a'zam Alî Paşaya takdîm etdiği bir kasîdesine dest-res olunmağla iki beyti bi'l-ifrâz tahrîr kılındı:

Ebyât-ı müfreze
Bestedür zencîr-i adle dest-i cevr-i zâlimân
Oldun adl itmekde sen Nûşîrevân'a câ-nişîn

Safha-i âlem mutarrâ oldı çirk-i fitneden
Sadme-i kahrunla hasf olup yire a'dâ-yı dîn

HÂSİB

İsmi Mehmed mevlidi Kastamonu'dur. Gençliğinde meşâhîr-i şu'arâdan Hüseyn Ferdî Efendi terbiyesiyle iktisâb-ı ma'ârif edip dîvân-ı sultânî kâtibleri silkine dâhil ve sonraları Mısr mukâbeleciliği mansıbıyla Mısr'a âzim olmuşdur.

Mervîdir ki Vezîr-i a'zam Alî Paşa 1120 târîhinde Avusturya üzerine müteheyyî-i hareket ü azîmet iken sâhib-i terceme Mısr'dan henûz gelmiş imiş. Bir zâyiçe takdîmiyle bu seferde Alî Paşanın şehâdetini ve asâkir-i İslâm'ın hezîmetini beyân eylediğinden umûr-ı âtiyyeden haber vermek töhmetiyle magzûb-ı âsafî olarak Bozcaada'ya nefy ve kal'a-bend edilir. Arası çok geçmez Alî Paşa esnâ-yı muhârebede şehîd ve asker-i İslâm münhezim olur. Müte'âkıben sâhib-i terceme ıtlâk edilmekle İstanbul'a gelip ba'zı menâsıba ba'de't-tasarruf Mora defterdârı iken orada 1130 senesi tayy-ı tûmâr-ı hayât eder.

Nazm-ı âtî kal'a-bend iken hasb-ı hâl-gûne **[Sahîfe 115]** söylediği âsârından müfrezdir:

Nazm
Münşî-i takdîrin idrâk olsa ger inşâları
Lafz-ı tedbîre muzâf eyler idüm ma'nâları

Şârih-i dîbâce-i takdîr olan âriflerün
Harf-i teslîm ü rızâ terkîbdür imlâları

HÂFIZ

Nâmı Mehmed aslı Acem'dir. Karındaşı Kukla Acem'le İstanbul'a gelmişdir. Ekser ulûm ü fünûnu câmi' ve mahzûzât ü ma'lûmâtı kesîr bir zât-ı irfân-semîr imişler. Zâde-i tab'ı lugât-i garîbe ve mezâmîn-i acîbe ile memlû olduğundan pek çoğunun ma'nâsı anlaşılmaz. Eş'ârı içinde ma'nîdâr ve rasâneti âşikâr birçok ebyâtı dahi bulunmağın birkaç beyt yazıldı:

Ebyât
Bâde hallinde acâ'ib hîle buldum gûş idün
Mest olan teklîf-i sâkıt olsun ol dem nûş idün

***

Hoşâ ki meykede küncinde bir yatagum ola
Elüm ayagum ola kâseden ferâgum ola

***

Felek altun benekdür kim zemîni âsumânîdür
Şeh-i mi'râca lâyıkdur o hıl'at husrevânîdür

Hâfız'ın garâbet-i elfâz ü mezâmîn-âgîn olan ebyâtındandır ki birâderi Kukla Acem hakkında mersiye-gûne demişdir:

Beyt
Cenâyizler cenâzâtı katârın gör[dü]nüz [mi vâh]
Cenâyizler cemâd ayakları âdem ma'âza'llâh[83]

El-ma'nâ fî-batni'ş-ş[â]'ir.

Hâfız Merzifon'da müderris iken Sultân Selîm Hân o sene Amasiyye'de kışlayıp li-ecli's-sayd Merzifon'a gelirler. Sâhib-i terceme dahi istikbâle gidip edâ-yı Türkî-i kadîmde bir gazel takdîm eylemişdir ki matla'ı budur:

Matla'
Dilâ tâ irmesün kimse mühîmga nâleler yanglıg
Hisâr it âteşîn [âhı] sin ana hâleler yanglıg[84]

Sultân Selîm Hân dahi câ'ize vü ihsân olmak üzere İstanbul'da Alî Paşa Medresesi'ni vermişlerdir. Te'lif etdiği kitâbların isimleri bunlardır ki mahdûmu Ebu'l-me'ânî'ye bırakmışlardır, fakat hangi fendendir bilinemedi.

Birinci, *Ma'ârikü'l-ketâ'ib*

İkinci, *Fihristü'l-ulûm*

Üçüncü, *İrcâ'ü'l-ulûmi Fî-noktatin Vâhidetin*

Dördüncü, *Nefsetü'l-masdûr* bu kitâbda bir mahbûba alâkası zemânında ahvâl-i aşk ü mahabbetden bahs etmişdir. Artık bu makûle esmâ-yı garîbe ile müsemmâ kitâbların münderecâtı nasıl olmak lâzım gelir kıyâs olunmalıdır. **[Sahîfe 116]**

HÂFIZ

Sirozlu olmağla asrında Hâfız-ı Sirozî diye kesb-i iştihâr eylemişdir. Sultân Süleymân-ı Kânûnî asrı şu'arâsından olduğu ancak

---

[83] Mısra "Âşık Çelebi (2010). *Meşâ'irü'ş-Şu'arâ (İnceleme-Metin)*. C. 2. hzl. Filiz Kılıç. İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü. 606" künyeli eser esas alınarak düzeltilmiştir.
[84] Mısra "Âşık Çelebi (2010). *Meşâ'irü'ş-Şu'arâ (İnceleme-Metin)*. 604" künyeli eser esas alınarak düzeltilmiştir.

tahkîk edilebilip tafsîl-i ahvâline dest-res olunamadı. Şu kadar ki evâ'il-i hâlinde talebe-i ulûmdan iken terk-i tahsîl ve tekyeden tekyeye devr ederek enfâs-ı ma'dûdesini tekmîl eylemişdir.

Eş'ârı güzeldir. Bu iki matla' âsâr-ı şi'riyyesindendir:

Matla'
Âşıklaruz belâ-zedeler mübtelâlaruz
Âlemde bir mahabbete kâni' gedâlaruz

***

Dilde safâ-yı ışkun dîde gamunla pür-nem
Bir evde ıyş ü şâdî bir evde ye's ü mâtem

HÂFIZ

Maskat-ı re'si Konya olduğundan bu dahi asrında Hâfız-ı Konevî diye şöhret-şi'âr olmuşdur. Sultân Selîm asrı şu'arâsından ise de tafsîl-i terceme-i hâline imkân müsâ'id olamadı. Hattâ sâhib-i tercemeyi Hasan Çelebi ve Latîfî merhûmlar tezkirelerinde yalnız Fârsîdân ve mesnevî-hân bir zât-ı sâhib-i irfân deyip geçiverdiklerinden şârih-i dîvân-ı Hâfız olmak hâtırasıyla pek çok terâcim-i ahvâl mecmû'alarına mürâca'at olunduysa da bundan ziyâde tafsîl-i hâline muvaffak olunamadı. Her ne ise eş'ârından bir beyt tahrîr kılındı:

Beyt
Zülf-i müşkîn kim sabâdan çin seher kalkar kopar
Her taraf cân illerinde fitneler kalkar kopar

HÂFIZ

Meşâhîr-i vüzerâdan Kapudan-ı deryâ Hâfız Ahmed Paşadır. Sultân Ahmed Hân-ı Sâlis asrı şu'arâsından olup dâhil-i serây-ı

sa'âdet-pîrâ-yı cihânbânî ağayân-ı âlî-şânından iken 1143 târîhinde kapudan-ı deryâ Abdî Paşaya halef olmuş ve az müddet içinde azl edilip Şâm beğlerbeğliği ile mahall-i mezkûra gönderilmişdir.

Müşârün ileyhin terceme-i hâline tezkirelerle *Sefîne-i Kapudan-ı Deryâ* nâm terâcim-i ahvâl mecmû'asından bu kadarcık dest-res olunabildi. Beyt-i âtî âsârındandır:

Beyt
Füsûnger[85] hokka-bâz olmuş durur bu çarh-ı lu'bet-bâz
Nücûmu erzenâsâ geh ıyân ü geh nihân eyler

HÂFIZ

İsmi Mustafâ'dır. Burusalı Haylî nâm şâ'irin terbiyet-kerdesi olmağla asrında Haylî Hâfız demekle şöhret olmuşdur. **[Sahîfe 117]** 1165 senesi vefât etmiş ve tertîb-i dîvân eylemişdir. Nazm-ı âtî eş'ârından nümûnedir:

Nazm
Ol serv-i sehî nâz ile geşt-i çemen eyler
Ferşini sabâ berg-i gül ü yâsemen eyler

Hâfız ser-i zülf[ey]ni düşüpdür zekan üzre
Diller ki çeh-i gamdadır ana resen eyler

***

Şarâb-ı neşve-i la'liyle bâde nûş olalım
Dilâ bilip hat-ı esrârını hamûş olalım

[85] Füsûnger: Füsûnlar (metinde)

HÂFIZ

İstanbulludur. Asrında Südci-zâde Alî Çelebi demekle meşhûr imiş. Evâ'il-i hâlinde kibâr-ı meşâyih-i Halvetiyye'den Ümmî Sinân-zâde Şeyh Hasan Efendinin hıdmet-i bâ'isü'l-bereketlerinde bulunmağla kendilerine mu'âsırları Ümmî Sinân Hâfızı derlermiş. Tahsîl-i kemâl-i ma'rifet ve tekmîl-i âdâb tarîkıyla tenvîr-i zât etmişdir. Ale'l-husûs ilm-i edvârda akrânı nâdir ve fünûn-ı kesîrede yed-i tûlâsı zâhir bir şâ'ir-i mâhir olup 1099 senesi ziyâret-i Beytü'l-harâm ve mücâveret-i Ravza-i Mutahhara-i hazret-i seyyidü'l-enâm maksadıyla âzim-i Hicâz iken Mısr'da müteveccih-i bâdiye-i bekâ olmuşlardır. İnşâd eylediği "na't-ı nebevî"sinden bir beyt tahrîr kılındı:

Na't-ı Şerîf
Karîn-i bezm-i erbâb-ı hevâyam yâ Resûla'llâh
Harîm-i kûy-ı kurbundan cüdâyam yâ Resûla'llâh

Bu na'tı kendileri ilâhî-gûne bestelemişlerdir. Beyt-i âtî dahi âsârındandır:

Beyt
Hasret-i ebrû ile ham-der-ham oldı kâmetüm
İnhinâ-yı mâh-ı nev şekl-i hilâl olmaz bana

HÂFIZ POST

İsmi Mehmed mevlidi İstanbul'dur. E'immeden bir zâtın oğlu olduğu içün Hâfız Post diye şöhret-gîr-i âfâk olmuşdur. Nâm-ı sâmîsi mesbût-ı cerîde-i irfân meşâhîr-i şu'arâ-yı Rûm'dan Nâ'ilî-i mu'ciz-beyânın terbiyet-kerdesi ve hoş-gû ve sâhib-i tab'-ı dil-cû olmak münâsebetiyle mu'âsırı ekâbirinin nedîm-i hâsı imiş. Hem âlim hem şâ'ir hem hoş-nevâ ve Fârâbî-edâ bir zât-ı bî-hem-tâ elbet nezd-i kadrdânânda makbûl ü mümtâz olur.

Evâhır-ı hâlinde dîvân-ı hümâyûn hâceliği sınf-ı celîline ilhâk edip kâğıd-bîrûn emâneti mansıbıyla şîrîn-mezâk iken 1105 senesi murg-ı

rûhu nağme-tırâz-ı tâk-ı kudsî-nitâk-ı heşt-berîn olmuşdur. Beyt-i âtîden mâ'adâ âsârına her ne rütbe sa'y edildiyse de dest-res olunamadı:

Beyt
Firâkunla günüm şeb gice kârum cümle âh oldı
Yetiş gel ey tabîb-i cân ü dil hâlüm tebâh oldı
[Sahîfe 118]

[HÂFIZ]

İstanbulludur. Gümrükde meyve-i huşk kitâbetinde müstahdem olmağla asrında Gümrük Hâfızı diye şöhret bulmuşdur. Sultân Ahmed-i Sâlis asrı şu'arâsından olduğu tahkîk kılınmış ise de târîh-i tevellüd [ü] vefâtı ve tafsîl-i ahvâli bulunamadı.

Şu kadar ki sunûf-ı ma'ârif ü ulûm ile şöhret-gîr olan üdebâdan olup hoş-sohbet, şûh-tabî'at bir şâ'ir-i pür-ma'rifet olduğunu ba'zı tezkireler işâret eylemişlerdir. Âsârından bir gazel tahrîr kılındı:

Gazel
Dem-i hatt-ı visâl-i yâr ile dil oldı şenlikde
Bahâr oldukda hoşdur yâr ile işret çemenlikde

Sürüp hatt-ı sepîdüm sîne-i sîmîn-i dildâra
Görüşdüm ol semen-sîmâ güzelle yâsemenlikde

Hat-ı cânâneden ruhsâr-ı ala bir keder gelmez
Olur üşküfte vü handân gül-i ra'nâ dikenlikde

Virürmiş duhter-i rez eskidükçe neşve-i tâze
Arûs olur görince şevheri zen pîrezenlikde

Dem-i fürkat esenleşdükde sıhhatle dimiş Hâfız
Hemîşe lutfı var olsun ola yârüm esenlikde[86]

---

[86] lutfı: lafzı (metinde)

HÂFIZ

Ayntâblıdır. Şu'arâ-yı asrdan hâlâ Ayntâbî Hasırcı-zâde Mehmed Ağa diye meşhûrdur. Ayntâb hânedân-zâdelerinden bir zâtdır. Gâyet edîb ü latîf olduğundan bundan yedi sekiz sene mukaddem İstanbul'a gelmiş ve zînetü'l-mecâlis-i ekâbir olmuş idi.

Mûmâ ileyhin letâ'ifindendir ki Kiçeci-zâde sadr-ı esbak merhûm Fu'âd Paşa esnâ-yı musâhabetde Hasırcı-zâde'ye "Bizim seninle cümleden ziyâde münâsebetimiz der-kârdır. Zîrâ sen Hasırcı-zâde ben Kiçeci-zâde." demesiyle mûmâ ileyh dahi "Evet şu kadar var ki efendimiz kiçeyi sudan çıkardınız." demişdir.

Mûmâ ileyh İstanbul'da epey müddet kalmış idi. İstanbul'da tûl-i müddet ikâmeti latîfe-gûne kendisine ismâ' içün şu'arâ-yı asrdan biri bu beyti söylemişdir:

Beyt
Girdigi hânelere kim serilip yatmakda
Hasr olup kaldı Sıtanbul'da Hasırcı-zâde[87]

Kendisiyle ittifâkî olarak Göksu nâm mesîrede görüşüldü. Hakîkaten meclisine doyulmaz zurefâdan idi. Edebiyyât-ı Arab ü Fürs ü Türk'ün Hâfız'ı idi. Hâk-i pây-ı şâhâneye takdîm olunmuş birçok kasâ'id ü târîhleri vardır. Gazel-i âtî âsârındandır:

Gazel
Hayret-efzâ-yı ukûl olsa da mînâ-yı vatan
Pek de mest eyleyemez âkili sahbâ-yı vatan

Bir hevâ ile atar sâhil-i gurbetkedeye
Keştî-i cismimizi cûşiş-i deryâ-yı vatan

Kays-ı dil silsile-i gurbete pâ-bend olmaz
Eline girse eger dâmen-i sahrâ-yı vatan

Dehr-i süflîde garîb olduguma çok acırım
Hâtıra geldigi dem âlem-i bâlâ-yı vatan

[87] Sıtanbul'da: İstanbul'da (metinde)

Hasan ü Râşid ü Fâzıl ile Hâfız şimdi
Ayn-ı ibret görünür dîdeme me'vâ-yı vatan
[Sahîfe 119]

Mûmâ ileyhin işbu gazelinden bâlâter birçok gazeliyyât ü kasâ'idi varsa da ne çâre ki dest-res olunup da derc edilemedi.

HÂKİM

İsimleri Seyyid Mehmed kendileri şehriyyü'l-asldır. Az zemânda tahsîl-i ulûm ü fünûn ve ikmâl-i kavâ'id-i hüsn-i hatt ile beyne'l-emsâl meşhûr olup tarîk-ı kitâbete sülûk etmiş ve rütbe-i hâcegânîyi bi'l-ihrâz birçok menâsıba nâ'iliyyetle reşk-i emsâl ü akrân olmuşdur.

1165 senesi vak'a-nüvîslik hıdmeti tevcîh olunmağla sene-i mezbûreden 1177 senesine değin vekâyi'-i Devlet-i Aliyye'yi edâ-yı dil-pezîr ile tahrîr edip sene-i mezbûrede vukû'-ı isti'fâları üzerine ma'zûl ve silâhdâr kitâbeti ve ona mümâsil ba'zı menâsıb ile nâ'il-i me'mûl olmuş-lardır. Vefâtı 1194 senesidir. Âsârından bir gazel tahrîr kılındı:

Gazel
Kalem tasvîr-i aşkı şu'le-i bî-reng yazmışdır
Velî ol şu'leden âyîneyi pür-jeng yazmışdır

Nigâh et safha-i ruhsârım üzre kilk-i müjgânım
Hurûf-ı mâcerâ-yı aşkı reng-â-reng yazmışdır

Teh-i gevherde âham hem reg-i âteşde yâkûtam
Benim ressâm-ı kudret gevherim yek-reng yazmışdır

Şeh-i mülk-i cünûn kim sikkeyi mermerde kazmışdır
Ser-i jûlîde-mûy-ı Kays'a Leylî seng yazmışdır

Dü-tâ-kâmet görünsem çok mu Hâkim istikâmetden
Ki nahl-i kaddimi nevk-i tahammül çeng yazmışdır

Cennet-mekân Sultân Osmân-ı Sâlis Hazretlerinin imâret ü sebîl ve

câmi'-i şerîfine güzel târîhleri vardır.

HÂLET

Sultân Mahmûd Hân-ı Sânî ricâlinden olup asr-ı hâkân-ı sa'îdde menfiyyen Konya'ya i'zâmını müte'âkıb gerden-dâde-i tîg-i kazâ olan meşhûr Hâlet Efendidir.

Kuzâtdan Kırımî Hüseyn Efendinin mahdûmu olup 1192 senesi evvelen ve 1203[88] senesi sâniyyen mesned-ârâ-yı fetvâ olan Es'ad-zâde Mehmed Şerîf Efendi (İşbu Şerîf Efendi sâhib-i dîvân âtîde tercemesi muharrer Fıtnat Hânım'ın birâderidir.) merhûmun dâ'iresine intisâb ve dâ'ire-i müşârün ileyhde hem hıdmet hem de tahsîl-i ma'ârif-i bî-hisâb edip müşârün ileyhin vefâtından sonra oğlu Atâu'llâh Efendi dâ'iresinde dahi bir müddet bulunmuş ise de ulemâ dâ'iresi feyzinin gâyeti bir sene mansıba mütehassır olduğundan ve sâhib-i tercemenin himmet-i âliyyesi ise buna kanâ'at etmediğinden az vaktde Atâu'llâh Efendi dâ'iresinden müfârekatla Mehmed Râşid Efendinin rikâb-ı hümâyûn-ı riyâsetinde mühürdâr yamaklığı hıdmetini tahsîl edebilmiş ve hıdmet-i mezkûrede meşhûd olan kâbiliyyeti ve geceleri mu'akkadü'l-ibâre kırâ'at ve efendinin zâde-i tab'ı olan gazellerini tanzîr ve tahmîs etmekde gösterdiği mahâret-i tabî'iyyesi **[Sahîfe 120]** münâsebetle müşârün ileyhin meclûbu olmuş iken ba'zı esbâba mebnî dâ'ire-i müşârün ileyhden cüdâ ve ol asrda Rûmeli vâlîsi olan Ebûbekir Sâmî Paşa dâ'iresine intisâb içün Manastır'a şitâb eylemiş ise de me'mûlü derece mültefit olamadığından sarf-ı nazarla mîr-i mîrândan Ohrili Ahmed Paşa dâ'iresinde bir müddet hıdmetle İstanbul'a avdet eder etmez Yenişehr-i Fenar nâ'ibine kethudâ olup mahall-i mezkûra azîmet etmişdir.

İşte o zemânlar mansıbının takarrübü münâsebetle lihye irsâl ve İstanbul'a şedd-i rihâl edip Galata Mevlevîhânesi şeyhi şâ'ir ü ârif-i meşhûr Gâlib Dede Efendi hâk-i pâyına rû-mâl ve zâde-i tab'ı olan eş'ârından ba'zısıyla asrı şu'arâsına tefevvuk-nümâ-yı kemâl olmuş ve o aralık zahîre nâzırı olan Râsih Mustafâ Efendinin hıdmet-i kitâbetini istihsâl eylemişdir.

---

[88] 1203 tarihi metinde yanlışlıkla 1103 yazılmıştır.

Bir müddet sonra terk-i hıdmetle Kasâbbaşı Hâcî Mehmed Ağanın ve ağa-yı mûmâ ileyhin vefâtında deryâ tercemânî kalemliği oğlunun kitâbet-i hıdmetini ihtiyâr eylemiş idi. O esnâda rikâb-ı hümâyûn re'îsi bulunan Çelebi Mustafâ Reşîd Efendi sâhib-i tercemenin hattıyla tercemânın takrîrleri Bâb-ı Âlî'ye geldikçe sebk-i ibâre ve hüsn-i hattını ba'zı zevâtın ihtârlarıyla istihsân ederek beğlikçi kîsedârı ma'iyyetinde istihdâm olunmak üzere def'aten silk-i hâcegânîye idhâl edilmiş ve çok geçmeden baş muhâsebe pâyesiyle Fransa ikâmet elçiliğine ta'yîn olunup kadem-nih-i evvelîn-pâye-i süllem-i ikbâl olmuşdur.

Paris'de itmâm-ı müddet-i ikâmetle Dersa'âdet'e avdetinde 1222 senesi beğlikçi ve iki ay sonra Hakkî Efendi yerine rikâb-ı hümâyûn re'îsi olduğu hâlde vak'a-i ma'lûmenin zuhûrunda ya'nî 1223 senesi evâ'ilinde Tayyâr Paşa si'âyeti ve Fransa'ya ba'zı mevâd ve entrikalar üzerine Sebastiyan'ın ibrâmıyla Kütahiyye'ye nefy edilmiş ve bir sene mürûrunda mazhar-ı afv olup İstanbul'a gelmişdir.

Cezâ-yı nefyden afvının üçüncü ayında bedel-i muhlifât tahsîli ve mümkin olur ise sûret-i isyânda görünen Vâlî Süleymân Paşanın i'dâmı ve rütbe-i vezâretle Sa'îd Beğ'in vâlî nasb olunması me'mûriyyetiyle Bağdâd'a azîmet eylemiş ve evvel-i emrde îfâ-yı me'mûriyyete adem-i muvaffakiyyetle tehî-dest avdet üzere iken Mûsul'da Abdü'l-celîl-zâde ile Bâbân hâkimi Abdu'r-rahmân Paşayı ittifâk etdirerek müşârün ileyhimâ askeriyle Bağdâd üzerine yürümüş ve esnâ-yı muhârebede Vâlî Süleymân Paşayı i'dâm edip muktezâ-yı hâl Sa'îd Beğ'in vâlîliği uyamayacağından pederinin kethudâsı Abdu'llâh Ağayı vezâretle vâlî-i Bağdâd etmiş ve me'mûr olduğu bedel-i muhlifâtı tahsîl ve nâmûs-ı Devlet-i Aliyye'yi tekmîl ederek meşkûrü'l-mesâ'î İstanbul'a avdet ve 1226 senesi evâhırında hıdmetine mukâbeleten münhall olan rikâb-ı hümâyûn kethudâlığıyla tahsîl-i feyz ü mefharet eylemişdir. **[Sahîfe 121]** Bu hıdmetle üç seneye karîb dâ'ire-i mahremiyyete takrîb edilip 1230 senesi Şevvâli'nde tevkî'î-i dîvân-ı hümâyûn ve ba'de'l-azl otuz yedi evâsıtında tekrâr nişâncılık ile memnûn olmağla 1229 senesinden ...[89] senesine kadar efendilik unvânıyla ma'nevî vezîr ve hall ü akd-ı umûr-ı devlet ve redd ü kabûl-i mehâmm-ı saltanat yed-i iktidârında olmak üzere şöhret ü i'tibârı ma'lûm-ı sagîr ü kebîr olmış idi.

Hudûs-ı envâ'-ı ilel ü esbâb ile esâ'it-i ef'âl ü ahvâli şöhret-yâb

---

[89] Metinde, üç nokta koyduğumuz yerde yazılı olması gereken tarih unutulmuştur.

olmağın 1238 senesi Saferi evâhırında ve Kapudan-ı deryâ Abdu'llâh Paşanın sadârete ku'ûdu gününde evvelâ İzmid'e ve sonra Konya'ya nefy ü iclâ ve orada iken hakkında gazab-ı Mahmûd Hânî tezâyüd ederek tîg-i âteş-bâr-ı kahr-ı cihândâriyle hayl-i metîn-i vücûdu güsiste-i târ-ı fenâ olmuşdur. Cesedi civâr-ı Mevlânâ'da ve ser-i maktû'u İstanbul'da Galata Mevlevîhânesi'nde inşâsına muvaffak olduğu sebîl ve kütübhânesi civârında i'dâd eylediği medfende ihticâb-ı türâb olmuş iken tahaddüs eden uzun bir hikâye üzerine ser-i maktû'u oradan ihrâc ve Yahyâ Efendi Türbesi hâricine idrâc edilmişdir. Fakat mezkûr Mevlevîhânesi kapısı yanındaki türbede merkûz seng-i mezârı hâlâ mevcûd ve üzerinde Kiçeci-zâde İzzet Mollâ'nın:

Hâlet Sa'îd Efendi pîrâna hem-dem olsun

târîhi menkûşdur. Elli yaşından mütecâviz olduğu beşeresinden zâhir darb-ı nutka[90] kâdir bir zât imiş.

İstitrâd

Sâhib-i tercemenin hâlâ ma'lûm olduğu üzere asrının sâhib-i nüfûzu olduğundan memleketin voyvodalıkları ve dîvân-ı hümâyûn tercemânlığı azl ü nasbında münâsebetsiz müdâhalâtı ve Tepedelenli Alî Paşanın i'dâm ü ifnâsındaki isti'câli târîhçe ma'reke-ârâ bir bahs olabilir. Hattâ 1236 senesi ser-nümâ-yı zuhûr olan memleketin ihtilâlinde ve Rûm vak'a-i ma'lûmesinde Şeyhü'l-islâm Halîl Efendi ile müşâcereleri ma'lûmdur. Memleketin voyvodalıklarının erkân-ı ma'lûmeye tahsîsi ve Tepedelenli Alî Paşanın ta'cîl-i fenâsına dâ'iresi a'vânından Dede Mustafâ Ağanın me'mûriyyeti ve ağanın mâl-i Kârûn'la avdeti epeyce muhâkeme götürür. Lâkin bu dürlü vukû'ât-ı siyâsiyyenin tafsîl ü tahrîriyle muhâkemesine girişmek sadedin hârici olduğundan sâhib-i tercemeye güzel bir şâ'irdir demekden başka hasbe'l-meslek bize bir söz yokdur.

Latîfe

Hâlet Efendi mu'âsırı ricâl-i Devlet-i Aliyye'den meşhûr Cânib Efendi ile bir mahalle giderlerken yolda dilencinin biri Hâlet Efendiye

[90] darb-ı nutka: darb-ı nukata (metinde)

“Allâh seni pâdişâha şîrîn göstersin.” du’âsıyla tese’ül etdikde Hâlet Efendi “Al şu parayı da o du’âyı Cânib Efendiye eyle.” demiş. Meğer Cânib Efendi aşırı **[Sahîfe 122]** çirkinmiş.

Sâhib-i tercemenin matbû’ dîvânçesi ve dîvânçede bir mikdâr müntehabâtı meşhûrdur. Âsârında hem Hâlet hem de Sa’îd tahallus etdiği içün iki gazel tahrîr kılındı:

Gazel

Bulunmaz bir gühersin hîç bahâ vü kıymetin yokdur
Velîkin teşne-dillerde şarâb-ı vuslatın yokdur

Perîsin bî-bedelsin tarz ü tavrın hep müsellemdir
Ne çâre bî-vefâsın âh insâniyyetin yokdur

Sen ey tîg-i tegâfül gamzeden gaddâr kâfirsin
Niçün pek zulm ü bî-dâd ile bilmem şöhretin yokdur

Tabîb-i cân ü dilsin mihribânsın n’eyleyim ammâ
Mürüvvetsiz dil-i bî-çâre aslâ şefkatin yokdur

Niçün terk eyleyip zâr ü perîşân eyledin böyle
Senin Hâlet’le ey bîgâne-hû az ülfetin yokdur

Gazel

Dagıdıp zülfün gehî arz-ı cemâl eylerdi yâr
Âşık-ı hayret-keşi âşüfte-hâl eylerdi yâr

Gâh nâz ü geh niyâz [ü] gâh va’d-i bûs-ı leb
Teşnesin gâhîce sîrâb-ı zülâl eylerdi yâr

Geh der-âgûş ederek arz-ı niyâz etdikçe ben
Tarf-ı dûşum perde-i ruhsâr-ı al eylerdi yâr

Bir nigâh-ı nâz ile hıkd etse uşşâkın gehî
Sîne pür-sûz ü girîbân-çâk ü lâl eylerdi yâr

Geh ciger-hûn eyleyip bin dürlü cevr eyler Sa’îd
Geh tegâfül-gûne hâlimden su’âl eylerdi yâr

Cennet-mekân Abdü’l-hamîd Hân ricâlinden Hakkî Beğ’in

vezâretine[91] söyledikleri târîhdir:

Târîh
Verdi üç tug-ı şehenşâh dedim târîhin
Fark eder bâtıl ile hakkı Mehemmed Paşa

Meşâhîr-i vüzerâdan Hurşîd Paşa ile sâhib-i tercemenin arası bir mikdâr şeker-reng imiş. Paşa ile bir meclisde otururken paşanın parmağında[ki] pırlanta yüzüğün şu'â'-ı şems ile pertev-efrûz olduğuna ta'rîz-gûne bu beyti söylemişdir:

Beyt
Aldı gözümü pertev-i elmâs-ı nigînin
Ey pençe-i hurşîd senin yandım elinden

HÂLET

Müşârün ileyh ahkâm-ı adliyye nezâret-i celîlesi başkâtib-i esbakı sa'âdetli İbrâhîm Hâlet Beğ Efendi Hazretleridir.

Sultân Abdü'l-kâdir-i Geylânî kuddise sırruhu es-Samedânî Hazretleri evlâdından ve ashâb-ı hayrâtdan mâliye nâzırı esbak merhûm es-Seyyid Mehmed Hâlid Efendinin mahdûm-ı sagîri olup 1253 senesinde medîne-i Üsküdâr'da ıkd-ı pervîn-i vücûdu evc-ârâ-yı âsumân-ı şühûd olarak pederlerinin zıll-ı âsâyiş-i müstazıllında tahsîl-i ma'ârifle müştagil iken 1267 senesinde ol vakt âmedî-i dîvân-ı hümâyûn mesnedinde bulunarak 1288 târîhinde makâm-ı celîl-i sadâret-i uzmâyı teşrîf buyuran ve şemse-i terceme-i hâlleri harf-i nûnda sahîfe-tırâz-ı beyân olan übbehetli devletli **[Sahîfe 123]** Mahmûd Nedîm Paşa Hazretlerinin delâletleriyle bâ-irâde-i seniyye hâriciyye nezâret-i celîlesi mektûbî kalemine çerâğ buyurulmuş ise de yine terk-i tahsîl etmeyip ilm ü irfânı müsellem-i cihân olan mesnevî-hân merhûm Hüsâme'd-dîn Efendi Hazretlerinin tertîb-i feyyâzânesi âsâr-ı mukaddesesinden müstefîd olmuşlardır.

Rüsûmât emânetinin hîn-i teşkîlinde fenn-i inşâda ma'lûm olan melâhat-ı edâsı münâsebetle tuz cem'iyyeti başkitâbetine ve sonra

[91] vezâretine: vüzerâtına (metinde)

rüsûmât kitâbetine ve Dersa'âdet rüsûmât müsveddeliğine ve orada dahi Haleb vilâyet-i celîlesi mektûbculuğu mu'âvinliğine ve aradan çok geçmeksizin bâ-rütbe-i sâniyye vilâyet mektûbculuğuna tahvîl-i me'mûriyyet ederek dîvân-ı ahkâm-ı adliyyenin ibtidâ-yı teşkîlinde dîvân-ı mezkûr a'zâlığı inzimâmıyla ve rütbe-i ûlâ sınf-ı sâniyyesiyle başkitâbete ta'yîn ve çok geçmeden rütbesi sınf-ı ûlâya terfî' edildiği hâlde 1288 senesi hasbe'l-kader infisâli vukû' bulmuşdur.

Müşârün ileyh kuvve-i kalemiyye ve hüsn-i tabî'at-ı şi'riyye ashâbındandırlar. Nazmen ve nesren bir haylî âsârı ve el-ân tetebbu'ât-ı edebiyye ile iştigâli vardır. Kendileri âsâr-ı şi'riyyelerini üç kısma taksîm edip zemân-ı şebâbetlerinde söylediklerini *Hâletü'ş-şebâb* nâmını vererek tedvîn eyledikleri mecelle der-dest-i tab'dır.

Müşârün ileyhin ba'zı gazetelerle dolâb-ı fünûn olan risâlelerde ve husûsıyla *Cerîde-i Havâdis* ile *Fırât*'da ve *Gadîrü'l-fırât*'da neşr etdirdiği âsârında intihâb eylediklerini cem' edip *Âsâr-ı Târumâr* nâmıyla bir risâle tertîb eyledikleri misilli *Enmûzec* nâmıyla e'imme-i isnâ aşer hazerâtı ve Mevlânâ Hâce Hüsâme'd-dîn ve Mevlânâ Lutfu'llâh Efendilerle Fu'âd Paşanın terâcim-i ahvâlini mütezammın kaleme aldıkları risâle oldukça münşiyânedir.

Cümle-i âsâr-ı celîlesinden biri de *Âl-i Osmân* nâmıyla vekâyi'-i dâhiliyye-i Devlet-i Aliyye'ye ve o vekâyi'e ta'alluku olan vukû'ât-ı hâriciyyeye mahsûs yazdıkları târîhdir ki zuhûr-ı âl-i Osmân ile cennet-mekân Osmân Gâzî Hazretlerinin vekâyi'ini hâvî olan cild-i evveli resîde-i hitâm olmuşdur.

Âsâr-ı ma'lûmesi kuvve-i kalemiyye ve tabî'at-ı şi'riyyesinin ta'yîn-i derecesini kâfîdir. Eş'ârından dest-res olunan bir iki gazel ile birkaç beyt tahrîr kılındı:

Gazel

Aklı nâ-çâr eylemiş âlemde imkân gösteren
Der-pey[i] düşvâr kılmış kâr[ı] âsân gösteren

Bin avârız eylemiş a'yân-ı ayn-ı kâ'inât
Tende sûrı gevher-i ervâhı pinhân gösteren

Herkesi hâlince etmiş mübtelâ-yı dil-hırâş
Eyledi pür-hâr tahtın verd-i handân gösteren

Nef'-i her eşyâyı azdâd ile tebyîn etmege
Dâ' îcâd eyledi bin dürlü dermân gösteren
[Sahîfe 124]

Sabr ü sâmân eylemiş ihsân Hâlet dillere
Ol bütü sabr-efgen ü tannâz ü fettân gösteren

***

Nâle-i pür-sûz sanma ıztırâb-ı yaradan
Berk urur nûr-ı tecellî sîne-i sad-pâreden

Cân fedâ olsun yolunda çekme Allâh aşkına
Ey perî tîr-i nigâhın bu dil-i bî-çâreden

Aks-i tâb-ı ârızınla eşk-i çeşmim seyr eden
Şu'le-i seyyâledir cârî sanır fevvâreden

Behremend-i lutf-ı çarh-ı bî-direng-i dûndur
Kim ki temyîz eylemezse şimdi agı karadan

Bâdî-i vahşet nedir Allâh içün söyle bana
Ey gazâl-i deşt-i nâzım Hâlet-i âvâreden

***

Ne gam ruhsârı olsa niyâzımdan mükedder
Düşer rahmet türâba semâ magmûm olursa

***

Terceme
Kanlı kefenle koydular ammâ mezârına
Zâhir olur haşirde yeşil câmeler ile[92]

***

[92] haşirde: haşre de (metinde)

Bî-nukat
Dem-i vâhidde sad hâle muhavvel
Degildir muttarid ahvâl-i âlem

****

Matla'
Şevk-ı lebiyle olmuş uşşâk-ı kibriyâ mest
Yâ Rab ne neş'edir bu dünyâ degil semâ mest

****

Bîhûde sanma dökdügü kanları yaşları
Çeşmim hayâl-i yâr ile meh-tâb hûn eder

HÂLETÎ

Meşâhîrden Azmî-zâde Mustafâ Efendidir. 977 senesi Şa'bânı'nın on beşinci Pazarertesi gecesi tevellüd eylemişdir. Fünûn-ı râ'ikayı lâyıkıyla tahsîl etdikden sonra meşhûr târîh sâhibi Hâce Sa'de'd-dîn merhûm hıdmetlerine vâsıl ve onlardan şeref-i mülâzemete nâ'il olurlar.

Evvelâ kırk akçe ile Hâce Hatun Medresesi'ne ve 998 senesi Mehmed Ağa hâricine ve 1003 senesi Eyûb pâyesine 1005 senesinde Sahn-ı Semâniyye'ye, 1008'de Sultân Selîm-i Kadîm Medresesi'ne, 1010'da Hâkâniyye-i Vefâ'ya nâ'il oldukdan sonra 1011 senesinde Dımışk-ı Şâm hükûmetiyle karîn-i izz ü ihtişâm olup 1013 senesinde Mısr-ı Kâhire kazâsına nakl edilmişdir. O esnâda mîrü'l-ümerâ-yı Mısr Hâcî İbrâhîm Paşanın şehâdeti vukû'a geldiğinden sâhib-i terceme kâ'im-makâm olmuş iken biraz sonra isnâd-ı cünha vü taksîr ile mübtelâ-yı azl-i bî-hengâm olur. 1015 senesi yine Burusa hükûmetiyle şîrîn-kâm edilmiş ise de 1016 senesinde mansıbından ferâgat eylemişdir.

1018 senesi Şa'bânı'nda Ahyolı kazâsı arpalık ta'yîn 1020 senesi Edirne hükûmetiyle karîrü'l-ayn buyrulmuş ve bir **[Sahîfe 125]** kâdîye gafletle ta'rîzi bahânesiyle hengâme-gîrân-ı nifâk azli içün ittifâk eylediklerinden o sene mansıbı Şâm'a tebdîl edilmişdir. 1022 senesi munfasıl 23'de hâkim-i dârü's-saltana ve nısf-ı Ramazân'da azl olmuş

24'de Gümülcine kazâsı arpalık verilmişdir. 1027'de Mısr hükûmeti 28'de azl ile mahalle hükûmeti verilmiş ise de az vakt içinde bu dahi elinden alındığından İstanbul'a gelmişdir.

1030 senesi Uzuncaova kazâsı zamîme-i rütbe-i aliyyeleri kılınır ve kâdî-askerlik pâyesi i'tibâr olunur. 1032 senesi Anadolu sadrı ve 33 se-nesinde azl ve Rodos arpalığıyla tekâ'üd olur. 1037 senesinde Rûmeli sadâretine i'tilâ ve 38'de infisâl eder ve Silistre arpalığı ile tekâ'üd edi-lir. 1040 Recebi'nde hasmı Şeyhü'l-islâm Yahyâ Efendi mahlûlinden dârü'l-hadîs-i Süleymâniyye ilâve-i rütbeleri buyurulduğu hâlde sene-i mezbûre Şa'bânı'nın yirmi altıncı günü âzim-i dâr-ı na'îm olmuşdur.

Kesret-i îhâta, hüsn-i takrîr [ve] sür'at-i hâme ile beyne'l-akrân temeyyüz etmiş imiş. Melek'in *Menâr*'ına[93] ve *Dürer ü Gurer*'e hâşiyyeleri ve *Mugni'l-lebîb Şerhi* eşher-i âsâr-ı ilmiyyesindendir. Tefsîr-i şerîfe müte'allık kelimâtı ve *Hidâye* ve *Miftâh* şürûhuna ta'lîkâtı müstakil kitâb olmağa münhamildir. Ganî-zâde merhûm dîvânını nazm-ı âtiyle takrîz etmişdir:

Takrîz
Dîvân-ı Hâletî yaraşur medh olınsa ger
Miftâh [ile] açar bize bâb-ı belâgati

Vasf-ı makâlin itse n'ola anlar iktizâ
Her safhasında var nice mahsûs hâleti

Şu'arâ-yı Acem vâdîsine iltifât ve tertîb-i dîvân ü rubâ'iyyât etmişdir. Âtîde muharrer rubâ'î[94] merhûmundur:

Rubâ'î
Erbâb-ı ışk öninde rubâ'îlerüm benüm
Bezm-i safâya Hâletiyâ çâr-pâredür
Kimdür anunla kıt'a-i elmâsı bir tutan
Noksânı hod yanında inen âşikâredür

Mesnevî ve *Şâh-nâme* bahrinde *Sâkî-nâme*si vardır. Pederlerinin

[93] Melek'in Menâr'ına: Menâr'ın Melek'ine (metinde)
[94] Hem müellif hem de şair, rubâ'î vezniyle kaleme alınmamış bu manzume için rubâ'î terimini kullanmışlardır.

Mihr ü Müşterî tercemesini itmâm maksadıyla bir ikiyüz beyt söylemişlerse de tekmîl edememişlerdir. Münşâ'atları meşhûrdur. Ekser eş'ârı şikâyet-gûnedir. Çünki pek çok felâket geçirmişdir. Hattâ "İlm ü hünerin zarardan gayri eseri ve şeb-i yeldâ-yı emelin seherden başka bîdâr ü[95] seheri görülmüyor." derlermiş. Eş'âr-ı âtî andelîb-i tab'ının bir nagme-i hüzn-efzûnudur:

Nazm
Haylî geç virdi bu yıl hükmini eyyâm-ı bahâr
Dinlene dinlene gelmekle nesîm-i eshâr

***

Hengâm-ı hecr-i yârde hem-demlük itmedi
Yanumda şimdi dâglarun yüzi karadur
[Sahîfe 126]

***

Ebrûlarunla ruhlarun ey şûh-ı şîvekâr
Mecnûn-ı ışka biri meh-i nev biri bahâr

Âh idersem bile âh itmege başlar kuhsâr
Âh ider âh işidür şimdi muhassal dil-i zâr

Şakâ'ik'in beyânına göre vefâtından sonra kalemiyle muvaşşah ü muhaşşî dört bin cild kitâb ve letâ'if ü eş'âr ve nahb-i âsâr ile memlû yine kendi hattıyla yüzden ziyâde mecmû'aları zuhûr etmiş. Bu da bedâyi'-i tabî'atın âsâr-ı fevka'l-âdesindendir.

HÂLETÎ

Sanavber kâdînin nihâl-i dıraht-ı vücûdu olup Rûmeli'de vâki' Köstendil Ilıcası'nda tevellüd eylemişdir. Asrında Abdu'llâh Çelebi diye meşhûr imiş. Kadrî Efendi tezkireciliğinde mülâzım oldukdan sonra ba'zı bilâd-ı cesîmede mesned-nişîn-i kazâ olmuşdur.

---
[95] bîdâr ü: bîdârı (metinde)

Şâ’ir-i meşhûr Hayâlî Çelebi “Eğer Hâletî fenn-i şi’rde bir mikdâr mümâreset edeydi niçe üstâd-ı hünerveri nat’-ı belâgatde mansûbe-i fikr [ü] hayâl ile mât etmek mukarrer idi.” demişdir. Nazm-ı âtî âsâr-ı şi’riyyesindendir:

Nazm
Koymasun yoldan tutup her hâr dâmânum diyü
Deşt ü sahrâlarda Mecnûn Leylî’sin uryân arar

974 senesi Filibe’de kâdî iken vefât etmişdir.

HÂLETÎ

İsmi Mehmed ve asrında Dervîş Hâletî diye şöhret-şi’âr imiş. Mevlevî iken sipâhî zümresine dahâlet ve 1012 senesi rıhlet etmişdir. Nazm-ı âtî sâhib-i tercemenindir:

Nazm
Destârun ile ruhlarun ey gül-bün-i ümîd
Üç dâne güldür ikisi sürh birisi sefîd

HÂMİD

İsmi Mehmed ve şehriyyü’l-asldır. Sadr-ı esbak Hekîmoğlu Alî Paşanın hemşîre-zâdesi Nûh Beğ’in oğludur. 1194 târîhinde serây-ı hümâyûna çerâğ buyurulup tahsîl-i ilm ü kemâl ederek bir müddet sır kitâbeti hıdmetinde bulundukdan sonra munfasılan tarîk-ı tedrîse dâhil ve 1230 târîhinde Haleb mevleviyyetine nâ’il olmuş ve 1232 senesinde Dersa’âdet’de irtihâl eylemişdir. İşbu gazel âsâr-ı şi’riyyesindendir:

Gazel
Dil-i sevdâ-zede gîsûlarına beste midir
Yok hemân bir başı boş âşık-ı vâreste midir

Tîr-i tîz-i nigehin kârına yokdur ârâm
Zahmın ey kaşı kemân sîneme peyveste midir

Âh-ı serd-i dil-i uşşâka dayanmaz dediler
Serv-i nâzım o kadar tâze vü nev-reste midir

Her zemân yâda gelir kâmeti bilmem ki aceb
Beyt-i endîşeme bir mısra'-ı berceste midir
[Sahîfe 127]

Sür'at etmez reh-i eş'ârda tab'-ı Hâmid
Yoksa de'b-i şu'arâ cünbiş-i âheste midir

HÂMİD

Ahmed Hâmid Efendi şehrî ve hâcegândan Nazîf Efendinin oğlu olduğundan asrında Nazîf-zâde diye şöhret-gîr olmuşdur. İbtidâ kethudâ kalemine müdâvemet ve rütbe-i hâcegânîyi ihrâz ile niçe menâsıba nâ'il oldukdan sonra cennet-mekân Sultân Selîm-i Sâlîs asrında Galata Mevlevîhânesi şeyhi meşâhîr-i ashâb-ı ilm ü irfândan Gâlib Efendi merhûmun delâlet-i himem-i mürşidâneleriyle tarîkat-i aliyye-i Mevleviyye'ye intisâb ve bulunduğu mansıbdan gerden-tâb ile Yeniköy'de vâki' sâhilhânelerinde uzlet-güzîn olduğu hâlde 1248 senesi seksen yaşında vefât eylemişdir.

Yeniköy'de medfûn olup mürettеb dîvânı ve hatt-ı ta'lîk ve mûsikîde şöhret ü şânı vardır. Gazel-i âtî âsârından bir şemmedir:

Hâb-ı nâzın nükhet-i gîsû şeb-i yeldâsıdır
Fikr-i hattın fitne-i hâbîdenin ru'yâsıdır

Gamze-i pür-fitnenin şâkirdidir sihr-i helâl
Hikmetü'l-işrâk berk-i çeşminin îmâsıdır

Bir hevâ-yı sünbülîdir zülfüne tûl-i emel
Rûz-ı mahşer kâmet-i bâlâsının ferdâsıdır

Âteşîn zencîr olur hasretle mevc-i eşkimiz
Dîde-i hûn-bâr gûyâ kim cünûn deryâsıdır

Nokta-i mevhûm derlerse yine vermem vücûd
Cevher-i ferd ol dehânın sûret-i ma’nâsıdır

N’ola mazmûnlar ra’iyyet etse şâh-ı tab’ına
Hâmid’in ser-hadd-i iklîm-i sühan ilkâsıdır

HÂMİD

Mehmed Hâmid Beğ şehrîdir. Ferîkân-ı kirâmdan Abdu’llâh Paşanın sulbünden 1151 târîhinde çerâğ buyurulmuşdur. Tahsîl-i ma’ârife sarf-ı nakd-i vakt ve her fende ve husûsan mûsikîde kesb-i mahâret ve akrânına sebkat etmiş iken 1192 senesi rıhlet etmişdir. Âsârından nazm-ı âtî tahrîr kılındı:

Nazm
Bûs-ı leb-i la’line kandır beni
Şol keremi et ki uyandır beni

Cem’ ola etrâfıma pervânegân
Ol kadar aşkın ile yandır beni

HÂMİD

Mütercim-i *Kâmûs*-ı meşhûr Âsım Efendinin oğludur. Gençliğinde tahsîl-i kemâl ederek İstanbul’a gelmiş ve Bâb-ı Âlî civârında Beşir Ağa Câmi’-i Şerîfi’nde ba’zı ketebeye tedrîs-i fünûn-ı Fârsiyye etmek üzere iken ra’şe illetine mübtelâ ve 1258 senesi âzim-i bekâ olmuşdur.

Nazm
Meclisde nice cûş ü hurûş eylemesin dil
Şevk-âver olur kulkul-i mînâ-yı mahabbet
[Sahîfe 128]

Şevk-ı gül-i sad-berg-i izârın ile Hâmid
Olmuş hele bir bülbül-i gûyâ-yı mahabbet

HÂMİD

İsmi Ahmed'dir. Eyûb ahâlîsinden Mustafâ Efendinin mahdûmu olup ceddi Ekserci-zâde Şeyh İsmâ'îl Efendi civâr-ı Eyûb'da Ebu'l-feth Sultân Mehmed Hân Câmi'-i Şerîfi ser-mü'ezzinân ve ta'rîf-gûyânından iken 1167 senesi rıhlet eylemişdir.

Âvân-ı cevânîde tahsîl-i ilm ü ma'rifete bezl-i makderetle Alî Cânib Efendinin sefâretlerinde Avusturya ve memâlik-i sâ'ire-yi Efrenciyye'yi seyâhat ve İstanbul'a avdetle Râkım Paşaya evvelâ mühürdâr ve sâniyyen kethudâ olarak imrâr-ı eyyâm etmekde iken 1188 senesi Zi'l-hiccesi'nde târik-i âlem-i fenâ ve âzim-i çemenistân-ı bekâ olmuşdur. İdrîs Köşkü reh-güzârında medfûndur.

Şâ'ir-i bî-nazîr olup mükemmel bir dîvân tertîb eylemişdir. Âsârından bir gazel yazıldı:

Gazel
Sorunca la'lini dilber verir cevâb-ı ferah
Eder bu haste-i hicrânı neş'e-yâb-ı ferah

Gelir bu çeşm-i tere hûn-ı dil akar durmaz[96]
Safâ-yı hâtır ile gör begim şarâb-ı ferah

Yakışdı bâde-i gül-gûna sâgar-ı sîmîn
Uruldu esb-i neşâta yine rikâb-ı ferah

Durur mu derd-i elem kûçe-i gam içre dahi
[Ki] şehr-i dilde kula bindi ihtisâb-ı ferah

Tefe'ül eyleyicek ol kitâb-ı hüsnünden[97]
Göründü sînesi Hâmid açıldı bâb-ı ferah

---

[96] dil: dil olur (metinde)
[97] eyleyicek: eyleyecek (metinde)

HÂMÎ

İsmi Ahmed'dir. Meşâhîr-i vüzerâdan sadr-ı esbak Muhsin-zâde Abdu'llâh Paşanın himâye-i müşîrânelerinde bi't-terbiye dîvân-ı sultânî zümresine muvâsalat edip rütbe-i hâceganîyi ihrâz etmiş iken evâsıt-ı devr-i Sultân Mahmûd Hân-ı Evvel'de intikâl etmişdir.

Şi'rde edâsı şâ'irânedir. Âsârından bir nebze tahrîr kılındı:

Nazm
Çînde sâhib-gedik midür zülfün
Yüzbaşı ser-bölük midür zülfün

O da Hâmî gibi perîşândur
Yoksa yüzden düşük midür zülfün

***

El kiri yüz karasıdur Hâmiyâ tahsîlümüz
Olmışuz farzâ ki sâhib-nâm mânend-i nigîn

HÂMÎ

Selaniklidir. Heves-i meslek-i kitâbetle ba'zı vüzerâ dîvân kitâbetlerinde imrâr-ı vakt ü sâ'at etmekde olduğu hâlde 1258 senesi dâr-ı bekâya rıhlet eylemişdir. Gazel-i âtî sâhib-i tercemenindir: **[Sahîfe 129]**

Gazel
Firâkınla gönül bir dem mi var kim zâr zâr olmaz
Döküp seyl-i sirişki dîdeden gevher-nisâr olmaz

Safâ-yı âlemi pek bilmeyen bilmez gam-ı dehri
Belî âsâr-ı neş'e olmayan serde humâr olmaz

Bulanmaz pâk-tıynet ta'ne-i erbâb-ı sûretden
Bu zâhirdir ki mir'ât-i mücellâda gubâr olmaz

Bilir mi rûz-ı nev-rûz-ı visâlin kadrini cânâ
Firâkınla o kim mânend-i lâle dâgdâr olmaz

Hayâl-i hatt-ı ruhsârıyla Hâmî dîde-i hasret[98]
Aceb bir dem mi var kim reşk-i ebr-i nev-bahâr olmaz

HABÎBÎ

İsmi Hüseyn'dir. Budin emîrü'l-ümerâsı Güzelce Rüstem Paşanın mahdûmu olup gençliğinde tahsîl-i ulûm-i[99] fezâ'il ve tekmîl-i fünûn-ı celâ'ile nâ'il olmuşdur. Tarîk-ı ilme âzim ve üstâdı merhûm Ebû Su'ûd el-İmâdî Hazretlerinden mülâzım oldukdan sonra Zâl Paşa Medresesi'yle kadri terfî' kılınır. Devr-i medâris ve ihrâz-ı pâyeden sonra Medîne-i Münevvere pâyesiyle mütekâ'id ve 1023 târîhinde Mısr'da âzim-i dâr-ı âhıret olmuşdur. Mısr'dan Gazâlî tarzında İstanbul'a manzûm bir mektûb göndermişlerdir.

Fenn-i mu'ammâda akrânı nâdir ve şi'r ü inşâda îcâda kâdir bir şâ'ir ü edîb-i celîlü'l-me'âsir imişler. Ehl-i kemâle nümûne olmak üzere mu'ammâ ve eş'ârından bir kaçı intihâb olunmuşdur:

Nazm
Mahzen-i gevher-i ışk oldı derûnum cânâ
Ne sanursın dil-i şûrîdeyi deryâ deryâ

***

Lâyık degül ol dâmen-i pâke ola vâsıl
Kûteh gerek el-kıssa begüm dest-i erâzil

***

Zinde eylersin olur bir dem ile mevtâyı
Sensin ihyâ idecek kâ'ide-i Îsâ'yı

---

[98] Metinde "Hâmî" yerine "Hassân" yazılmıştır. Şairin divanına ulaşamadığımız için bunun nede-nini belirlemek mümkün olamamıştır.
[99] ulûm-ı: ulûm u (metinde)

***

Harâb oldı yeter seng-i melâmetden dil-i âşık
İmâret kıl esirge kalmasın şâhum bozuk yazık

Şâhîn ismine bu mu'ammâ sâhib-i tercemenindir:

Mu'ammâ
Görince rûyını oldı gönül sana mâ'il
Şehâ tehî ten ile kaldı âşık-ı bî-dil

HİCÂZÎ

Nâmı Ahmed ve mevlidi şehr-i şehîr Âmid'dir. Tab'ı zarîf ve musâhabeti latîf meclis-ârâ ve mülâ'ab[e] vü mülâtafada ve husûsan nerd ü şatrancda sâhib-i yed-i tûlâ olduğundan başka mûsikîde Fisagoras'a sânî ve târîhde bî-müdânî imişler.

Silk-i celîl-i sûfiyyeye sâlik olarak birçok mü'essir tevhîdler ve musanna' ü bî-bedel murabba'lar inşâd [etmiş] ve bestelemişlerdir. El-hak her ciheti ma'mûr ve eş'ârı hulk ü meşrebi gibi makbûl-i tebâyi'-i cumhûr imiş**. [Sahîfe 130]** Hâccü'l-haremeyn olmağla ibtidâ-yı hâlinde Hâcî tahallus etmiş ise de mu'ahharen ulemâ-yı müte'ahhirînin es'ad ü ercemendi Mevlânâ İmâde'd-dîn-i Semerkandî Hazretlerinin emriyle Hicâzî tahallus eylemişlerdir. Hattâ en evvel bu mahlas ile müşârün ileyh hazretlerinin medhallerinde ber-vech-i âtî gazeli inşâd ederler:

Gazel
Ey la'l-i lebün mazhar-ı enfâs-ı Mesîhâ
Mazmûn-ı kelâmunda ıyân mu'ciz-i Îsâ

Hâk-i kademün sürme-i erbâb-ı basîret
Gerd-i siyehün merdümek-i dîde-i bînâ

Bir lem'a durur pertev-i envâr-ı ruhundan
Kim mihr ile meh oldı sipihr üzre hüveydâ

Bir dürr-i girân-mâyesisin bahr-i ulûmun
Kim iki cihân içre bulınmaz sana hem-tâ

Yüz sürmek içün Ka'be-i kûyuna Hicâzî
Sa'y eyleyerek geldi kabûl it anı şâhâ

Menâsıb-ı aliyyeye lâyık ve merâtib-i celiyyeye müstahak iken ekser evkâtı ser-hadlerde güzâr etmekle akrânı rütbesine nâ'il olamamış ve ser-hadd-i Nahcuvan'da vefât eylemişdir.

Metrûkâtından müsveddâtı içinde Şâh Abbâs'ın hicviyyâtı zuhûr etmekle bir takım eclâf elinde perîşân olmağın anınçün müretteb dîvânı yokdur. Ve illâ müntehab eş'ârı mükemmel dîvân olmağa kâbildir. Ber-vech-i âtî birkaç matla' ufk-ı ma'ârif ü letâ'ifinden tâli' ü lâmi' olan şümûs-ı metâli'dendir:

Matla'
Açılmış gonçe kanzil-meste dönmiş bî-bedellenmiş
Kızarmış gül gibi gûyâ şarâb içmiş güzellenmiş

Matla'-ı musanna'
Gözler kamaşur mihr-i ruh-ı yâre bakılmaz
Gün gibi güzellenmiş o meh-pâre bakılmaz

Matla'-ı musanna'
İki kaşun arasında hâlüni ey serv-i nâz
Rûm'a çıkmış dir gören bir Hindû-yı şemşîr-bâz

HASBÎ

Geduslu meşhûr Keşfî'nin karındaşıdır. Fesâd içinde bulunmak töhmetiyle İbrâhîm Paşa, vezâretinde habs eyleyip zulmen on sene habsde kalmışdır. Paşaya her kim recâ etmiş ise kabûl etmemiş, nihâyet habsden halâsı paşanın katli gününe tesâdüf eylemişdir.

Gâyet pür-gû vü zebân-dırâz imiş. Habsde kendisine subaşı eziyyet ederken bu beyti inşâd etmesiyle subaşı insâf edip ezâdan ferâgat eylemişdir:

Beyt
Derd ü dâg-ı ışk kim itmez tahammül Kâf ana
Hoş tuyar bu nâ-tevân gönlüm benüm insâf ana
[**Sahîfe 131]**

HİBRÎ

Burusalı Hayre'd-dîn Halîfe nâmında bir pîrin mahdûmudur. Tahsîl-i sermâye-i irfân ve tekmîl-i pîrâye-i dânîş ü iz'ân edip Hâce Sa'de'd-dîn Efendi merhûmdan mülâzım olmuşdur. Bin on dokuz senesi Ramazânı'nda Bahâe'd-dîn-zâde Bekrî yerine Sekbân Alî müderrisi oldukdan sonra Topkapı'da Ahmed Paşa Medresesi'ne tahrîk ü nakl edilmiş ise de kabûl etmediğinden azl edilmiş ve akîben Sinân Paşa Medresesi verilmişdir. Bin yirmi beş senesi Cemâziye'l-ûlâ'sında mat'ûnen vefât etmişdir. Nazm-ı âtî güftârından şemmedir:

Nazm
Nâmun agyâr ile yâd olsa şehâ dûr olmaz
Sifleye mâ'il olan hayr ile mezkûr olmaz

***

Heves-i mûy-miyânunla olup zâr ü nizâr
Katı inceldi revâdur üzilürse agyâr

***

Hâneme gel diyü tutdun dâmen-i yâri hele
Ey dil-i bî-çâre sa'y it tutdugun âsân gele

HABÎBÎ

Acem'dir, fakat cihânı geşt ü seyâhat etmiş ve Sultân Bâyezîd-i

Velî asrında Rûm'a gelmiş bir pîr-i sâhib-i ilm ü ma'rifetdir. Yavuz Sultân Selîm asrında târik-i âlem-i fânî ve âzim-i semt-i câvidânî olmuşdur.

Şi'rde edâsı Acemâne ise de tavr-ı mahsûsu yegânedir. Bu müseddes-i meşhûr ki matla'ı tahrîr kılındı bütün tezkirelerde ana isnâd olunur:

Matla'-ı müseddes
Dün gördüm ol nigârı tarabnâk ü ercemend[100]
Bakdum şikenc-i turresine zâr ü müstmend

Kâfûr eliyle destelemiş anberîn kemend
Bir şahs-ı nâ-tevân oturur gerdeninde bend

Kimdür bu şahs ol ne resendür didüm didi
Zülfüm kemendi tutdugı cânun durur senün

HUBBÎ

Meşâhîr-i nisâdan Â'işe Hânım'dır. Şeyh Yahyâ merhûmun nebîresi ve Sultân Selîm Hân-ı Sânî şeh-zâde iken hâceleri olan Şemsî Çelebinin halîlesidir. Bu münâsebetle harem-serây-ı sultânîde bulunmağın Selîm-i Sânî Hazretlerinin ahd-i saltanatlarında her recâsı makbûl olduğundan kadri celâlet kesb etmiş ve ba'zı tezkirelerin gidişince merci'-i sıgâr ü kibâr olmuşdur.

Meşâhîr-i nisânın evvel ü ercahı emsâlinin eş'ar ü efsahıdır. Kelimâtı kız nakşı olmayıp haylî merdâne ve'l-hâsıl akrânı içinde yegânedir. Bir-çok kasâ'id ü gazeliyyât ü mesneviyyâtı vardır. Ez-cümle on bin beytden mütecâviz *Hurşîd ü Cemşîd* isminde bir eseri **[Sahîfe 132[** vardır ki mü'ellefât-ı edebiyye içinde bî-nazîrdir. Nazm-ı âtî ol eserindendir:

Nazm
Sen oldun şimdi hem ol zen misâli
Kaçan arz eyledi Yûsuf cemâli

---
[100] nigârı: figârı (metinde)

Getürüp nice rişte ana bir zen
Harîdâr oldı ana cân ü dilden

Çü şâh-ı subh irüp kondı cihâna
Kurıldı çetr-i zerrîn âsumâna

HADÎDÎ

Edirne havâlîsinde Ferecik nâm kasabada tevellüd eylemişdir. Babası demirci olmağla Hadîdî tahallus etmişdir. Tarîk-ı tedrîse sülûk ile müderris olmuş iken rü'esâ-yı zemâneden istihkâk ü liyâkat ile mansıb almak hûlyâsına düşmek soğuk demir döğmek kabîlinden olduğunu derk ve tarîkını terk edip kedd-i yemîne kanâ'at eyler. Babası gibi o da demircilikle ta'ayyüş eder.

Târîh-i Osmânî'yi *Şeh-nâme* bahrinde nazm etmiş ise de müstefîd olamamışdır. Bu kitâbda Sultân Süleymân-ı Kânûnî asrına değin vekâyi'-i Devlet-i Aliyye mestûrdur. Gazel-i âtî eş'ârındandır

Gazel-i Nâ-temâm
Kaşlarundan gördi mâhum gurre garrâlanmagı
Saçlarundan ögrenür sünbül mutarrâlanmagı

Sen dil-ârâlık yolın âlemde bünyâd itmesen
Âlemün Leylî'si bilmezdi dil-ârâlanmagı

Leylî-i zülfün beni zencîre her dem çekmese
Gösterürdüm şevk ile Mecnûn'a şeydâlanmagı

HARÎRÎ

Burusa şu'ârasından ve şâ'ir-i meşhûr Ahmed Paşa ve Resmî mu'âsırlarındandır. Bâyi'-i harîr olduğundan Harîrî tahallus etmişdir. Cümle-i âsârından olan beyt-i âtî misl-i sâ'irdir:

Beyt
Ey murâdum aksine devr eyleyen kec-rev felek
Şimdi n'eylersin ki gönlüm nâ-murâd olmak diler

HARÎRÎ

Kastamonu ahâlîsindendir. Pek güzel münşî ve müverrih oldukdan başka mu'ammâ ve ebyât-ı muhayyele hallinde mahâreti varmış. Sultân Süleymân-ı Kânûnî'nin fütûhâtını edâ-yı rengîn ile inşâ ve birçok muhayyel kasîde vü ebyât mezc ederek tezyîn etmişdir. Matla'-ı âtî âsârındandır:

Matla'
Gamzenün deşneleri teşne geçer cânumuza
İşi kan eylemedür girse n'ola kanumuza

HARÎMÎ

Burusa'dan ve ümenâ tâ'ifesindendir. Hâccü'l-haremeyn olmağla Harîmî tahallus eylemişdir. **[Sahîfe 133]** Yavuz Sultân Selîm asrında terk-i harîm-i cihân etmişdir. Nazm-ı âtî âsârındandır:

Nazm
İşüm altun eyledi sâkî gümiş peymâneler
Kîmyâdur var ise hâk-i der-i meyhâneler

Germ olup öykündügiçün ârız-ı gül-nâruna
Şem' ile muhkem tutışdı bu gice pervâneler

HARÎMÎ

Nâmı Abdu'llâh ve maskat-ı re'si Merzifon'dur. Tahsîl-i ma'ârif ve tertîb-i dîvân etmişdir. Bin altmış altıda âzim-i gülşen-i cinân olmuşdur. Nazm-ı âtî âsârındandır:

Nazm
Mihnet-i ışka esîr itdi beni devr-i felek
Düşeyüm râh-ı belâya der-i dilber diyerek

HÜSNÎ

Mekâtib-i askeriyye nâzır-ı sânîsi mîr-livâ sa'âdetli Süleymân Paşadır. Pederleri tomruk kitâbetinde müstahdem Hâlid Efendi olup 1254 senesi Ramazân-ı Şerîfi'nde Der-i Aliyye'de Süleymâniyye semtinde arz-ı veche-i şühûd eylemişdir. Hengâm-ı tufûliyyetinde mekâtib-i sıbyânîye ve rüşdîye hasbe'l-âde devâm etdiği gibi Bâyezîd Câmi'-i Şerîfi'nde Mudurnılı İsmâ'îl Efendi merhûmdan telemmüz etmiş ve mu'ahharen Mekteb-i Fünûn-ı Askeriyye sınf-ı celîline dahâletle tekmîl-i tahsîl edip bâ-şehâdet-nâme piyâde mülâzımlığıyla ikinci ordu-yı hümâyûna nakl olunmuşdur. Sonraları mensûb olduğu tabur ile Karadağ ihtilâl mündefi'asına me'mûr olarak mahall-i mezkûrda vukû' bulan muhârebâtın kâffesinde bulunmuş ve yüzbaşılık rütbesini ihrâz ederek hitâm-ı ihtilâlde Dersa'âdet'e avdet ve bir tarafdan hıdmet-i askeriyyesine ve diğer tarafdan dahi tahsîle sa'y ü gayretle Eyûb mahkemesi re'îsi fazîletli Ahmed Nüzhet Efendiden ahz-ı icâzet eylemişdir. Hasbe'l-usûl kolağalık ve binbaşılık rütbelerine nâ'il oldukdan sonra taburuyla Girid'e ta'yîn kılınmış ve Girid hâdisesinde eşkiyâ ile vukû' bulan muhârebâtda sarf-ı yârâ vü kudret eyledikleri tahkîk kılınmışdır.

Girid'den avdetinde Mekteb-i Fünûn-ı Harbiyye edebiyyât mu'allimliğine ta'yîn buyurulup meslek-i mahsûsu üzere bir müddet neşr-i ulûm etdikden sonra kâ'im-makâm olmuş ve o aralık asâkir-i şâhânenin hıtta-i Yemâniyye'ye bidâyet-i azîmeti olmağla me'mûren ol tarafa gitmiş ve gâ'ile-i asîriyyenin muhâberât vâkı'asında bulunarak ibrâz etdiği me'âsir-i kâr-güzârîye mükâfât mîr-alaylık rütbesi verilmişdir. Devletli Redîf Paşa Hazretleriyle İstanbul'a

mu'âvedet ve me'mûriyyet-i sâbıkasına devâm ü mübâşeret etdiğinden biraz sonra mîr-livâlık rütbe-i refî'asıyla **[Sahîfe 134]** mekteb-i mezkûra nâzır-ı sânî ve bir kat daha kadri âlî olmuşdur.

Paşa-yı müşârün ileyh askerlik şânını i'lâ ve hakk-ı kalemi îfâ eden hamiyyet-şi'ârân-ı ümerâ-yı askeriyyeden olup hele mekâtib-i fünûn-ı askeriyyenin usûl-i tahsiliyyesinin tecdîden ikmâli hakkında der-kâr olan himmet ü gayretleri kadrdânân-ı ma'ârif indinde lisân-ı sitâyişle yâd olunmakda olduğu gibi bu def'a dahi mekâtib-i rüşdiyye-i askeriyyenin ihyâsına masrûf olan mesâ'îleri etfâl-i vatanın bir kat daha behredâr-ı ni'am-ı ma'ârifle mezlaka-i cehlden kurtulmasına bâdî olduğundan bütün ma'ârif tarafdârlarını bu sûretle dahi hüsn-i himmetlerinden dil-şâd eylemişlerdir. Müşârün ileyhin ilmî ve edebî ve fennî mevcûd olan âsârı ber-vech-i âtî ta'dâd edilmişdir:

1. Piyâde alay ta'lîm-nâmesine dâ'ir Fransızcadan mütercem risâlesidir.

2. Akkirmanî merhûmun *İrâde-i Cüz'iyye Risâlesi*'ne matbû' telhîsidir.

3. Biri mufassal diğeri muhtasar olmak üzere bilinmesi uhde-i İslâmiyyet'e müterettib olan birtakım mesâ'il-i dîniyyeyi câmi' iki kıt'a ilm-i hâlidir.

4. Şark ve garbın lisân-ı Türkçeye tatbîki kâbil kavâ'id ü sanâyi'-i edebiyyesinden bâhis *Mebânî-i İnşâ* nâmıyla iki cild matbû' te'lîfidir.

5. Şark ve garbın tevârîh ü rivâyâtından mülahhas atlasıyla birlikde üç cild olarak der-dest-i tab' olan târîh-i umûmiyyesidir.

6. Devlet-i Osmâniyye'nin zuhûrundan bed' ile muhârebât-ı mütekevvineyi bâhis musavver ve harîtalı târîh-i askeriyyesidir.

Bunlardan başka der-dest-i ikmâl bir *Lugat-ı Osmânî* ile bir de *Mecmû'a-i Harbiyye*'si olup mekâtib-i rüşdiyyede tedrîs içün ufak tefek risâleleri dahi var ise de ta'dâd olunmadı. Her ne kadar müretteb dîvânı yok ise de birçok kasâ'id ü tevârîh ü gazeliyyâtı vardır. Gazel-i âtî cümle-i eş'ârındandır:

Gazel

Kayd edinmez hâdisât-ı dehri sâfî-bâller
Sûret-i mir'âti takbîh edemez timsâller

Hırs ü âz ashâbına vermez kesel şugl-i cihân
Bârı artdıkça beşâşet gösterir hammâller

Şahne-i idbâra geçmezse girîbânı eger
Na'ra-i hestî urur mest-i mey-i ikbâller

İnhisâr etdi nizâ'-ı Zeyd ü Amr'a ma'rifet
Mebhas-ı ilm oldu ibnü'd-dehre kîl ü kâller

Kalma hırmân-ı vatandan Hüsniyâ âzürde-dil
Lâne-pervâz olamaz murg-ı şikeste-bâller

HASAN

Meşâhîrden *Tezkiretü'ş-şu'arâ* sâhibi **[Sahîfe 135]** Hasan Çelebidir. *Hümâyûn-nâme* mütercimi sudûr-ı devr-i Selîm Hân-ı Sânî'den Kınâlı-zâde Alî Efendinin mahdûmu olup pederleri Burusa'da Hamza Beğ müderrisi iken 953 târîhinde mahrûsa-i mezkûrede hıl'at-i hilkat-i mes'ûdla şeref-yâb olmuşlardır.

Evvelâ pederinden tahsîl-i dest-mâye-i ilm ü irfân ve sonra Yeni Alî Paşa Medresesi Nâzırî-zâde Efendi ile Kâdî-zâde Efendi hıdmetlerinde feth-i bâb-ı münâzara ve tahsîl-i fünûn-ı muhâkeme vü muhâvereye şitâbân olmuş ve andan Ebu's-su'ûd Efendi merhûma bi'l-ittisâl iktisâb-ı mertebe-i âlü'l-âl-i kemâl edip 973 senesi Abdu'r-rahmân Efendiden mülâzım olarak 975'de otuz akçe ile Burusa'da Ahmed Paşa Medresesi 76'da misli ile Edirne'de Çuhacı Hâcî Medresesi 979 senesi İstanbul'da kırk akçe ile Eski İbrâhîm Paşa Medresesi ile be-kâm kılınmışdır. 983'de Kâsım Paşa hâricine âric oldukdan sonra 84'de Yeni Alî Paşada tecdîd-i resm-i ifâde eylemişlerdir. 88'de Cenâbî Efendi yerine Burusa Sultâniyyesi'ne terfî' olunup 90'da selefi yerine Sahn'a gelmişdir. Doksan dört senesi Sultân Selîm-i Kadîm Medresesi'ne 95'de Süleymâniyye medârisinin birine gelip 99'da Haleb-i Şehbâ kâdîsi olmuşlardır.

1003'de Mısr-ı Kâhire hükûmetiyle necm-i ikbâli zâhir kılınıp o sene bî-hengâm azl edilmiş ise de derhâl Edirne kazâsıyla mesrûr edilmişdir. 1006 senesi tekrâr Mısr kâdîsi 1007'de Burusa hâkimi olarak 1008'de Edincik kazâsı arpalık ta'yîn kılınmışdır.

1009'da Gelibolu kazâsı verilip sene-i mezbûrede Eyûb mevleviyyetine nakl olunmuş 1011 Saferi'nde Eski Zağra'ya tebdîl edilmiş ise de emrâz-ı balgamiyyeye mübtelâ olmağın kayd-ı hayât şartıyla Reşîd kazâsını taleb eylediğinden ihsân buyurulmuş ve 1012 Şevvâli'nde kazâ-yı mezkûr hâkimi iken âlem-i fânîyi terk eylemişdir.

Mevlânâ-yı müşârün ileyh her bir ulûmda reşk-i efâzıl ve be-tahsîs inşâda mânend-i Kâdî Fâzıl'dır. Âsâr-ı hasenesinden *Dürer ü Gurer Hâşiyesi* ve *Mevâzi'-i Adîde*'ye hâşiyesi müsellem-i âm ve *Tezkiretü'ş-şu'arâ'*sı meşhûr-ı enâmdır. Eş'ârından dest-res olunan bir gazel tahrîr kılındı:

Gazel

Olaldan yâr dest-i düşmen-i bed-gevher altında
Kalupdur ellerüm Ferhâdveş [ol] taşlar altında

Hudâ virsün sana ömr-i dırâzı ey boyı servüm
Gamunla hâk olan uşşâk yatdukça yir altında

Gerek seng-i siyâh olsun gerekse atlas-ı dîbâ
[Sahîfe 136]
Garaz bir bâliş-i râhat bulınmakdur ser altında

Olupdur gülşen-i bezmünde gûyâ nergis-i şehlâ
Ser-i engüşt-i sîmînün o zerrîn sâgar altında

Hasan sanma miyânıdur görinen zîr-i hancerde
Misâl-i gencdür yatur dem-â-dem ejder altında

HASAN

Aşçı-zâde Hasan Çelebi demekle meşhûr olup Gelibolu'da tevellüd etmişdir. Eğerçi Gürz Seydî'den mülâzım olmuş ise de Kemâl Paşa-zâde'ye şiddet-i intisâbı varmış. Hattâ Mısr seferine İbn Kemâl ile birlikde gitmişdir. Gelibolu ve İznik ve Tokat ve Edirne ve Sahn Medreseleri'nde müderris oldukdan sonra Burusa kâdîsi olup Lâmi'î Çelebinin gamzıyla azl edilmiştir. Mu'ahharen yevmî seksen akçe ile medâris-i Heşt Bihişt'in birinde tekrâr müderris olmuş ise de nikrîse dûçâr olduğundan yevmî yüz akçe ulûfe ile tekâ'üd ve 742 senesi

Burusa'da vefât eylediğinden Zeynîler Tekyesi'ne defn edilmişdir.

Tekellüfden berî âzâdedür gamdan o server kim
Arûs-ı kâm-ı dehre olmamış dâmâd ayak basmış

kavline i'tibâr eden zümre-i serverân-ı tecerrüdden olarak ömrünü kemâl-i âzâdegîle imrâr eylemiş ve hürriyyetini bir takım nâzenîn ü şîvekâr nâmına esîr-i zen-i mekkâr etmemişdir.

Burusa kazâsından hîn-i infisâlinde bir yandan nikrîs illetinden şikeste-pâ ve diğer tarafdan illet-i azle mübtelâ olmak münâsebetle kemâl-i ye's içinde bu hâle sebeb olanlarla cidâle niyyet ve araba-süvâr ve bu niyyetle İstanbul'a rû-be-râh-ı azîmet iken arabası şikest olmağla hareketden âciz kaldıkda bu kıt'ayı söylemişdir:

Kıt'a
Tevsen-i dehrün itdügini bana
Hergiz itmeye kişi kanlusına

Cevr-i gerdûna sabr idegörelüm
Yâ öküz öle veya kanlu sına[101]

Âtîde muharrer beyt ü matla' ü tevârîh âsârındandır:

Beyt
Geldükçe tîri sîneme dil murgı şâd olur
Şâd olmasun mı bir birine göz kanad olur

***

Vücûdum dehr bâgında dikilmiş gam nihâlidür
Ham olmış bâd-ı mihnetden sanasın derd dalıdur

HASAN

Sirozî Kâdî-zâde Hasan Çelebidir. Tarîk-ı sa'âdet-refîk-i ilme sâlik

[101] veya: diye (metinde)

olup Lutfî Beğ-zâde Efendinin Sahn'da mu'îdi ve meclis-i fazl ü dânişinin müstefîdi olduğu hâlde İstanbul'da müderris olmuş iken tedrîsin fakr ü anâsına tâkat getiremediğinden meslek-i kazâya sâlik olmuşdur. **[Sahîfe 137]** Târîh-i tevellüd ü intikâline dest-res olunamadı.

Sandûk-ı derûnı cevâhir-i ma'ârif ve manzûme-i güftârı zevâhir-i mezâmîn ile pürdür. Âsârından dest-res olunan ebyât zîrde tahrîr kılındı:

Şi'r
Döndi za'f-ı rûzeden mûya meh-i tâbânumuz
Gelse şol îd-i mübârek kılca kaldı cânumuz

***

Gelür gider diyü rencîde itme bendelerün
Du'âsın [a]lıgör âyende vü revendelerün

***

Şükûfe kalmadı gülşende yok çemenden eser
Hazân irişdi bahârun yirinde yiller eser

Gazel
Güm-geşte idi dil der-i cânânda bulındı
Kimün sözi var hıdmet-i sultânda bulındı

Bend itse n'ola tîgini ol gamzesi cellâd
Âşıkların öldürdi nice kanda bulındı

Gamzen kimi öldürse şehîd olur imiş ol
Bu mes'ele aynıyla Tatar Hân'da bulındı

Tahrîk ider âhum yem-i ışkı n'ola yâ Rab
Dil zevrakınun hâli ki ummânda bulındı

Bir gice o meh gelmiş idi tâli'ini gör
Bî-çâre Hasan o gice yâbânda bulındı

HASAN

Ashâb-ı ifâdeden Âhî-zâde Efendinin mahdûmu Hasan Çelebidir. Dokuz yüz yetmiş altı senesi tevellüd eylemişdir. Tahsîl-i kemâle sa'y-ı tâm ile meşâhîrden hâce-i sultânî Şeyhü'l-islâm Sa'de'd-dîn Efendi Hazretlerinden mülâzım olarak nâ'il-i merâm olmuşlardır. İbtidâ kırk akçe ile Üsküdar'da Mehmed Paşa Medresesi'ne müderris ve 994 târîhinde on akçe terakkî ile vâsıl-ı hamsîn olmuş ise de 997 Zi'l-hiccesi'nde ömrü temâm olmuşdur.

El-veledü sırri ebîh.[102] Sâhib-i terceme dahi pederleri Âhî-zâde Mehmed Efendi gibi âlim-i[103] nebîh şâ'ir-i bî-nazîr edîb-i ma'âlî-mesîrdirler. Eş'ârından bir nebze tahrîr kılındı:

Şi'r
Tîr-i müjene sîne dem-â-dem siper olsun
Tek âşık-ı bî-çârene gâhî nazar olsun

Oldum hele ben vâsıl-ı ebkâr-ı me'ânî
Bir bencileyin var ise ol dahi er olsun

***

Uşşâkına baş egmez gûş itmez âh ü zârı
Ol serv-i nâz bilmez ahvâl-i rûzgârı

***

Cemâlün ayına âyîne nice ola şebîh
Bak ana kim görinür bir nefesde nice halel

HASAN

Karesi muzâfâtından Kızılca Tuzla ahâlîsinden Sultân Murâd Hân-ı Sâlis Hazretlerinin mu'allim-i evveli İbrâhîm Efendinin hemşîre-

[102] "Çocuk babanın sırrıdır." (hadis)
[103] âlim-i: âlim ü (metinde)

zâdesidir. Mu’allim-i Sultân Selîm Hân-ı Sânî Atâu’llâh **[Sahîfe 138]** Efendiden mülâzım olup 986 senesi Hayre’d-dîn Paşa Medresesi’ne 987’de Zâl Paşa Medresesi’ne 990 Rebî’ü’l-evveli’nde Sahn-ı Semâniyye’ye hırâm eylemiş ve 991’de kâdî-i Trablus-şâm olmuş ve 994 Recebi’nde Kuds-i Şerîf kazâsına tahvîl kılınmışdır. Trablus-şâm’dan Kuds’e giderken havâlî-i Şâm’da Dürzî eşkiyâsından biri kat’-ı tarîk ile merhûmu şehîd eder. “Şem’iyye kasîdesi”nden iki beyt yazıldı:

Nazm
Ser-keşlik itme âh-ı derûnumdan it hazer
Ser-keşlik ile kaldı mı gör rûzgâra şem’

Berbâd oldugın ser-i husrev külâh gibi
Söyler zebân-ı hâl ile her tâcdâra şem’

HASAN

Tahsîl-i kemâle müdâvim ve bi’l-âhıre mülâzım olup 1022 senesi Sinân Paşa hâricine âric olmuş ve 25’de Dâvûd Paşa Medresesi’ne tahrîk olunmuşdur. Bin iki yüz yirmi altı senesi yaylakıyye-i İznik pâyesine tebdîl-i hevâ-yı ders ü tahkîk eylemiş iken eyyâm-ı ömrü müsâ’id olmamağın 27 Saferi’nde bu rûzgâr-ı fânîden güzer ve cânib-i âhırete sefer eylemişdir. Eş’ârından dest-res olunan bir beyt tahrîr kılındı:

Beyt
Bulmadık hîç ucunu ortasını âlemde
Gerçi tutduk emelin târ-ı ferâvânı ucun

HASAN

Mûmâ ileyh Mekteb-i Fünûn-ı Harbiyye ilm-i hey’et ü târîh-i umûmî ve Mekteb-i İ’dâdî kozmografya ya’nî ilm-i ahvâl-i semâ mu’allimi erkân-ı harbiyye kolağalarından rif’atli Hasan Bedre’d-dîn

Efendidir. Kütahiyye sancağına tâbi' Simav kazâsında 1267 senesi tevellüd etmiş ve pederi asâkir-i şâhâne ümerâsından Vasfî Efendinin Arabistân ordusuna nakl-i me'mûriyyeti münâsebetle mûmâ ileyh dahi birlikde Şâm'a azîmet eylemişdir.

Ulûm-ı Arabiyye'yi câmi' umû[ri]yyede Attâr-zâde Ömer Efendiden tahsîl ve fünûn-ı Fârsiyye'yi Şeyh Abdu'r-resûl Efendiden tekmîl etdikden sonra bi'l-imtihân Şâm Mekteb-i İ'dâdiyye-i Askeriyyesi silkine dâhil olmuşdur. Şâm Mekteb-i İ'dâdiyyesi'nde ve mu'ahharen Dersa'âdet'de Mekteb-i Fünûn-ı Harbiyye'de ikmâl-i tahsîl ve erkân-ı harb sınfına nakl ile hasbe'l-isti'dâd sınf-ı mezkûrda birincilik şerefini hâ'iz olduğu hâlde yüzbaşılık ile ihrâc olunmuşdur.

Sekiz ay kadar hâssa ordu-yı hümâyûnu dördüncü taburunda nizâmî vech ile îfâ-yı me'mûriyyet etmiş ve süvârîlik hıdmetini edâ içün beşinci ordu-yı hümâyûn süvârî üçüncü alayına nakl olunmuşdur. **[Sahîfe 139]** O esnâda Dragon alayının teftîşine me'mûr olduğu hâlde mekteb içün Belçika'dan celb olunan mu'allimlerin tertîb etdikleri kitâbların terceme vü tedrîsi me'mûriyyetiyle Mekteb-i Harbiyye-i Şâhâne mu'allimliğine me'mûr olmuşdur. Me'mûriyyet-i mezkûreye ta'yîninin üçüncü ya'nî 1292 senesi kolağalık rütbesini ihrâz eylemişdir.

Mûmâ ileyh Mekteb-i Harbiyye'de tahsîl-i fünûn eden zâbıtân-ı askeriyyenin zekâ vü dirâyet ve kudret ü fazîletçe güzîde ve erbâb-ı ma'ârifin merdümek-i dîdelerinden olup âsâr-ı fenniyyesinden ikmâl-i tercemesine muvaffak olduğu *İlm-i Hey'et-i Riyâziyye*'den dolayı nâ'il-i mükâfât olmuşdur. İlm-i ahvâl-i semâ ve fenn-i remye dâ'ir iki eser-i nâfi'anın tercemesiyle meşgûl olduğu tahkîk kılındı.

Âsâr-ı edebiyyesinden *Iskât-ı Cenîn* isminde ibret-âmîz bir fâci'a-nâmesi ve *Bir Günlük İkbâl* nâmında operası matbû'dur. Bundan başka *Jirofla Jirofla* ve *Madam Larşidof* ismindeki operaları terceme etmişdir. Âti't-terceme erkân-ı harb kolağalarından ve Mekteb-i Fünûn-ı Harbiyye mu'allimlerinden Rif'at Efendi ile *Temâşâ* nâmıyla müştereken bir tiyatro külliyâtı tertîb etmekdedirler ki bu mecmû'anın şimdiye kadar millî ve terceme olarak altı cüz'ini tab' ü neşr etmişlerdir.

Mûmâ ileyh inşâd-ı şi'rde gâyet serî'ü't-tab' olduğundan âtîde tercemesi muharrer Kırım hânlarından ve ashâb-ı rezm ü vegâdan Gazâyî'nin gazelini bi'l-bedâhe tahmîs etmişdir:

Tahmîs

Koklarız bâd-ı gazâ sûsen ü şeb-bû yerine
Seyfi tercîh ederiz zînet-i bâzû yerine
Dâ'imâ kan içeriz bâde-i mînû yerine
Râyete meyl ederiz kâmet-i dil-cû yerine
Tuga dil baglamışız kâkül-i hoş-bû yerine

Gerçi sa'y etdi dili bende o şûh-ı ra'nâ
Lîk kâr eylemedi eyledigi istignâ
Biz ki sâbit-kademiz merdligimizde hâlâ
Heves-i tîr ü kemân çıkmadı dilden aslâ
Nâvek-i gamze-i dil-dûz ile ebrû yerine

Bezm-i dilber ne kadar olsa dahi dâfi'-i gam
Neş'e-bahş eylemede ceng ile olmaz tev'em
Pek hatâ neş'e-i sahbâ ile olmak sersem
Süreriz tîgimizin zevk ü safâsın her dem
Sîm-tenlerle olan lezzet-i pehlû yerine

Ko çalışsın o sanem gönlümüzü etmege bend
Ederek zülf-i girih-gîrini çapraz peyvend
Bu teşebbüsde o âfet olamaz fâ'idemend
Gerden-i tevsen-i zîbâda kutâs-ı dil-bend
Bagladı gönlümüzü zülf ile gîsû yerine
[Sahîfe 140]

Dilberânın biri iskât edemez güftârı
Bozamaz işve-i cân-sûzları efkârı
Merdlerin harb ü cihâd etmedir ancak kârı
Süreriz esb-i hünermend-i sabâ-reftârı
Bir perî-şekl sanem bir gözü âhû yerine

Fikr-i ümmîd-i gazâ gönlümüze yer edeli
Nefse duş oldu kesel cümlemizi etdi deli
Hâsılı sa'y ederiz etmege der-dest emeli
Seferin cevri çok ümmîd-i vefâ ile velî
Olduk âşüftesi bir şûh-ı cefâ-cû yerine[104]

---

[104] -cû: cevr (metinde)

Levha-i dilde olan nakş-ı sevâdı sildik
Varımız terk ederek bâb-ı gazâya girdik
Cân-ı şîrînimizi dîn yoluna hasr etdik
Gönlümüz şâhid-i zîbâ-yı cihâda verdik
Dilber-i mâh-ruh ü yâr-ı perî-rû yerine

Bedriyâ dîn yoluna sıdk ile cân bahş edene
Âb-ı Kevser'den olur gerçi atâ-yı hasene
Lezzet-i hûn-ı adû lîk elezdir bilene
Olmuşuz cân ile bi'llâh Gazâyî teşne
İçeriz düşmen-i dînin kanını su yerine

Mûmâ ileyhin bir gazeli dahi nümûne-i âsâr-ı tab'ı olmak üzere tahrîr kılındı:

Gazel
Buyur serv-i revânım sâye-endâz ol çemen üzre
Salın feyz-i güşâyiş sal dil-i ehl-i mihen üzre

Münevver tal'atından anberîn-bû gîsuvânınla
Seni tercîh eder dil Yûsuf-ı zerrîn-resen üzre

Bahâr-ı ni'met-i hüsnündür üstâd-ı ezel döksün
O kara hâller kim vardır [ol] çâh-ı zekan üzre

Hemîşe muttasıldır cism-i billûruna ey fettân
Sezâ reşk-âver olsa âşıkân ol pîrehen üzre

Yine hakkıyla tavsîf edemezsin hüsn-i ruhsârı
Sakın lâf açma Bedrî medhini şîrîn dehen üzre

Mûmâ ileyh şi'rde Bedrî tahallus eder.

HASSÂN

Fatîn Efendi Tezkiresi'nde muharrer olduğu üzere ricâl-i Devlet-i Aliyye'den Recâyî-zâde Süleymân Hâdî Efendinin mahdûmudur. Bir müddet mektûbî-i sadr-ı âlîye devâm eylemiş ise de sonradan terk-i

me'mûriyyet ve 1242 târîhinde Hicâz'a azîmet ve ba'de'l-avdet 257 senesi aşr-ı Muharremi'nde dâhil-i halka-i şühedâ-yı âlî-rütbet olmuşdur.

Tezkire-i mezkûrda muharrer gazelinden başka âsâr-ı tab'ına dest-res olunamadığından matla' ü makta' beytleri tahrîr kılındı:

Matla'-ı gazel
Andelîb-i dil-i şeydâ ki hevâdârındır
Ârzûmend-i gül-i ârız-ı bî-hârındır

Makta'
Sakın aldırma elinden gamı zinhâr Hasan
Nice demdir ki senin yâr-i vefâdârındır

HÜSEYN

Fâzıl-ı müşârün ileyh meşâhîrden el-Mevlâ Hüseyn-i Kefevîdir. **[Sahîfe 141]** Hâk-i müşkîn-i Tâtâr'dan Kefe nâm şehr-i pür-iştihârda mânend-i nâfe-i âhû üftâde-i sahrâ-yı vücûd olmuşdur.

Kıt'a
İçegör lâle-sıfat câm-ı şarâbın Kefe'nün
Andan öndin ki çemenler bitüre hâk-i tenün
Satuban pîreheni sâgara sarf eyle yüri
Ölicek il dahi mi sarmaya dirsin kefenün

mazmûnu üzere idâre-i kü'ûs-ı fazl ü beyân ve icâle-i kemiyyet-i tahkîk ü îkân etmekle cevher-i zâtı bâzâr-ı i'tibârda dâ'ir ve keffe-i iştihârda hem-seng-i cevâhir ve fazl-ı kemâlâtı misl-i sâ'ir olmuşdur.

Medîne-i Münevvere kâdîsi Dâvûd-zâde Efendiden mülâzım ve tarîk-ı tedrîse âzim olup 990 târîhinde İstanbul'da Fâtıma Sultân Medresesi kırka tenzîl ve sâhib-i tercemeye ihsân olunur. Dokuz yüz doksan üçde Şâh-ı Hûbân Medresesi'ne vâsıl 1002 Ramazânı'nda Sahn-ı Semâniyye'ye nâ'il olur. 1003'de Sultân Selîm-i Kadîm Medresesi'yle tekrîm ve 1004'de Süleymâniyye'den birine takdîm olundu. 1007'de Kuds-i Şerîf kazâsıyla teşrîf 1008'de Mekke-i Müşerrefe kazâsına nakl olundular. O esnâda ifnâ-yı vücûd-ı fânî ve

itmâm-ı eyyâm-ı zindegânî etmişdir.

Mevlânâ-yı merhûm, nahl-bend-i fezâ'il ü ma'ârif ve lü'lü'-nisâr-ı letâ'if ü zarâ'if, bezle-gû, handân-rû, letâ'ifi zebân-zed-i zurefâ ve manzûm ü mensûr âsârı hâtır-nişân-ı şu'arâ vü urefâdır. *Şürûh-ı Buhârî* ve *Müslim*'e ta'lîkâtı ve Şeyh Sa'dî merhûmun *Gülistân*'ına Türkî şerhi ve Sürûrî ve Şem'î'ye hoş-tab'âne dahli âsâr-ı celîlesindendir. *Dîvân-ı Hâfız*'dan tefe'ül-i hâl ve gayriden istihrâc-ı me'âle sarf-ı zihn edenlerin garâ'ib-i vâkı'ât ve acâ'ib-i hikâyâtın tahrîr edip *Fâl-nâme* tesmiye eylemişdir. Niksârî-zâde merhûmla ta'n ü tanzı şâmil risâleleri meşhûrdur. Mûsikîde tasnîfe kâdir üstâd-ı mâhir imişler. Âtîde muharrer nazm-ı âbdâr nuhbe-i güftârıdır:

Nazm
Şerhalarla ideyüm cismi ser-â-pâ mecrûh
Arz-ı hâl eyleyeyüm yâre mufassal meşrûh

***

Mezâk ehli lebün yâd itse tûtî kandı vasf eyler
Acebdür hâl-i âlem bilmeyen söyler bilen söyler

***

Dimiş dilber bana cân viren olur vasluma mahrem
İşiden gerçek anlar anı nice ölmesün âdem

***

Olamadun semend-i vasla süvâr
Kaldun ayakda ey gönül yüri var
[Sahîfe 142]

HÜSEYNÎ

Edirne'de helvâcı ve gâyet güzel bir mahbûb imiş. Merhûm Âşık Çelebi bu şi'ri tezkiresinde ana isnâd etmişdir:

Nazm
Girdüm muhît-i ışkına ben sandum anı sıg
Başumdan aşdı mevc-i belâ nâ-gehân dirîg

Hasan Çelebi sâhib-i tercemenin şi'rden behresi olmayıp kendisine isnâd olunan gazellerin her biri bir şâ'irin dîvânında mestûr olduğunu tezkiresinde yazıyor.

HASAN HÜSNÎ

Tezkire-i Fatîn'de muharrer olduğu üzere sâhib-i terceme İstanbul'da tevellüd ve serây-ı hümâyûnda kesb-i tahsîl ü telemmüz ile dîvân kalemine çerâğ buyurulup âti't-terceme müteveffâ Dâniş Beğ ile ülfetleri uhuvvet derecesine vardığından mîr-i mûmâ ileyhin vukû'-ı vefâtı üzerine mûmâ ileyh dahi Sivas'da me'mûriyyetde olduğu hâlde mat'ûnen irtihâl eylemişdir. Nazm-ı âtîyi meşâhîr-i hânendegândan Suyolcu-zâde hakkında inşâd etmişdir:

Nazm
Ne zemân eylese taksîm Suyolcı-zâde
Sû-be-sû su akıdur lûle misâli çeşmüm

HAŞMET

Meşâhîr-i şu'arâdan Râgıb Paşa nedîmi Haşmet Efendidir. Müşârün ileyh sudûrdan Abbâs Efendinin mahdûmu olup tarîk-ı tedrîse duhûl ile devr-i medâris-i mu'tâde etmekde iken bin yüz yetmiş beş sene-si hilâlinde zebân-dırâzlık töhmetiyle ve Kerkûkî Nevres Efendiyle Burusa'ya nefy olunup birçok vaktler ikâmetden sonra menfâsı Rodos'a tahvîl olunduğundan oraya götürülmüş ve 1182 senesi târik-i teng-nây-ı fenâ olmuşdur.

Müşârün ileyh âlim, edîb, hoş-gûy bir zât olup hele letâ'ifi elsine-ârâ-yı üdebâdır. Terceme-i hâli harf-i fâda ve râda zikr olunacak vüzerâdan Râgıb Paşa ile şâ'ir Fıtnat'ın ve sâhib-i

tercemenin birçok letâ'ifi meşhûrdur.

Sâhib-i tercemenin Râgıb Paşa ile olan letâ'ifindendir: Rivâyet ederler ki Haşmet merhûm niyâbetle her nereye gitse ba'de'l-infisâl arkası sıra İstanbul'a pek çok şikâyetçi gelirmiş. Râgıb Paşa sâhib-i tercemeyi Ayntâb kâdîsi eder ve mansıbına giderken buradan dahi şikâyetçi getirmemesini kat'iyyen tenbîh eyler. Sâhib-i terceme bu me'mûriyyetinin hitâmıyla İstanbul'a **[Sahîfe 143]** gelir. Avdetinin sekiz onuncu günü sabâhleyin Râgıb Paşa, konağında yatarken selâmlıkda bir gürültü hissiyle haremden dışarı fırlar. Selâmlık havâlisinde Haşmet'den şikâyetçi birçok Arab görür. Derhâl Haşmet'i çağırıp "Ben sana şikâyetçi getirme diye te'kîd etmedim mi?" itâbı üzerine Haşmet irticâlen "Efendim bunlar Ayntâblı değildir. Lutf ediniz de Ayntâb'dan bir âdem kaç guruşa gelebilir hisâb ediniz." demesiyle Râgıb Paşa lâ-ekall "Yüz guruşa gelir." deyince Haşmet "Ben Ayntâb'da yüz paraya mâlik âdem bırakmadım ki İstanbul'a gelsin." demişdir.

Râgıb Paşa sadâretinde şu'arâya ziyâdece iltifât etmekle ulemâ beyninde hâsıl olan kîl ü kâl üzerine şi'rin kadrini bildirmek içün birçok edille-i târîhiyye derc ederek bir risâle kaleme almış ve nâmını *Senedü'ş-şu'arâ* tesmiye etmişdir. Mezkûr risâleyi *Asr* nâm gazeteyi neşr etdiğim zemân tefrika olarak derc etmiş ve sonra kitâb olarak ayrıca tab' eylemiş idim.

Sâhib-i tercemenin dîvânı meşhûrdur. Hele asrında hamrın yasağı üzerine:

Humlar şikeste câm tehî yok vücûd-ı mey
Etdin esîr-i kahve bizi hey zemâne hey

tercî'i ve âtîdeki gazeli dîvânında görülmüşdür:

Gazel
Ruhsat bulunur dâmen-i cânân ele girmez
Cânân bulunur gûşe-i imkân ele girmez

Ruhsârını âzürde-i dest-i taleb etme
Efsürde olur ol gül-i handân ele girmez

Her dânesin ârâyiş-i târ-ı nazar eyler
Eşkim gibi bir sübha-i mercân ele girmez

Arz etme abes çâk-i girîbân-ı niyâzı
Feryâd ile ser-rişte-i ihsân ele girmez

Koynundan ayırma bil anın kadrini ey şûh
Haşmet gibi bir nüsha-i irfân ele girmez

HUZÛRÎ

Gelibolu tarafından ve sûfiyyûn tâ'ifesindendir. Yavuz Sultân Selîm asrında târik-i fenâ ve âzim-i tekyegâh-ı bekâ olmuşdur. Hayâtında ihtiyâr-ı fakr ü fenâ eylemiş müteveccih ü mütevekkil ve kahr-ı dehre sâbir ü mütehammil bir pîr-i rûşen-zamîr imiş. Eş'âr-ı âtî güftâr-ı fenâ-şi'ârındandır:

Nazm
Biz kim bu cihân gülşenini hâra degişdük
Varını yoga yârini agyâra degişdük

Bu şi'r-i şeker-bâra igen düşme Huzûrî[105]
Biz defterümüz *Mahzen-i Esrâr*'a degişdük

***

Bu cihân dâr-ı fenâdur [bu] fenâ dârına yuf
Bu fenâ dârı nedür belki bekâ dârına yuf
[Sahîfe 144]

Bize ol zât gerek gayri vücûdı n'idelüm
Sûfî ger gayri dilerse çürük efkârına yuf

[105] -bâra: -pâre (metinde)

HIFZÎ

Edirnelidir. Asrında Sarı Memi demekle şöhret-şi’âr olmuşdur. Hâfız-ı Kur’ân olmağla eş’ârında Hıfzî tahallusı ihtiyâr etmişdir. Tarîk-ı ilme âzim ü mülâzım olup Âhî’den sonra Karaferye’ye müderris olmuş ve orada vefât etmişdir.

Âşık Çelebi merhûm tezkiresinde beyt-i âtîyi sâhib-i tercemenin olmak üzere tahrîr eylemişdir:

Beyt
Sînende tügme-i zer ey dilber-i semen-ber
Ay ışıgına karşu tan yıldızına benzer

HIFZÎ

İstanbulludur. Kuloğullarından olup hâfız-ı kelâm-ı mu’ciz-nizâm-ı cenâb-ı melikü’l-allâm ve müderris-i âm imişler. Bu matla’ anındır:

Matla’
Âlemün mertebesi gör ne kadar berterdür
Başdan bezm-i safâ bir ayag altı yirdür

HAKKÎ

Müfessirînden *Rûhü’l-beyân* sâhibi İsmâ’îl Hakkî Efendi Hazretleridir. Aydos nâm kasabada 1063 senesi tevellüd eylemişdir. Evân-ı tufûliyyetinde Edirne’ye gelip tarîkat-i aliyye-i Halvetiyye meşâyihinden Abdü’l-bâki Efendinin bir müddet zîr-i terbiyetinde bulundukdan sonra Der-i Aliyye’ye muvâsalat ve tarîk-ı mezkûr meşâyihinden Şeyh Osmân Efendi hıdmetine muvâzabetle bi’l-âhıre Burusa’ya nakl ü rıhlet ve orada mesned-güzîn-i meşîhat olmuşdur.

1130 târîhinde Şâm’a gidip üç sene ikâmetle tekrâr Dersa’â[d]et’e avdet ve biraz müddet Üsküdar’da gûşe-gîr-i inzivâ vü uzletle andan

Burusa'ya azîmet ve makâm-ı kadîmine bast-ı bisât-ı kerâmet eylemişlerdir ve bin yüz otuz beş târîhinde mahrûsa-i mezkûrede vâki' Tuz Bâzârı'nda Câmi'-i Muhammediyye isminde mücedded bir câmi'-i şerîf binâsına muvaffak olmuşlardur. Câmi' ve zâviye-i şerîf-i mezkûrda meşgûl-i irşâd oldukları hâlde 1137 senesi târik-i zâviye-i fenâ ve âzim-i kurbgâh-ı Cenâb-ı Mevlâ ve zâviye-i mezkûrda defn-i hâk olarak muntazır-ı rahmet-i Hazret-i Hak te'âlâ olmuşlardır.

Fatîn merhûm tezkiresinde dahi muharrer olduğu üzere müşârün ileyh hazretlerinin âsâr-ı ilmiyye-i adîdesi zîver-i eyâdî-i kabûl ve kendileri fâtiha-i şeref-nâme-i fuhûldür.

Eşher-i âsârı *Rûhü'l-beyân* ismindeki tefsîr-i şerîfiyle *Şerh-i Hadîs-i Erba'în,* **[Sahîfe 145]** *Şerh-i Âdâb, Şerh-i Muhammediyye, Şerh-i Mesnevî-i Şerîf, Şerhü'l-kübrâ, Şerh-i Pend-nâme-i Şeyh Attâr, Şerh-i Tefsîr-i Fâtiha-i Şerîfe, Kitâb-ı Kebîr, Kitâbü'n-netîce, Kitâbü'l-hitâb, Kitâbü'n-necât, Kitâbü'l-hak, Tasrîh ve'l-Keşfü't-tashîh, Hâşiye-i Tuhfetü'l-fikr, Tuhfe-i Hâsekiyye, Tuhfe-i İsmâ'îliyye, Fıkhü'l-hâl, Vâridât-ı Kübrâ, Temâmü'l-feyz, Kitâbü'z-zikr ve'ş-Şeref, Vesîletü'l-merâm* mecelleleridir. Müretteb dîvân-ı belâgat-unvânları dahi vardır. Âsârından bir gazel tahrîr kılındı:

Gazel

Nûr-ı zâta irmege mahv-ı sıfât itmek gerek
Mâsivâya cümle terk-i iltifât itmek gerek

Cümle ef'âl ü sıfâtı sâlikün bulsa fenâ
Zât-ı Hak'da âkıbet ifnâ-yı zât itmek gerek

Bunda fetvânun esâsı münhedimdür ey gönül
Bunda takvâdan libâsı kat kat itmek gerek

Görmege Hakk'un cemâlin âlem-i sır içre sen
Göz yumup bu cism ü cânundan vefât itmek gerek

Hakkıyâ câna gerekse hikmet-i Hak'dan gıdâ
Dâ'imâ perhîz ü terk-i tayyibât itmek gerek

HAKKÎ

Müşârün ileyh meşâhîrden Erzurûmî İbrâhîm Hakkî Efendidir. *Fatîn Efendi Tezkiresi'*nde muharrer olduğu üzere mevlidi Erzurûm'da Hasan Kal'ası'dır. 1115 târîhinde tevellüd etmiş ve "hâdim-i aşk" terkîbi vilâdetine târîh düşmüşdür. Ba'de't-tahsîl Diyârbekr eyâletine tâbi' Si'ird nâm kazâda vâki' Tillo ismindeki karyeye azîmet ile tarîkat-i aliyye-i Kâdiriyye meşâyihinden İsmâ'îl-i Tillovî Hazretlerinden lâbis-i tâc-ı hilâfet olmuş iken 1186 senesi hânkâh-ı bekâya rıhlet eylemişdir. Karye-i mezbûrda post-nişîn-i irşâd olduğu zâviye hazîresinde medfûndur.

Ma'rifet-nâme isminde bir aded kitâbı zîver-i eyâdî-i iştihâr ve bir kıt'a matbû' dîvânı vardır.

Gazel
Dostum zerreler âyîne-i dîdârındır
Nefsini bilmiş o ârif ki haberdârındır

Kalbimin derdine kimden taleb etsem dermân
Ki etibbâ-yı cihân cümlesi bîmârındır

Mahv olur nûr-ı mahabbetle enâniyyetler
Söyle Mansûr'a ki bu aşk neden kârındır

Dil ü dildârın arasında bu cân hâ'il imiş
Aşka cân ver ki diyâr-ı dil o dildârındır

Cân ü cânân ü dil ü dilber ü dîn ey Hakkî
Aşkdır aşk ki o menba'-i güftârındır
[Sahîfe 146]

HAKKÎ

Meşâhîr-i şu'arâ-yı asrdan İsmâ'îl Paşa-zâde İbrâhîm Hakkî Beğ' dir. Ricâl-i saltanat-ı seniyyeden bin iki yüz otuz altı târîhinde humbaracıbaşı bulunarak müsevveri muhâfazası şartıyla Bolu ve Kastamonu ve Vîrânşehr sancakları bâ-rütbe-i vezâret uhdelerine

tevcîh buyurulan ve beyne'l-enâm Boğaz nâzırı denmekle meşhûr olan İsmâ'îl Paşanın mahdûmu olup 1238[106] târîhinde ser-zede-i mevkı'-i şühûd olmuşdur. Bir buçuk yaşında iken pederi müşârün ileyhin Gelibolu'da ikâmete me'mûriyyetleri cilveger-i minassa-i takdîr olarak mahall-i mezkûrda on dört sene pederiyle ikâmet ve ba'dehu pederi menzûl olmasıyla mazhar-ı afv ve âtıfet-i seniyye olarak İstanbul'a avdet eylemiş olduğundan sâhib-i terceme ol vakt Bâb-ı Defterî denilen dâ'irede haremeyn muhâsebesi kalemine bir haylî müddet müdâvemet ve sonra evkâf-ı hümâyûn mektûbî kalemine tahvîl-i me'mûriyyet etmiş ve oda-i mezkûrda yetmiş târîhine kadar îfâ-yı hıdmet edebilip o târîhde illet-i hâ'ile-i sevdâya mübtelâ olarak seksen iki târîhine kadar illet-zede ve bî-dimâğ hâlinde bulunmuş ise de bi-lutfihi te'âlâ hâl-i sahva rücû' etmişdir. Mîr-i mûmâ ileyh kemâl-i âfiyetle ber-hayât olup, fakat me'mûriyyet gâ'ile vü külfetinden âzâde bir hâlde zâtına mahsûs inâyet ve ihsân-ı cenâb-ı cihândârî olan bin guruş ma'âşla Üsküdar'da vâki' hânesinde du'â-yı devâm-ı ömr-i pâdişâhîye muvâzabetle meşgûldür.

Mûmâ ileyh Nef'î-i zemân vasfına şâyân bir şâir-i sâhib-dîvândır. Nef'î'ye nazîre-gûne inşâd eylediği kasîdeler ulüvv-i tab'ına burhândır. Nümûne-i âsâr-ı tab'ı olmak üzere dest-res olduğum kasâ'idinden bir tanesi tahrîr kılındı. Dîvânı mükemmel ve musavver olarak bu def'a tab' olundu.

Kasîde-i Garrâ Der-Na't-ı Seyyidü'l-enbiyâ Salla'llâhu Te'âlâ Aleyhi ve Sellem

Merhabâ ey hıtta-i vahyin şeh-i dâd-âveri
Ey bihîn mesned-tırâz-ı dûde-i peygamberî

Merhabâ ey şâhid-i ismet-serây-ı *mâ-gavâ*[107]
Kim cemâlin kurb-ı *ev ednâ*ya[108] verdi zîveri

Merhabâ ey nûr-ı Rabbânî ki dest-i fıtratın
Asdı tâk-ı kubbe-i çarha çerâg-ı hâveri

Sensin ol iksîr-i a'zam kim hakîm-i lâ-yezâl
Cevherinden verdi mâhiyyâta feyz-i cevheri

[106] Tarih metinde yanlışlıkla 1338 olarak verilmiştir.
[107] "Azmadı." (Necm suresi: 2)
[108] "Daha da yakın oldu." (Necm suresi: 8)

Sensin ol ser-çeşme-i rahmet ki feyz-i vuslatın
Âdem ü Havvâ'ya terk etdirdi havz-ı Kevser'i

Müntehâ-yı sırr-ı sun'-ı Kibriyâ'sın kim kazâ
Derk-i künh-i fıtrat-ı zâtında oldı serserî

Pâdişâh-ı ıstıfâ-taht ü mu'allâ-câhsın
Kim harîm-i *lî ma'-Allâhî'de*[109] giydin efseri
[Sahîfe 147]

Oldun ol gülzârda gül-çîn-i rü'yet kim anın
Hîre etdi dîde-i Mûsâ'yı nûr-ı manzarı

Olmasaydı nokta-i ilm-i şerîfin tâ ezel
Mebde'-i ilme'l-yakîn ü menşe'-i dânişverî

Müntic olmazlar idi eşkâl-i fenn-i mantıkî
Cevher-i küll etse tertîbinde sûret-güsterî

Etmeseydi akd-peyvend-i vücûda vâsıta
Zâtını a'yân-ı eşyânın müfîz ü masdarı

Hacle-i imkânda görmez idi çeşm-i akl-ı küll
İzdivâc-i nüh-pederle çâr-rükn-i mâderi

Böyle yazmışdır ezel levhinde elkâbın senin
Dest-i münşî-i kazânın hâme-i çâbükteri

Hâce-i kudsî-sebak vahy-âver-i *Rabbü'l-felak*[110]
Şâri'-i yek-tâ-nesak dâd-âver-i ins ü perî

Hâtem-i peygamberân muhtâr-ı Rabb-ı müste'ân
Nûr-ı çeşm-i *kün fekân*[111] medlûl-i lafz-ı serverî

Ahmed-i mürsel habîb-i Kibriyâ kim zâtıdır
Enbiyâ-yı sâhibü'l-azmin medâr-ı mefharı

---

[109] "Benim Rabb'im ile bir vaktim olur..." (hadis)
[110] "Sabahın Rabb'i." (Felak suresi: 1)
[111] "Ol, hemen oldu." (Bakara suresi: 117)

Pâdişâh-ı pür-şükûh-ı *ve'd-duhâ*[112] kim zâtının
Oldu ervâh-ı mücerred bende-i fermânberi

Şehriyâr-ı mülk-i İsrâ kim der-i eyvânının
Olamaz gülmîhi çarhın âfitâb-ı enveri

Zîver-i eyvân-ı hatmü'l-enbiyâyî kim eder
Çeşm-i Rûhu'llâh'ı rûşen sûde-i hâk-i deri

Şâh-ı *levlâk*-efser-i ferhunde-mevkib kim anın[113]
Rûh-ı kudsî oldu pîş-âheng-i saff-ı leşkeri

Tahtgâh-ı gayb-ı kudsî-âsitândır mesnedi
Mâverâ-yı hadd-i deşt-i lâ-mekândır kişveri

Feyz-i zâtından mu'allel kârgâh-ı unsurî
Fer'-i hükmünden müselsel devr-i çarh-ı çenberî

Sûret-i fermânının me'mûru aklâm-ı ukûl
Cezbe-i ihsânının mecbûru mihr ü müşterî

Olsa kemter reşha-i ebr-i bahâr-ı lutfu ger
Çâr-bâg-ı unsurînin mâye-i zîb ü feri

Gösterirdi rûzgâra bâgbân-ı nâmiye
Reşk-i nahl-i Tûr-ı Sînâ şâhsâr-ı ar'arı

Dest-i kahrı verse ger eczâ-yı çarha tefrika
Bir dem içre mahv olup aktâr ü kutb ü mihveri

Sâbit ü seyyâr edüp tahte's-serâyı câygâh
Mihr ü mâh eylerdi sath-ı hâkde cevlângerî

Vasf-ı hüsn-i şâhid-i hulkuyla bir sâhib-sühan
Nazm-ı pâkin eylese ârâyiş-i ser-defteri

Kûçe-i mısra'da ser-gerdân olurlardı bütün
Pâre pâre eyleyip ebkâr-ı ma'nî mi'ceri

---

112 "Kuşluk vaktine andolsun." (Duhâ suresi: 1)
113 "Sen olmasaydın." (hadis-i kutsî)

Ger mürîd-i hânkâh-ı ismeti olsa olur
Tîre-kalb-i ma'siyet nûr-ı sevâbın mazharı

İstese imkânını hükmü muhâlâtın ider
Cevher-i hurşîde ma'den zerre-i hâkisteri

Feyz-i i'câzı sirâyet etmiş olsa âleme
Lûle-i Âb-ı hayât eyler dehân-ı ahkeri

Etse tâb-ı saykal-ı nûr-ı zamîr-i pâki ger
Mazhar-ı feyzi bu sath-ı arsa-i pehnâveri
[Sahîfe 148]

Aks edip rûy-ı zemîne sûret-i levh-i kader
Rûzgâra fâş olur eşkâl-i râz-ı muzmeri

Mahv eder bir darbe-i muştuyla bir demde kazâ
Hasm-ı dîn ü şer'inin fûlâddan olsa seri

Anlasa mâhiyyet-i kadr-i gubâr-ı ravzasın
Mahv ederdi rûzgâr envâ'-ı müşk ü anberi

Nüsha-i irfânına ol dem ki dânâ-yı kazâ
Kıldı hasr-ı nazra-i tahkîk dâniş-perveri

Noktasından künh-i envâ'-ı ulûmu fehm edip
Gördü harfinde nihân esrâr-ı levh-i ekberi

Pâdişâh-ı ıstıfâ-tahtâ mu'allâ-mesnedâ
Ey dü kevnin şehriyâr-ı âdil ü dâd-âveri

Na't-ı zâtında zebânım yine deng ü lâl olur
Tab'ımın feyz-i dem-i kudsî olursa yâveri

Katre-i bahr-i kemâlin edemem şerh ü beyân
Mevce-i i'câza gark etsem sutûr-ı mıstarı

Yaraşır dersem be-kavl-i Nef'î-i mu'ciz-beyân
Eylemiş Hak vasfını kayd-ı tasavvurdan berî

Şükrüm oldur ki edip endîşe-i evsâfını
Tab'ım etdim lücce-i pür-gevher-i dânişverî

İrtikâb-ı lâf-ı güstâhî eder isem n'ola
Gönlümü şevk-ı hayâl-i na'tın etdi serserî

Na't-ı pâkin verdi bir şevk-ı diger endîşeme
Kim anı âciz kalır takdîrden akl-ı cerî

Ruhsatınla sevk edersem vâdî-i fahra n'ola
Esb-i tab'ım gibi bir rahş-ı harûn ü lâgarı

Ben o Hâkânî-i devrânım serîr-i ma'rifet
Buldu yek-tâ husrev-i tab'ımla zîb ü zîveri

Hâmem ol sûretger-i tasvîr-i ma'nîdir k'eder
Deyr-i pür-nakş-ı beyân-ı sihre tarh-ı Âzerî

Tab'ım ol meyhâne-i esrâr-ı kudsîdi[r] k'eder
Mest-i medhûş-ı ebed Cibrîl'i reşh-i sâgarı

Her sözüm bir cevher-i vâlâ-yı ulvîdir k'anın
Olsa lâyık akl-ı kül bin cân ile sevdâgeri

Hâver-i imkânda olmaz idi bir dem cilve-sâz
Pertev-i mihr-i zuhûrum bilse rûh-ı Enverî

Zihn-i vekkâdım çerâg-ı dûdmân-efrûz-ı kuds
Tab'-ı pâkim mihr-i evc-ârâ-yı çarh-ı şâ'irî

Cünbiş-i bâli eder şehbâz-ı evc-i nazmımın
Lâne-i gerdûndan âvâre nesr-i tâ'iri

Zerre gerd-i rahş-ı tab'ım bulsa eylerdi ıyân
Sûret-i i'câzda nîreng-i sihri Sâmirî

Tâlibi olurdu nakd-i mihr [ü] encümle kazâ
Dürr-i nazmım olsa ger zîb-i külâh-ı Kayserî

N'eyleyem bu lutf-ı tab' ü hüsn-i isti'dâd ile
Edemem bir vech ile mülzem hasûd-ı kaşmeri

Sen dururken yaraşır mı böyle tab'-ı pâk ile
İrtikâb edem felekde nazm-ı vasf-ı efseri

Etme muhtâc-ı edânî yâ Resûla'llah beni
Bâb-ı gayra dökdürüp âb-ı ruh ü eşk-i teri

Hâk-i pây-ı sahb-ı itbâ'-ı kirâm-ı pâkinem
Cân-fedâ-yı hânedânem Hayderî'yem Hayderî

Ol zemân kim ola lafz-ı *ümmetî* vâ *ümmetî*[114]
Şâmil-i ahvâl-i rencûrâna rûz-ı mahşerî
[Sahîfe 149]

Eyleme rüsvây-ı mahşer bu za'îf ü kemterin
Olmayam lutfunla vakf-ı teng-nây-ı ebterî

Gayri ey hâme yeter ıtnâb ü iksâr-ı sühan
Sâkit ol kim zâhir olmuşdur salâtın demleri

Tâ ki Hallâk-ı avâlim kudretin izhâr edip
Ber-karâr ede felekde mihr ü mâh ü ahteri

Sad salât ile selâm olsun revân-ı pâkine
Hem dahi elbette k'anlardır dü kevnin serveri

HAKKÎ

Müşârün ileyh şeyhü'l-harem-i hazret-i nebevî esbak şeyhü'l-vüzerâ İşkodralı Şerîfî Mustafâ Paşa merhûmun mahdûmu sa'âdetli Hasan Hakkî Beğ Efendi Hazretleridir.

Evân-ı tufûliyyetinde der-bâr-ı şevket-karâr-ı mülûkâneye bi'l-muvâsala iktisâb-ı ulûm ü ma'ârif ve istikmâl-i fenn-i kitâbet eyledikden sonra sabâvetinde hâ'iz olduğu mîr-i mîrânlık rütbesini bi'l-iltimâs rütbe-i sâniyyeye tahvîl etdirerek hâriciyye tahrîrât odası hulefâsı sınfına iltihâk eylemiş ve müddet-i medîde Bâb-ı Âlî'ye

---

[114] "Ümmetim ümmetim!" (hadis)

devâm ile kat'-ı merâtib edip rütbe-i ûlâ sınf-ı evveliyle be-kâm olmuş ve mu'ahharen dışarılarda istihdâm olunarak Bosna vilâyeti dâhilinde Hersek sancağı mutasarrıfı iken şu günlerde infisâli vukû' bulduğundan İstanbul'a gelmişdir.

Müşarün ileyh hazretlerinin dîvânçe olacak mikdâr eş'ârı vardır. Dest-res olunan bir gazel tahrîr kılındı:

Gazel

Demlenir her dem hevâ-yı aşk ile dîvâne ney
N'eyle seyr et arz eder sûz-ı dilin cânâna ney

Bülbül-i nâlişgeri hâmûş eder gülzârda
Başlayınca nagme-i dil-sûz ile efgâna ney

Dem urur her dem makâm-ı âlem-i lâhûtdan
Râz-ı aşkın perdesin keşf eylemez nâ-dâna ney

Sînesi sûzân dili pür-dâg muhrik nâlesi
Gûyiyâ aşkıyla yandı âteş-i hicrâna ney

Nâvek-i dil-dûz-ı çeşm-i ney-zen-i mahbûbdan
Şerhalar çekmiş ser-â-pâ sîne-i sûzâna ney

Başka bir hâlet verir ser-mest-i bezm-i vahdete
Neş'e-bahşâ-yı safâdır meclis-i rindâna ney

Bende-i Monlâ-yı Rûm'am çok mudur Hakkî eger
Her nefes dem-sâz olursa bu dil-i nâlâna ney

HAKKÎ

Mîr-i mîrândan sa'adetli İshâk Hakkî Paşadır. Terceme-i hâli *Tezkire-i Fatîn Efendi*de muharrer olduğu üzere *Kâmûs* mütercimi vak'a-nüvîs Âsım Efendinin birâderi Ayntâb nakîbü'l-eşrâfı kâ'im-makâmı Emîn Efendinin mahdûmudur.

1223 senesi tevellüd ve gençliğinde medîne-i **[Sahîfe 150]** mezkûr ulemâsından Kûçek Hâfız Efendi merhûmdan tederrüs ile tahsîl-i

kemâl ederek 1254 târîhinde Konya vâlîsi Hâfız Paşanın hazînedârı olduğu hâlde dergâh-ı âlî kapıcıbaşılığı rütbesini ve 1267 senesi ıstabl-ı âmire müdîrliği pâyesini hâ'iz olmuş ve sene-i mezbûrede uhdesine mîr-i mîrânlık rütbesi ihsân buyurulmuşdur. O esnâda Arabistân ordu-yı hümâyûnu müşîri ta'yîn buyurulan sadr-ı esbak Kıbrıslı Mehmed Paşa merhûmun kethudâlığı me'mûriyyetiyle Şâm'a azîmet ve 1268 senesi evâhırında Şâm vâlîsi bulunan devletli Hâcî İzzet Paşanın Cidde-i Mu'azzama eyâletine naklinde dört buçuk mâh kadar îfâ-yı vekâlet etmişdir. *Fatîn Efendi Tezkiresi*'nde sâhib-i tercemenin kâ'im-makâmlıkla mu'ahharen bu senede İzvornik sancağına me'mûr olduğu yazılı ise de bundan ilerisi beyân olunmamışdır.

Dîvân olacak mikdâr âsârı ve Fatîn merhûm tezkiresinde muharrer sadr-ı esbak Reşîd Paşanın terceme-i hâli müşârün ileyhin âsâr-ı kalemiyyesinden olduğundan fenn-i inşâda iktidârı ma'lûm ü müsellemdir. İşbu gazeli âsârındandır:

Gazel

Bâg-ı hüsünde serv-i revân söylerim sana
Gülzâr-ı nâza tâze fidan söylerim sana

İkbâl-i dehr kesret-i derd ü mihenledir
Nefsimde tecrübemle inan söylerim sana

Vaslın zemânı fasl-ı bahâr ile bir degil
Zevk-ı visâli ıyş-ı cinân söylerim sana

Bu gece ben ne çekdim elinden rakîbin âh
Zahm-ı derûn ü cânı nihân söylerim sana

Zîver Efendi Hazretinin nazm-ı pâkini[115]
Hakkî misâl-i rûh-ı revân söylerim sana

HAKKÎ

Tarîkat-i aliyye-i Mısriyye meşâyihinden Burusevî müteveffâ Şeyh

[115] hazretinin: hazerâtının (metinde)

Zâ'ik Efendi-zâde'dir. Bin iki yüz kırk sekiz senesi Burusa'da tevellüd ve altmış iki târîhinde Dersa'âdet'e azîmet edip bâb-ı ser-askerî masraf nezâreti tahrîrât odası silkine dâhil olmuşdur. Mûmâ ileyh nükte-perdâz bir şâ'ir-i mümtâzdır.

Gazel
Her nigâh-ı cân-sitânından ki dil me'yûs olur
Rûh-ı kudsî ser-be-ceyb-i gûşe-i efsûs olur

Etmem ol nahvet-perest-i nâza arz-ı iştikâ
Çâk-i sînem korkarım âyîne-i nâmûs olur

Dil ki bezm-i gamda ser-germ-i hayâlindir o dem
Dûd-ı âhım şem'- i- dâg-ı sîneme fânûs olur

Râhib-i deyr-i mecâzam kim be-feyz-i aşk-ı pâk
Vecd ü hâl-i tab'ıma bâdî dem-i nâkûs olur
[Sahîfe 151]

Âlem-i ma'nâda Hakkî eylesem bast-ı kelâm
Feyz-i enfâs-ı Mesîh endîşeme me'nûs olur

HÜKMÎ

Memleketi Gelibolu ve ismi Mehmed'dir. *Hasan Çelebi Tezkiresi*'nde sâhib-i tercemenin Sinân[116] Efendiden mülâzım ve tarîk-ı kazâya âzim olduğu muharrer ise de ahvâl-i sâ'iresine dâ'ir ne mezkûr tezkirede ve ne diğer tezâkirde bir gûne kayd ü işârete dest-res olunamadı. Beyt-i âtî âsâr-ı nazmındandır:

Beyt
Na'l kesdüm kolumda hem-çü kamer
Tâbaka'n-na'lü bi'n-na'li didiler[117]

---

[116] Sinân: Sinâd (metinde). Kelime "Kınalızâde Hasan Çelebi. *Tezkiretü'ş-şu'arâ*. 245" esas alınarak düzeltilmiştir.
[117] "Tamı tamına, kelimesi kelimesine aynıdır; bir şeyin diğer şeye tam uyması durumu; ayakkabının bir tekinin diğeriyle uyumlu olması."

HÜKMÎ [HAKÎMÎ][118]

Bilâd-ı Acem'den Kazvîn'e muzâfa Ebher[119] nâm kasabadandır. Şâh İsmâ'îl'in havâlî-i mezkûreyi istîlâsında mûmâ ileyh vatanından hicret ve meşâhîr-i bilâd-i Osmâniyye'den Diyârbekr'e muvâsalatında mevlânâ-yı a'zâm câmi'ü'l-fünûn ve'l-hikem Muslihü'd-dîn-i Lârî aleyhi rahmeti'l-meliki'l-Bârî Hazretlerinin âsitân-ı feyz-âşiyânlarına muvâzabet etmişlerdir. Âsitân-ı mevlânâ-yı müşârün ileyhde tahsîl-i kemâl ile mülâzım ve müşârün ileyhin o aralık vukû'-ı irtihâlleri üzerine İstanbul'a âzim olmuşdur.

Sultân Murâd Hân-ı Sâlis Magnisa'da iken hâceleri olan İbrâhîm Çelebi ile kesb-i ülfet ve o münâsebetle dâ'ire-i fâhire-i şeh-zâdeye tahsîl-i münâsebet etmeğin cülûs-ı Murâd Hân-ı Sâlis'de Rûmeli Beğlerbeğisi Mehmed Paşaya hâce olmuşdur.

Sâhib-i tercemenin ber-vech-i âtî Fârsî ebyâtından başka diğer âsârına dest-res olamadığımdan iki beytini tahrîr eyledim:

Ber-vücûd-ı men eger her mûy[î] cânî dâştî
Ez-gamet her yek codâ dâg-ı nihânî dâştî

Ger tevânistî şod ez-zârî dilem yek-dem hamûş
Ber-ser-i kûyet codâ dâ'im figân[î] dâştî

HİKMET

Müşârün ileyh hazretleri Şeyhü'l-islâm-ı esbak El-hâc Ahmed Ârif Hikmet Beğ Efendi merhûmdur. Nâ'ilî Abdu'llâh Paşa-zâde sudûr-ı

---

118 Şairin adı *Kınalızâde Hasan Çelebi Tezkiresi*'nde "Hakîmî" şeklinde kayıtlıdır. Şu Farsça mısrada da vezin mahlasın Hakîmî olması gerektiğini işaret etmekte: "Ne'şnâht hîç kes çü Hakîmî be-hak to-râ / Û-râ zi-der merân ki gulâmîst hak-şinâs". Bkz. Kınalızâde Hasan Çelebi. a.g.e. 246, 247.

119 Ebher: Behr (metinde). Kelime "Kınalızâde Hasan Çelebi. a.g.e. 246" esas alınarak düzeltilmiştir.

izâmdan nakîbü'l-eşrâf iken vefât eden ve pek çok mükâlemât-ı düveliyyede bulunmuş olan İsmet Beğ merhûmun mahdûmudur. Bin iki yüz bir sen[es]i tevellüd etmiş ve 1211 târîhinde nâm-ı nâmîsi defter-i müderrisîne kayd olunmuşdur.

Medâris-i mu'tenâyı sırasıyla devrden sonra 1231 senesi Kuds-i Şerîf, 236 senesi Mısr-ı Kâhire, 239 senesi Medîne-i Münevvere monlâsı olmuşdur. Bin 242'de Dârü'l-hilâfetü'l-aliyye kâdîsi **[Sahîfe 152]** olup andan 46 senesi nakîbü'l-eşrâf hıdmet-i müstevcibü'l-mefharetiyle i'zâz ve 249'da Anadolu iki yüz elli dörtde Rûmeli sadâretleri pâyesiyle mümtâz buyurulmuşdur. Müte'âkıben meclis-i vâlâ-yı ahkâm-ı adliyyeye ve sonra dâr-ı şûrâ-yı askerîye a'zâ ve bi'l-istihkâk 1262[120] senesi şehr-i Zi'l-hiccesi'nde vâsıl-ı makâm-ı iftâ[121] ve kadri a'lâ olmuşdur. Üç dört sene mikdârı revnak-dih-i mesned-i fetvâ oldukları hâlde sonraları azl[122] ile bir vaktler dahi sâhilhânelerinde ârâyiş-i mesned-i inzivâ olarak 270 senesi âzim-i kurbgâh-ı Mevlâ olmuşdur.

Medîne-i Münevvere'de bir dârü'l-kütüb inşâsına muvaffakıyyetleri bâdî[-i] zikr-i hayrlarıdır. Müşârün ileyh asrında beyne'l-vükelâ erbâb-ı nüfûzdan bir zât-ı âlî-kadr oldukları hâlâ zebân-zed-i asâgir ü ekâbirdir. Âsârından bir gazel tahrîr kılındı:

Gazel

Gülşen ki feyz-i nûr ile sîr-âbdır bu şeb
Her gonçe bir külîçe-i meh-tâbdır bu şeb

Bîdâr eder mi bâng-i niyâzım sepîde-dem
Baht-ı siyâh-rûz girân-hâbdır bu şeb

Mest etdi hûşu bezm-i çerâgân-ı mâh-tâb
Kim zîb-i dûşu ferve-i sincâbdır bu şeb

Âyîne-i cemâl-i hüner baht-ı tîredir
Zulmet-medâr-ı tâbiş-i şeb-tâbdır bu şeb

Hikmet bu âteşîn-sühan-ı dil-firûz ile
Rûşen-çerâg-ı meclis-i ahbâbdır bu şeb

120 1262: ve 1262 (metinde)
121 iftâ: âfeti (metinde)
122 azl: gazel (metinde)

HİKMET

1247 târîhinde müceddeden Hersek vâliliğine ta'yîn buyurulan İstolçalı müteveffâ Alî Paşa-zâde Zülfikâr Nâfiz Paşanın mahdûmu meşâhîr-i şu'arâ ve üdebâ-yı asrdan dîvân-ı ahkâm-ı adliyye nezâret-i celîlesine merbût mahkeme-i istînâfiyye mümeyyizi Hersekli Ârif Hikmet Beğ Efendidir.

Eyâlet-i merkûmede vâki' Mostar kasabasında 1255 senesi şehr-i Rebî'ü'l-evveli'nde kadem-nihâde-i sâha-i vücûd olmuşdur. Unfuvân-ı tufûliyyetinde hânedânlarına mensûb esâtize-i be-nâmdan tahsîl-i ilm ü kemâle sa'y ü gayretle sinni henûz on bire resîde oldukda vâlî-i müşârün ileyhin inhâ vü iltimâsıyla uhdelerine tîmârlı süvârî mîrü'l-eblağı bi't-tevcîh silk-i askerîye idhâl buyurulmuşdur, fakat çok geçmeksizin pederleri irtihâl-i dâr-ı bekâ ve beş altı mâh sonra cedd-i emcedleri dahi azm-i gülşen-serây-ı ukbâ eylemiş olmasıyla her nasılsa ol vakt görülen lüzûm üzerine familyaca Serâybosna'ya ve ba'dehu mahrûse-i Burusa'ya nakl ü hicret etdirilmişdir.

Bir müddet mahâl-i mezkûrede ârâm ü ikâmetle elem-keşîde-i gurbet ü felâket ve bin iki yüz **[Sahîfe 153]** yetmiş senesi evâ'ilinde der-bâr-ı şevket-karâra bi'l-muvâsala nakdîne-i evkât ü ezmânını iktisâb-ı kemâlâta harc ü sarf ile behredâr-ı ilm ü ma'rifet oldukları hâlde iki yüz yetmiş iki senesi şehr-i Recebi'nde ecille-i ricâl-i Devlet-i Aliyye'den Mısr kapı kethudâsı Muhtâr Beğ merhûmun delâlet ve himmet-i mahsûsalarıyla kadîmi hâ'iz oldukları mîr-alaylık rütbesini sâliseye tahvîl ile mektûbî-i sadr-ı âlî odasına me'mûren vâyemend-i meserret ve yedi sekiz sene oda-i mezbûra ba'de'l-müdâveme ihtiyâr-ı ferâgatle bir müddet kendi âleminde imrâr-ı vakt ü sâ'at ve bir aralık vatan-ı aslîleri olan Hersek ve Bosna taraflarına azîmetle beş altı mâh oralarda seyr ü seyâhat eyledikden sonra Der-i Aliyye'ye avdet etmişdir.

1285 senesi şehr-i Muharremi'nde hâlâ adliyye nâzırı devletli Cevdet Paşa Hazretlerinin sâ'ika-i ehl-perv[er]âneleriyle müceddeden teşkîl olunan dîvân-ı ahkâm-ı adliyye muhâkemât-ı cezâ'iyye ve temyîz-i hukûk dâ'ireleri zabt kitâbetine ve ba'dehu Dersa'âdet merkez bidâyet mahkemesi birinci hukûk dâ'iresi mümeyyizliğine ve

bi'l-âhıre mahkeme-i istînâfiyye mümeyyizliğine nasb ü ta'yîn buyurulmuşdur.

Mîr-i mûmâ ileyh necâbet-i asliyyesini fezâ'il-i edebiyye ile tezyîn eden zâdegândan olup her dürlü iktidâr ve husûsâ şi'r ü inşâ ile şöhret-şi'ârdırlar. Gazel-i âtî cümle-i eş'ârındandır:

Gazel

Nüsha-i aşkın gönül şerh-i mezâyâsın bilir
Harf harf esrâr-ı te'sîr ü tevellâsın bilir

Aldanır mı reng-i nîreng-i hudûs-i âleme
Dil bu sûrethânenin nakş-ı heyûlâsın bilir

Nükte-i ser-beste-i sırr-ı ulûhiyyet midir
Var mı lafz-ı vahdetin bilmem ki ma'nâsın bilir

Bî-haberdir sanma râz-ı mekr-i hüsn ü aşkdan
Öyle Mecnûn'dur ki dil Leylâ vü Mevlâ'sın bilir

Bahs-ı edyân eyleme ey hâce kim ehl-i nazar
Kudretin âsâr-ı takdîr ü tecellâsın bilir

Eylemişdir âlemin bûd ü ne-bûdundan ferâg
Dil ne ukbâsın hayâl eyler ne dünyâsın bilir

Neş'e-i idrâki var olsun nigâh-ı şûhunun
Mest-i hâb-ı nâz iken uşşâk şeydâsın bilir

Eylemez Hikmet tenezzül yoksa kim erbâb-ı aşk
Celb ü teshîr-i visâlin vefk-i a'lâsın bilir

Âtîde muharrer manzûme dahi müntehabât-ı âsârındandır:

Fürûg-ı sâgarı âyîne-i âlem-nümâ buldum
Cihânda gûşe-i meyhâneyi cây-ı safâ buldum

Cihân gerçi tecellîgâh-ı takdîrâtdır ammâ
Harâbât âleminde başka bir feyz-i Hudâ buldum

Berîdir çirk-i teşvîşât ü şirk-i hod-nümâyîden
Melâmet ehlini âzâde-i zerk ü riyâ buldum
[Sahîfe 154]

İbâdetle diler kim cenneti teshîr ede zâhid
Anınçün zümre-i zühhâdı ben ehl-i hevâ buldum

Belâ-yı akl ile âzürde-i çûn ü çerâ olmaz
Cünûn erbâbını âlemde bî-havf ü recâ buldum

Araşdırdım hezârân kerre tab'-ı ehl-i dünyâyı
Hele yârân ile hûbânı gâyet bî-vefâ buldum

Yazıklar kim cihân olmuş firîb-âlûd-ı ârâyiş[123]
Ricâlin hâlini hem-şîve-i tavr-ı nisâ buldum

Sevâd-ı mâsivâ vicdânın etmiş hırs ile telvîs
Tama'kârân-ı mâl ü câhı hem-çün hûnfesâ buldum

Edânîye temelluk âriyet bir ömr içün degmez
Bu sûretle ta'ayyüş fikrini pek nâ-be-câ buldum

Degildir âlem-i âzâdegî hengâme-i âlem
Cihânda herkesi bir gûne derde mübtelâ buldum

Sorarsan n'eydigin kayd-ı ta'assub müdde'î benden
Muhakkak bilmiş ol kim mâhasalsiz müdde'â buldum

Dilersen anlamak ger hâsıl-ı ma'nâ-yı edyânı
Anı ben mâverâ-yı derk-i erbâb-ı nühâ buldum

Şu'ûnât-ı tabî'atda bidâyet yok nihâyet yok
Vukû'ât-ı zemânı bir müselsel mâcerâ buldum

Nücûm ehli ne bilsin cilve-i ahkâm-ı eflâki
Hisâbâtın anın ez-cümle-i sehv ü hatâ buldum

Tabîbin aczini gördüm ilâc-ı derd-i sevdâdan
Belâ-yı aşka düşdüm renciş-i gamdan devâ buldum

---

[123] firîb: karîb (metinde)

Nice dikkatler etdim bulmadım âsâr-ı İmrân'ı
Ne buldumsa cihânda bî-esâs ü bî-bekâ buldum

Tasavvur eyledim ahvâlini çok kerre dünyânın
Nihâyet sûret-i *da'mâ keder huzmâ safâ* buldum[124]

Nedir cürm-i fazîlet kim anın erbâbını yâ Rab
Perîşân-hâl ü mahzûn ü hakîr ü bî-nevâ buldum

Ne gafletdir İlâhî kendini derk edemez insân
Hakîkat âleminden bî-haber ser-der-hevâ buldum

Tabî'at sevk eder hükm-i siyâset men' ü zecr eyler
Musîbetdir şu hilkat kim belâ-ender-belâ buldum

Degildir ihtiyârî fi'linün mecbûrudur herkes
Cihâna ta'n eden eşhâsı bî-fehm ü zekâ buldum

Su'ûd etsen de ser-tâk-ı revâk-ı arş-ı a'lâya
Sakın zann etme kim dest-i meşiyyetden rehâ buldum

Eger maksûd ise Hikmet nizâm-ı âlem-i dünyâ
Buna kâfî vü kâfil şer'-i pâk-i Mustafâ buldum

HİLMÎ

Şeyhü'l-islâm Kâdî-zâde'nin mahdûmu olup ismi Mustafâ'dır. Dokuz yüz elli iki târîhinde pederi Burusa'da Kaplıca müderrisi iken tevellüd etmişdir. Ta'lîmine ihtimâm ve terbiyetine ikdâm olunup Abdü'l-kerîm-zâde Efendiden tahsîl-i kemâl ile vâsıl-ı merâtib-i efdâl olarak müşârün ileyhden mülâzım ve 974 hilâlinde birâderi Abdu'r-rahmân Çelebi yerine İstanbul'da Şâh-ı Hûbân Medresesi müderrisliğine nâ'il olup tefhîm-i ulûm etmekde iken 977 dershâne-i bekâya âzim olmuşdur. **[Sahîfe 155]** Beyt-i âtîden mâ'adâ âsârına dest-res olunamadı:

---

124 "Kederi bırak, safayı al".

Beyt
Arz itdi gerçi ârızın ol meh nikâbdan
Gün yüzine bakılmadı ammâ hicâbdan

HİLMÎ

Bekâyî-zâde[125] Burusalı Bostân Efendidir. Bahâe'd-dîn-zâde Abdu' llâh Efendiden mülâzım olmuşdur. Kırk akçe ile Üsküdar'da Mehmed Paşa Medresesi'nden ma'zûl iken bir akçe râtibe-i tekâ'üd ile kanâ'at ve Şâm-ı Şerîf'de bir müddet ikâmetden sonra 1004'te azm-i âhıret eylemişdir. Nazm-ı âtî âsârındandır:

Nazm
Allâme-i zemâne olup bir kişi eger
Eylerse kâdî-askere bin yıl mülâzemet

Mansıb açılmaz ana çözilmeyicek kese[126]
Hâsıl budur ki bî-kese müşkil mülâzemet

Rubâ'î[127]
Bir belâdur mülâzemet Hilmî
Mübtelâ olmayan kişi bilmez
İgneden iplige kimi sorılur
Kimi görür mesâlihin bilmez[128]

---

[125] Kelime, "Kınalızâde Hasan Çelebi. a.g.e. 248" künyeli eserde "Bakkâl-zâde" şeklinde geçmektedir.
[126] açılmaz ana çözilmeyicek kese: virilmez ana kim çözilmeyince kîse (metinde). Mısra, "Kınalızâde Hasan Çelebi. a.g.e. 248" esas alınarak düzeltilmiştir.
[127] Başına "Rubâ'î" yazılmakla birlikte veznine bakılınca manzumenin rubâ'î olmadığı görül-mektedir.
[128] Son mısradaki "mesâlihin" kelimesi kafiyeyi bozmaktadır. Manzume, "Kınalızâde Hasan Çelebi. a.g.e. 248"de iki ayrı beyittir ve mısra "Bitürür kimisi işin eylemez" şeklindedir. Bu şekliyle de vezin ve kafiye bakımından birinci beyitin ikinci mısraına uymadığı görülmektedir.

HİLMÎ

Moralı Abdü'l-halîm Efendidir. Tarîk-ı ilme âzim ve allâme-i Rûm Kâdî-zâde merhûmdan mülâzım olmuşdur. Rûmeli'nin bilâd-ı meşhûresinde kâdî oldukdan sonra dâ'in-i ecel mütekâzî olarak cevher-i cânını kîse-i vücûdundan almışdır.

Zâtı gibi eş'ârı zarâfetden ârî değilse de beyt-i âtîden mâ'adâ âsârına dest-res olunamadı:

Beyt
Cânum çıkar yirinden eger eylesen kıyâm
Lâyık mıdur efendicigüm kendüme kıyam

HİLMÎ

Şeyhü'l-kurrâ Yûsuf Efendi-zâde Mehmed Efendinin mahdûmu olup 1085 târîhinde tevellüd etmiş ve tahsîl-i ulûma sa'y ile serây hâcesi olmuşdur. Altmış yedi sene neşr-i ulûmdan sonra nakl-i kasr-ı cennet eylemişdir.

Âsârından *Buhârî-i Şerîfe* mufassal bir şerhi ve ba'zı kütüb-i mu'tebereye hâşiyyesi ve tefâsir-i şerîfe ve fünûn-ı sâ'ireye dâ'ir kırk yedi aded risâlesi meşhûrdur. Ber-vech-i âtî na't-gûne matla'-ı gazelinden mâ'adâ âsâr-ı şi'riyyesi bir yerde manzûr olamadı:

Matla'
Fezâ-yı dergehün kân-ı atâdur yâ Resûla'llâh
Cenâbun melce'-i ehl-i recâdur yâ Resûla'llâh
[Sahîfe 156]

HİLMÎ

Tarîkat-i aliyye-i Mevleviyye mensûbâtından Kâsımpaşalı Abdu'llâh Hilmî Dede'dir. Evâ'il-i hâlinde kâdî iken mu'ahharen tarîkat-i aliyye-i Mevleviyye'ye intisâb ile tahsîl-i irfân-ı bî-hisâb iderek bin yüz seksen târîhinde seyâhat tarîkıyla Arabistân cânibine azîmet ve sene-i mezbûre hilâlinde Rûm'a avdet üzere iken râkib olduğu sefîne gark olarak gavt[a]-hâr-ı bahr-i rahmet olmuşdur. Matla' ve beyt-i âtî âsârındandır:

Matla'
Kurulur üstüne uşşâk o gözü bâdâmın
Zer-i mahbûb ile Fındıklı'ya çek al kâmın

Beyt
Bir hicâz eylesek uşşâka o şeh nâz eyler
Uymaz âhengine erbâb-ı tarab yâ n'eyler

HİLMÎ

Kıbrıs müftîsi Hasan Hilmî Efendidir. Bin yüz doksan yedi senesi Kıbrıs'da tevellüd edip tahsîl-i ulûma sa'y ü verziş ile tekmîl-i ulûm-ı âliyye eyledikden sonra cezîre-i mezbûre müftîliğine ta'yîn olunmuş iken bin iki yüz altmış dört senesi âzim-i huld-ı berîn olmuşdur. Âsârından gazel-i âtî rengîn olmağla tahrîr kılındı:

Gazel
Usandık Akdeniz'den keştî-i ârâmı kaldırsak
Açıp yelkenleri Bahr-i Siyâh'a dogru saldırsak

Muvâfık rûzgâr ile kıç üstünde edip ârâm
Gehî nây üflesek gâhîce ol tanbûru çaldırsak

Çanaklık semtini zabt eyleyip de zevke gark olsak
Safâ deryâsına fülk-i dil-i nâ-kâmı daldırsak

Bulurduk lâ-cerem orsa poca bir cây-ı âsâyiş
Usûlüyle re'îse yanaşıp da lenger aldırsak

Baba Amr'un dagarcıgı gibi şeyler zuhûr eyler
Eger sandûka-i endîşeyi Hilmî boşaldırsak

HİLMÎ

Mustafâ Hilmî Efendidir. Mahrûsa-i Burusa'da tevellüd edip tahsîl-i ulûm-ı âliye ve âliyyeden sonra bin iki yüz elli dokuz senesi İstanbul'a gelmiş ve evvelen mâliye mektûbî ve sâniyyen ya'nî bin ikiyüz altmış altı senesi meclis-i muhâsebe-i mâliyye mazbata odası ketebesi sınfına dâhil olmuşdur. Bir mikdâr eş'ârı olup gazel-i âtî o cümledendir:

Gazel
Şem'-i dil âteş-i aşk ile fetîl aldı çü mûm
Göricek semt-i Fener'de bu gece bir büt-i Rûm

Hancer-i gamze-i kâfir-nigehi câna geçer
Bu bakışla aceb îmâna gelir mi mersûm
[Sahîfe 157]

Nâr-ı nûr-ı ruhu âteşkede-i sîne-fürûz
Bûy-ı zülfünden olur nükhet-i Meryem meşmûm

Kîl ü kâl olsa da ger mebhas-ı zülfünde dırâz
Harf sıgmaz o mehin sanki dehânı ma'dûm

Hilmiyâ eylemiş evreng-i sitignâya cülûs
Mülk-i dil zabtına ol pâdişeh-i kişver-i Rûm

HİLMÎ

Trabzon vilâyeti mektûbî mümeyyizi ve vilâyet-i müşârün ileyhâ

nâmına neşr olunan gazetenin muharriri Mehmed Hilmî Efendidir. Trabzonî El-hâc Ârif Efendinin mahdûmu olup bin iki yüz kırk dokuz senesi mahall-i mezkûrda tevellüd eylemişdir.

Tahsîl-i ilm ü kemâl[e] verzişle meslek-i kitâbete sülûk eylediğinden vilâyet-i müşârün ileyhâda birçok me'mûriyyetlerde ve sandık emînliğinde bulunmuş ve te'lîf eylediği *Muhâkeme-i Ye's ü Emel* nâmındaki risâlesini İstanbul'a götürüp mahâll-i âliyyeye takdîm eylediğinden mükâfâten uhdesine rütbe-i sâniyye tevcîh buyurulmuşdur.

Bir aralık me'mûriyyetinden azl ile ta'n-ı hasûda mübtelâ olmuş iken çok geçmeden erbâb-ı si'âyetin mağdûru olduğu bilinerek yine me'mûriyyetine getirilmişdir.

Derece-i inşâsı neşr etdiği gazetelerin mündericâtıyla mezkûr risâlesinden ma'lûm olur. Müretteb dîvânı ve mükemmel münşe'âtı vardır. Gazeliyyât ve ebyâtından bir şemme tahrîr kılındı:

Gazel
Ferîkân-ı kirâmdan İşkodra vâlîsi sâbık
Eşref Paşanın gazellerine nazîredir
Ne devlet ü ne hey'et ü ne în ü ân bozar
İşi bozarsa bil kader-i âsumân bozar

Mânend-i bûm meskeni vîrâneler olur
Her kim ki dest-i gadr ile bir âşiyân bozar

Magrûr olup güşâyiş-i ikbâle alma âh
Zîbendegî-i gülşeni bâd-ı hazân bozar

Bünyâd-ı kasr-ı ülfeti bozmak ise garaz
Ahbâba eyle anı havâle hemân bozar

Tercîh-i kâra medhali yok deme rüşvetin
Da'vâyı reng-i âhere kor armagan bozar

Nazm-ı Cenâb-ı Eşref'e verdim nazîredir
Hilmî ne çâre zihnimi acz-i beyân bozar

***

Fülk-i ümîde bir gün olur bâd-ı feyz eser
Sabr eyle mevc-i mihnete dâ'in dümendedir

Hattı gelince öp leb-i mey-gûn-ı yârden
Bir neş'esi de nûş-ı şarâbın çemendedir

****

Va'd-i bî-hâsılı terk etse kibâr-ı devlet
Hâcet ashâbına bundan büyük ihsân olmaz

Hâl-i ikbâlde muhlis geçinen çok ammâ
Vakt-i idbârda hâtır sorar ihvân olmaz
[Sahîfe 158]

Her ne matlûb olunur ise husûlü me'mûl
Zamm ü tevsî'-i ma'âşa fakat imkân olmaz

HİLMÎ

Asâkir-i şâhâne kol[a]ğalarından Kâsım Paşa Mekteb-i Rüşdiyye-i Askeriyye'si müdîri Mustafâ Hilmî Efendidir.

Kayser kasabâtından Tonsun (?) kasabası hânedânından merhûm Âteşî Hâfız Efendi-zâde Hâfız Mehmed Efendinin mahdûmu olup kasaba-i mezkûrda tevellüd eylemişdir. Pederi Dersa'âdet'de taşçı esnâfı mu'teberânından olmağla on yaşında İstanbul'a gelip Sultân Bâyezîd Rüşdiyyesi'ne üç sene devâm ile bâ-şehâdet-nâme i'dâdiyye ve iki sene sonra Mekteb-i Fünûn-ı Harbiyye-i hazret-i mülûkâneye nakl olunarak seksen bir senesi bâ-şehâdet-nâme mülâzımlıkla ikinci ordu-yı hümâyûnu piyâde birinci alayının ikinci taburuna me'mûr olmuşdur.

Sûriye ve Cebel-i Lübnân cihetlerinde tabur-ı mezkûrla haylî muhârebede bulunarak iki sene zarfında yüzbaşılığı ihrâz eder. Seksen beş senesi bâ-irâde-i ser-askerî Mekteb-i İ'dâdî kitâbet hâceliği ve mu'ânetine ta'yîn ve seksen sekiz senesi rütbesi kolağalığına terfî' edilmişdir. Bir müddet sonra Hâsköy'de bulunan mahrec-i mekâtib-i askeriyyenin münşe'ât ve hisâb hâceliğine ta'yîn olunmuş iken bu def'a mekâtib-i rüşdiyye-i askeriyyelerden Kâsım Paşa Mektebi

müdîrliğine me’mûr olmuşdur.

Fıkarât-ı Cihâd nâmıyla nâfi’ bir mecmû’asından mâ’adâ Fuzûlî merhûmun *Kays-nâme*’sini tiyatro usûlüne tahvîl etmiş ve birinci olarak bir fâci’a-nâme meydâna koymuşdur ki el-ân Osmânlı tiyatrosunda oynanmakdadır. Hakîkaten dil-sûzdur. Ber-vech-i âtî müstezâd sâhib-i tercemenin âsârındandır:

Müstezâd

Ey kâmet-i Tûbâ çıkagör nâz ile bâga
Sûret göre ar’ar
Cûlar gibi her yerde sakın düşme ayaga
Yüksel çü sanavber

Ya’kûb-ı zemânam çekerim mihnet-i fürkat
Bir haylî zemândır
Kan aglayarak döndü gözüm iki bulaga
Ey Yûsufî-peyker

Yagmâya giderdi eger olsaydı Hülagû
Devrinde senin âh
Dünyâyı kırar gamzelerin baksa bıçaga
Alsa ele hancer

Gönlüm göricek zülfün ile hâl-i siyâhı
Artırdı hevâyı
Kuşdur ki düşüp dâne içün böyle tuzaga
Olmakda musahhar

Meyve bitiren dallar ider meyl zemîne
Bu bâgda âdet
[Sahîfe 159]
Ashâb-ı kemâlâtın olur başı aşaga
Mahzûn ü mükedder

Ferhâd olup Hilmî bu kühsâr-ı emelde
Bir derd kazandın
Daglar ki dayanmaz göre sînendeki dâga
Derd ehline göster

Fazlî bana ta'lîm edip böyle zemîni
Râzî ola Mevlâ
Bârân-ı afüv merkadinin üstüne yaga
Kabri ola enver

HALÎM GİRÂY

Selâtîn-i Cengiziyye sülâlesinden ve meşâhîr-i erbâb-ı fazl ü edebden Şâhbâz Giray-zâde Halîm Giray Sultân'dır. Kırım'ın istîlâsından sonra bir müddet Dersa'âdet'de ve biraz müddet de Çatalca'da ikâmetle imrâr-ı vakt etmiş ve bin iki yüz otuz dokuz senesi âzim-i âhıret olmuşdur. Kazâ-yı mezbûrda vâki' Ferhâd Paşa Câmi'-i Şerîfi hazîresinde medfûndur.

Müşârün ileyh asrının münşî'-i yegâne ve şâ'ir-i ferdânesi olup mükemmel münşe'âtı ve müretteb ü matbû' dîvân-ı belâgat-beyânı vardır. Sultân Mahmûd-ı Sânî asrı şu'arâsındandır.

Çeşm-i alîli hasret ile pür-nem eyledim
El îd-i ekber eyledi ben mâtem eyledim

tercî' i hakîkaten dil-sûzdur. Gazel-i âtî dîvânında görülmüşdür:

Gazel
Çeşm-i Hak-bînde agyâr ile yâr ikisi bir
Bâg-ı tevhîdde zîrâ gül ü hâr ikisi bir

Gâh ruhsâra vü geh zülfe bakar nev-hevesân
Ehl-i tahkîke göre leyl ü nehâr ikisi bir

Şâhlar hâk-i siyâh içre fakîrâne yatar
Dergeh-i Hak'da sıgâr ile kibâr ikisi bir

Ehl-i tevhîdde yokdur ikilik Allah bir
Nazarımda gül-i firdevs ile nâr ikisi bir

Verdiler vâsıl olup bezm-i Selâmî'ye selâm
Bu sene geldi Halîm îd ü bahâr ikisi bir

Selâtîn-i Cengiziyye'nin terâcim-i ahvâllerine dâ'ir *Gülbün-i Hânân* isminde bir târîh[ç]esi vardır.

HALÎMÎ

Sadrü'l-ifâde meşhûr Ahî-zâde Efendidir. Anadolu sadâretinden müstekâ'id iken murg-ı rûhu mütesâ'id-i devha-i hulûd olan Mehmed Efendinin mahdûmudur. Cedd-i vâlâları dahi allâme-i Rûm Sa'dî Efendi merhûmdur.

Dokuz yüz altmış üç senesi tevellüd ve evâ'il-i hâlinde meşgûl-i ders ü tahkîk olarak mebânî-i ulûmda âlim oldukdan sonra azm-i tarîk ve devr-i menâzil-i tedrîs edip vâlid-i mâcidi Edirne kazâsına mutasarrıf iken İstanbul'a âzim ve meşâhîr-i esâtize-i kirâmın tekârîr-i feyyâzânelerinden ba'de'l-istifâde Şeyhü'l-islâm Ebu's-su'ûd Efendi Hazretlerinin âsitâne-i ifâdelerinden mülâzım olmuşlardır. Dokuz yüz seksen ikiden başlayıp İbrâhîm **[Sahîfe 160]** Paşa ve Kâsım Paşa ve Yeni Alî Paşa ve Şâh Sultân ve Sahn-ı Semâniyye ve Şeh-zâde ve Haseki ve Üsküdar'da Vâlide Sultân Medreseleri'ni devr etdikden sonra bin târîhinde Burusa kâdîsi olduğu mervîdir. Üsküdar'da Vâlide Sultân Medresesi'ni zabt içün in'ikâd eden meclis-i imtihânda fâzıl-ı müşârün ileyhin ibrâz etdiği me'âsir-i ilm ü îkân hayret-res-i erbâb-ı dâniş ü irfân olmuşdur. Bin bir târîhinde Edirne bin dörtde İstanbul kâdîsi oldukdan sonra bin beşde Anadolu sadâreti ile kadri bülend kılınmışdır. Bin dokuz Ramazânı'nda mütekâ'id olmuş iken bin onda kâdi'l-kuzât-ı Rûm bin on birde yine tekâ'üd olup bi'l-âhır[e] bin on üçde mansıb-ı hayâtdan dûr ve muntazır-ı rahmet-i Rabb-i gafûr olmuşdur.

Monlâ-yı merhûm fünûn-ı nakliyyenin muhît-i bî-kerânı ve ulûm-ı akliyyenin çâbük-süvâr-ı meydânı olup sür'at-i intikâlde yegâne ve vüs'at-i ihâtada münferid-i zemâne oldukları tabakât-ı ulemâda mestûrdur.

Âsâr-ı celîlelerinden *Hidâye*'ye şerhleri makbûl-i efâzıl ve *Şürûh-ı Miftâh*'a olan ta'lîkleri tedvîne kâbil ve mebâhis-i mufassalayı şâmildir.

Câmi'ü'l-fusûlîn ve *Dürer ü Gurer* ve *Eşbâh ü Nezâ'ir*'in

hâmişinde olan kelimâtları birer hâşiye-i rengîn olacak mertebededir. Tefsîrde imtihân mahalline risâleleri ve mevâzi'-ı kesîrede makâleleri olup mütâla'a buyurdukları kütüb-i kesîre kenârında olan ta'lîkâtları hâric dâ'ire-i tahdîd ü ihsâ ve mesâ'il-i gâmızada hall-i şübühât ve cem'-i mühimmâtları lâ-yuhsâdır. Bir de tesvîd buyurdukları vakf-nâmeler ve hücec-i şer'iyye vü temessükât düstûrü'l-amel olmuşdur. *Şevâhidü'n-nübüvve*'yi terceme etmişlerdir ki rüsûh-ı kalem-i mu'ciz-beyânlarına a'zam-ı şevâhiddir. El-hâsıl merhûm-ı müşârün ileyh hâdimü'l-ulûm allâme-i Rûm vasfının ehlidir. Mahlasları Halîmî olup eş'âr-ı âtî yâdigâr-ı tab'-ı güzînleridir:

Şi'r
Câm-ı mey-i nâbumuz itdi şikest
Meclisümüz basdı ayak nâ'ibi

***

Hâlümi görmek içün gelmege itdün ikrâr
Gel gör imdi nice hazz itdi efendi dil-i zâr

***

Biricik söylemedi yâr niyâz itdüm çok
Katı sengîn-dil imiş hak bu ki aslâ söz yok

HALÎMÎ

Kastamonuludur. Memleketinde biraz tahsîlden sonra li-ecli't-tekmîl Mevlânâ Alâe'd-dîn-i Arabî âsitânına vâsıl ve mevlânâ-yı müşârün ileyhin vefâtı üzerine evvelâ diyâr-ı Arab'a ve biraz sonra Acem'e râcil olup pek çok ulemâ ile zânû-zen-i bahs-i münâzara olmuşdur.

Acem'de sûfiyyeden Şeyh Mahdûmî Hazretlerine **[sahîfe 161]** ve tasfiye-i kalb ile vatan-ı aslîsine avdet etmeğin Yavuz Sultân Selîm Hân-ı Gâzî Hazretleri Trabzon'da vâlî iken sâhib-i tercemeyi imâm eylemişdir. Ba'dehu pâdişâh-ı İskender-sîret Selîm Hân-ı Gazanfer-heybet mehâbet-efzâ-yı saltanat ve revnak-fürûz-ı serîr-i hilâfet olduklarında sâhib-i terceme hâce-i şehriyârî ve fevka'l-gâye

manzûr ü mültefît-i cihandârî olmuş idi. Hâkân-ı huld-âşiyân ile Mısr seferinden gânimen avdet ederken 922 senesi Dımışk'da âzim-i cinân olmuşdur.

Hâvî[-i] kemâlât-ı ilmiyye vü ameliyye ve müstecmi'-i fezâ'il-i dîniyye ve dünyeviyye halîm-i kerîmü't-tab' gâyet sahî fukarâ-perver bir zât-ı âlî-kadr imişler.

Pâdişâh-ı kadr-şinâs hasteliğinde ıyâdetine gitdikleri misilli cenâze namâzlarında hâzır bulunmuşlardır.

Ber-vech-i âtî iki matla' kendilerinindir:

Matla'
Elüme girmişidi dün gice ol zülf-i dü-tâ
Sanki düşümde idi memleket-i Çîn ü Hıtâ

****

Ol mihr-ruh ki halkı yakan hüsni tâbıdur
Germ olmasun mı yiryüzinün âfitâbıdur

HAMDÎ

Ârif-i bi'llâh vâsıl-ı illa'llâh el-Mevlâ Akşemse'd-dîn Hazretlerinin asgar-ı evlâdı Mevlânâ Hamdu'llâh Hazretleridir. Ulüvv-i haseb ve sümüvv-i neseb ile ekâbirin a'zamı ve tekaddüm-i zâtı ile müte'ahhirînin mukaddemidir. *El-veledü sırri ebîh*[129] muktezâsınca peder-i âlî-güherleri gibi âlim, âbid, zâhid, mütevâzı' ve kesret-i ihtilâtdan münkatı', müte-verri' bir zât-ı nâdirü's-sıfât imişler. Halkdan inkıtâ'ları ba'de't-tahsîldir.

Mesneviyyâtda asrının ferîdi olduğundan kıssa-i pür-hisse-i Cenâb-ı Yûsuf [ü] Zelîhâ'yı *salavatu'llâhi alâ-nebiyyinâ ve aleyhim ecma'în* edâ-yı selîs ve nazm-ı nefîs ile tekmîl ederek Sultân Bâyezid Hân-ı Sânî nâmına yâdigâr etmek istemiş ise de me'mûlü kadar rağbet ü iltifât görmediğinden ferâgat etmişdir. Makta'-ı manzûme-i risâlet ve hâtime-i kıbâle-i nübüvvet *aleyhi efdali't-tahiyyat* efendimiz

---

[129] "Çocuk, babanın sırrıdır." (hadis)

hazretlerinin menkabe-i celîle-i vilâdet-i seniyyelerini tanzîm eylemişlerdir ve kıssa-i aşk-ı Leylî vü Mecnûn'u dahi nazm edip yine o bahrde mesnevî olarak nazm ettiği *Muhammediyye* ve *Tuhfetü'l-uşşâk* ile hamsesini ikmâl eylemişlerdir. Bundan başka *Yûsuf [ü] Zelîhâ'sı* bahrinde bir de *Kıyâfet-nâme*'leri vardır.

Dokuz yüz on dört senesinde merhûm Necâtî Beğ'le vefat eylediler. Kabr-i şerîfi Göynük'de pederleri yanındadır.

Kıyafet-nâmesi'nden nazm-ı âtî tahrîr kılındı: **[Sahîfe 162]**

Nazm
Reng-i ahmer delîl-i hûn-ı şitâb[130]
Reng-i esmer delîl-i fikr-i savâb

Olur ahvel mu'ânid ü cebbâr
Biri birdür disen ider inkâr

Bulmayasın ili ararsan eger
Agzı egri olanda togrı haber

Rîş-i merdüm tavîl olursa eger
Bil ki olur ser-i tavîle-i har

Şimdiki demde getdi hîre-nişân
Şer bulınur cihân içinde hemân

HAMDÎ

Meşâhîr-i fuzalâ-yı asrdan ve mecell[e]-i ma'ârif a'zâsından Şirvânî Hamdî Efendi Hazretleridir. Şirvân ulemâ-yı be-nâmından Hadravî El-hâc Ahmed Efendi-zâde El-hâc Abdu'llâh Efendi merhûmun ferzend-i ma'ârifmendidir. Bin iki yüz kırk altı senesi Şirvân'da pâ-nihâde-i sâha-i şühûd olmuşdur.

Unfuvân-ı sabâvetinde Dağıstân ulemâ-yı meşhûresinden Abdü'l-ganî Efendi ve sâ'ir fuzalâdan tahsîl-i ma'ârif ü kemâl eylediğinden yirmi iki yaşında birçok fünûna kesb-i vukûf eylemesiyle

[130] hûn-ı: hûn ü (metinde)

üstâdı müşarün ileyh Abdü'l-ganî Efendiden ahz-ı icâzet eylemişdir. Bir iki sene memleketinde tedrîs ile meşgûl olduğu hâlde Kafkasiyye ahâlî-i müslimesinin tagallüb-i Rus ile âsâyişden me'yûs olmaları üzerine 1272 senesi Rusya mes'elesi evâhırında Der-i Aliyye'ye nakl ü hicret edip isti'dâd-ı kâfiyesi münâsebetle ba'zı me'mûriyyetlerde bulunarak nâ'il-i emel ve ihtilâs-ı vakt etdikçe ba'zı âsâr-ı nâfi'a te'lîfine dahi muvaffak olmuşdur ki ber-vech-i âtî ta'dâd olunur:

1. *Makâletü'l-irfânî Fî-mesâ'ili'l-hükemâ* ismindeki risâle-i müfideleridir.

2. Kurtiz nâm coğrafînin bir kitâbını terceme ve îcâb eden devâ'ir ü harâ'itini âhırına zamîme etmişdir.

3. Matbû' *Makâmât-ı Harîrî Tercemesi*'dir. Bu tercemenin aslı bülegâ-yı Arab nezdinde meşhûr olduğu gibi tercemesi dahi üdebâ-yı Osmâniyye indinde hakîkaten makbûl olarak pek çok ekâbirin mazhar-ı takrîzi olmuşdur.

4. Harîta-i semâviyyesiyle berâber *Suverü'l-kevâkib*'idir.

5. *Usûl-i Coğrafya* nâm risâlesidir.

6. *Teshîlü'l-arûz* ve *İlm-i Kavâfî* ve *Sınâyi'-i Şi'riyye* ve *Bedâyi'-i Kelâmiyye* nâm risâleleridir.

7. Gâyet mufassal olarak *Nüzhetü'l-büldân* isminde te'lîfine muvaffak oldukları coğrafya kitâbıdır ki mugnî ve nâfi' bir eserdir.

8. Kavâ'id-i ilm-i hisâbı ve ferâ'izi hâvî risâlesidir.

Elsine-i selâsede nazma kâdir bir şâir-i mâhirdirler. **[Sahîfe 163]**

Mevlânâ Câmî Hazretlerinin na't-ı nebevî salla'llâhu aleyhi ve sellemi hâvî olan gazel-i meşhûrunu tahmîs eylemişdir ki ber-vech-i âtî aynen tahrîr kılındı:

Tahmîs
Der-ezel dâd merâ yâr be-gam perverişî
Âşık-ı gam-zedeem hest çunînem revişî
Şod ez-înem ferah u şâdî dil-i derd-keşî
Li-habîb-i Arabî vu medenî vu Kureşî
Ki buved derd u gameş mâye-i şâdî vu hoşî

Men ki yek âsî vu bî-çâreem û muhteremî
Çe tevânem ki zenem der-reh-i aşkeş kademî
Âcizem çun suhaneş Tâzî [vu] remzeş hikemî
Fehm-i râzeş ne-konem û Arabî men Acemî
Lâf-ı mihreş çe zenem û Kureşî men Habeşî

Ömrhâ şod ki menem der-talebeş ser-gerdân
Be-hevâdârî-i û kerde be-her sûdverân
Mahv şod cism-i nizârem ki ne-mând hîç nişân
Zerrevârem be-hevâdârî-i û rakskunân
Çun şod u şöhre-i âfâk be-hurşîdveşî

Mest u medhûşem ez-ân nîst zi-âlem haberem
Ne-koned cilve cuz ez-vey çu be-her-câ nigerem
Hest nezdîk be-men ez-ten u cân bîşterem
Gerçi sad merhale dûrest zi-pîş-i nazarem
Vechuhû fî-nazarî kulle gazâtin ve aşiyy

Teşne-leb ger be-konem geşt u guzâr-ı felevât
Be-men-i teb-zede-râ nîst cuz în ayn-ı necât
Dem-be-dem cur'a-i aşkeş be-keşem tâ-be-memât
Maslahat nîst merâ sîrî ez-ân Âb-ı hayât
Zâ'afe'llâhu bihî kulle zemânîn atşî

Hestem ez-rûz-ı ezel derd-keş u bâde-perest
Neş'emendem be-lebeş kerde çu der-bezm-i Elest
Gerçi ser şod be-der-i meykedeem câm be-dest
Sıfat-ı bâde-i aşkeş to me-pors ez-men-i mest
Zevk-ı în mey ne-şinâsî be-Hodâ tâ ne-çeşî

Hamdî ânân ki der-în bâdiye merdân-ı rehend
Tâ ebed pây ez-în dâ'ire bîrûn ne-nehend
Enderîn ma'nî ber-âmed be-men în beyt-i pesend
Câmî erbâb-ı vefâ cuz reh-i aşkeş ne-revend
To me-bâdâ ki ez-în râh kadem bâz-keşî

HAMDÎ

Kastamonulu ve meşâhîrden tezkiretü'ş-şu'arâ sâhibi Monlâ Lat[î]

fî'nin ceddidir. Ulemâ zümresinden olup evâhır-ı asr-ı Fâtih Mehmed Hânî'de irtihâl etmişdir. Müretteb dîvânı vardır.

Sâhib-i terceme tezkire sâhibi Monla Lat[î]fî'nin ceddi olduğu hâlde tezkiresinde terceme-i hâline dâ'ir bundan ziyâde tafsîlât görülemedi. Sâ'ir tezkireler dahi sâhib-i tercemeyi "Mehmed Hân asrı şu'arâsındandır." deyip geçmişlerdir. Dest-res olunan ba'zı âsârı ber-vech-i âtî tahrîr kılındı:

Ruhlarun reşki gülün yirini hâr eylediler
[Sahîfe 164]
Külehin gonçelerün başına tar eylediler

***

Sînemi tîg-i gam ile şerha şerha yarayum
Yaralarla yâre hâlüm şerh idüben varayum

Kârgâh-ı âlemde akçenin sebeb-i fütûh olduğuna dâ'ir ber-vech-i âtî birkaç beyt sâhib-i tercemenindir:

Beyt
Nice hûrı azîz-i vakt eyler[131]
Ol azîz-i cihân olan akçe

Niceler terk-i ser idüp yolına
İtdürür nice şahsa kan akçe

Monlâ Lutfî'nin nazîresidir:

Nazîre
Akçesüz kimse murg-ı bî-perdür
Kişiye kol kanad hemân akçe

Didiler akçe rûh-ı sânîdür
Ehl-i dünyâ katında cân akçe

Lehcesi yok anun ki akçesi yok
Âdem iden eri hemân akçe

---

[131] vakt: vaktler (metinde)

Düşmene kalsa gam yime dime tek
Bana vir lutf it ey fülân akçe

Akçesi olmayan abâ bulamaz
Geydürür kelbe perniyân akçe

Elde bir şâhinî şikârı var
Neye salsan olur revân akçe

HAMDÎ

Kudemâ-yı şu'arâdandır. Meşâhîr-i hükemâ-yı Acem'den *Gülistân* sâhibi sâhib-i fazl ü irfân Sa'dî-i Şirâzî Hazretlerine da'vâ-yı intisâb eylermiş. Asrında Ayasofya Câmi'-i Şerîfi'nde devr-hânlıkla meşhûr-ı şeyh ü şâb olmuşdur.

Şi'rde kuvveti ve hıfz-ı kasâ'id ü gazeliyyâtda kudreti varmış. Beyt-i âtî tezkirelerde sâhib-i tercemeye nisbet olarak tahrîr kılınmışdır:

Beyt
Taylesânına dolaşma zâhidün ey rind olan
Kıl hazer kejdüm-sıfatdur zehri kuyrugındadur

HAMDÎ

İstanbulludur. Gençliğinde tahsîl-i kemâle müdâvim ve bi'l-âhıre tarîk-ı kazâya âzim olup Rûmeli'nin ba'zı mahallerinde seccâde-nişîn-i hükûmet olduğu hâlde bin doksan beş târîhinde irtihâl etmişdir. Nazm-ı âtî âsârından nümûnedir:

Nazm
Evvel âbâdı aceb var mı idi gerdûnun
Biz fenâsına yetişdük hele çarh-ı dûnun

Yirine merdümek-i çeşmi koruz da içerüz
Rûzgâr alsa habâbını mey-i gül-gûnun
[Sahîfe 165]

***

Fitne-i çeşmi ile gamze-i câdûsından
Korkarum dil kaçarak çâh-ı zenahdâna düşer

Hamdî açmazsa nikâbın sana Leylâ-yı murâd
Dil-i Mecnûn-sıfat deşt ü beyâbâna düşer

HAMDÎ

İstanbulludur. Evâ'il-i hâlinde tahsîl-i sermâye-i dânişle zümre-i küttâba dâhil ve mâliye hulefâlığına nâ'il olabilmişdir.

Çorlulu Alî Paşa merhûmun medresesine ve Mora fethine, Sur ve Ayamavra fetihlerine güzel târîhleri vardır. Nazm-ı âtî sâhib-i tercemenindir:

Nazm
Âşık hayâl-i dilber ile vasl-cû gerek
Mir'ât-i dilde aks dahi rû-be-rû gerek

Yâd-ı ruhunla pâyuna eşküm revân olur
Dâ'im nihâl-i gülşene elbette su gerek

HAMDÎ

Mektûbî-i hâriciyye hulefâsından Hamdî Beğ'dir. Gurebâ Hastehânesi etibbâ-yı hâzıkasından Doktor İsmâ'îl Beğ'in mahdûmu olup 1268 senesi tevellüd eylemişdir.

Dârü'l-ma'ârif ve mahrec-i aklâma devâm ile oralarda mebâdî-i

fünûnu tahsîle ikdâm etmiş ve bir mikdâr dahi Fransızca öğrenmiş olduğu hâlde 1288 senesi bir kıt'a şehâdet-nâme alıp kalem-i mezkûra me'mûr olmuş ve geçende bi'l-imtihân Mekteb-i İ'dâdî kitâbet hâceliğine intihâb kılınmışdır.

Ulûm-ı Arabiyye'yi müderrisîn-i kirâmdan ve Fâtih ders-i âmından meşhûr Şâkir Efendiden ta'allüm etmekde ve fünûn-ı edebiyyenin tahsîliçün dahi[132] ulemâ-yı Arab'dan Şeyh Ahmed-i Şetvân Efendinin meclisine devâm eylemekdedir.

Mîr-i mûmâ ileyh ezkiyâdan ve îcâd-ı mezâmîne kâdir şu'arâdandır. Geçende Dersa'âdet'e gelmiş olan Kaşgar sefîri Ya'kûb Hân Hazretlerinin medâ'ihini şâmil güzel bir kasîdesi vardır. *Kâfile*'ye derc olunmak üzere irsâl eylediği bir gazeli ber-vech-i âtî tahrîr kılındı:

Gazel

Sehâb-ı zülfünü ref' et görünsün mâh ruhsârın
N'olur sâyende çeşmi rûşen olsun âşık-ı zârın

Degilsin cins-i ebnâ-yı beşerden ey perî-çehre
Ki gılmân-ı bihişti andırır etvâr ü mişvârın

Hacîl etdi nihâl-i tâze vü serv-i hırâmânı
Senin gülşende cânâ dünki gün mestâne reftârın

Aceb Şîrîn'in eyler miydi nâmın yâd âlemde
Egerçi Kûh-ken bilseydi şîrînî-i güftârın

Beni geh gark-ı nûr ü geh eder müstagrak-ı zulmet
Hayâl-i ârız ü endîşe-i gîsû-yı tarrârın

Edersen azm-i Bâbil ögredir Hârût ü Mârût'a
Rumûz-ı fenn-i sihri çeşm-i şehlâ-yı füsûnkârın
[Sahîfe 166]

Yanında mu'teberdir şâ'irân-ı asrın ey Hamdî
Misâl-i kâgıd-ı zer nüsha-i rengîn-i eş'ârın

---

[132] dahi: dahi dahi (metinde)

HAMDÎ

Sudûr-ı izâmdan meşhûr Kethudâ-zâde Ârif Efendi merhûmun birâderi Ahmed Muhtâr Hamdî Efendidir. Evâ'il-i hâlinde tahsîl-i kemâl ile müderris olmuş ise de dünyâya rağbeti olmadığından ömrünü tekye ve hânkâhlarda istilzâz-ı vecd ü hâl ederek geçirmişdir. Gazel-i âtî sâhib-i tercemenindir:

Gazel
O şûh-ı nâz-perver mâh-ı tâbân oldu gitdikçe
Gönülde şevk-ı mihri âteş-efşân oldu gitdikçe

Silâhşor olmuş ebrû gamzeler cellâd-ı hûn-rîzî
Güzellik kişverinde mîr-i mîrân oldu gitdikçe

Firâk-ı la'li etdi rîze-i elmâsveş te'sîr
Cigerde dâglar kân-ı Bedahşân oldu gitdikçe

Açınca bâdbân-ı hasreti ummân-ı eşkimden
Nazardan keştî-i ümmîd pinhân oldu gitdikçe

N'ola pey-revlik etse Ârif-i mazmûn-perdâza
Bu vâdîlerde Hamdî pek sühandân oldu gitdikçe

HANÎF

İbrahim Efendidir. Hâcegân-ı dîvân-ı hümayûndan olduğu hâlde 1211 târîhinde vefât etmişdir. Siyer-i hazret-i nebevîye müte'allık üç cild manzûmesi vardır. Nazm-ı âtî manzûme-i mezkûredendir:

Nazm
Seyyidü'l-kevneyn habîb-i Kibriyâ
Sadr-ı a'lâ-yı sudûr-ı asfiyâ

Nûr-ı pâk-i cebhe-i Âdem Safî
Cevher-i asliyye-i kenz-i hafî

Nûr-ı akdem hatm-i Kur'ân-ı rüsül
Mübtedâ vü müntehâ-yı her sübül

Cân-ı âlem âlem-i cân-ı visâl
Cânlar olsun yolunda pây-mâl

HAYÂTÎ

Sultân Selîm Câmi'-i Şerîfi imâmı ve Fârsî Muslihü'd-dîn Halîfe'nin mahdûmu Mehmed Efendidir. Asrında ba'zı zurefâ birâderine Memâtî Çelebi derlermiş. Şâm ve Haleb'de ve ekser diyâr-ı Arab'da birçok me'mûriyyetlerde bulunarak oldukça tahsîl-i yesâr ile İstanbul'a gelmiş ve Eyûb semtinde bir hâne iştirâ edip ikâmet etmekde bulunmuş iken alâka belâsı olarak az vakt içinde varını elden aldırmışdır.

Sabrum tükendi lâzım olupdur bana sefer neşîdesince eyne'l-mefer deyip birâderi Memâtî, Cidde emîni olmağla birkaç akçe havâle ile Mekke-i Müşerrefe'ye azîmet ve orada mücâveret üzere iken irtihâl-i âhıret eylemişdir. **[Sahîfe 167]**

Sâhib-i terceme Postî nâmında bir şâ'irle hengâm-ı mülâtafada "Hınzîr postı dibâgat kabûl eder mi?" diye etdiği su'âle Postî dahi "Hayâtı da murdâr memâtı da." diye cevâp verdiği ba'zı tezkirelerde görülmüşdür. Mûmâ ileyh sâhib-i şöhret, hoş-sohbet, hûb-sîret bir zât imiş. Beyt-i âtî âsârındandır:

Beyt
Yâr eger arz-ı izâr eyleye gülzâra gele
Çâk ide gonçe yakasını vü gül zâra gele

HAYÂTÎ

İstanbul'da Cemâl Halîfe Mahallesi'nde tevellüd etmişdir. Zümre-i sipâhiyândan ve asrının ma'ârifmendânından imiş. Sultân Süleymân asrı şu'arâsındandır. Ber-vech-i âtî iki matla' âsâr-ı şi'riyyesindendir:

Matla'
Peyker-i ebrû-yı dilber dîde-i pür-hûnda
İki mâhîdür yüzerler sanasın Ceyhûn'da

Matla'
Tatlu geldi bana cânumdan lebün
Cân çıkar çıkmaz dehânumda[n] lebün

HAYÂTÎ

Sünbül-zâde Vehbî Efendi merhûmun *Tuhfe'*sini şerh etmiş olan meşhûr El-hâc Ahmed Hayâtî Efendi merhûmdur. Müteveffâ, Mar'aş sancağı dâhilinde kâ'in Elbistân kasabası müftîsi Ahmed Efendi merhûmun ferzend-i edîbi olup 1165 târîhinde tevellüd eylemiş ve ale't-tedrîc tekmîl-i nesh-i ilmiyye ile pederinin vefâtında seccâde-nişîn-i fetvâ olmuşdur. Bir müddet geçdikden sonra Dersa'âdet'e gelip Ayasofya Câmi'-i Şerîfi'nde tedrîs ile meşgûl iken nâ'il-i rü'ûs olmuş ve sadr-ı esbak Yûsuf Ziyâ Paşa merhûmun hâceliğine dahi mevsûl olup iki yüz yirmi dört târîhlerinde Serâybosna mevleviyyetine ve iki sene mürûrunda Irâk-ı Arab mevleviyyetine mazhar ve iki sene kadar cânib-i Bağdâd'da mesned-güzîn-i şer'-i enver oldukdan sonra Dersa'âdet'e bi'l-muvâsala hânesinde biraz zemân dahi gûşe-güzîn-i ferâgat olduğu hâlde 1229 senesi târik-i metâ'-ı müste'âr-ı hayât ve ten-dâde-i gûşe-i menzil-i necât olmuşdur.

Merhûm-ı müşârün ileyh fâzıl ü âlim bir zât-ı kâmil olup birçok te'lîfe dahi muvaffakdır:

1. *İs'âfi'l-minne Fî-şerh-i İthâfi'l-cinne* nâmında ma'-metn bir kıt'a şerhidir.

2. İlm-i âdâb ve mantık ve vâfiyyeye müte'allık ma'-şerh bir aded manzûmesidir.

3. Tercemesi âtîde muharrer Sünbül-zâde Vehbî merhûmun *Tuhfe*'sinin şerhidir.

4. Kezalik meşâhîrden Şâhidî merhûmun Fârsî lugat-nâmesine bir kıt'a şerhidir. **[Sahîfe 168]**

5. Alâ'im-i kıyâmete dâ'ir ma'-şerh bir aded risâle-i

Arabiyye'sidir.

6. Bir dâ'ireyi müştemil ma'-terceme Arabiyyü'l-ibâre bir aded kasîdesidir.

Sünbül-zâde'nin meşhûr olan *Nuhbe'*sini dahi şerhe başlamış ise de ömrü vefâ etmediğinden terceme-i hâli âtîde muharrer Halîl Şeref Efendi itmâm etmişdir. Gazel-i âtî sâhib-i tercemenindir:

Gazel

Hakîkat gülşeninde gül de bülbül gibi der hû hû
Kamunun maksadı Hak'dır gerek lâ lâ gerek lû lû

Gülistân-ı hüviyyetde ötüp hû hû diyen murgân
Ne hû hû der ne yû yû der ne bû bû der ne hem cû cû

Ma'ârif bagçesinde bülbülem diyen hezâr ammâ
Kimi ak'ak kimi laklak[133] kimi şakrak kimi kûkû

Bu kesret âleminde sırr-ı vahdet bilmesi müşkil
Bilir ancak ekâlîm-i hakâ'ikda gezen sû sû

Hayâtî bahr-i hayyın sâhil-i pâyânı var sanma
Bütün cûcûya gûgûveş de etsen sû-be-sû nû nû

HAYDAR

Seferîhisâr ahâlîsindendir. Sultân Cem'in defterdârı ve zemân-ı şedâ'id ü mihnetde enîs ü gam-güsârı imişler. Sultân Cem Frengistân'da vefât etdiğinde haber-i vefât ve bi'l-cümle metrûkât ü muhallefâtını İstanbul'a sâhib-i terceme getirmişdir.

Meşhûrdur ki Sultân Cem'in bir tûtîsi varmış. Rengi süt beyâz olduğu gibi lisânı dahi epeyce fasîh imiş. Mevlânâ Haydar, Cem merhûmun muhallefâtın getirirken mezkûr tûtîyi siyâha boyar ve

---

133 laklak: taslak (metinde). Kelime, "Fatîn Davud. Hâtimetü'l-eş'âr (Fatîn Tezkiresi). hzl. Ömer Çiftçi. 118. http://ekitap.kulturturizm.gov.tr (erişim:29.06.2001)" künyeli eser esas alınarak dü-zeltilmiştir.

makâm-ı ta'ziyyede "*el-hükmü li'llâh*[134] pâyende bâd ömr-i pâdişâh" ibâresini ta'lîm eder. Tûtî, Sultân Bâyezîd'e bu ibâreyi söyler ise de pâdişâhın hoşuna gelmeyip Haydar'ı Germiyân kullesine habs ve sonra afv ile güzel bir ze'âmet ihsân eyler. Beyt-i âtî sâhib-i tercemenindir:

Beyt
Haydarâ ârif isen tevbe-i câm itme sakın
Şol işi işleme kim sonra peşîmân olasın

HAYDAR

Aydın vilâyet-i celîlesi merkez nâ'ibi fazîletli Seyyid Alî Haydar Efendi Hazretleridir. Vekâyi' kâtibi meşhûr İbrâhîm Efendinin hafîdi ve kısmet-i askeriyye mahkemesi mütehayyizân hulefâsından Nu'mân Efendi merhûmun necl-i necîbi olup bin iki yüz elli üç târîhinde İstanbul'da tevellüd eylemiş ve isti'dâd-ı fıtrîsi icâbınca sinn-i tufûliyyetde mebâdî-i ulûm ü fünûnu ikmâl ve bu yolda olan şevk ü hâhişi muktezâsınca cevâmi' ü medârisde ale't-tertîb tahsîl ile unfuvân-ı şebâbında İbn Hâcib **[Sahîfe 169]** gibi müşârün bi'l-benân-ı fazl ü kemâl olmuşdur.

1272 târîhinde mu'allimhâne-i nevvâba duhûl ile Şeyhü'l-islâm-ı esbak Ârif Efendi merhûmun zemânında bi'l-imtihân zâhir olan kemâlât-ı fevka'l-âdesi cümlenin nazar-ı takdîr ü tahsînini câlib ve fakat hadâset-i sinni taşra hükûmet-i şer'iyyelerine gönderilmesine mâni' olarak mu'âvinlik sûretiyle mu'allimhâneye me'mûr buyurulmuşdur. Şeyhü'l-islâm-ı esbak Hüsâme'd-dîn Efendi merhûmun evân-ı meşîhatlerine kadar hıdmet-i mezkûrede bulunarak merhûm-ı müşarün ileyh sâhib-i tercemenin fart-ı zekâ vü kabiliyyetini bildiğinden mu'allimhâne-i mezkûra hâce ta'yîn buyurmalarıyla seksen altı târîhine gelinceye değin *Mültekâ* ve *Dürer* ve *Ferâ'iz* derslerinin tedrîsiyle meşgûl olmuşlardır.

Biraz sonra rütbece tedrîsde mertebe-i mevleviyyete vâsıl olduğu misilli me'mûriyyetçe dahi bi't-terakkî Bosna vilâyet-i celîlesi

[134] "Hüküm Allah'ındır." (En'am suresi: 57, Yûsuf suresi: 40, Mü'min suresi: 12)

müfettiş hükkâmlığına ta'yîn kılınmışdır. Efendi mûmâ ileyh ile ülfe[t]imiz oradadır. Fazl ü edebi yâr ü ağyârının musaddakı olup ef'âl ü harekâtında mütemekkin ü vakûr bir zât-ı fezâ'il-i mevfûrdur. Bosna'da üç sene müddet içinde birkaç def'a vâlî kâ'im-makâmlığı dahi etmişdir. İşbu me'mûriyyetinden avdet ve az müddet İstanbul'da istirâhatden sonra Ruscuk niyâbet-i şer'iyyesiyle âzim ve icrâ-yı ahkâm-ı şer'iyye ile umûr-ı mehâmm-ı saltanat-ı seniyyede ibrâz-ı mahâret-i kâr-güzârîye müdâvim olmuşdur. Şeyhü'l-islâm merhûm Turşîci-zâde Ahmed Muhtâr Efendinin sâ'ika-i ehl-perverîleriyle efendi-[i] mûmâ ileyhin me'mûriyyeti Tuna dîvân-ı temyîz riyâsetine ve bir müddet sonra Aydın vilâyeti dîvân-ı temyîz riyâsetine tahvîl kılınmışdır.

Mûmâ ileyh bir zât-ı kâmil ü ârif oldukları gibi dekâ'ik-ı şi're dahi hakkıyla vâkıfdırlar. Gazel-i âtî âsâr-ı dil-pezîrlerinden bir şemmedir:

Gazel

Tezâhüm etse de esbâb-ı te'sîri hederdir hep
Umûr-ı halk-ı âlem beste-i hükm-i kaderdir hep

Bisât-ı kâ'inâtı öyle gördüm ki cihân-der-hâb
Hemîşe güft ü gû efsâne-i bî-pâ vü serdir hep

Halâ'ik terk eder bir gün olur kim hâne-i dehri
Anınçün her tehezzüz dâ'î-i şevk ü seferdir hep

Mutavveldir me'ânî-i bedî'-i hâl-i dil şerhi
Beyân-ı sırr-ı kevneyn ana nisbet muhtasardır hep

Kitâb-ı sun'a Haydar çeşm-i dikkatle nazar eyle
Ki her satr-ı varak zîbende-i nakş-ı iberdir hep

HAYDAR

Mîr-i mîrândan merhûm Haydar Paşadır. Rûmeli'de vâki' Drama nâm kasabada tevellüd etmişdir. Sadr-ı esbak Hurşîd Paşanın **[Sahîfe 170]** Tırhala vâlîliği hengâmında müşârün ileyhin iltimâsına mebnî sâhib-i tercemeye silahşorluk rütbesi i'tâ olunmuşdur. Mu'ahharen Mısr'a azîmet eyleyip müddet-i medîde hudemât-ı Mısriyye'de

istihdâm olundukdan sonra Mısr vâlîsi Abbâs Paşa merhûmun iltimâsıyla uhdesine rütbe-i mîr-i mîrânî tevcîh buyurulmuş ve 1265 senesi İstanbul'a gelip altmış sekiz senesi Biga mutasarrıfı olmuş ve altmış dokuz senesi vefât eylemişdir. Gazel-i âtî sâhib-i tercemenindir:

Gazel
Şem'-i vahdetden yanıp bu şeb çerâg oldu gönül
Kurb ü bud'un sûzişinden pek ırag oldu gönül

Âlem içre himmet-i agyâra muhtâc olmayıp
Mû-miyân-ı dilbere bir özge bâg oldu gönül

Tâ sabâh-ı haşre dek tenvîr eyler âlemi
Şâm-ı vahdetde yanan kandîle yag oldu gönül

Fahr edip Îsî desem n'ola efendi pîrime
Ölmiş iken sâye-i monlâda sag oldu gönül

Haydarâ Gâlib Efendi dahi nutk etmiş idi
Râhberler kesretinden güm-sürâg oldu gönül

HAYRET

Mısr vâlîsi esbak merhûm Mehmed Alî Paşanın dîvân kâtibi iken Mısr'da vefât eden münşî ve şâir-i meşhûr Hayret Efendidir. Anadolu'da Darende nâm kasabada mehd-ârâ-yı şühûd olmuşdur.

Gençliğinde ulûm-ı cüz'iyye vü külliyyeyi tahsîl ü tekmîl ile Dersa'âdet'e gelip biraz zemân dîvân kalemine müdâvemet ve rütbe-i hâcegânîyi ihrâz ederek sadr-ı esbak Yûsuf Ziyâ Paşa ve Celâl Paşa ve kâ'im-makâm-ı esbak Ahmed Şâkir Paşa ve sadr-ı esbak Mehmed Gâlib Paşaların dîvân kitâbeti hıdmetlerinde bulunduğu hâlde bin iki yüz otuz dört târîhinde Mısr'a azîmet ve beş altı sene mikdârı Mehmed Alî Paşa merhûmun dîvân kitâbetinde bulundukdan sonra iki yüz kırk iki târîhlerinde o Yûsuf-ı Mısr-ı ma'rifet, dâmen-keş-i Zelîhâ-yı zemân olarak semt-i bekâya rıhlet eylemişdir.

1. Mutavvel bir aded münşe'âtı olup Mısr'da tab' olunmuşdur.
2. Bir aded müfîd ve manzûm lugat-nâmesidir.

3. Nahvden *Elfiyye*'ye bir kıt'a şerh-i rengîn makâlesidir. Eş'ârı dîvân olacak mertebe kesîrdir.

Gazel
Şevk-ı la'linle yanar nûr-ı çerâg-ı yâkût
Reng alır âteş-i rûyundan ayag-ı yâkût

Lâledir sanma anı şâh-ı bahâr-ı hüsnün
Hükm edip şa'şa'adan kurdu otag-ı yâkût

Fikr-i gül-bûse-i rûyun ile gûyân olsam
Tarh olur safha-i nezzâreye bâg-ı yâkût
[Sahîfe 171]

Döndü bir sübha-i lü'lü'ye sirişkim Hayret
Katre-i hûn arasında sürâg-ı yâkût

HAYRETÎ

Yenice-i Vardar'dandır. Şu'arâ-yı nâmdârân-ı Rûm'dan olup mürettеb dîvânı vardır. Evâ'il-i hâlinde Vezîr İbrâhîm Paşaya verdiği kasîdesi ol vaktler şu'arâ beyninde mazhar-ı pesend ü kabûl olmuş idi. Sultân Süleymân Hayretî'ye lutf ü inâyet kasdıyla şâ'ir-i meşhûr Hayâlî'ye "Hem-şehrin nasıldır?" diye su'âl buyurmaları üzerine tabî'at-ı beşerde mevcûd olan rekâbet muktezâsı Hayâlî dahi "Efendim bî-nazîr şâ'irdir, fakat pek müstağnîdir." demekle ve Hayretî'nin:

Ne Süleymân'a esîrüz ne Selîm'ün kulıyuz
Kimse bilmez bizi biz şâh-ı kerîmün kulıyuz

beytiyle te'yîd-i müdde'â eylemesiyle pâdişâh az bir tîmâr ihsân eder. Hayretî dahi "Bîmârına böyle tîmâr olmaz." deyip kabûl etmez ve ol Mennân-ı kerîm'in ihsânı olan kût ile kanâ'at eyler. Bi'l-âhıre gözleri a'mâ ve 942'de târik-i âlem-i fenâ olmuşdur. Nazm-ı âtî âsârındandır:

Nazm

Bundan artuk dahi vuslat nic'olur âlemde
Bir gök altındayuz ol mâh ile dâ'im ikimüz

****

Yok sanurdum bâliş-i râhat bu mihnethânede
Şimdi bildüm dilberün işigi taşı var imiş

ZEYL-İ HARF-İ HÂ

HÜSEYN

Meşâhîrden Hasan-cân Efendidir. Mevlidi Burusa'dır. Gençliğinde fünûna intisâb ile biraz müddet mevkûfât kalemine devâm etmiş ise de sonraları ıyş ü işrete mübtelâ olarak cihânın var ü yoğundan geçmişdir. A'cûbe-hey'et hoş sohbet bir zât imiş. Bin yüz yetmiş senesi vefât etmişdir.

Osmân Paşa-zâde Sarı Beğ'in kâtibi iken beğin hediyye olarak sâhib-i tercemeye verdiği köhne bir top kemhâya dâ'ir inşâd eylediği manzûmedir:

Nazm
Ehl-i tevârîhden aldım haber
Hârenin aslı [da] bu imiş meger

Gâv-ı Drefşî gibi ol bezleke
Girmedigi kalmadı hîç ma'reke[135]

Nice zemân oldu o ibret-nümâ
Gerden-i ûc üzre kebûdî ridâ

Bânî-i bâg-ı İrem-i pür-fesâd[136]
Etmiş idi askî-i kasr-ı İmâd

Hâre degil nâdire-i kevn idi
Zîb-i serâ-perde-i fir'avn idi

Sâhib-i tercemenin üç gözlü bir devâtı olup her bir gözünde siyâh, kırmızı, mâ'î reng mürekkeb bulunurmuş. Biri su'âl etdikde beyt-i âtî ile cevâb verirmiş:

---

[135] kalmadı: kalmamış (metinde)
[136] bâg: kâh (metinde)

Beyt
Üç hokka devâtında ne var derse o şâhım
Hûn-ı cigerim dûd-ı dilim baht-ı siyâhım
[Sahîfe 172]

HARF-İ HI

HÂKÎ

Sâhib-i tercemenin hâli pek mü'essir pek garîbdir. Mûmâ ileyh Hâsköy ahâlîsinden ve evâ'il-i hâlinde Yahûdî hahamlarından ve fakat Tevrât'ın dekâ'ikına vâsıl olmak ve hakâ'ik-ı Arabiyye'yi dahi tahsîl etmek gibi meziyyetleri hâ'iz imiş. Şi're dahi heves eylediğinden az vakt içinde asrının meşâhîr-i şu'arâsıyla müşâ'are edecek dereceye gelmişdir.

Merhûmun asrı Sultân Murâd-ı Râbi' ahdidir. Ol zemânlar müfti'l-enâm olan sâlifü't-terceme şâ'ir-i meşhûr Bahâyî Efendiyle eksiksiz birleşirler ve dâ'imâ müşâ'are ederler imiş. Yine bir gün sâhib-i terceme müftî[-i] müşârün ileyhin meclisine duhûl ârzûsuyla konağına gider, fakat kapıcının şerrinden duhûl-i meclis-i mahdûma imkân müsâ'id olamamasıyla kendisine kapıda istiskâl olduğunu müş'ir bir gazel inşâd edip gönderir. Gazelde istiskâli işrâb eden beyt ber-vech-âtî tahrîr kılındı:

Beyt
Varınca südde-i devlet-me'âb-ı yâre derbânı
İlâhî mübtelâ-yı südde olsun sedd-i bâb eyler

Meğer hidâyet-i Samedânî sâhib-i tercemenin karîn-i hâli olmuş imiş. Hâdî-i sübül ve kâfile-sâlâr-ı rüsül efendimiz hazretlerinin medâ'ih-i cemîlelerini şâmil terkîb-bend üslûbunda lisânından bir na't-ı Muhammedî sâdır olmağla derhâl İslâm ile teşerrüf eylemişdir. Na't-ı şerîfi müftî[-i] müşârün ileyhe vermekle o vâsıta ile taraf-ı şehenşâhîden mazhar-ı iltifât-ı tâm olmuş ve ismi Mehmed ve mahlası Hâkî tesmiye kılınmışdır.

İstanbul gümrüğünden be-her yevm yüz elli akçe ulûfe ve mikdâr-ı kâfî ta'yînât ile in'âm olunduğundan Hâsköy'den İstanbul'a nakl ile HâcePaşada bir hâne tedârük ve orada ölünceye kadar ikâmet etmişdir.

Sâhib-i terceme dekâ'ik-ı Arabiyye'ye zâten vâkıf olmağla biraz müddet daha hakâ'ik-ı İslâmiyye'yi tahsîlden sonra ahz-ı icâzet ve müderris-i âm sınfına dahâletle asrında ders-i âm Mehmed Hâkî Efendi nâmıyla tahsîl-i şöhret etmişdir. Hattâ meşâhîr-i hükemâ-yı İslâmiyye'den Kâtib Çelebi merhûm *Mîzânü'l-hakk*'ında sâhib-i

tercemenin bir nebze hâlini zikr etmişdir. Na't-ı şerîf teyemmünen ve aynen ber-vech-i zîr tahrîr kılındı:

Na't-ı Seyyidü'l-mürselîn
Şâh-ı iklîm-i risâletdür mu'azzam pâdişâh
Nâzenîn-i Rabb-i izzet bende-i hâs-ı İlâh
Hâk-i pâyı olmayan bulmaz Cenâb-ı Hakk'a râh
Anun içün halk olındı nüh felekle şems ü mâh
Sellimû sallû alâ-bedri'd-dücâ şemsi'l-hüdâ[137]
Nûr-ı Hak'dur Mustafâ mahbûb-ı dergâh-ı Hudâ
[Sahîfe 173]

Mültecâ-yı halk-ı âlem kim anun dergâhıdur
Sadr-ı dîvân-ı risâlet enbiyânun şâhıdur
Kevkeb-i evc-i sa'âdet burc-ı hüsnün mâhıdur
Evvelîn ü âhırîn anun şefâ'at-hâhıdur
Sellimû sallû alâ-bedri'd-dücâ şemsi'l-hüdâ
Nûr-ı Hak'dur Mustafâ mahbûb-ı dergâh-ı Hudâ

Hâk-i dergâhına anun itmeyince intisâb
Ref' olup perde gönülden câna olmaz feth-i bâb
Ayagı topragınun her zerresi bir âfitâb
Yolına cân oynayan âşık bulur hüsnü'l-me'âb
Sellimû sallû alâ-bedri'd-dücâ şemsi'l-hüdâ
Nûr-ı Hak'dur Mustafâ mahbûb-ı dergâh-ı Hudâ

[137] "Karanlık geceyi aydınlatan mehtap ve insanları doğru yola götüren güneş (gibi olan Peygamber'e) salat edin!" Bu ifade, bazı küçük farklılıklarla Salât-ı Kemâliyye'de yer almaktadır. Bkz. "Salât". 8th April 2015. http://nagmeiask.blogspot.com.tr/2015/04/salat.html?q=Bedri%27d-d%C3%BCc%C3%A2 [erişim: 27.07.2017]. Mısranın başında geçen "Sellimû sallû" kelimelerinin yer aldığı bir de ayet vardır: "Gerçekten Allah ve melekleri peygambere salât ederler. Ey iman edenler! Siz de ona teslimiyetle salât ve selâm edin." (Ahzab suresi: 56)

Ravzasıdur gülşen-i cân-bahş-ı firdevs-i berîn
Âsitânın bekleyüp eyler nidâ Rûhü'l-emîn
Hâzihi cennâtü adnin fedhulûhâ hâlidîn[138]
Rahmeten li'l-âlemîn oldur şefî'ü'l-müznibîn
Sellimû sallû alâ-bedri'd-dücâ şemsi'l-hüdâ
Nûr-ı Hak'dur Mustafâ mahbûb-ı dergâh-ı Hudâ

Yâd iden ism-i şerîfin şevk ile pür-nûr olur
Mu'cizâtın gûş iden mahzûn gönül mesrûr olur
Her kim anı sevdi cürmi afv olup magfûr olur
Ey Yahûdî âşık-ı mahbûb-ı Hak manzûr olur
Sellimû sallû alâ-bedri'd-dücâ şemsi'l-hüdâ
Nûr-ı Hak'dur Mustafa mahbûb-ı dergâh-ı Hudâ

Şeyhü'l-islâm Bahâyî Efendiye bâ-takdîm nâ'il-i ihsân-ı mevfûru olduğu gazelidir:

Gazel

Piyâle bezm-i yâre kesb içün nûr intisâb eyler
Güherveş kim fürûg-ı mihrden tâb iktisâb eyler

Degül benden nihân olmagla her gün kâni' ol sehhâr
Mülâkî olmayam seyrinde kim mahrûm-ı hâb eyler

Varınca südde-i devlet-me'âb-ı yâre derbânı
İlâhî ibtilâ-yı südde olsun sedd-i bâb eyler

Şehâ mi'mâr-ı vaslunla vücûdum kişverin yap yap
Firâkun korkarum âheste âheste harâb eyler

Şeref besdür bu Hâkî bendene pâ-bûsun itdükçe
Ki zîn-i kevkeb-i na'lün dü ebrûsın rikâb eyler

Ber-vech-i âtî "kadeh gazeli" dahi meşhûrdur:

Gazel

Def'-i Dahhâk-ı gama ma'nîde âhenger kadeh
Sedd-i Ye'cûc-ı melâle sedd-i İskender kadeh

[138] "Bunlar Adn cennetleridir, ebedî kalmak üzere girin buraya." (Zümer suresi: 73)

Bûs-ı la'lün bî-tekellüf itse her dem gam degül
Aldı agzın ölçisin evvelden ey dilber kadeh

Münkalib sanman hevâya dem-be-dem tâc-ı habâb
Işkun ile göklere atar külâh-ı ser kadeh

Tevbe itdi bâdeye Hâkî talâka şart idüp
Boş olur şimden girü agzına alsa ger kadeh

HÂKÎ

Kastamonuludur. Candarîlerden İsmâ'îl Beğ asrı şu'arâsındandır. Sultân Mehmed Hân-ı Sânî ol diyârı İsfendiyârlu elinden almışdır. **[Sahîfe 174]**

Zemânında şi'r ile müştehir ve dîvânı eyâdî-i kadrdânânda mütedâvil ü mu'teber imiş. Beyt-i âtî sâhib-i tercemenin olmak üzere *Tezkire-i Latîfî'* de muharrerdir:

Beyt
Ey murâd-ı mü'min ü tersâ mu'în-i merd ü zen
Kudretündür taşı geh mercân ü geh mermer düzen

Sâhib-i terceme bir kasîde tanzîm edip câ'ize ümmîdiyle bir vezîre i'tâ eder. Câ'izede igmâz olunmasıyla ta'rîzi mütezammın bu kıt'ayı inşâd eylemişdir:

Kıt'a
Kerem ehli makâmıdur bu sadır
Bu ulululkla bu sehâ nic'olur
Gel begüm sen vezâreti bana vir
Beni medh eyle gör atâ nic'olur

HÂKÎ

Üsküblüdür. Sultân Bâyezîd Hân-ı Sânî zemânında terk-i serây-ı cihân eylemişdir. Beyt-i âtîden derece-i tab'ı nümâyân olur:

Beyt
Melâlet çekmezem hergiz ki hicrân ber-kemâl oldı
Ki bir nesne kemâl bulsa felek ana zevâl eyler

HÂKÎ

Gelibolu ahâlîsinden ve Mevlânâ Sun'î'nin ehibbâsındandır. Eş'ârı letâfetden hâlî değildir:

Beyt
Kaşlarun üstinde dir hâlün gören ey meh-cebîn
Bâl açup pervâz ider san Sidre'de Rûhü'l-emîn

HÂKÎ

Meşâhîr-i şu'arâdan tezkire sâhibi Âşık Çelebinin küçük birâderi ve kâdî-asker Muhyi'd-dîn Efendinin mu'îdi imişler. Merhûm ma'zûl olduğu esnâda sâhib-i tercemenin dahi kevkeb-i hayâtı rehîn-i ufûl olmuşdur. Hattâ birâderi Âşık Çelebi *Tezkire*'sinde bu şi'ri yazmışdır:

Nazm
Göz kızardup girmişem bir çeşm-i âhû ışkına
Çeşm-i hûn-bârum görüp sanman beni sâhib-remed

HÂKÎ

Beriyyetü'ş-şâm cânibinde Kilis nâm kasabadandır. Dersa'âdet'e bi'l-vusûl sınf-ı hâcegâna duhûl ile mütevâzı'âne hareket ve bi'l-âhıre defterdâr mektûbculuğu me'mûriyyetine nâ'il olup dâhil-i sınf-ı ricâl-i devlet olmuş iken 1172 senesi rûh-ı pâki âzim-i sûy-ı eflâk ve cesed-i derdnâki güm-şude-i zîr-i hâk olmuşdur.

Fatîn Efendi sâhib-i tercemeyi asrında "Kıt'a-gûlukla meşhûr bir şâirdir." **[Sahîfe 175]** deyip kıt'a-i âtîyi tezkiresine derc eylemişdir:

Kıt'a
Kerem mukâta'ası tâ zemân-ı Hâtem'den
Kalıp mezâdda bir kimse olmayıp tâlib
Kimin nukûd-ı atâyâsı var anı alıcak
Meger cenâb-ı sadâret-penâh ola râgıb

HÂTEMÎ

Ulemâ-yı Rûm'un a'zamı ve nigîn-i ulûm ü fünûnun hâtemi asrının ferîdi ve dehrinin vahîdi Mevlânâ Mü'eyyed-zâde Efendidir. Nâmı Abdu'r-rahmân ve meşâhîr-i müverrihînden Mollâ İdrîs'in tahkîkâtına göre meşhûr-ı âfâk Şeyh Ebû İshâk-ı Kazrûnî neslinden olup mevlidi dahi Amasiyye şehridir.

Bâyezîd Hân-ı Sânî şeh-zâdeliklerinde Amasiyye'de iken Hâcî Mahmûd isminde bir hâsekîsi ile Mü'eyyed-zâde, şeh-zâde ile dâ'imâ hem-bezm-i ülfet ve neş'edâr-ı encümen-i mahabbet olduklarından şeh-zâde ile hâsekî ve Mü'eyyed-zâde'nin bu derece germî-i musâhabetlerini çekemeyenler peder-i büzürgvârları Hazret-i Fâtih'e ülfeti sefâhet sûretinde arz ü îmâ etdikleri cihetle Hazret-i Fâtih mukteżâ-yı cibillet muttasıf oldukları fart-ı gayretlerinden bu makûle sefâhatden kemâl derece ibrâz-ı nefretle mûmâ ileyhimânın i'dâmlarını şeh-zâdeye sûret-i katî'ada emr ü fermân buyurması üzerine şeh-zâde hükmün mazmûnunu mûmâ ileyhimâya işârât-ı münâsibe ile îmâ eylediğinden Mü'eyyed-zâde ihtiyâr-ı seferle bir mahalde ittihâz-ı makarr etmeyip memâlik-i Osmâniyye hudûdundan hurûc ve Arabistân toprağına vülûca muvaffak olmuşdur.

Haleb'e vusûlünde mâldâr bir tâcirle ülfet eylediklerinden tâcir-i merkûm mevlânânın fart-ı zekâ vü kabiliyyetlerini fehm ü derk eylemesiyle mikdâr-ı kâfî akçe i'tâ ederek Mü'eyyed-zâde'yi li-ecli't-tahsîl Şîrâz'da Monlâ Celâl'in ders-i ifâdesine göndermişdir. Mü'eyyed-zâde bir müddet hıdmet-i monlâda tahsîl ve ilm-i kemâle iştigâl ile fâ'ikü'l-akrân olur. O aralık Bâyezîd-i Sânî câlis-i evreng-i cihanbânî olmağla Mü'eyyed-zâde Rûm'a avdet içün Monlâ Celâl'den tahsîl-i icâzet etmekle Celâl merhûm *Aşeriyye* nâm risâleyi yazıp

sâhib-i tercemenin medh ü senâsında ıtrâ eylemişdir.

Mü'eyyed-zâde Rûm'a vâsıl olmasıyla Sultân Bâyezîd Hân-ı Sânî ta-rafından evvelâ kırk akçe ile Kalenderhâne Medresesi'ni ve sonra kırk beş akçe ile medâris-i sahndan birini ihsân buyurup biraz sonra akçesini elliye iblâğ ederek Edirne kâdîsi ve andan kâdî-asker etmişdir.

Fi'l-hakîka Mü'eyyed-zâde şiyem-i mahmûde ile şöhre-i dâr ü diyâr ve yegâne-i ulemâ-yı sipihr-i devvâr oldukları gibi erbâb-ı ma'ârife meyl-i tâmı ve in'âm ü incizâb-ı mâlâ-kelâmı olmağın merhûm Necâtî Beğ dîvânını sâhib-i terceme nâmına tedvîn eylemişdir.

Sultân Bâyezîd'in evâhır-ı saltanatında zuhûr **[Sahîfe 176]** eden Yeniçeri fetretinde sâ'ir erkân-ı devlet ile sâhib-i tercemenin dahi hânesi erbâb-ı ihtilâl tarafından yağmâ olunmasıyla Mü'eyyed-zâde mansıbından ferâgat ve ihtiyâr-ı uzlet etmişdir. Ba'dehu Yavuz Sultân Selîm Dârâ-yı heft-iklîm olunca sâhib-i tercemeyi mansıbına i'âde ve halvet-serây-ı hâslarına da'vetle musâhabelerinden istifâde etmişdir.

Mevlânâ-yı müşârün ileyhin zemânında aleydârları pek çok olmağla haklarında zuhûr-yâfte olan iltifât-ı Selîm Hânî'yi çekemediklerinden Sultân Ahmed taraflılığı ile monlâyı pâdişâha gamz ve iki kıt'a mektûb dahi tasnî' ederler. Meğer bu mektûbları Sarı Gürz mülâzımlarımdan Kezzâb ü Kallâb isminde iki rû-siyâh tertîb etmiş imiş. Pâdişâh mektûbların keyfiyyetini cânib-i monlâdan istifsâr etmesi üzerine monlâ beyt-i âtiyle arz-ı cevâba müsâra'at etmişdir:

Beyt
Sen bu mektûbun eger bilmek dilersen kâtibin
Gâfil olma husrevâ Kallâb ile Kezzâb'dan

Bunun üzerine işbu Arab'ın hânesi basılıp taharrî olundukda mektûbların müsveddesi zuhûr ile sâhte olduğu ve merkûmlar dahi Sarı Gürz'ün tahrîkiyle buna[139] tasaddîlerini ikrâr eylediklerinden Sarı Gürz mansıbından dûr ve iki Arab lezâ'iz-i zindegânîden mechûr edildi ve Sarı Gürz'ün mansıbı Mü'eyyed-zâde'ye verildi. Ba'dehu monlânın dahi kuvâsına halel gelmekle azl edilmiş ve 922 senesi leyle-i Berât'ında tayy-ı tûmâr-ı hayât eylemişdir.

Elsîne-i selâsede nazm ü nesre kâdir bir fâzıl-ı celîlü'l-me'âsir olup

[139] buna: buna da (metinde)

nazm-ı âtî reşehât-ı kilk-i sehhârı ve nümûne-i tab'-ı pür-iktidârıdır:

Nazm
Çâk olan dest-i cefâyıla girîbânumdur
İlişen hâr-ı gam-ı mihnete dâmânumdur

***

İçelüm içelüm şarâb içelüm
Nice bir sûfî âb-ı nâb içelüm
Âhıretde olur şarâba hisâb
Biz anı bunda bî-hisâb içelüm

Sultân Ahmed'e gönderdiği cevâb-nâmede beyt-i âtî muharrerdir:

Beyt
Gözlerüm oldı münevver ol sevâd-ı nâmeden
Toz yirine tûtiyâ saçmış meger cânân ana

HÂTEMÎ

Burgus'da câmi'-i şerîfi olan sâhib-i hayrât Mehmed Beğ nâm sancak beğinin evlâdından Za'îm Dîvâne Çelebinin oğlu olup zümre-i sipâhdan dervîş-meşreb bir zât imiş.

Sultân Selîm-i Sânî şeh-zâde iken meşâhîrden Turak Çelebinin âsitânına vâsıl ve mazhar-ı lutf-ı kâmili olmağla mahlası Mâtemî iken çelebinin işâretiyle Hâtemî'ye tahvîl etmişdir. Eş'ârından dest-res olunan bir beyt tahrîr kılındı: **[Sahîfe 177]**

Beyt
Şîvesinden turamaz bir dem ayag üstine yâr
Tâze şâhun yine kendüye olur meyvesi bâr

HÂTEMÎ

Yenişehr-i Fenâr ahâlîsinden Akovalı-zâde Ahmed Hâtem Efendidir. Mûmâ ileyh[140] meşâhîr-i şu'arâdan olup tertîb-i dîvân dahi etmiş ve sunûf-ı sühanverân arasında nâm almış iken terceme-i hâline dest-res olunamaması te'essüfü mûcib olmuşdur. Her ne hâl ile sâhib-i tercemenin 1168 senesi şehr-i mezkûrda vefât etdiğine dâ'ir ufak bir ma'lûmâta Fatîn Efendi merhûmun tezkiresinde dest-res olunabildi. *Hâtem Dîvânı* meşhûr olup hattâ geçende tab' olunmuşdur. Nazm-ı âtî sâhib-i tercemenindir:

Nazm
Gönüller her biri bir vech ile meftûnun olmuşdur
Dil-i zârım çerâg-ı tarz-ı gûn-â-gûnun olmuşdur

Tekellüf ber-taraf ma'lûmun olsun ey saçı Leylâ
Senin bin cân ile Hâtem kulun Mecnûn'un olmuşdur

HÂLİD

Silivri'de mekteb hâcesi İbiş Efendinin mahdûmu olup 1226 senesi tevellüd etmiş ve Ahıshalı Osmân Efendiyle Hâce Kerîmî'den ulûm-ı Arabiyye ve fünûn-ı Fârsiyye'yi tahsîl ederek semt-i kitâbete sâlik olmuşdur.

Nazm
Dem-i aşkın cefâsın çekdigimden öyle âh etdim
Tahammül etmeyip ruhsârına yârin nigâh etdim

Giriftâr oldum ey Hâlid belâ-yı hecr-i dildâra
Dü çeşmüm kan döker bilmem aceb ben ne günâh etdim

---
[140] ileyh: ileyhe (metinde)

HÂLİS

Şeyh Hâlis Efendidir. Sâlifü't-terceme Sâkıb Efendi merhûmun oğludur. *El-veledü sırri ebîh*[141] sırrı sâhib-i tercemede dahi rû-nümâ ve pederleri misilli tarîk-ı feyz-refîk-i Mevleviyye'den behremend-i feyz-i Mevlânâ ve pederleri irtihâlinde Kütahiyye'de Erganûniyye hânkâhı meşîhatine revnak-pîrâ olmuşlardır. Kırk beş sene hânkâh-ı mezkûrda post-nişîn-i irşâd olup 1191 senesi târik-i semâ'hâne-i fenâ olduğu ba'zı tezkirelerde görüldü.

Şi'rde hüsn-i edâsı müsellem bir şâir-i mu'ciz-demdir. Gazel-i âtî sâhib-i tercemenindir:

Gazel

Gören kûyunda cûş-ı mevc-i giryem yem kıyâs eyler
O gül-ruhsâr ise mânend-i şeb-nem nem kıyâs eyler

Eger zehr olsa nûş eyler rakîbin sundugu câmı
Ben ana Âb-ı hayvân dahi versem sem kıyâs eyler
[Sahîfe 178]

Dil istib'âd eder ol denli neyl-i devlet-i vaslı
Eger râm olsa ol âhû-yı mahrem rem kıyâs eyler

Gam-ı la'li ile hûn-âbe-pâş-ı mihnet oldukça
Sirişk-i çeşmimi seyr eden âdem dem kıyâs eyler

Senin her bir sözün bir gevher-i sencîdedir Hâlis
Velî kec-tab' olan yârân-ı ebkem kem kıyâs eyler

HÂLİS

Şu'arâ-yı asrdan meşhûr Hâlis Efendidir. Nâmı Yûsuf olup bin iki yüz yirmi senesi Dersa'âdet'de çehre-nümâ-yı âlem-i şühûd olmuşdur. Mûmâ ileyh âti't-terceme şu'arâdan Fâzıl Beğ merhûmun akrabâsından ve devr-i Mahmûd Hân-ı Sânî asrında isyân eden Tâhir

[141] "Çocuk, babanın sırrıdır." (hadis)

Ömer familyasındandır.

1235 senesi dîvân kalemine ve üç sene sonra terceme odasına me'mûr olup 1249 senesi ser-kitâbetle Londra'ya ve 1261 senesi yine kitâbetle Trablus-şâm'a azîmet ve hitâm-ı me'mûriyyetle avdet eylemiş ve lisân-ı Arabî'ye olan intisâbı münâsebetle bâ-rütbe-i sâniyye terceme odası Arabî mütercimliğine ta'yîn kılınmış ve geçenlerde der-kâr olan kıdemi cihetiyle ma'âşıyla tekâ'üd edilmişdir. Re'îsü'l-küttâb Âkif Paşa merhûm *Tabsıra'*sında "Terceme odası hulefâsından Hâlis Efendi yanımda idi." diye zikr eder. Bu hâlde mûmâ ileyh hulefânın en kıdemlisi demek olur.

Her ne ise sâhib-i terceme şu'arâ-yı asrın nâmdârıd[ır]. 1269 sene-i hicriyyesinde zuhûr eden Moskov muhârebesi esnâsında *Şâh-nâme-i Osmânî* nâmıyla inşâd eylediği manzûmesinde tahrîk-i urûk-ı hamiyyet ve teşcî'-i erbâb-ı gayretde kuvvetçe kelâm-ı Tûsî derecesine varabilmişdir. Müretteb dîvânı ve birçok tevârîh ü mesneviyyâtı vardır. Gazel-i âtî mûmâ ileyhin zâde-i tab'ıdır:

Bülbül-misâl gül yüzünü andım agladım[142]
Mânend-i gonçe kanlara boyandım agladım

Bir şem'-i meclis oldum o cânâna dün gece
Tâ subh olunca hâlimi hep yandım agladım

Göz kana kana aglamaga teşne-dil idi
Hûn-ı sirişk-i hasret ile kandım agladım

Zevk-ı visâle almış idim yâri koynuma
Ru'yâ görürmüşüm meger uyandım agladım

Düşdü gözümden eşk dür-i i'tibârveş
Hâlis o şûhu rahm edecek sandım agladım

HÂLİS

Nâmı Abdü'l-hay ve cennet-mekân Sultân Selîm Hân-ı Sânî'nin

[142] andım: andan (metinde)

hâcesi Atau'llâh Efendinin hayrü'l-halefidir.

Hengâm-ı tahsîlini bîhûde telef ve eyyâm-ı şebâbını yok yere sarf etmeyip iktisâb-ı kemâl eylemişdir. **[Sahîfe 179]** Akrânı miyânında fazl ile ma'rûf olduğu gibi şi'r ile dahi şöhret bulmuşdur. İbtidâ pederleri tarîkına sülûk eylemiş ise de tarîk-ı ilmin şedâ'id ü metâ'ibin te'emmül edip âlâm-ı bî-encâmına tahammül edemeyeceğini hiss ile tarîk-ı ehl-i seyfe sülûk ve ulûfesi bedeli müteferrikalığı ile pâdişâha abd-ı Memlûk olmuş idi.

Mu'ahharen Tamışvar defterdârı oldukdan sonra vefâtı vukû' bulmuşdur. Fındıklı sahâsında Abdü'l-hay Efendi nâmına bir mezâr var ise de gâlibâ sâhib-i tercemenin olmayıp ulemâdan Galatalı Abdü'l-hay Efendi merhûmun olmak gerekdir. Beyt-i âtî sâhib-i tercemenindir:

Beyt
Dirdüm ki bir bahâne ile seyr idem yüzin
Hîç bulmadum bahâne o gonçe-dehâna ben

HÂVERÎ

Meşâhîr-i şu'arâdandır. İsmi Alî ve mevlidi Manastır'dır. Gençliğinde tarîk-ı ilme âzim ve Zeyrek-zâde'den mülâzım olmuşdur. Çivi-zâde Efendinin himmeti ve Defterdâr Bayram Alî Çelebinin sahâbeti ile Üsküb ve Selanik'e kâdî olmuşdur. Evvel mansıbı Karaferye tedrîsi ve âhır mansıbı yine Karaferye kazâsı olup Karaferye'de mansıb-ı hayâtdan ma'zûl olmağla oraya defn edilmişdir.

Evâ'il-i hâlinde Alî tahallus eder ve şi're ibtidâ-yı hevesinde söylediklerinden beğenmedikleri nazma "Gençlik zemânında söylediğim sözler." der imiş. Âsumân-ı belâgatin şems-i hâveri ve nüh-tıbâk-ı fesâhatin mihr-i enveridir.

Gençliğinde ziyâde bâde-nûş olmağla ba'de zemân Eyûb ve Galata kâdîsi olduğunda zemân-ı ayyâşîde devâm etdiği meykedelerin ba'zısına ahyânen gidip pîr-i sahbâ-fürûşun hâtırını istifsâr ederek "Zemân-ı iflâsımızdaki hırsımız şimdi olsaydı doyunca şarâb içer ve subaşı korkusu çekmeyip Galata meykedelerinde kendimizden

geçerdik.” der imiş. Nazm-ı âtî âsârındandır:

Nazm
Seni gözler bu çeşm-i hûn-feşânum nice demlerdür
Gel ey nûr-ı basar merdümlük it demler kademlerle

***

Anladum çeşmi ne fettân idügin kaşından
Bilinür reh-zen olan nite ki yoldaşından
Ayun on dördi gibi bir güzele vir gönlün
Hâverî sev güzeli iki yedi yaşından

HATMÎ

Sultân Selîm Hân-ı Sânî’nin lâlâsı Ca’fer Paşanın mahdûmu Mustafâ Beğ’dir. Pederi gibi hilye-i ma’ârif ü kemâlât ile ârâste ve letâ’if ü zarâ’if-i nâ-ma’dûde ile pîrâste idi. Merhûm Sultân Selîm Hân Hazretlerinin rebîb-i lutf ü ni’meti ve perverde-i **[Sahîfe 180]** mekârim ü şefkati olmağın livâ-yı kadrinin ser-alemi hilâl-i âsumân olmuş ve birçok sancaklarda hâkim ve vâlîlik eylemişdir.

Nazm-ı âbdârındaki hâlet mâsadak rahîk-i mahtûm ve asrında hızâne-i belâgat nâm-ı nâmîsiyle mahtûm imiş. Meşhûr “âfitâb gazeli”nden bir beyt ber-vech-i zîr tahrîr kılındı:

Beyt
Mihr-i hüsnünden senün yüz almasa ger âfitâb
Âlemi başdan başa itmezdi enver âfitâb

HUDÂYÎ

Okçu-zâde demekle asrında şöhret bulmuşdur. Gençliğinde

latîfü’l-manzar ve perî-peyker bir[143] nev-cevân imiş. Yeniçeri olmağla bir müddet ocakda usûl üzere terbiye gördükden sonra yayabaşı olmuş ve ba’dehu Budin’e gönderilmesi îcâb eden bir fırka yeniçerinin kitâbeti sâhib-i tercemeye verilmişdir. Budin’de ârâm edemeyip tekrâr İstanbul’a avdet ve bir müddet dergâh-ı felek-bârgâh-ı husrevânîde hıdmetden sonra âzim-i sûy-ı âhıret ve muntazır-ı rahmet-i Rabb-i izzet olmuşdur.

Eş’ârı edâsı gibi nukl-i meclis-i ahbâb imiş. Nazm-ı âtî metâli’-i âşıkânesindendir:

Nazm
Agyâr-ı kîne-hâh ile seyrâna gitme hîç
Gel gör ne oldı Yûsuf’a yâbâna gitme hîç

***

Mey-i telh içdüm idi çâre sanup def’-i gama
Yârsuz oldugıçün acısı çıkdı tepeme

***

Degdün ol zülf-i anber-efşâna
Erre-i ömr imişsin ey şâne

***

Sensin murâd kûyun anılmadan ey güzel
Zikr-i mahal irâde-i hâl oldı fi’l-mesel

***

Her dilber içün sînede bir yara mı olsun
N’itsün dil-i sevdâ-zede bin pâre mi olsun

Nesr

Sigetvar’da Sultân Süleymân merhûmun atının ayağı kayıp şerâreler çıkdıkda derhâl bir manzûme [i]nşâd eylemişdir ki birkaç beyti tahrîr kılındı:

---

[143] bir: bu (metinde)

Nazm
Şeh-i devrân oldukda süvâre
Sabâ-reftâr esb-i râhvâra

Şikâyet eyleyüp bu seng-dilden
Başına od mı yakdı yoksa hâre

Ya mâh-ı nev midür kim gökden indi
Yolında şâhun oldı pâre pâre

Düşen yıldız mıdur kim yüzin urdı
Ser-i sümm-i semend-i şehriyâra

O dem kim dest-i lutf-ı merhametle
Elin ala ele güne[144] çıkara
[Sahîfe 181]

HUSREVÎ

Meşâhîr-i fuhûlden *Dürer ü Gurer* sâhibi Monlâ Husrev'in sıbt-ı reşîdidir. Dokuz yüz kırk senesi pederleri İpek kâdîsi iken orada tevellüd etmişdir. Unfuvân-ı şebâbında kesb-i sermâye-i isti'dâd ve levâzım-ı tarîkı i'dâd edip ulemâ-yı asrından Kâdî-zâde Efendi dârü'l-ifâdesinde iştigâl ve sonra İstanbul kâdîsi Saçlı Emîr Efendiye ittisâl ederek 963 senesi Ebu's-su'ûd Efendiden mülâzım olmuşdur.

67 senesi hilâlinde yirmi akçe ile Burusa'da Bâyezîd Paşa Medresesi'ne sonra yirmi beş akçe ile ceddi Monlâ Husrev Medresesi'ne ba'dehu otuz akçe ile Çekmece'de Abdü's-selâm Medresesi'ne andan kırkla İstanbul'da Efdal-zâde Medresesi'ne müderris olmuş ve ba'de'l-infisâl kâdî-i kâfile-i huccâc-ı Şâm olarak ziyâret-i Beytü'l-harâm etmişdir. 987'de Eski Alî Paşa hâricine doksanda Manastır[145] pâyesine nâ'il olmuş ise de 93'de maraz-ı müzmine mübtelâ olduğundan tekâ'üd edilmişdir. Doksan sekizde ifâkat geldiğinden Trablus-şâm kazâsı inâyet olunmuş ve binde azl

[144] güne: göge (metinde)
[145] Kelime "nun" yerine "te" ile yazılmıştır.

edilip selefi i'âde kılınmışdır. Sene-i mezbûrda vilâyet-i Karaman'da Akşehr'de maraz-ı su'âlden vefat eylemişdir.

Mevlânâ-yı mûmâ ileyh vufûr-ı ilm ü ma'rifetle meşhûr tekellüf ü tasallufdan mütecânib bir zât-ı me'âlî-mevfûr imişler. Galatât-ı avâmı cem' ve Kutb-ı Mekkî'nin târîhi[n]i terceme eylemişdir. Eş'âr-ı âtî nuhbe-i güftârıdır:

Nazm
Garazum mülk-i bekâ idi adem râhından
Ugrayup şehr-i vücûda oyalandum kaldum

***

Yanuna alup rakîbi eyledün seyr-i çemen
Yanuna kalur mı ey serv-i sehî seyr eylesen

***

Geçdi müjemün hanceri dirsen dil ü câna
Tîrüni de ey kaşı kemân atma yabâna

HAZÂNÎ

Sofyalıdır. Tarîk-ı ilme âzim İmâm-zâde ve Kara Çelebi dârü'l-ifâdelerine müdâvim olup, fakat mülâzım olamadığından İmâm-zâde'ye Sultân Selîm-i Evvel Medresesi'nde mu'îd olmuşdur. Dokuz yüz elli dokuz târîhinde İmâm-zâde'den mülâzım ve evvelâ İpek Medresesi'ne sonra Gelibolu'da Balaban Medresesi'ne daha sonra Hezargrad'da maktûl İbrâhîm Paşa Medresesi'ne müderris olup andan pâye-i erba'îne vâsıl ve elli akçe ile Yenice-i Vardar'da Evrenos Gâzî Medresesi'ne müderris olmuş iken 979 senesi:

İrdi hazânı ömrümün veh ki dahi bahârı yok
Subh-ı **[Sahîfe 182]** ümîde irmedüm gam şebinün nehârı yok

me'âli zebân-zed-i lisân-ı hâli olmuşdur.

Hazânî mahlasıyla eş'ârı ve ulûm ü fünûnla şi'ârı vardır:

Nazm
Çeşmi hışm itse lebin emdükçe hâlet-bahş olur
Def' ider gerçi meyün keyfiyyetin bâdâm-ı telh

***

Bu misâfirhâneden göçsek gerek lîkin henûz
Nahsdur eyyâmumuz bir sa'd sâ'at beklerüz

HIZR BEĞ

Meşhûr Nasre'd-dîn Hoca'nın nebîridir. Gençlikde mebânî[-i] ulûmu tahsîl eyledikden sonra Mevlânâ Yegân Hazretlerine intisâb ve ulûm-ı akliyye vü nakliyyeyi anlardan iktisâb eylemişdir. Evvelâ Sivrihisâr'da müderris oldu. Ma'lûmât-ı garîbesi Mevlânâ Fenârî'ye mütekârib idi. Sonra Mevlânâ Yegân'ın kerîmesini tezevvüc eyledi.

Ebu'l-feth ve'l-magâzî Sultân Mehmed Hân-ı Gâzî Hazretlerinin evâ'il-i saltanatında bilâd-ı Arab'dan bir âlim gelip Sultân Mehmed'in meclis-i şerîfinde ulemâ-yı Rûm ile mübâhase ve îrâd eylediği es'ile-i gâmızaya cevâb-ı kâfî verilemediğinden meydân-ı mübâreze-i ilmiyyeyi kendiye hasr eyledi. Fâtih merhûm bu hâlden aşırı dil-teng ve fâzıl-ı mûmâ ileyh ise meydân-ı bahs ü cedelde dahi[146] merd-i ceng olmağın ulemâ bi'l-ittifâk pâdişâha Hızr Beğ'i tavsiye eylediler. Pâdişâh derhâl Hızr Beğ'i Sivrihisâr'dan getirtdi. Fâzıl-ı müşârün ileyh zî-sipâhîde ve otuz dört yaşında bir genç olmağla meclis-i hümâyûnda Arab'dan gelen fâzıl Hızr Beğ'i hîçe saydı. Bahse girişdiler. Arab'ın su'âllerine birer birer cevâb-ı şâfî i'tâsından sonra fünûn-ı garîbeden Arab'a on dört su'âl îrâd eyledi. Arab hîç birinin cevâbına muktedir olamayup mebhût olmasıyla pâdişâh kemâl-i hazzından yerinden kalkıp kalkıp oturdu ve Hızr Beğ'i Burusa'da Sultân Medresesi'ne müderris eyledi.

Medrese-i mezbûrda Mevlânâ Kestelli ve Mevlânâ Aliyy-i Arabî gibi efâzıl Hızr Beğ'in dânişmendi ve Mevlânâ Hayâlî ve Mevlânâ Hâce-zâde misilli nevâdir mu'îdî idi. Zemân-ı şerîfini ibâdet ü ilme sarf ü hasr eylemişdir. İhâta-i kâmilesi gâyetde ve havsıla-i

[146] dahi: dâ'î (metinde)

ilmiyyesinin vüs'ati nihâyetde idi. Fâtih İstanbul'u aldığı gibi ibtidâ Hızr Beğ'i kâdî nasb eyledi. İstanbul'da kâdî iken 863 senesi kâdî[-i] ecel hükmünü icrâ ve sicill-i ömrünün hâtimesini imzâ etdi. Mezâr-ı şerîfi Şeyh Vefâ kurbunda Necâtî merhûmun yatdığı tekyededir.

Elsîne-i selâsede zihâf-ı noksândan ârî eş'âr-ı i'câz-şi'ârı vardır. **[Sahîfe 183]** Akâ'id-i İslâmiyye'ye dâ'ir manzûm bir "kasîde-i nûniyye" inşâd eyleyip Mevlânâ Hayâlî şerh eyledi. El-hak metn ü şerh yek-diğere muvâfık ve mutâbıktır. Hızr Beğ bu "kasîde-i nûniyye"yi nazm eyleyip nâmını *İcâletü'l-leyleteyn* bi't-tesmiye Sultân Mehmed Hân merhûma îsâl eyledi. Pâdişâh-ı ma'ârif-iktinâh dahi kasîdeyi Mevlânâ Gürânî'ye irsâl etdi. Gürânî Hazretleri dahi:

Lekad zâde'l-hevâ fî'l-bu'di beynun
Ve beyne'l-beyni bu'du'l-maşrıkeynun

matla'ına i'tirâz edip "Zâd lâzım isti'mâl olunmak lâzım iken Hızr Beğ müte'addî îrâd eyleyip kâ'ideden ta'addî eyledi." demesiyle pâdişâhın emri üzerine i'tirâz kasîdenin zahrına tesvîd olunup Hızr Beğ'e gönde[ri] ldi. Hızr Beğ cevâbında "Zâd müte'addî isti'mâl olunur. Sâ'il bundan gâfil." deyip makâm-ı istidlâlde *fî-kulûbihim maradun fe zâdehumullâhu maradan*[147] âyet-i şifâ-bahşını tahrîr eyledi. Tilâmizinden Mevlânâ Mehmed İbn El-hâc Hasan *ve izâ tüliyet aleyhim ayâtuhu zâdethum îmânen*[148] âyet-i kerîmesi yazılıp anınla cevâb verilse daha güzel olurdu." demesiyle telakkî bi'l-kuvve edip bu cevâbını rükn-i kıyâsdan ziyâde istihsân eylemişdir. Kasîde-i mezkûrenin âhırında:

Şi'r
El-eyyâ[m] eyyuha's-sultân nazmî
İcâletün leyleten ev leyleteyn
Ma'a'l-iştigâlî fî-eyyâmi dersî
Vemâ fâret şugli sâ'ateyn[149]

---

[147] "Onların kalplerinde hastalık vardır. Allâh da hastalığı arttırdı." (Bakara suresi: 10)
[148] "Müminler ancak o kimselerdir ki; ancak zikredildiği zaman kalpleri ürperir. Allah'ın âyetleri onlara okunduğu zaman imanlarını kat kat artırır. Ve sadece Rablerine güvenirler." (Enfâl suresi: 2)
[149] Manzumenin vezni tespit edilememiştir.

İcâletü'l-leyleteyn olduğunu zikr ve bu nâm ile tesmiye eylemişdir. Beyt-i âtî Hızr Beğ'in ezhâr-ı âsârından bir şemmedir:

Beyt
Gül leşkeri haberlerini lâleden işit
Kim şimdi geldi tozı ayagındadur dahi

Virmiş sabâ benefşeye peygâm-ı zülf-i yâr
Ol izzetün hevâsı dimâgındadur dahi

HIZRÎ

Edirnelidir. Asrında Depegöz demekle meşhur imiş. Ulemâdan Merhabâ Efendiden mülâzemetle dil-şâd ve sonra mûmâ ileyhe dâmâd olmuşdur.

Edirne'de Ebniye Medresesi'ne ve Gelibolu'da Sarıca Paşa Medresesi' ne ve Burusa'da Yıldırım Bâyezîd Medresesi'ne müderris olmuşdur.

Dokuz yüz altmış yedide ma'zûl olmasıyla tarîkdan ferâgat ve otuz akçe tekâ'üdlüğe kanâ'at etmişdir. Vazîfe-i tâ'ât ile güzârende-i evkât iken 970 târîhinde Edirne'de vefât eyledi.

Sermâye-i ulûm-ı nazariyyeden sâhib-i vâye ve nazar-ı himmeti, âlem-i bâlâya iken tâli'den yârî ve felekden cânibdârî görmemesiyle gubâr-ı idbâr içinde âlem-i fânîden güzâr eylemişdir. **[Sahîfe 184]** Hızrî mahlasıyla eş'ârı meşhûrdur:

Nazm
Kasd-ı dil ol zülf-i anberfâmadur
Bir kalenderdür ki azmi Şâm'adur

Kirpügüm dil mâcerâsın yazmaga
Kâtib-i çeşmüm elinde hâmedür

Rûy-ı zerdüm eşk-i hûn-âlûd ile
Yazılup kan ile fürkat-nâmedür

Devletünde bu yetîm-i eşkümün
Geydügi gül-gûnî atlas câmedür

MEVLÂNÂ HUSREV

Pederinin ismi Ferâmerz ve kendisinin nâmı Mehmed'dir. *Şakâ'ik*'in beyânına göre Ferâmerz, ümerâ-yı Françadan olup sonra Müslümân olmuşdur. Ferâmerz İslâm ile teşerrüfden sonra Varsak vilâyetinde Sivas ile Tokad ortasında bir zâviye binâ edip orada tavattun eyledi. Ferâmerz kerîmesini ümerâ-yı Osmâniyye'den Husrev nâm bir emîre verdi. Sonra Ferâmerz vefât edip oğlu Mehmed hâl-i sıgarında Emîr Husrev'in hücre-i terbiyetinde kaldı. Bu takrîble Emîr Husrev kayını diye şöhret bulmuş iken kesret-i isti'mâlle kuyûd-ı muhtelife-i müteferrika terhîm olunup elsîne-i nâsda yalnız Husrev diye nâmı kaldı.

Fâzıl-ı müşârün ileyh evâ'il-i tekmîlinde cümle-i fünûnu ekâbir-i ulemâ-yı mütekaddimînden bilâd-ı Rûmiyye'de müftî olan Burhâne'd-dîn Haydar-ı Herevî Hazretlerinden ahz eyledi. Bu makûle üstâd-ı ilm hakkında sarf-ı nukûd-ı iclâl e'âzım-ı selâtîne mesâbe-i dîn olmağla Mevlânâ Husrev'e Edirne'de Şâh Melik Medresesi verildi. İşte Mevlânâ Husrev Edirne'de Şâh Melik Medresesi'nde esnâ-yı iştigâlde Sa'de'd-dîn-i Taftazânî'nin *Mutavvel'*ine havâşî yazdı. O esnâda Rûm'a gelip de Edirne'ye uğramış olan ulemâdan Seyyid Ahmed-i Kırımî'ye havâşîyi irsâl etdi. Ahmed-i Kırımî birçok i'tirâz tesvîd eylediğinden Husrev umûm Edirne ulemâsına bir ziyâfet tertîb ve Kırımî'yi ziyâfete da'vetle huzzâra karşı mübâhase kapısını açıp Kırımî'yi hebt ve i'tirâzâtını tezyîf eyledi. Hattâ Kırımî dahi hatâsını i'tirâf etmişdir. Sonra birâderi mahlûlünden Edirne'de Çelebi Medresesi Mevlânâ Husrev'e verildi. İşte o medresede meşgûl-i ifâde iken kâdî-asker nasb olunup askerin umûr-ı şer'iyyesinin faslı yed-i iktidârına tefvîz olundu.

Murâd Hân-ı Sânî saltanatından ferâgatle oğlu Fâtih def'a-i ûlâda câlis-i taht-ı Osmânî oldukda Husrev'i bütün ulemâya tasdîr eyledi. Sonra a'dâ Fâtih'in sıgar-ı sinninden ve tecrübesizliğinden istifâdeye kalkışmasıyla Murâd Hân-ı Sânî tekrâr erkân-ı devletin da'veti **[Sahîfe 185]** üzerine cülûs edince Monlâ Husrev Hazret-i Fâtih'le birlikte Magnisa'ya gitdi ki monlâdan başka ulemâdan hîçbiri terk-i mansıbla Fâtih'le gitmek istememiş idi. Monlânın bu vaz'ı Fâtih'in hoşuna gelip nevbet-i sânî saltanatında ihyâ-yı sünnet-i şer'-i mübîn

içün monlâya yevmî on[150] akçe vazîfe ta'yîn eyledi. İstanbul'un fethinde evvelâ Hızr Beğ'i kâdî edip sonra monlâyı ana hayrü'l-halef eyledi. Hattâ İstanbul kâdîliğiyle havâs ve Galata ve Üsküdar kâdîliklerini ve Ayasofya Medresesi'ni birleştirip fâzıl-ı müşârün ileyhe tefvîz etdi. Kâdî-i müşârün ileyh sâhib-i sükût ü vakâr bir zât-ı büzürgvâr olduğundan bütün talebesi her gün atı önünde revân olarak hânesinden medreseye ve medreseden hânesine götürürlerdi. Bütün ömründe elbise-i fâhireden ictinâb eylemişdir.

İmâm-ı a'zam tâcı üzere imâme-i sagîre sarınırdı. Salât-ı cum'ayı Ayasofya'da mihrâb önünde edâ mu'tâdı olduğundan pâdişâh-ı zemân Fâtih Mehmed Hân Hazretleri mahfilde vüzerâya (monlâya işâret) ile Ebû Hanîfe-i zemân diyerek vücûduyla iftihâr eylerdi. Cevârîsi kesîr olduğu hâlde mütâla'ahânesini kendi süpürmek ve köle istihdâm etmemek âdeti idi. Meşâgil-i tedrîsi içinde dahi kütüb-i eslâfdan birini istinsâh ve her gün iki varak yazmak mültezemi olduğundan vefâtlarında hatt-ı destiyle birçok kütüb-i nefîse ve iki nüsha *Şerh-i Mevâkıf* zuhûr eylemişdir. Ba'zı ulemâ teberrüken *Şerh-i Mevakıf*'ları altı bin akçeye iştirâ eylediler.

İstitrâd

Avrupa'da erbâb-ı fünûnun metrûkât-ı ilmiyyesini hazîneler mukâbilinde iştirâ edenleri işitdikçe ma'ârif-perverliklerini tahsîn etmemek elimizden gelmiyor. Hâlbuki garbiyyûnun bu makûle kıymet-şinâslıkda dahi mukallid-i eslâf-ı izâmımız olduğunu bilip de mütenebbih olamıyoruz.

İntihâ

Hazret-i Fâtih bir velîme tertîb edip Monlâ Gürânî'ye "Bu cem'iyyetde keyfiyyet-i ku'ûd nasıl olacakdır?" diye su'âl eylemesi üzerine Gürânî "Ku'ûda lüzûm yok, cem'iyyet bizimdir." deyince padişah aşırı mahzûz olmuş ve meclis-i hümâyûnun sağ tarafı Güranî'ye sol tarafı Monlâ Husrev'e tahsîs buyurulmuş idi. Monlâ Husrev gayret-i ilmiyyesi münâsebetle sol tarafda ku'ûdu kabûl etmemiş ve meclise gitmeyip keyfiyyeti bâ-varaka ulemâya ve erkân-ı devlete i'lâm ile Burusa'ya gidip anda bir medrese binâ eyledi. Hazret-i Fâtih bu hâle nedâmetle monlâyı İstanbul'a da'vet etdi.

---

[150] on: ve o (metinde)

Mevlânâ emre icâbet edip İstanbul'a gelince mansıb-ı fetvâ uhde-i istîhâline verildi. Mahrûsa-i **[Sahîfe 186]** Kostantiniyye'de mahâll-i münâsebede müte'addid mesâcid binâ eylemişdir.

885 senesi Şa'bânı'nda cum'a günü vefât etmekle cesed-i latîfi Burusa' ya gönderilip medresesine defn eylediler.

Mevlânâ-yı müşârün ileyh *Şerh-i Mutavvel'*e hâşiye *Telvîh'*e hâşiye tasnîf etdi. Kâdî Beyzâvî *Tefsîr-i Şerîfi*'nin evâ'iline havâşî ta'lîk eyledi. İlm-i fıkhda *Dürer* nâm bir metin ve *Gurer* isminde bir şerh tanzîm etdi. Ve ilm-i usûlde *Mirkâtü'l-vusûl* nâm metni ve *Mir'âtü'l-usûl* nâm şerh-i rezîni[151] yazdı ve ma'reke-ârâ olan mes'ele-i vilâye ve tefsîr-i sûre-i En'âma müte'allık bir risâle tesvîd eyledi. *Telhîs* nâm kitâba şerhi ve Fahrü'l-islâm Pezdevî'nin *Usûl'*üne hâşiyesi ve *Hâşiye-i Akd'*e hâşiyesi ve Seyyid Şerîf'in *Şerh-i Miftâh'*ının evâ'iline hâşiyesi ve Mevlânâ Alî Rûmî'nin *Es'ile*'sine *Ecvibe'*si vardır. Mevlânâ Husrev bu kadar kemâlât-ı âliyyesiyle berâber şi're dahi tenezzül etmişdir. Matla'-ı âtî âsâr-ı tab'ındandır:

Matla'
Başuma bezm-i gam-ı ışkunda câm efser yeter
Zahmun ile kanlu pîrâhen kabâ-yı zer yeter

***

Bu çeşmüm çeşmesârınun aceb turmaz akar yaşı
Meger var ise ol aynun belâ tagındadur başı

HUSREV

Şehrîdir. Karagöz Beğ demekle ma'rûf bir sancakbeğinin mahdûmudur. Yeniçeri bölüğüne dâhil olmuş ise de galebe-i vecd ü hâl ile terk-i âmâl eylemiş ve Serhoş Bâlî Çelebiye medîd-i irâ[d]etle germ-ülfet olmuş idi. Humhâne-i vahdetde mest-i lâ-ya'kıl iken gide gide bu hâl dahi kendiden zâ'il olmuşdur. Zî-tarîkat-i nâzenînde hoş-etvâr, nâzük-güftâr bir zât imiş. Eş'ârı bârîk değil ise de hâli gibi latîf ü nâzükdür.

[151] rezîni: zerrîni (metinde)

Nazm
Bir âşıkun ki sevdügi ol kâse-bâz ola
Bin kâse zehr içerse eger ana az ola

***

Zindân olursa tan mı benüm başuma cihân
Bâzâra çıkmadı bu gün ol Yûsuf-ı zemân

HIZRÎ

Merhûm Müftî Ahmed Paşanın oğludur. İsmi Hızr Beğ olmağla Hızrî mahlasını ihtiyâr eylemişdir. Sultân Selîm-i kadîm asrında Kaplıca müderrisi iken hâlinde galebe-i aşk-ı Sübhânî âsârı nümâyân olmağla Şeyh Emîr Buhârî Hazretlerinin âsitânına kesb-i intisâb ve enfâs-ı müteberrikelerinden sa'âdet-i câvidânî iktisâb eylemişdir. **[Sahîfe 187]** Fârsî ve Türkî eş'ârı vardır.

Gazel-i Nâ-temâm
Ger hicâb olur ise tal'at-ı cânâna tenüm
Bir avuç hâk nedür kim kala gözümde benüm

Nice sabr eyleyem ey dost cefâ tîgına kim
Taş degüldür yüregüm burc degüldür bedenüm

Dil yana şem' gibi sîne tolu nakş ü nigâr
Sanki fânûs-ı hayâl ortasıdur pîrehenüm

Toldı kan ile ciger lâle-sıfat döne döne
Yüzüme bir kere bakmadı o gonçe-dehenüm

HULDÎ

Nâmı Mustafâ ve maskat-ı re'si Burusa'dır. Bin yetmiş sekiz

târîhinde tevellüd ile zemânını tahsîle sarf ederek kitâbet hıdmetiyle Burusa hükûmeti muhâsebe kalemine müdâvemet üzere iken 1138 târîhinde âzim-i âhıret olmuşdur. Ber-vech-i âtî kıt'a sâhib-i tercemenindir:

Kıt'a
Gönlüm yine bir serv-kade yâr olayum dir
Âzâde iken derde giriftâr olayum dir
Şimdi yeni başdan yine dîvânelik ister
Âşüfte-ser-i turre-i tarrâr olayum dir

HULÛS

Tarîkat-i aliyye-i Mevleviyye müntesibânından İsma'îl Hulûs Dede'dir. Dersa'âdet'de tevellüd ile sinni temyîze resîde olunca rızâ-yı Cenâb-ı Mevlâ'yı tâlib ve meşâyih-i Mevleviyye'den ashâb-ı fazl ü edebden Şeyh Gâlib Efendi merhûmun zîr-i hücre-i terbiyetine vâsıl ve Galata Dergâh-ı Şerîfî'nin aşçıbaşılığı hıdmetine nâ'il olmuşdur. Bu hıdmetle çâşnî-senc-i mahabbet iken tekyegâh-ı bekâda hân-ı âlâ-yı nâ-mütenâhî Cenâb-ı Mevlâ'ya zânû-[152]zen-i icâbet olarak bin iki yüz yirmi târîhinde zâviye-i fenâdan rıhlet eylemişdir.

Eş'ârı muvâfık-ı mezâk-ı irfân ve kendisi puhte bir cân imiş. Gazel-i nâ-te[m]âm sâhib-i tercemenindir:

Gazel
Bulunca arz-ı hâle ol şeh-i bî-dâdı bir yerde
Beni bir yerde bulmuşlar dil-i şeydâyı bir yerde

Yıkılsa gitse de âşık ser-i kûyundan ayrılmaz
Bilir tutmaz temel kalb-i harâb-âbâdı bir yerde

Neden bî-hâlet olmuş kârgâh-ı Bîsütûn âyâ
Şikeste tîşesi başka yatur Ferhâd'ı bir yerde

---

[152] zânû: zânûn (metinde)

Gehî zülfünde geh çâh-ı zenahdânında âh eyler
Rehâ bulmaz Hulûs'un hîç dil-i âzâdı bir yerde

HALÎL

Sûretde hakîr ü alîl Burusalı Sarı Halîl'dir. Za'îf ü nahîf acîb-sûret garîb-hey'et şu'ârânın zurefâsından olduğu gibi gâyetde mahbûb-dost imiş. Vech-i **[Sahîfe 188]** ma'âşı bâb-ı kerîm-i Vehhâb'a münhasır ve bi-hasebi'z-zâhir cevâ'iz-i ekâbir imiş. Sonraları ihtiyâr-ı uzlet ve harîm-i Beytu'llâh'da bir müddet mücâveret etmişdir. El-hâsıl o da bu cihâtdan gitmişdir. Eş'ârı latîfdir.

Gazel
Âşıka dil-rübâ mı eksük olur
Yâr ile mâcerâ mı eksük olur

Ben ölürsem belâ ile ey dil
Yâre bir mübtelâ mı eksük olur

Gülşen-i hüsnine o gonçe-lebün
Bülbül-i hoş-nevâ mı eksük olur

N'ola yâr olmaz ise ol yüzi gül
Bana bir meh-likâ mı eksük olur

Ne sorarsın Halîlî agladugum
Ehl-i derde belâ mı eksük olur

Merhûm Lâmi'î'nün Pertevî mahlas İbrâhîm isminde bir oğlu varmış. Gâyet güzelmiş. Sâhib-i terceme çocuğa alâka etmiş. Harâret-i aşkını Pertev-i Şems Meyhânesi demekle meşhûr mahalle gidip söndürürmüş. Bir gün ittifâken mahbûbu mahall-i mezkûr[d]a görünce sâhib-i terceme bi'l-bedâhe beyt-i âtîyi inşâd eylemişdir:

Beyt
Pertev-i mihr-i ruhun bezmümüze virdi ziyâ
Şems Meyhânesi'nün yine güni togdı şehâ

HALÎL

Diyârbekrlidir. Fâtih asrında İznik'e gelip li-ecli't-tahsîl bir medreseye dâhil olmuş ise de bir mahbûba alâka edip Mecnûn gibi reh-rev-i beyâbân-ı în ü ân olup ve hâlini dâstân edip âleme duyurmuş ve bu bâbda keşîde-i sımt-ı sutûr olan dâstânı *Fürkat-nâme-i Halîlî* diye şöhret almışdır. Mezkûr dâstânından birkaç beyt tahrîr kılındı:

Nazm
Didüm ey nâme-i ferhunde-ahter
Çü sensin bir hümâ-yı anberîn-fer

HALÎL

Rusçukludur. Gençliğinde tahsîl iştigâl üzere iken 1234 târîhinde irtihâl etmişdir. Âsârından bir beyt yazıldı:

Beyt
Tohm-ı vücûdu mezra'a-i hâke ekmeden
Dihkân-ı rûzgâra ne hâsıl ne fâ'ide

HANDÎ

Kıbrıs'da Lefkoşa'da tevellüd eylemiş ve Dersa'âdet'e bi'l-muvâsala tarîk-ı Mevleviyye'ye intisâbı olmağın bir müddet Galata Mevlevîhânesi'nde ikâmetden sonra cezîre-i mezbûrede kâ'in hânkâh-ı Mevlânâ'da post-nişîn-i irşâd olarak bin yüz kırk **[Sahîfe 189]** târîhinde işbu teng-nây-ı fenâda tekmîl-i çile-i hayât etmişdir.

Nazm
Koyma ayagı bir dem elünden reviş budur
Nûş-ı şarâb-ı nâb idegör hem meniş budur

Cevre tahammül eyle meded vasl-ı yârde
Handî rakîbe âfet-i cân gösteriş budur

HAYRÎ

Re'îsü'l-küttâb Hayrî Efendidir. Bolu sancağında Vîrânşehr'de Ömerli karyesi ahâlisinden Kastamonu mütesellimi Yahyâ Ağanın sulbünden 1141 târîhinde zîver-i gehvâre-i şühûd olmuşdur.

Gençliğinde İstanbul'a gelip kethudâ kalemine devâm ederek biraz sonra kalem-i mezkûra ser-halîfe ve 1185 târîhinde ordu-yı hümâyûn dâhilinde olarak kethudâ kâtibi ve 1188 târîhinde beğlikçi olmuş ve mu'ahharen vukû'-ı infisâliyle Samakoy'a nefy edilmiş ise de mahall-i mezkûra ba'de'l-muvâsala ıtlâk olunarak İstanbul'a avdet etmişdir.

Sâniyyen beğlikçi ve yedi sene sonra re'îsü'l-küttâb ve 97 târîhinde kethudâ-yı sadr-ı âlî 99'da çavuşbaşı ve tersâne emîni oldukdan sonra ikinci def'a re'îsü'l-küttâb ve 1201 târîhinde tekrar kethudâ-yı sadr-ı âlî ve çok geçmeden nişâncı ve müte'âkıben re'îs olmuşdur. Makâm-ı riyâsetde sefer üzere olduğu hâlde 1204 senesi Mora[153] nehrini geçerken hayvânı sürçüp nehre galtân ve sâhib-i terceme gavta-hor-ı gufrân olur.

Müşârün ileyhin müretteb dîvânı ve şi'r ü inşâda şöhret-i ferâvânı vardır. Gazel-i âtî dîvânında görülmüşdür:

Gazel
Sırr-ı vahdet cilve-engîz-i mezâhirdir bütün
Nokta-i merkez celî-sâz-ı mezâhirdür bütün

Mevc-i deryâ pençesinden dâmen-i sâhil çıkar
Matlabından dest-i ehl-i feyz kâsırdır bütün

Lafz-ı nâzükdür veren ma'nîye hüsn-i iştihâr
Gösteren a'râzın enzâr-ı cevâhirdir bütün

---

[153] Mora: Moza (metinde). Kelime, "Fatîn Davud. a.g.e. 127" esas alınarak düzeltilmiştir.

Müntehâ-yı ahd-i hüsnünde kıyâmetler kopar
Fitne-i devr-i kamer hattında zâhirdir bütün

Çeşm ü ebrû hâl ü gîsû ser-be-ser cevr ü sitem
Rûy-ı cânân levh-i âyât-ı zevâcirdir bütün

Keşf-i esrâr-ı sevâd-ı dîdesinde çeşmimiz[154]
Hikmetü'l-ayn-ı fünûn-ı nâza nâzırdır bütün

İhtilâfât-ı şu'ûnun gâyeti tevhîddir
Gösteren ecsâmı ezdâd-ı anâsırdır bütün

Şerha şerha kıldı Hayrî dilleri tîg-i nigâh[155]
Tîşe-i çeşm-i bütân keşf-i zamâ'irdir bütün

HAYRÎ

Sünbül-zâde Vehbî Efendi *Tuhfe*'sinde (Ömrümün hâsılı Hay-ru' llâh'ım) dediği hâsıl-ı ömrüdür. Bin yüz doksan beş târîhinde Dersa'âdet'de tevellüd eylemişdir. Meslek-i kazâya dâhil ve epeyce büyücek kâdîliklere nâ'il **[Sahîfe 190]** olmuş ise de âhır-ı ömründe ashâb-ı menâsıba câ-be-câ kasîde ve târîh takdîm ederek zuhûr iden câ'izesiyle ta'ayyüş edip müzâyaka-i hâl içinde 1267 senesi[156] irtihâl etmişdir.

Gazel
O Yûsuf-kıymetin bir dürlü kaçmazdım bahâsından
Harîdârân elin çekseydi zeyl-i ibtilâsından

İsâbet etdim ammâ hâline ta'bîr-i anberde
Hatın müşke müşâbihdir dedim tevbe hatâsından

Tasavvur eyledikçe sînesin âgûş-ı vuslatda
Dil-i âşık döner mir'ât-i hurşîde safâsından

---

[154] sevâd: sevdâ (metinde)
[155] kıldı: kılaydı (metinde)
[156] senesi: senesini (metinde)

Varıp meyhâneye ferş-i hasîr-i ıyş [ü] nûş etsek
Usandık zâhid-i mescid-nişînin bûriyâsından[157]

Ruh-ı sâkî ne mihr-i âlem-ârâdır ki aks etse
Döner câm-ı hilâli bedre te'sîr-i ziyâsından

Bu gülşende açılmaz gonçe-i ümmîd-i ehl-i dil
Gelirse nefha-i Îsî dahi bâd-ı sabâsından

Veren bu âb ü tâbı eşk ü â[h]-ı âşıkân sanma
Sıtanbul dilberi nâzük olur âb ü hevâsından

Bu rûy-ı tâbnâk ile ne bâga cilve-rîz olsa
Gül-i hurşîd olur üşküfte zerrât-ı fezâsından

Bana pîrân-ı devrân ile ülfet hoş gelir Hayrî
Cihânın nev-cevânân-ı atâsız bî-vefâsından[158]

HAYRÎ

Sefâret-i seniyye ile Îrân'a azîmet ve Tahrân'da tâ'ir-i rûh-ı pür-fütûhu çâr-bâğ-ı bekâya pervâz etmiş olan südûr-ı izâmdan ser-etibbâ-yı esbak Abdü'l-hak Efendi merhûmun necl-i necîbi Hayru'llâh Efendidir.

Gençliğinde bir müddet Mekteb-i Tıbbiyye-i Şâhâne'ye müdâvemetle ulûm-ı hikemiyyede kesb-i mahâret eyleyerek (zâdelik münasebetiyle zaten tarîk-ı ilmiyyeye sâlik ve hasbe'l-usûl çocukluğunda bir kıt'a rü'ûsa dahi mâlik olduğundan) iki yüz elli sekiz senesi İzmir mevleviyyetine nâ'il ve bir sene mürûrunda Mekke-i Mükerreme pâyesine mütevâsıl olmuş ise de mu'ahharen rütbe-i ilmiyyesi mülkiyyeye bi't-tahvîl uhde-sine rütbe-i sâniyye tevcîh buyurulmuşdur. Anın üzerine evvelâ zirâ'at meclisine a'zâ ve sonra rütbe-i ûlâ ile meclis-i ma'ârife a'zâ ve encümen-i dânişe re'îs ve bi'l-âhıre meclis-i vâlâya a'zâ ve mekâtib-i rüşdiyye nâzırı olarak

[157] Mısrada geçen "bûriyâ" kelimesi "bu riyâ" şeklinde de okunabilir.
[158] nev-cevânân-ı: nev-cevânân ü (metinde)

bu gibi me’mûriyyetlerde iken Tahrân’a sefîr nasb olunmuş ve ber-minvâl-i muharrer Tahrân’da vefât etmişdir.

En birinci eseri muhâkemeli olarak yazdığı *Târîh-i Osmânî*’sidir. İşbu târîh her bir pâdişâhın asrında vukû’a gelen havâdis-i mühimme ile Avrupa ve düvel-i ecnebiyye[-i] sâ’ire vukû’âtını dahi câmi’dir. Zirâ’ate dâ’ir bir eseri dahi olduğu *Fatîn Efendi Tezkiresi*’nde muharrerdir.

Merhûmun Tahrân’da cenâze alayı taraf-ı şâhîden pek tantanalı icrâ olduğu mervîdir.

Nazm
Ne husrev gördü bu derdi ne buldu çâresin Ferhâd
Kıyâs etme benim çekdiklerim Kays’a misâl oldu
[Sahîfe 191]

Ehibbâda vefâ yok âşinâ bîgânedür Hayrî
Bu âlem bildigim âlem velî bilmem ne hâl oldu

[HAYRÎ]

Te’essüf

Şu’arâ-yı asrdan karintina baş-kitâbetinden mütekâ’id Ayaşlı Hayrî Efendi el-ân menzûl olup terceme-i hâline dest-res olunamadığından ve kendileri dahi himmet buyurmadıklarından mechûl kaldı.

HAYÂLÎ

Nâmı Ahmed ve mahlası Şemse’d-dîn ve pederleri ismi Mûsâ’dır. Ba’zı tezkire hâşiyelerinde mevlidi Burusa ve pederi Mevlânâ Fenârî olduğu muharrerdir.

Pederi kâdî iken ulûmu anlardan ta’allüm ü telemmüz edip sonra Burusa’da Mevlânâ Hızr Beğ’e Sultân Medresesi’nde mu’îd oldu. Ba’zı medârisde bast-ı bisât-ı ifâde üzere iken yevmî otuz akçe ile Filibe müderrisi olmuşdur. O esnâda Mahmûd Paşa-yı Velî Burusa’da

Murâdiye Medresesi'ni Sultân Mehmed Hân Hazretlerinden Gelibolu kâdîsi Hâcî Hasan-zâde'ye tevcîh etdirdiğinden Hayâlî Paşa merhûma tanz-âmîz bir mektûb tahrîr eder. Mektûbu Mahmûd Paşa okur. İ'tirâza kesb-i vukûf edince bir cevâb tahrîr edip Hâcî Hasan-zâde'nin liyâkat ve istihkâkını tasdîk eyler. Arası çok geçmez. Hatîb-zâde Mevlânâ Tâce'd-dîn Hazretleri ki Fâtih'in mu'allimi dahi olmuşdur. İznik Medresesi'nde vefât eder.

Mahmûd Paşa hâcenin vefâtını arz edince pâdişâh aşırı müte'essif ü müte'essir olur. Mahmûd Paşa pâdişâhın aşırı te'essürünü görünce o gün hiçbir şey arz etmez. Ertesi gün pâdişâh hâcenin vefâtından dolayı bu zâyi'ât-ı ilmiyyenin telâfîsiçün mezkûr medreseye bir genç fâzılın gönderilmesini Mahmûd Paşaya emr eder. Paşa dahi Hayâlî'nin mahâmid-i memdûhasını zikr ile medrese-i mezkûre ana verilmek münâsibdir diye arz eyler. Pâdişâh-ı mağfûr paşaya hitâben "Arz etdiğin *Şerh-i Akâ'id*'e havâşî tahrîr edip dîbâ-yı dîbâce-i mahmidet-şi'ârını senin ismine ilbâs eden değil midir?" deyince Mahmûd Paşa "Evet pâdişâhım odur." diye tasdîk eyler. Pâdişâh dahi "Vâkı'a bir fâzıl zâtdır ve medrese dahi ana münâsibdir. Yevmî yüz akçe ile verilsin." diye irâde buyurur. Mevlânâ Hayâlî ise evvelce hacc-ı şerîfe niyyet etmekle medreseyi kabûl etmez. Mahmûd Paşa aşırı ilhâh ü ibrâm eyler fâ'ide vermez. Nihayet Hayâlî Mahmûd Paşaya "Hıdmetiniz olan vezâreti bana verseniz azmimden dönmem." diye cevâb-ı kat'î verir. Mahmûd Paşa keyfiyyeti ber-tafsîl pâdişâha arz eyler. **[Sahîfe 192]** Pâdişâh-ı kadrdân "Monlâ azminden rücû' etmesin hacdan avdetine kadar mu'îdi talebesine ders versin." deyip medreseyi yine tevcîh ederler. Hayâlî ba'de edâ-yı farîza-i hac medrese-i mezkûrda bir vaktler ifâde-i ders eyledikden sonra vefât eder.

Hayâlî Kâf-ı kanâ'atin hümâ-yı evc-ârâsı olduğundan günde bir kerre ta'âm eder ve ond[a] dahi az bir şeyle kanâ'at eylermiş. Bu sebeble za'f-ı kuvveti hayâle ve her bir üstühânı hilâle dönmüşdür.

Mevlânâ Gıyâse'd-dîn'den mervîdir ki Mevlânâ Hayâlî lâg ü latîfeden ve bîhûde handeden müctenib olup yâ mübâhase-i ilmiyye veyâ sükût edermiş. Bir gün Hâce-zâde ile câmi'-i şerîfde bir mübâhase edip Hâce-zâde'ye galebe eyler. Hayâlî hânesine geldikde ehibbâsından biri "Bu gün Hâce-zâde'ye güzel galebe etdiniz." dedikde "El-hamdüli'llâh tabançe-i fazîletle Sâlih-i Bahîl'in oğlunun başına urdum." diye kemâl-i sürûrundan güler. Gıyâse'd-dîn Hayâlî'nin güldüğünü o gün görür. Mervîdir ki Hayâlî vefât etmeden Hâce-zâde korkusundan döşek serip yatmamışdır. Hattâ vefâtında

Hâce-zâde "Şimden sonra pister-i emân üzere istirâhat ederim." demişdir. Eslâf-ı meşâyih-i izâmdan Şeyh Zeyne'd-dîn-i Hâfî Hazretlerinin hulefâsından Şeyh Abdu'r-rahîm-i Merzifonî Hazretleri zikr ü tevhîdi Mevlânâ Hayâlî'ye Edirne'de Yeni Câmi'de telkîn eylemişdir.

Hayâlî, *Şerh-i Akâ'id-i Nesefiyye'*ye bir hâşiye tasnîf eylemişdir ki şimdiye kadar nazîri vücûda gelmemişdir. Bundan başka ilm-i kelâmdan *Hâşiye-i Tecrîd*'in evâ'iline havâşî ta'lîk etmişdir. Mevlânâ Hızr Beğ'in *Akâ'id* manzûmesini şerh eyledi. *Hâşiye-i Adud*'a hâşiyesi ve *Şerh-i Makâsıd'*a ta'lîkâtı ve *Vikâye Şerhi* ve *Sadrü'ş-şerî'a'*ya havâşîsi vardır. İznik'de vefât eylediğinden orada medfûndur.

Elsine-i selâsede şi'ri meşhûrdur. Sultân Murâd Hân-ı Sânî Hazretlerinin vefâtına bu târîhi bulmuşdur:

Târîh
Şeh-i gâzî Murâd İbni Mehemmed
Acem'le Rûm [ü] Şâm olmışdı râmı
Güzer kıldı cihândan ana târîh
Melek ashâbı cennet de makâmı

Nazm
Dev[r]-i ruhında silsile-i zülfi dir gören
Cem' oldı gö[r] teselsül ile devri cümleten

HAYÂLÎ

Fâzıl-ı meşhûr Mevlânâ Abdü'l-kerîm'in oğlu Abdü'l-vehhâb Efendi dir. Evâ'il-i hâlinde tarîk-ı tedrîse sâlik olup "Kırk akçe ile medrese kabûl etmem." diye yemîn etmekle Edirne'de Câmi'ardı Medresesi kırk bir akçe ile verilmişdir. Çok geçmeden semt-i **[Sahîfe 193]** kazâyı bi'l-ihtiyâr Magnisa ve Selanik ve Tire'ye kâdî oldukdan sonra Yavuz Sultân Selîm'in evâ'il-i ahdinde defterdârlık verilmişdir. Talâkat-ı lisânı ve uzûbet-i beyânı münâsebetiyle pâdişâha nedîm ve hem-nişîn olmuşdur.

Manzûme-i Leylâ vü Mecnûn'u meşhûrdur. Nazm-ı âtî sâhib-i tercemenindir, lâkin ekserî tezkireler âti't-terceme meşhûr Hayâlî

nâmına yazarlar. Galatdır.

Nazm
Hayret alur aklumı baksam gözine kaşına
Sad hezârân âferîn ol sûretün nakkâşına

Meşhedi taşını Mecnûn'un alâmet sanmayun
Seng-i mihnetdür ki yagdurdı zemâne başına

HAYÂLÎ-İ MEŞHÛR

Rûm'un fahrü'ş-şu'arâsı ve asrının mümtâz ü müstesnâsı Hayâlî Beğ'dir. Nâmı Mehmed ve mevlidi Yenice-i Vardar'dır. Asrında ser-halka-i Kalenderân olan Baba Alî Mest ile evâ'il-i hâlinde hem-bezm-i sohbet olup babası mûmâ ileyhin meclis-i ma'ârif-enîsinden iktisâb-ı feyz ü dâniş ederek henûz kendisi nev-demîde iken ezâhîr-i tab'ı tarâvet-yâb-ı kemâl ve vâdî-i şi'rde gayret-i emsâl olmuşdur.

Hâsıl olan iştihârı üzerine zahîr-i erbâb-ı ma'ârif ü hüner merhûm İskender Çelebi sâhib-i tercemeyi sahâbet ü âbyârî-[i] inâyet ü eltâfıyla terbiyet eyleyerek vezîr-i a'zam müşîr-i efham der-i ihsânı mihmânhâne-i dil-teşne-i lutf ü kerem düstûr-ı Hâtem-şiyem Âsaf-ı Süleymân-ı âlem İbrâhîm Paşaya medh ü ıtrâ ile intisâb-ı bâb-ı ihsân-me'âbına vesâtet eylediğinden vezîr-i ma'ârif-semîrîn kerem-sîr-i i'tibârı olmuş ve bu vesîle ile sâhib-kırân Sultân Süleymân-ı adâlet-unvânın âsitân-ı keyvân-dâstânı bendegânına iltihâk eylemişdir. Pâdişâh-ı mağfûr sâhib-i ter-cemeye erzânî-i lutf-ı mevfûr ile dîvânını mütâla'aya izhâr-ı kemâl-i rağbet buyurduğundan ve Hayâlî Beğ'i ekser mahrem-i sohbet-i hâs etdiğinden kadri bâlâ olmuş idi.

Nazm
Kaldı nümûne dehre cihân-ı harâbdan
Genc-i hazân hazâ'in-i Efrâsiyâb'dan

Bir bezm-i hâsa mahrem olupdur Hayâlî kim
Açılmaz anda gonçe-i cennet hicâbdan

Nesr

Gerek İskender Çelebinin ve gerek İbrâhîm Paşanın vefâtından sonra dahi Hayâlî pâdişâhın iltifât-ı mevfûrundan dûr olmamışdır. Hayâlî ise bu derece ulüvv-i şân ve kurbet-i sultân ile mümtâz iken yine meslek-i dervîşândan ayrılmamışdır. Gâ'ile-i evlâd ü ıyâl ve dâ'iyye-i mülk [ü] mâl ile mukayyed olmayıp tecerrüd-i hâl ve kemâl-i ferâğ-ı bâl ile vakt geçirmişdir. Hattâ kendisine birkaç kerre menâsıb-ı celîle dahi teklîf **[Sahîfe 194]** olunmuş iken kabûl etmemişdir. Dokuz yüz altmış dört senesi vedâ'-ı âlem-i hayâl ve âlem-i kudse irtihâl eylemişdir. Vefâtına söylenen târîhler:

Arşî
Sözi dilde hayâli gözde kaldı

Günâhî
Âlem-i hisden Hayâlî getdi âh

Şîrî
Hayâlî öldi hayf *el-hükmü li'llâh*[159]

Hayâlî'nin fahriyesidir:

Fahriyye
Gördi mahsûs oldugın meydân-ı istignâ bana
Şeh-perin gönderdi sorguc Kâf'dan Ankâ bana

Nazm-ı âtî sâhib-i tercemenin nuhbe-i tab'-ı bârîkidir:

Nazm
Rûz-ı rûşenden n'ola enver olursa şâmumuz
Mihr-i âlem-tâbdan yakar çerâgı cânumuz

***

Ârızun meyden arak-rîz olsa ey hûr-ı cemîl
Sanuram cennetde tugyân eylemişdür Selsebîl

[159] "Hüküm Allah'ındır." (En'am suresi: 57, Yûsuf suresi: 40, Mü'min suresi: 12)

***

Ruh-ı gerdûnda her subh ey şafak kim cilvegersin sen
Bana kan agladı hayl-i melek hûn-ı cigersin sen[160]

***

Âyine her gün koyar dildâr[ı] tenhâ koynına[161]
Nâz ile Yûsuf girer gûyâ Zelîhâ koynına

***

Garîbündür anı hoş tut efendi işte biz getdük
Gönül dirler ser-i kûyunda bir dîvânemüz kaldı

***

Râh-ı gamda ten gubârın hâkden kaldurmayan
Rûzgâr eksüklügidür rûzgâr eksüklügi

(Harf-i hâ'ya zeyl edilmek üzere buraya tahrîr kılındı.)

HAYÂLÎ

Merhûm Bağdâd'a mülhak Süleymâniyye sancağında ulemâ-yı mütebahhirînden Monlâ Hâmid merhûmun gevher-i girân-mâye-i vücûdu ya'nî mahdûm-ı mes'ûdudur. Bin iki yüz otuz beş târîhinde kadem-nihâde-i bezm-i şühûd olarak ceddi nâmı olan "Sıbgatu'llâh" tesmiye olunmuş ise de şi'rde Hayâlî tahallus eylediğinden bu mahlas ile şöhret bulmuş idi.

Sinni otuzu tecâvüz etmeden el-hâletihi hâzihi Bağdâd müftîsi olan ulemâ-yı a'lemden[162] fazîletli Mehmed Zehâvî Efendi Hazretlerinden ulûm-ı Arabiyye'yi tekmîl ve ahz-ı icâzât ederek Bağdâd dâhilinde

[160] agladı: agladan (metinde). Kelime, "Kınalızâde Hasan Çelebi. a.g.e. 295" esas alınarak düzeltilmiştir.
[161] Âyine: Âyineyi (metinde)
[162] a'lemden: a'lâmdan (metinde)

Kerkük'e bi'l-azîme tarîkat-i aliyye-i Kâdiriyye meşâyihinden Şeyh Abdu'r-rahmân-ı Hâlisî dergâhında on sene kadar neşr-i ulûm-ı âliye ve âliyyeye himmet eyledikden sonra 1275 târîhinde Dersa'âdet'e rıhlet etmiş ve lisân-ı Fârsî üzere *Bîdil-i Buhârî Dîvânı*'na yazdığı şerhi meclis-i ma'ârife bi't-takdîm on bin guruş atiyyeye **[Sahîfe 195]** ve yüz elli guruş ma'âşa nâ'il ve diğer sûretlerle dahi kadrdânân-ı fazl ü ma'ârif taraflarından mazhar-ı âtıfet olmuşdur.

1283 târîhinde merhûm Mustafâ Fâzıl Paşanın mahdûmu izzetli Osmân Beğ'e hâce ta'yîn buyurulduğundan mîr-i mûmâ ileyhin li-ecli't-tahsîl Paris'e azîmetinde berâberce gidip orada yedi sene kadar ikâmetle Dersa'âdet'e avdet eyledikden bir müddet sonra ba'zı ârıza-i vücûdiyyeye mebnî ser-nihâde-i bâlîn-i nâ-tevânî ve üç dört mâh kadar yatıp elli yaşında âzim-i mülk-i câvidânî olmuşdur. Na'ş-ı ma'ârif-nakşı Edirnekapısı hâricinde defîn-i hâk-i ıtr-nâkdir. Var ile yok yanında yeksân cevân-merd ü âlî-cenâb mütevâzı' hoş-meşreb el-hâsıl câmi'-i mehâsin-i ahlâk bir insân idi. Hele kemâle intisâbı cihetle vukû'-ı vefâtı edebiyâtça zâyi'âtdan ma'dûddur.

İstanbul'da bulundukça ketebeden vesâ'ireden ârzû-yı tahsîlde bulu-nanlara tedrîs-i ilm ü edeble Hâce Hayâlî şöhretini almış ve hattâ âcize dahi Şeh-zâde Câmi'-i Şerîfi'nde biraz müddet *Hamse-i Nizâmî* takrîr etmiş id[i]. Paris'de bulundukları hengâmda el-ân Bâb-ı Âlî terceme odası müsta'iddân hulefâsından âti't-terceme izzetli Mehmed Mihrî Efendiye hitâben inşâd eyledikleri tahmîs-i irfan-pesendleridir:

Tahmîs
Heves-i bendegî-i pîr-i mugânest merâ
Nevbet-i hâcegî-i kevn u mekânest merâ
Kabza-i tîg u kalem hükm-i revânest merâ
Mesned-i sadr-ı fikir ma'den u kânest merâ
Sâye-i kuds-ı ebed emn u emânest merâ

Men ki ser-geşte-i Mevlâyam u mevlâdârem
Pâdişâhân-ı cihân-râ be-cevî neş'mârem
Ber-zemîn ez-ser-i kîn pây eger beg'zârem
Kâse-i Kayser u Dârâ zi-miyân berdârem
Kuvvet u havl-i ezel zûr u tevânest merâ

Bulbul-i şûr-dil-i şâh-ı gul-i kuddûsam
Nefh-i sûrest belî zemzeme-i nâkûsam
İsmet ez-arş-ı hayâ mî-koned ez-nâmûsam
Ne çu în bu'l-hevesân ez-do cihân me'yûsam
Himmetem pâdişeh-i her do cihânest merâ

Mihriyâ Hakk Hodâyî ki kerîmest u vedûd
Mihr-i men ber-ser-i cûdest u durûdest u sücûd
Ver ne ger men bedî hâhem ez-cebr u anûd[163]
În zemân mî-şikenem pençe-i bed-hâh-ı hasûd
Gofte-i mu'ciz-i men sihr-i beyânest merâ

Ger sûy-ı Mısr nehed rûy-ı dil-i pür-hikemem
Nîlrâ gark koned lücce-i bahr-i himemem
Gerçi imrûz be-kef bî-zer u sîm u diremem
Levh-i cûdem bedel-i arş-ı azîm-i keremem
Hâsıl-ı kevn u mekân ber-ser-i hânest merâ

Cân dehem cây-ı zer u sîm be-Zeyd u Hâlid
Yek nazar-râ nigerem fâsık u fâcir âbid
[Sahîfe 196]
Der-huzûr-ı ...(?) kâ'im u râki' sâcid
Çun heme ûst çe merci' çe zamîr-i[164] âbid
În kerem nîst ki nâmeş be-zebânest merâ

Râz-ı û der-dil-i men çun guher ez-kâm-ı sadef
Çun birûn şod guher ez-yâd reved nâm-ı sadef
Ne-şode hîç be-râh-ı keremeş kâm-ı sadef
Kedret u safvet-i garkest tehî câm-ı sadef
Mî-ne-gûyed ki hemân gevher-i kânest merâ

Âreş âyed ki be-gûyed eger ehl-i keremest
Dîde-i ehl-i kerem ber-kerem-i hîş kemest
Ger be-gûyed heme cûd u keremeş derd u gamest
Âdem er hânî û-râ eşhedü bi'llâh semest
İns-i ân gûne harân bâr-ı girânest merâ

---

[163] Mısraın vezni hatalıdır.
[164] zamîr: zamîr ü (metinde)

Küfr u dîn mahv-ı yem-i rahmet-i hallâkî-i men
Nîk [u] bed gark-ı kef-i ni'met-i rezzâkî-i men
Nev-hat-ı gülşen-i kudsest kunûn sâkî-i men
Gûş-ı cân mî-şineved bang-ı hüve'l-bâkî-i men
Çe konem gofte-i Hak vird-i zebânest merâ

Aşk-ı uşşâk-ı Hakem ne heves-i bü'l-hevesem
Merd-i râzende konem ez-dem-i Îsâ-nefesem
Bâl-i Ankâ şode bâz ez-tehî perr-i megesem
Sâlikân menzil-i vahdet talebend ez-ceresem
Hûn-ı Hak ez-şereyânem cereyânest merâ

Heme câ bezm-i menest ez-kerem-i Rabb-ı vedûd
Mî-konem tâ-be-ezel seyr u terakkî vu su'ûd
Gerçi zâhir ne namâzest u ne savmest u durûd
Cebhe-i cân ber-i Mevlâ heme dem ser-be-sucûd
Çun be-her sû nigerem Hak nigerânest merâ

Arazem[165] cevher-i bahşet u hudûsem kıdemest
În araz-râ ki to bînî be-nazar yek do demest
Ver ne hâkest u hemân hâk der-âgûş be-mest
Hilkat ez-Hâlık u mahlûk zi-hilkat bed-mest
Kevn u tekvîn u be-kon kâ'in-i kânest merâ

Kevn u tekvîn u be-kon kân çü şeved der-nazaret
Ser-be-ser mahv şeved perde zi-rûy-ı basaret
Leb-be-leb mî-şeved ân-dem siyeret bâ-sûret
Dil be-gûş-ı to resâned zi-revân în haberet
Gû heme ûst ez-ânîst der-ânest merâ

Men eger hûbem eger zişt u ger nîk u bedem
Âdemem âdemem ez-sâye-i Mevlâ ne-dedem
Rûy-ı himmet ne-hored ber-der-i kes dest-i redem
Men çunînem ki çenân refte hemân ced-be-cedem
Haseb-i bî-neseb âfât-ı zemânest merâ

[165] Arazem: Garazem (metinde)

Men ki hurrem zi-ezel bendegiyem ez-çe sebeb
Tâlib-i Hakkem u ez-bâtılihâyem çe taleb
Do cihân şâd u sürûrem zi-çe în derd ü ta'ab
Heme câ der-nazarem ıyş u safâyest tarab
Ki be-her sû heme rû işve vu ânest merâ

Yek veliyyü'n-ni'amem hest pes ez-Hakk[166] ne-dû
Ne-keşem minnet-i her merd[î]-i bî-gusl u vuzû
Mustafâyest merâ âmir-i her hûb u nigû
Ser ez-û cânem ez-û mâlem ez-û mülk ez-û
Fâzıl-ı âdil-i men şâh-ı cihânest merâ

Şeh u sadrest zi-Hak ber-men [u] vâlîst zi-Hak
Vâlî-i mülk-i dil u cân hayâlest zi-Hak
[Sahîfe 197]
Dileş ez-buhl u sitem hâlî vu hâlest zi-Hak
İzzet u rif'at u kadreş bî-zevâlest zi-Hak
Sâyeeş mâhasal-ı kevn u mekânest merâ

Hamdî-i hamd-i veyem z'ân be-kemâl u hikemem
Vâsıf-ı vasf-ı veyem z'ân be-celâl u haşemem
Gâlib ez-ûst be-her âlî [vu] sâfil keremem
Ez-sürûr-ı nazar u cevher-i lutfeş be-demem
Dem-i men ez-nefeseş Îsî-i cânest merâ

Umar-ı fâtih-i aşkem zi-felek tâ-be-zemîn
Mî-konem hükm-revâ rû be-mekân u be-mekîn
Emr-i men cümle zi-adl u zi-emân [u] zi-emîn
Nâm-ı mihrem zede z'ân tantana ber-arş-ı berîn
Rif'at-i kâmil-i men izzet u şânest merâ

Ne zer u sîm u ne esbâb u ne sâmân hâhem
Ne külâh u kemer u taht-ı zer-efşân hâhem
Ne mey u sâgar u sâkî vu gulistân hâhem
Ne cinân dârem u hûrîş ne gılmân hâhem
Mihriyâ yârî-i men hûr-ı cinânest merâ

---

166 ez-Hakk: ez-cak (?) (metinde)

Hâcib-i bârgeheş ez-kerr u fer-i pâdişehem
Tûde-i hâk-i reheş tâc-ı mücevher-külehem
Mûy-ı zülf-i siyeheş ceyş-i muzaffer-sipehem
Ârız-ı bî-güneheş mihr-i münevver çu mehem
Ebrû [vu] muje-i û seyf u sinânest merâ

Hokka-i la’l-i lebeş genc-i dur u gevher-i men
Hâdim-i û puser u câriyeeş duhter-i men
Mâdereş sâhibe-i men peder-i mihter-i men
Seng-i zîr-i kademeş ber-ser-i men efser-i men
Sîne-i sîm-bereş taht-ı revânest merâ

Çeşm-i û nergis-i men turre-i û sunbul-i men
Leb-i û sâgar-ı men âb-ı dehâneş mul-i men
Handeeş bulbul-i men ârız-ı sâfeş gul-i men
Hâl-i devr-i ruh-ı û merdum-ı çeşm-i dil-i men
Kâmet-i cilvegereş serv-i çemânest merâ

Deyr-i û secdegehî cebhe-i men her mûyeş
Nâme-i âb-ı rû[y]em ez-nem-i ıtr-ı hoyeş
Zülfekâr-ı kef-i men sûz-ı dum-i ebrûyeş
Düldül-i şeb-rev-i men fikr-i visâl-i kûyeş
Girye-i tabl-ı bereş şîr-i jiyânest merâ

Ey Hayâlî zi-çe rû în heme gû ârî lâf
Kes keşî vu turuşî vu hiyel u kibr u guzâf
Merd-i teslîm u huzû’î ne-zen-i ceng u masâf
Rû diger hîç meger ber-ser-i hod pûş-ı lihâf
Gofte-i hîş nihân kon ki ıyânest merâ

Çun besî hest hikem-râ ne to dânî vu ne men
Ser-i ân yâr-i kıdem-râ ne to dânî vu ne men
Zahm-ı ân gonçe-i fem-râ ne to dânî vu ne men
Hışm-ı ân nergis-i çum-râ ne to dânî vu ne men
În rumûzât ayâ kon ki nihânest merâ

Hâ ne-mîrîm kunûn tâ heme efkâr şevîm
Merd-i dâmâd hemîn hamle-i ebkâr şevîm
Çun şu’ûn-ı mey u beng âyet-i esrâr şevîm
Katre-râ mahv konîm u heme ebhâ[r] şevîm
Bahr-i der-katreem ân-dem cevelânest merâ

Katar-ı der-katar-ı kîş çu hodî hîş gezîd
Çeşm-i û ez-dem-i bâdî şeved ez-durd-ı sefîd
Ger be-ân hâl der-âhır bedel-i bahr-i hazîd
Bâz-ı kûrest der-ân-câ ki ez-în-câ hod dîd
Heme âyât bedîn gûne beyânest merâ

Dîdem ârî heme tefsîr-i Celâl u Keşşâf
Çe sagîr u çe kebîreş zi-ser-â-pây benâf
[Sahîfe 198]
Zi-ser-i vâv be-nâs u zi-elif lâm be-kâf
Dîdem elfâz-ı heme bî-dil u magz ez-ser-i lâf
Kavl-i Şeyh-i Arabî cümle ma'ânest merâ

Hâ şodem mest-i diger tâb u tevân reft zi-dest
Jâj-hâyest kunûn gûyed eger sîr-i kecest
Çe gamest er şodeem ez-leked-i harhâ pest
Çun ber-i yâr belâ gofteem ez-rûz-ı Elest
Dil-i sad-sâle-i men bâz-ı cevânest merâ

Gazel
Gam-ı do kevn zi-aşk-ı to ey nigâr be-zîrem
Ki her çe cilve-pezîred toyî be-çeşm u zamîrem

Beyân-ı ukde-i ebrû-yı to ne-geşt yakînem
Be-müşkilât-ı hatet gerçi mû-be-mûy habîrem

Hadeng z'âhem u sehm ez-nigâh-ı men [ne-mî-]hîzed
Zened nigâr-ı kemân-ebrûem zi-bes ki tebîrem

Resâ'î-i ser-i zülfet girifte rûz-ı kıyâmet
Ne-mî-resed be-miyânet çesân zi-gussa ne-mîrem

Guzeşte ömr zi-aşket velî cevânem ez-în rû
Be-bâzem [u] be-nuvâzî bedîn bahâne ki pîrem

Zi-hüsn gerçi to ferdî [vu] vâhidî be-hakîkat
Zi-aşk-ı men hem ez-ân gûne bî-şerîk u nazîrem

Hayâlî gerçi esîrem be-kûy-ı ân şeh-i hûbân
Çu hem-serest merâ bâ-sükân-ı û çu emîrem

HAYRÎ

Mîr-i mûmâ ileyh şu'arâ-yı asrdan geçende bâ-irâde[-i] Abdü'l-azîz Hânî rüsûmât emânet-i celîlesi mu'âvinliği refâkatine ta'yîn buyurulan Hayrî Beğ'dir. Kendileri Sultân Ahmed Hân-ı Sâlis merhûmun sadr-ı a'zamları olan Nevşehrli meşhûr Dâmâd İbrâhîm Paşa ahfâdından olup 1260 senesi Muharremi'nin üçüncü Cum'a gecesi zîver-i mehd-i şühûd olmuşdur. On iki yaşında iken sadr-ı esbak Reşîd Paşa merhûmun delâletiyle enderûn-ı hümâyûna çerâğ buyurularak el-ân dâ'ire-i müşârün ileyhâ hâcesi olan meclis-i ma'ârif a'zâsından fazîletli Mustafâ Efendi Hazretlerin[den] tah[s]îl-i ma'ârif eylemişdir.

On altı sene kadar enderûn-ı hümâyûn hademeliğinde bulunarak medâ'ih-i celîle-i Sultân Abdü'l-azîz Hân merhûmu mütazammın birçok kasâ'id inşâdına hasr-ı vakt etmiş ve geçende tab' etdirdiği *Güvâh-ı Dil* ismindeki eserine bakılırsa merhûm Sultân Abdü'l-azîz Hân Hazretlerinden başka hîç kimse hakkında bir kasîde söylememişdir. Enderûn-ı hümâyûnda bulunduğu esnâda ara sıra takdîm eylediği kasâ'idiyle müstağrak-ı envâ'-ı eltâf olarak mu'ahharen dâ'ire-i müşârün ileyhâ mektebi inşâ hâceliğine ta'yîn kılınmış ve on altıncı seneki takdîm eylediği kasîdesinin üzerine rüsûmât emânet-i celîlesine ta'yîn buyurulmuş ve bir sene sonra takdîm eylediği bir kasîdesinden dolayı ma'âşının bir mislinin zammına ve tekrâr takdîm etdiği diğer bir kasîdesine mükâfât **[Sahîfe 199]** olmak üzere yine ma'âşının bir mislinin zammına irâde-i cenâb-ı fermân-fermâyî şeref-sânih olmasıyla sâhib-i terceme bu yüzden dahi magbût-ı akrân ü emsâl olmuşlardır.

Dîvân olacak kadar âsârı ve *Güvâh-ı Dil* ismindeki matbû' dîvânçesi vardır. Bundan başka kavâ'id-i Fârsiyye'yi câmi' *Levhatü'l-kavâ'id* ismindeki eseri tab' ü neşr edilmişdir. *Hayrü'l-lugât* nâmıyla devletli necâbetli Yûsuf İzze'd-dîn Efendi Hazretlerinin nâmlarına mensûb bir eseri dahi varsa da tab' ü neşr edilmemişdir ve *Âdâbü'l-mülûk* isminde siyâsiyyâta dâ'ir bir mecellesi dahi vardır. Lâkin o da matbû' değildir. İşbu dört kıt'a âsâr-ı kalemiyyesinden başka sekiz beytten ibâret evsâf-ı Abdü'l-azîz Hânî'de bir kasîde[-i] muhteri'ânesi vardır ki be-her beyti sekiz kelimeden ibâret olduğu hâlde herhangi kelimenin yeri değişdirilse ne vezne ne de ma'nâya

halel gelir. Vedî'a-i rûzgâr olmak üzere yakında tab' ü neşr olunacakdır. Âtîdeki gazelle birkaç beyt cümle-i âsârındandır:

Gazel
Esâs-ı hestî-i âlem bilinmedi gitdi
Nedir vezâ'if-i âdem bilinmedi gitdi

Kitâb-ı mekteb-i tekvîn okunmadı kaldı
Bu sırr-ı hikmet-i mübhem bilinmedi gitdi

Seçilmedi dahi âlemde nîk ü bed hâlâ
Hulâsa kâmil ile kem bilinmedi gitdi

Savâb-ı mihr ü meveddet ne yerdedir âyâ
Hatâ-yı mâh-ı Muharrem bilinmedi gitdi

Kulûb-ı ehl-i dili kim tavâf eder Hayrî
Safâ-yı beyt-i mükerre[m] bilinmedi gitdi

Kıt'a
Felekden kâm alan âlemde her gün ber-kemâl olmaz
Gurûb etmez güneş ger öyle olsa ay hilâl olmaz
Abesdir âsumâna çıkmaga tâli'le ugraşmak
Bütün mümkinler olur [belki] ammâ kim muhâl olmaz

Müfred
Mihendir hikmeti seyl-âb önünde yoksa ev yapmak
Kılardım sâhil-i[167] çeşmânımı sâhil-serâ yâre

Nesr

Tasvîr-i Abdü'l-azîz Hânî hakkında söyledikleri bir beytdir:

Beyt
Bakanlar dîde-i ibretle tasvîr-i hümâyûna
Kasem eyler nazîri yok diye Hallâk-ı bî-çûna

Nesr

Beyt-i âtî gazellerinden müfrezdir:

---

[167] sâhil-i: sâhile-i (metinde)

Beyt
Ana el etmedin gülşende de hûn-âb-ı eşk ile
Neden pîrâhenin ey gonçe bülbül al al etdi

Nesr

Tersânede tevsî' olunan havza bulduğu târîhdir ki Abdü'l-azîz Hân merhûma takdîm olunmuşdur: **[Sahîfe 200]**

Târîh
Çü cevher lafzen ü ma'nen dedi Hayrî kulu târîh
Bu havzı doksan üçde şâh-ı Cem-câh eyledi âbâd

HAYLÎ

İsmi Ahmed ve mevlidi Kırkkilîsâ'dır. Tahsîl-i ma'ârifle dâhil-i zümre-i küttâb-ı dîvânî ve bi'l-âhıre Mısr vâlîsi İbrâhîm Paşaya dîvân efendisi olmuşdur. Mu'ahharen Sultân Mehmed Hân-ı Râbi' vüzerâsından vezîr-i a'zam ve hidîv-i kişver-i seyf ü kalem meşhûr-ı âlem Köprülü-zâde Fâzıl Ahmed Paşaya intisâb edip biraz vakt tezkirecilik hıdmetinde istihdâm ve sonra dîvân-ı sultânîde mansıb-ı mevkûfâtî ile be-kâm buyurulmuşdur. Bin doksan sekiz senesi Belgrad'da vefât etmişdir.

Eş'ârı muhayyel ve tevârîhi gâyet selîs [ü] bî-bedeldir.

Târîh
Aldı Uyvar'ı adûdan mu'cizât-ı Ahmedî

Fâzıl Ahmed Paşa Uyvar Kal'ası'nı feth eylediğinde bi'l-bedâhe bul-muşdur. 1094 senesi Beç seferine giderken gazel-i âtîyi esnâ-yı tarîkda söylemişdir.

Gazel
Âyâ taraf-ı yâre gider kâfile yok mı
Şâyeste-i rıhlet bize bir râhile yok mı

Hîç eylemedük meyl-i ferâgat tek ü pûdan
Ey pây-ı taleb sende gam-ı âbile yok mı

Şîvenkede itdün çemeni aglama bülbül
Bu nâle-i şeb-gîre aceb fâsıla yok mı

Söylenmedi nev-tarh gazeller bu gazâda
Bâ'is ne aceb Haylî[-i] şeydâ bile yok mı

Kıt'a
Hîç zenândan vefâ ümîd itme
Cevrdür ol gürûha kâr-ı kadîm
Mekr-i zenden hazer gerek zîrâ
Didi Hak *inne keyde hünne azîm*[168]

HAYLÎ

Burusalı olduğu ba'zı mecmû'alarda mukayyed ise de terceme-i hâline dest-res olunamadı. Şi'rdeki iktidârına âtîde muharrer iki beyt iki şâhid-i müzekkîdir:

Beyt
Gözlerün gönlüm alup yir komadı tedbîre
İki âhû bes imiş pâdişehüm bir şîre

Diğer
Seyr-i cemâle kâkülinün mâni' olması
Şâhid degül mi oldugına bahtumun siyâh

---

[168] "Kadının kocası, Yusuf'un gömleğinin arkadan yırtıldığını görünce, karısına: 'Bu, siz kadınların tuzağından başka bir şey değildir. Doğrusu sizin tuzağınız büyük olur.' dedi." (Yûsuf suresi: 28)

HULDÎ

Burusalıdır. Tahsîl-i ulûma sarf-ı yârâ ile teshîr-i kalem-rev-i irfân ve birçok kasâ’id ü gazeliyyât inşâd ederek tezyîn-i dîvân etmişdir. **[Sahîfe 201]** Burusa’da Sultân Orhan imâreti meşîhati ile kanâ’at üzere iken 1010 hudûdunda âzim-i huld-ı berîn olmuşdur. Şâ’ir-i sâhib-sühan ve nükte-senc ü nâdire-fen bir zât imiş.

Nazm

İder encâm-ı kârın terceme hâb-ı perîşânı
Siyeh-rûz-ı mahabbet gamla kalkar câme-hâbından
Harîf-i bâde erbâb-ı riyâya cür’a-efşândur
Sipihr-i bezm-i rindânun sakın zâhid şarâbından
[Sahîfe 202]

HARF-İ DÂL

DÂ'Î

Mevlidi Kastamonu'dur. Şehr-i mezkûr câmi'inin birinde ta'rîf-hân ve mü'ezzin-i hoş-elhân imiş. Fâtih asrı şu'arâsından olup kudemâ edâsında şi'r ile meşhûr olmuşdur.

Şehr-i mezkûra da'vet-i cin ve ihrâc-ı defâ'in da'vâsıyla Dâ'î ahdinde bir Mağribî gelir ve orada Zühre nâmında bir kızı hibâle-i izdivâcına alıp[169] kâvişger-i tîşe-i ihtimâm ile genc-i visâline nâ'il olur. Dâ'î dahi dâ'iyye-i gıbta vü hasedle nazm-ı âtî[-i] tanz-âmîzi Mağribî hakkında inşâd eyler:

Nazm
Magribî imiş inanduk erüne Zühre kadın
Ele bir genc getürdi yine bir kân deldi

DÂ'Î

Meşâhîr-i vüzerâdan Ayâz Paşanın oğlu Ahmed Beğ'in dâye-zâdesidir. Vezîr-i müşârün ileyhin dâ'î[-i] devâm-ı devleti olduğundan Dâ'î tahallus etmişdir. Tahsîl-i ma'ârife mücidd ü sâ'î ve hele hüsn-i hat ile meşhûr-ı e'âlî imiş. Dervîş-sîret hoş-sohbet olduğu ba'zı tezkirelerde muharrerdir. Efendi-zâdesi Ahmed Beğ rıhlet etdikde vefâtına âtîde muharrer târîhi bulmuşdur:

Târîh
Dirîg ol nev-cevânı bu cihândan
Ecel peyki irişüp kıldı da'vet

Du'âlar idüp ana cân ü dilden
Didüm târîh ola rûhına rahmet

---
[169] alıp: olup (metinde)

DÂ'Î

İsmi Mehmed ve mevlidi İstanbul'da Boğaziçi'nde Beğkoz'dur. Karye-i mezkûrda kırk seneden ziyâde imâmet ve hitâbet ve mekteb hâceliği edip salâh-ı hâli ma'lûm ve meşgûliyyeti sıbyâna ta'lîm-i ulûm iken bir gün şâkirdânından sâhib-i hüsn ü ân ve mâh-pâre-i âsumân-ı letâfetin silsile-i müşkîn-i zülf-i anberînine mukayyed olur. Müddet-i ta'alluk temâm bin güne resîde oldukda o hurşîd-i felek-cemâl karîn-i zevâl-i mevt olmasıyla sâhib-i terceme o bin gün içindeki hâlât-ı aşk ü zevki bin beyt ile beyân ve *Nevhatü'l-uşşâk* tesmiye ile mecmû'a-i nâz ü niyâzı vedî'a-i devrân etmişdir.

Mezkûr kitâb musavver olarak matbû' ve eyâdî[-i] aşk-bâzânda mütedâvildir. Hakîkaten ârif-i yegâne ve fâzıl-ı zemâne imiş. Eş'ârı metîn ü muhayyel ü rengîndir. Bin yetmiş senesi âzim-i bekâ olmuşdur. Nazm-ı âtî sâhib-i tercemenindir: **[Sahîfe 203]**

Nazm
Hârlarla salınur diyü dem-â-dem şeb-nem
Gice ter düşdi çemende gül-i handâna yine

DÂNİŞÎ

Süleymân-zâde Pîrî Çelebidir. Ahd-i cevânîde iktisâb-ı dâniş ü kemâl ederek semt-i tedrîse âzim ve merhûm Hasan Beğ İstanbul'da Hâsekî Medresesi müderrisi iken hıdmet-i i'âdesinden mülâzım olmuşdur. Evvelâ Edirne'de Câmi'ardı Medresesi müderrisi olup andan sonra nevâhî-i Mısr'da seksen akçe ile bir müddet kâdîlik etmek içün o esnâda Mısr kâdîsi olan Monlâ Arab-zâde Efendiyle eyyâm-ı şitâda keştî-süvâr olduğu hâlde giderken dûçâr oldukları furtınadan fülk-i felek-i irfân olan vücûdları garîk-i ummân-ı memât olmuşlardır. Esnâ-yı varta-i furtınada bu beyti inşâ eylemişdir:

Beyt
Tek devlet-i visâli ele girsün ol şehün
Mansıb olursa Dânişî olsun kenârda

Eğerçi eş'ârı azdır lâkin cümlesi makbûl ü mümtâzdır. Ba'zı âsârı tastîr kılındı:

Nazm
Arz idüp n'eylersin ey dil tâze dâgun dilbere
Geçmez ol sîmîn-berün yanında füls-i ahmere

***

Her kaçan çâk-i tenümden yâr peykânın alur
Koparur ben haste-hüsnün yüregin cânın alur

***

Kâmeti halka teni zerd olanı unutma
Kulagunda küpe olsun sözüm ister tutma

DÂNİŞ

Meşhûr Dâniş Beğ'dir ki Âlî ve eski Fehîm ve Hâfız Müşfik ve Refîk ve Subhî ve *Gülşen* muharriri Şâkir merhûmlar gibi meftûn-ı ma'ârif olanlar indinde sûret-i vefâtları zâyi'ât-ı edebiyyeden add olunan gençlerdendir.

Bin iki yüz yirmi târîhinde nüsha-i kemâlât-ı vücûdu Dersa'âdet'de şîrâze-bend-i şühûd olup o edîb-i dâniş-karîn sinn ü kemâlinin müsâ'id olduğu senelerde evvelâ dîvân-ı hümâyûn kalemine ve sonra mühimme odasına me'mûr ve ta'yîn buyurulmuşdur.

Umûr-ı mehâmm-ı seniyyede bi'l-istihdâm izhâr-ı ehliyyet ü iktidâr etmekde iken denî rûzgâr o mecmû'a-i irfânı târumâr ve düşmeni olduğu müntesibân-ı edebden böyle bir nâdire-i vücûdun fenâsıyla ahz-ı sâr eylemişdir. Vefâtı bin iki yüz kırk beş senesi içinde vukû' bulmağla mihmânhâne-i âlemin yirmi beş sene kadar mezâk-ı âlâ-yı ni'amı olmuş olur. Gazel-i âtî müretteb dîvânından alınmışdır:

Gazel
Sebz-i hat Âb-ı hayât-ı la'linin ihyâsıdır
[Sahîfe 204]
Mevt-i ahmer gamze-i hûn-rîzinin îmâsıdır

Tîg-i cevre eşk-i bülbülden o gül-ruh vermiş âb
Kim dehân-ı zahmımız pür-nâle-i şekvâsıdır

Degme şûrişden ayılmaz mest-i seyr-i kâmetin
Kim beyâz-ı subh-ı mahşer penbe-i mînâsıdır

Şu'le-i âhım urur çün nâle-i zencîr-i şevk
Sanki gönlüm âteş-i şevk-ı cünûn deryâsıdır

Aşk ile cân vermedikçe vasla Dâniş ermez el
Âlem-i hüsnün o kâmet âlem-i bâlâsıdır

Hâtıra

Garîk-i efkâr-ı hakîmânesiyle şarkın âsâr-ı edîbânesini mezce uğraşan üdebâ-yı asrdan ve efkâr-ı cedîde ashâbından "sebz hat" ve "hatt-ı sebz" gibi ve emsâli mecâz ü isti'ârâtı farz-ı muhâl olmak üzere tezyîf edenler bulunduğu işidiliyor. Lâkin böyle bir isnâd ise tabî'atde mevdû' olan hiss ü fikr-i insânîyi kabûl edenlere göre cem'-i ezdâd hükmünde kalır. Zîrâ tabî'atde o kadar huşûnet olamaz ki hilâf-ı hilkatde tasavvur-ı letâfetle "yeşil sakal" tahayyül etsin. Üdebâ-yı eslâfın "hatt-ı sebz"den maksadları "yeşil sakal" ve "âyîne-i ruhsâr-ı al"dan murâdları "kırmızı âyîne" olsa idi tabî'atde mevcûd olan hüsn-i tenâsübdeki letâfetden mahrûm-ı zevk olmak derecede bir tabî'ate mâlik ve bu münâsebetsizlikle tabî'atsızlıkla ta'rîze sâlih oldukları i'tirâf olunurdu. El-hâsıl kadrdânân-ı hüsn ü ân olan üdebâ lisânınca "hatt-ı sebz" "hatt-ı nev-demîde" ve bu sûretle mezkûr terkîb dahi şâ'ibe-i ta'rîzden masûn ü vâreste kalır i'tikâdında bulunuruz.

DÂNİŞ

Mûmâ ileyh *Fatîn Efendi Tezkiresi'*nde muharrer olduğu üzere Tophâne meclisi re'îsi şehîd-i sa'îd Selanikli Mûsâ Paşa-zâde'dir. Bin ikiyüz kırk dokuz senesi tevellüd etmiş ve altmış iki senesi Tophâne

ketebesi silkine dâhil olmuşdur. Mezkûr tezkirede muharrer gazelinin matla' ve makta' beytleridir:

Bülbül aglar gül olur hande-güşâ-yı gülşen
Nice muhrik geliyor gûşa sadâ-yı gülşen

Sana bir hâr kadar bâr degildir Dâniş
Ey nihâl-i gülüm etsin ko safâ-yı gülşen

DÂVÛD

Kölemenler'den Bağdâd Vâlîsi Süleymân Paşanın köle ve dâmâdı ve Süleymân Paşa-zâde Sa'îd Paşanın ya'nî efendi-zâdesinin vâlîlikde halefi ve meşâhîr-i şu'arâdan Bağdâd vâlîsi esbak Alî Rızâ Paşanın selefi Gürcî kölelerinden iken on beş sene tagallüben Bağdâd'da vâlîlik eden Dâvûd Paşadır.

Sa'îd Paşanın halefi Abdu'llâh Paşanın ba'zı **[Sahîfe 205]** aşâ'ir elinde vukû'-ı şehâdetinden sonra Bağdâd hükûmeti bâ-rütbe[-i] sâmiye-i vezâret müşârün ileyh Sa'îd Paşaya ihâle vü tefvîz olunup bu münâsebetle Sa'îd Paşa Dâvûd Paşayı kethudâ nasb etmiş ise de Dâvûd Paşanın Sa'îd Paşa vâlîdesiyle beynlerinde olan münâferete mebnî alay-gûnu bî-sebeb vâlidesi tarafından Sa'îd Paşaya haber[170] edilip kethudâlıkdan azl etdirilmiş ve bu hâl Dâvûd Paşa hakkında aşırı hicâbı mûcib olmak şöyle dursun sonraları dahi Sa'îd Paşa meclisinde ba'zı müdâhinlerin Dâvûd Paşanın ahvâl ü harekâtını taklîdleri Dâvûd Paşanın aşırı gücüne giderek Bağdâd'dan celb edebildiği âdemlerle sayd ü şikârı bahâne edip çıkmışdı. Geriden fırsat gözetmekde iken Sa'îd Paşanın sefâhati ve işlerin havâtîn eline düşmesi Bağdâdça zevâl-i nüfûzunu ve halkın kendisinden hoşnûdsuzluğunu ve ol zemân görülen lüzûm üzerine Bağdâd'da darb olunan sikkeye her nasılsa ba'zı bed-hâhânın bin dürlü entrikalarına mebnî Sa'îd isminin hakki Dersa'âdetçe hükûmetden iskâtını ve vücûdunun izâlesini mûcib olmağla Dâvûd Paşa ise bir sûretle çâresini bulup Bağdâd vâlîliğini istihsâl etmekle Bağdâd'a duhûl ve veliyy-i ni'met-zâdesi Sa'îd Paşayı anası kucağından alıp veliyyü'n-ni'met-zâdeliğine hürmeten isti'fâ-yı kusûru çâresine düşmeyerek i'dâm

[170] haber: cebr (metinde)

etmişdir. Bu işlerde meşhûr Hâlet Efendinin dahl-i küllîsi vardır.

İşte bu vech ile Dâvûd Paşa 1231 senesi vâlî[-i] Bağdâd ve meşgûl-i adl ü dâd olarak on beş sene vâlîliğinde Îrânlılarla bir haylî muhârebe etmiş ve sonraları müşârün ileyhin ba’zı harekâtı isyân rengini göstermekle târîhçe ma’lûm olan birçok vak’alar üzerine ber-minvâl-i bâlâ meşhûr Alî Rızâ Paşa Bağdâd’a girip Dâvûd Paşanın i’dâm cezâsından afvını bir sûret-i hakîmânede devletden niyâz ü istirhâm ile paşayı İstanbul’a i’zâm eylemişdir.

1246 senesi Dâvûd Paşa hükûmetden ferâgatle Dersa’âdet’e muvâsalatında biraz istirâhatden sonra elli dört senesi müceddeden Bâb-ı Âlî’de teşkîl olunan dâr-ı şûrâ riyâsetine ve sonra Bosna eyâletine nasb buyurulmuş ve bir müddet ma’zûliyyet çekdikden sonra 1263 senesi şeyhü’l-harem-i cenâb-ı nebevî ve hıdmet-i âsitâne-i Mustafâ ile şeref-yâb olmuş ve 267 hilâlinde âlem-i ukbâya rıhlet eylemişdir. Sâhib-i tercemenin ilm ü sinnine taraf-ı saltanat-ı seniyyeden hürmetden başka bir mu’âmele vukû’ bulmamışdır.

Altmış ikide vukû’ bulan sûr-ı hümâyûnda balonla ber-hevâ vü nâ-peydâ olan Komiski hakkındaki târîh sâhib-i tercemeye isnâd olunur: **[Sahîfe 206]**

Târîh
Matbah-ı ıyşını işgâl emeliyle yerden
Göklere uçdu o müflis sakarı etdi makar
Söyledi murg-ı kazâ cevv-i hevâda târîh
Kürre-i nâra çıkıp yandı Komiski bu sefer

DERÛNÎ

İzniklidir. Evâ’il-i hâlinde terzîlik eder ümmî bir zât iken mu’ahharen tahsîl-i ulûma sâ’î olarak kazâ-yı Mısr’dan mütekâ’id Leysî-zâde’ye intisâb etmişdir.

Lâkin kesret-i afyûna mübtelâ olmağın iki kat ve hayât ile memât arasında bir hâle gelmişdir. Bu hâl ile berâber tab’ı rasîn ve eş’ârı metîndir.

Nazm
Her kaçan aks-i ruhun âyine-i câma düşer
Meclis-i ehl-i safâ bâde-i gülfâma düşer

N'ola gencîne-i ışkında kesilse nice baş
İki şemşîr-i tılısm olmış ana ol iki kaş

Şu'arâdan Kadrî Efendinin:

Sâf-dil olup sebük-rûh ol mey-i rûşen gibi
Tîre-tab' olup girân-cân olma dürd-i den gibi

matla'lı kasîdesine nazîre-gûne gazel-i âtîyi inşâd eylemişdir:

Gazel
Kût idinmişdür bizi mûr-ı ecel erzen gibi
Kim döşer zîr-i zemîne dâne-i hırmen gibi

Rûşen istersen vücûdun hânesin vîrâne kıl
Kim açılsun rahneler her cânibe revzen gibi

Gel girîbân gibi sûfî sadr-ı âlî gözleme
İzzet istersen yüz ur topraga var dâmen gibi

DERÛNÎ

Yenice-i Vardar'dandır. Muhâsib kâtib imiş. Bir gün bir beyt-i Fârsî inşâdına cür'et ve Kemâl Paşazâde'nin *Dekâ'iku'l-hakâ'ik*'ını[171] redde cesâret etmekle bundan dolayı her gün bir gûne savt-ı hasâret ızhâr ederdi. Beyt-i âtî sahib-i tercemenindir:

Beyt
Şâm-ı zülfin ruh[ı] Bagdâd'ına hâ'il göricek
Gözümün birisi Dicle birisi âb-ı Furât

Sultân Murâd-ı Sâlis ahdinde vefât etmişdir.

---

[171] *Dekâ'iku'l-hakâ'ik*'ını: *Hakâ'ik-ı Vekâ'ik*'ını (metinde)

DERÛNÎ

Magnisalıdır. Derûnu bîrûnuna muvâfık ve akvâli ahvâline mutâbık dervîş bir zât imiş. İlm-i mûsikîde mümtâz ü hoş-âvâz ve gâyet güzel tanbûr-nevâz olup tasnîf etdiği murabba'lar şöhre-i halk-ı cihân ve ehl-i edvâr usûlüne revân olmuşdur.

Sultân Selîm-i Sânî şeh-zâde iken sâhib-i **[Sahîfe 207]** terceme dâhil-i meclis-i hâs olurlarmış. Bir gün bir muhammes besteleyip şeh-zâdenin ni'metine ızhâr-ı küfrân etmekle şeh-zâde pür-gazab olup hattâ i'dâm etmek bile isterdi. Muhammes budur:

Muhammes
Ol dem ki fenâ buldı şehr-i dil-i âbâdum
Hîç nesneye meyl itmez bu hâtır-ı nâ-şâdum
Şimdi garazum bu kim anlamaya hîç âdem
Ey bü'l-heves-i devlet mahmûr-ı mey-i gaflet
Şimden girü dünyâyı al sana bagışladum

İlâhî'ye nazîre olarak nazm etdiği "bahâriyye"dendir:

Bahâriyye
Kıbleden döndi esüp bâd-ı nesîm-i kudret
Başladı itdi temevvüc yine deryâ-yı çemen

Câ-be-câ yelken açup çıkdı açıldı ezhâr
Sanki deryâ-yı sefîd oldı fezâ-yı gülşen

Serv bir hûb direk dikdi turup anda revân
Yâsemenler anun etrâfına bagladı resen

Keştî-i tâli'ümüz gel salalum engine
Be diye n'olsa gerek tente fora sök yelken

DERVÎŞ

İstanbul'da Âşık Paşa Mahallesi'nde tevellüd etmişdir. Eşref-i

evkât ve es’ad-ı sâ’atini tahsîle sarf eylediğinden beyne’l-akrân dâniş ü kemâl ile müşârün bi’l-benân olmuşdur. Otuz akçe ile müderris iken erbâb-ı zekânın merci’i ve ashâb-ı şi’r ü inşânın melce’i olan meşhûr Dâmâd Alî Paşaya intisâb paşa dahi iltifât ile mücerred re’îs-i küttâb-ı dîvânî mesnedine getirmek içün dîvân kitâbeti hıdmetiyle sahib-i tercemeyi mahsûd-ı itrâb etmiş idi. Ne çâre ki çok geçmeden Alî Paşa vefât eylemiş ve sâhib-i terceme bî-kes kalmış ise de Sultân Murâd-ı Sâlis asrında küttâb-ı dîvânî silkine alınmışdır.

İstiğnâya mâlik ve silk-i dervîşâna sâlik şi’r ü inşâda kuvveti âsârıyla zâhir ve mu’ammâ ve târîhde dahi rüsûhu bâhir bir zât-ı celîlü’l-me’ âsirdir. Nâzım-ı kitâb-ı *Mesnevî* ve âzim-i makâmât-ı ma’nevî Celâle’d-dîn-i Rûmî Hazretlerinin Ka’betü’l-uşşâk olan türbe-i şerîflerini ziyâret ve iktisâb-ı sermâye-i sa’âdet esnâsında gazel-i âtîyi inşâd eylemişdir:

Gazel
Kurı efsâne sanur sûfî sadâ-yı nâyı
Ney ile sâlik idi görsene Mevlânâ’yı

Tutdı âfâkı sadâ-yı ney ile şevk-ı semâ’
Şöyle kim raksa getürdi felek-i mînâyı

Kutb-ı âfâk-ı cihân ol per-i pergâr-sıfat
Dâ’iren gözle ki Dervîş olasın Mevlâyî

***

Bezm-i cihânda itmez iken nûş-ı câm-ı Cem
Sâgar sunardı destüme ber-müstedâm dem
[Sahîfe 208]

Emvâc-ı bahr-i kulzüm-i eşkümden itdi havf
Yüz yire sürdi eyledi çok iltiyâm yem[172]

Sen gayrilerle demde safâda revâ mıdur
Dervîşin aka böyle gözinden müdâm dem

***

---
[172] yem: dem (metinde)

Yâr ser-keş sîne pür-âteş gönül sevdâ-perest
Baht nâ-hemvâr tâli' ser-nigûn hâtır şikest

DERVÎŞ

Konyalıdır. Şi'rde kudreti ve kitâb-ı *Mesnevî*'ye şiddetle nisbeti meşhûrdur. Birçok zemân âsitân-ı Cenâb-ı Monlâ'ya rûy-mâl ve nakl-i kitâb-ı *Mesnevî* ile tahsîl-i hâl ü kemâlden sonra Vezîr Kâsım Paşanın kâtibi ve hem-dem ü musâhibi olmuşdur. Paşanın vefâtında fâtih-i cezîre-i Kıbrıs Lâlâ Mustafâ Paşaya intisâb etmişdir, fakat kisve-i dervîşâneyi kat'â tebdîl etmediği ba'zı tabakât-ı üdebâda görülmüşdür. Mustafâ Paşa Şâm Beğlerbeğisi oldukda sâhib-i terceme dahi Şâm'a gitmiş ve orada bir sâhib-i hüsn ü ânın esîri olarak belâ-yı aşkla meşhûr olmuşdur. Şâm'da Gökmeydân denilen mahalde zevk-ı semâ'ı mezâk-ı erbâb-ı iştiyâka izâka içün bir Mevlevîhâne inşâ eylemiş ve 980 senesi terk-i semâ'hâne-i âlem etmişdir.

Yavuz Sultân Selîm Hân ile pederleri Bâyezîd-i Velî'nin vekâyi'ini yazmışdır. Nazm-ı âtî sâhib-i tercemenindir:

Nazm
Tutdı cihânı hayme-i gerdûn-tınâblar
Sahrâyı zeyn eyledi çâder çiçekleri[173]

***

Germ olup gögsin gererse tan degül pîr-i felek[174]
Kim yatur mihr ile meh koynında uryân her gice

Giceler dâ'im gamun bu sîne-i vîrânede
Eksük olmaz hâne-i dervîşe mihmân her gice

---

[173] zeyn eyledi: eyledi zeyn (metinde)
[174] gögsin: gögsini (metinde)

DERVÎŞ

Hersek'de Mostar nâm kasabada tevellüd etmişdir. Tıfl-ı nev-sâl ile pî[ş]-keş-i sultânî olmak üzere İstanbul'a getirilip At Meydânı serâyına vâsıl ve silk-i huddâm-ı sa'âdet-nişân-ı sultâna dâhil olmuşdur.

Serây-ı şevket-ihtivâda tahsîl-i ma'ârife müdâvim ve tekmîl-i envâ'-ı fünûn ü âdâba mülâzım olup az vakt içinde câmi'-i esnâf-ı ma'ârif ve zâtında mevdû' olan cevâhir-i isti'dâd hasebiyle dâhil-i harem-serây-ı sultânî olmuşdur. Nice zemân doğancılık hıdmetinde bulundukdan sonra Sultân Murâd-ı Sâlis Hazretlerinin emriyle Mevlânâ Bennânî'nin[175] *Sehâ-nâme'*sini terceme etmişdir. Bunun üzerine Sultân Murâd sâhib-i tercemeyi hâs odaya almış ve her vakt mazhar-ı iltifât etmekle beyne'l-akrân kadri hem-rütbe-i keyvân olmuşdur. Âsârından dest-res olunanlar ber-vech-i zîr tahrîr kılındı:

[175] Bennânî'nin: Bennâyî'nin (metinde)